

ΙΔΡΥΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ & ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
FOUNDATION FOR ECONOMIC & INDUSTRIAL RESEARCH

**Έκθεση κοινωνικών και
οικονομικών τάσεων στις ελληνικές
περιφέρειες**

Τεύχος 2^ο

Νοέμβριος 2024

Οι κρίσεις επί θεμάτων πολιτικής και οι προτάσεις που περιέχονται στην παρούσα ανάλυση εκφράζουν τις απόψεις των ερευνητών και δεν αντανακλούν, κατ' ανάγκη, τη γνώμη των μελών ή της Διοίκησης του ΙΟΒΕ.

Η μελέτη εκπονήθηκε από τους Κωνσταντίνα Αντωνοπούλου, Κώστα Κόντο, Γεώργιο Λιόντο, Αντώνη Μαυρόπουλο, Ειρήνη Νομικού-Λαζάρου, υπό την επιμέλεια του Γιώργου Γατόπουλου και τον συντονισμό του Νίκου Βέττα, Γενικού Διευθυντή ΙΟΒΕ και Καθηγητή του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Οι ερευνητές επιθυμούν να ευχαριστήσουν τα στελέχη του Παρατηρητηρίου Περιφερειακών Πολιτικών για τη συμμετοχή τους σε συναντήσεις εργασίας και για τη συνεισφορά τους στη μελέτη με στοιχεία, ιδέες και σχόλια. Κάθε ενδεχόμενο λάθος ή παράλειψη βαρύνει αποκλειστικά τους συγγραφείς.

Η έκθεση υλοποιήθηκε με την υποστήριξη του Παρατηρητηρίου Περιφερειακών Πολιτικών.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ

Το Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (Ι.Ο.Β.Ε.) είναι ιδιωτικός, μη κερδοσκοπικός, κοινωφελής, ερευνητικός οργανισμός. Ιδρύθηκε το 1975 με δύο σκοπούς: αφενός να προωθεί την επιστημονική έρευνα για τα τρέχοντα και αναδυόμενα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας, αφετέρου να παρέχει αντικειμενική πληροφόρηση και να διατυπώνει προτάσεις, οι οποίες είναι χρήσιμες στη διαμόρφωση πολιτικής.

Copyright © 2024 Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών

Απαγορεύεται η με οιονδήποτε τρόπο ανατύπωση ή μετάφραση οποιουδήποτε μέρους της μελέτης, χωρίς την άδεια του εκδότη.

Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (ΙΟΒΕ)
Τσάμη Καρατάσου 11, 117 42 Αθήνα
Τηλ.: (210 9211200-10), Fax: (210 9228130 & 210 9233977)
E-mail: info@iobe.gr – URL: <http://www.iobe.gr>

Πίνακας Περιεχομένων

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
1. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΑΣΕΙΣ	8
<i>Εθνικές δημογραφικές τάσεις – Φυσικό και Μεταναστευτικό Ισοζύγιο</i>	8
<i>Φυσικό Ισοζύγιο ανά περιφέρεια</i>	14
<i>Μεταναστευτικό Ισοζύγιο ανά περιφέρεια</i>	24
2. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ	28
<i>Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν – Προστιθέμενη αξία</i>	28
<i>Επενδύσεις</i>	31
<i>Κατανάλωση νοικοκυριών</i>	34
<i>Εξωστρέφεια</i>	36
3. ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	38
<i>Οικοσυστήματα περιφερειών</i>	38
<i>Έρευνα και ανάπτυξη – Ανταγωνιστικότητα</i>	38
4. ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	42
<i>Χρηματοοικονομική ένταξη</i>	42
<i>Τραπεζικές καταθέσεις και χορηγήσεις</i>	43
5. ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	50
<i>Εξέλιξη απασχόλησης και ποσοστού ανεργίας</i>	50
<i>Ροές μισθωτής απασχόλησης</i>	62
6. ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗ	64
<i>Εισόδημα, συνθήκες διαβίωσης και σύστημα κοινωνικής προστασίας</i>	64
<i>Υγεία και υγειονομικό σύστημα</i>	72
<i>Εκπαίδευση</i>	76
7. ΔΕΙΚΤΕΣ ΣΕ ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΟΥΣ ΚΛΑΔΟΥΣ	80
<i>Τέχνες και Πολιτισμός</i>	80
<i>Τουρισμός</i>	82
8. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ	89
<i>Περιβάλλον</i>	89
<i>Χρήσεις Γης – Σιδηροδρομικά Δίκτυα</i>	95
9. ΕΠΙΤΕΛΙΚΗ ΣΥΝΟΨΗ ΑΝΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	99
<i>Αττική</i>	99
<i>Βόρειο Αιγαίο</i>	102
<i>Νότιο Αιγαίο</i>	105
<i>Κρήτη</i>	108
<i>Ανατολική Μακεδονία και Θράκη</i>	111
<i>Κεντρική Μακεδονία</i>	114
<i>Δυτική Μακεδονία</i>	117
<i>Ήπειρος</i>	120
<i>Θεσσαλία</i>	123
<i>Ιόνιες Νήσοι</i>	126
<i>Δυτική Ελλάδα</i>	129
<i>Στερεά Ελλάδα</i>	132
<i>Πελοπόννησος</i>	135
10. Συμπεράσματα	138
11. Επίλογος	141
12. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	142

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1.1: Πληθυσμιακή εξέλιξη, φυσικό και μεταναστευτικό ισοζύγιο σε εθνικό επίπεδο, 1990-2022.....	9
Διάγραμμα 1.2: Φυσικό Ισοζύγιο σε εθνικό επίπεδο (Γεννήσεις – Θάνατοι).....	9
Διάγραμμα 1.3: Ποσοστό γεννήσεων και θανάτων σε εθνικό επίπεδο (Γεννήσεις – Θάνατοι).....	10
Διάγραμμα 1.4: Ποσοστό Γεννήσεων ανά ηλικιακή ομάδα σε εθνικό επίπεδο.....	10
Διάγραμμα 1.5: Μεταναστευτικό ισοζύγιο σε εθνικό επίπεδο (Εισροές – Εκροές).....	11
Διάγραμμα 1.6: Μεταναστευτικές εισροές και εκροές σε εθνικό επίπεδο.....	11
Διάγραμμα 1.7: Μεταναστευτικές εισροές ανά φύλο σε εθνικό επίπεδο.....	12
Διάγραμμα 1.8: Μεταναστευτικές εισροές ανά ηλικιακή ομάδα σε εθνικό επίπεδο.....	12
Διάγραμμα 1.9: Μεταναστευτικές εκροές ανά φύλο σε εθνικό επίπεδο.....	13
Διάγραμμα 1.10: Μεταναστευτικές εκροές ανά ηλικιακή ομάδα και περιφέρεια.....	13
Διάγραμμα 1.11: Φυσικό Ισοζύγιο ανά περιφέρεια.....	15
Διάγραμμα 1.12: Κατά κεφαλήν θάνατοι ανά περιφέρεια.....	15
Διάγραμμα 1.13: Ποσοστιαία μεταβολή Θανάτων ανά περιφέρεια (2000-2022).....	16
Διάγραμμα 1.14: Θάνατοι ανά περιφέρεια και φύλο.....	16
Διάγραμμα 1.15: Προσδόκιμο ζωής ανά περιφέρεια.....	17
Διάγραμμα 1.16: Προσδόκιμο ζωής ανά περιφέρεια και φύλο, 2022.....	18
Διάγραμμα 1.17: Παιδική θνησιμότητα ανά περιφέρεια.....	19
Διάγραμμα 1.18: Κατά κεφαλήν γεννήσεις ανά περιφέρεια.....	19
Διάγραμμα 1.19: Ποσοστιαία μείωση γεννήσεων ανά περιφέρεια (2000-2022).....	20
Διάγραμμα 1.20: Συσχέτιση εξέλιξης γεννήσεων με κατά κεφαλήν ΑΕΠ, ανά περιφέρεια.....	21
Διάγραμμα 1.21: Γεννήσεις ανά ηλικιακή ομάδα και περιφέρεια - 2000.....	22
Διάγραμμα 1.22: Γεννήσεις ανά ηλικιακή ομάδα και περιφέρεια, 2010.....	22
Διάγραμμα 1.23: Γεννήσεις ανά ηλικιακή ομάδα και περιφέρεια, 2022.....	23
Διάγραμμα 1.24: Συντελεστής Γονιμότητας.....	24
Διάγραμμα 1.25: Μεταναστευτικό Ισοζύγιο ανά περιφέρεια.....	25
Διάγραμμα 1.26: Αθροιστική μεταβολή μεταναστευτικού ισοζυγίου ανά περιφέρεια.....	25
Διάγραμμα 1.27: Μεταναστευτικό Ισοζύγιο ανά φύλο και περιφέρεια.....	26
Διάγραμμα 1.28: Μεταναστευτικό Ισοζύγιο ανά ηλικιακή ομάδα και περιφέρεια.....	26
Διάγραμμα 2.1: ΑΕΠ ανά περιφέρεια, 2022.....	28
Διάγραμμα 2.2: Ετήσιος ρυθμός μεταβολής ΑΕΠ (%) ανά περιφέρεια, 2019 και 2022.....	29
Διάγραμμα 2.3: Ρυθμός μεταβολής ΑΠΑ (%) ανά περιφέρεια, 2020-2022.....	31
Διάγραμμα 2.4: Κλάδος με το μεγαλύτερο μερίδιο στην ΑΠΑ ανά περιφέρεια (%), 2021.....	31
Διάγραμμα 2.5: Μερίδιο των περιφερειακών οικονομιών στις εθνικές επενδύσεις, 2021.....	32
Διάγραμμα 2.6: Ετήσια ποσοστιαία μεταβολή ΑΕΠ (2020-2021) και συνεισφορά σε π.μ. παγίων επενδύσεων ανά περιφέρεια, 2021.....	32
Διάγραμμα 2.7: Ρυθμός μεταβολής παγίων επενδύσεων (%) ανά περιφέρεια, 2020-2021.....	33
Διάγραμμα 2.8: Ρυθμός μεταβολής παγίων επενδύσεων (%) ανά περιφέρεια ανά κλάδο, 2020-2021.....	33
Διάγραμμα 2.9: Λόγος παγίων επενδύσεων προς ΑΕΠ (%) ανά περιφέρεια, 2021.....	34
Διάγραμμα 2.10: Ετήσια ποσοστιαία μεταβολή κατανάλωσης και αποταμίευσης νοικοκυριών ανά περιφέρεια, τρέχουσες τιμές, 2021.....	36
Διάγραμμα 2.11: Ισοζύγιο αγαθών (% ΑΕΠ) ανά περιφέρεια, 2021.....	36
Διάγραμμα 3.1: Προσωπικό στην Ε&Α (% εργατικού δυναμικού) ανά περιφέρεια, 2019-2021.....	39
Διάγραμμα 3.2: Προσωπικό στην επιστήμη και την τεχνολογία (% εργατικού δυναμικού) ανά περιφέρεια, 2023.....	40
Διάγραμμα 3.3: Δείκτης Περιφερειακής Ανταγωνιστικότητας (ΔΠΑ), 2016-2022.....	41
Διάγραμμα 4.1: Αριθμός τραπεζικών λογαριασμών ανά κάτοικο, 2023.....	42
Διάγραμμα 4.2: Αριθμός επιχειρηματικών δανείων ανά κάτοικο, 2023.....	43
Διάγραμμα 4.3: Αξία υπολοίπου επιχειρηματικών δανείων προς καταθέσεις, 2023.....	44
Διάγραμμα 4.4: Αξία υπολοίπου τραπεζικών καταθέσεων προς ΑΕΠ, 2023.....	44
Διάγραμμα 4.5: Ετήσιος ρυθμός μεταβολής των τραπεζικών καταθέσεων, 2023.....	45
Διάγραμμα 4.6: Αξία ρών επιχειρηματικών δανείων προς ΑΕΠ, 2023.....	46
Διάγραμμα 4.7: Αξία υπολοίπου επιχειρηματικών δανείων προς ΑΕΠ, 2023.....	46

Διάγραμμα 4.8: Ετήσιος ρυθμός μεταβολής των τραπεζικών δανείων προς Μη Χρηματοπιστωτικές Επιχειρήσεις, 2023	47
Διάγραμμα 4.9: Σειρά κατάταξης περιφερειών ανά χρηματοοικονομική μεταβλητή, 2023	48
Διάγραμμα 4.10: Μεταβολή στην κατάταξη περιφερειών ανά χρηματοοικονομική μεταβλητή, 2022-2023	49
Διάγραμμα 5.1: Μεριδίο περιφερειών στη συνολική απασχόληση, 2023	50
Διάγραμμα 5.2: Ετήσια και μακροχρόνια μεταβολή μεριδίου περιφερειών στην απασχόληση, 2023	51
Διάγραμμα 5.3: Μεταβολές στον αριθμό των απασχολούμενων στις περιφέρειες (σε απόλυτους αριθμούς), 2008-2013 και 2013-2023	51
Διάγραμμα 5.4: Ποσοστό απασχολούμενων με βάση τη θέση στο επάγγελμα σε Ελλάδα και Ευρωπαϊκή Ένωση, μέσος όρος 2002-2023	52
Διάγραμμα 5.5: Μεριδίο μισθωτών στην απασχόληση, ανά περιφέρεια, 2023	53
Διάγραμμα 5.6: Μεριδίο αυτοαπασχολούμενων στην απασχόληση ανά περιφέρεια	54
Διάγραμμα 5.7: Μεριδίο βοηθών στην οικογενειακή επιχείρηση ανά περιφέρεια, 2023	55
Διάγραμμα 5.8: Ποσοστό συμμετοχής στην αγορά εργασίας, ανά περιφέρεια, 2023	57
Διάγραμμα 5.9: Εξέλιξη ποσοστού ανεργίας ανά περιφέρεια	59
Διάγραμμα 5.10: Εξέλιξη ισοζυγίου προσλήψεων-αποχωρήσεων ανά περιφέρεια, 2023	63
Διάγραμμα 6.1: Κατά κεφαλήν διαθέσιμο εισόδημα νοικοκυριών (ευρώ/κάτοικο) ανά περιφέρεια, 2021, τρέχουσες τιμές	64
Διάγραμμα 6.2: Ποσοστιαία μεταβολή κατά κεφαλήν διαθέσιμου εισοδήματος νοικοκυριών (ευρώ/κάτοικο) ανά περιφέρεια, 2001-2021	65
Διάγραμμα 6.3: Ποσοστό πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας πριν και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (πλην συντάξεων) ανά περιφέρεια	66
Διάγραμμα 6.4: Επίδραση κοινωνικών μεταβιβάσεων (πλην συντάξεων) στην μείωση της φτώχειας (ποσοστιαία μείωση του ποσοστού φτώχειας) ανά περιφέρεια, 2023	67
Διάγραμμα 6.5: Ποσοστό του πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού ανά περιφέρεια, 2023	68
Διάγραμμα 6.6: Ποσοστό πληθυσμού σε κατάσταση σοβαρής υλικής στέρησης ανά περιφέρεια, 2022 και 2023	68
Διάγραμμα 6.7: Εισοδηματική ανισότητα (δείκτης S80/S20) ανά περιφέρεια, 2019-2023	69
Διάγραμμα 6.8: Χάσμα απασχόλησης φύλων (άνδρες-γυναίκες), ηλικίες 20-64 ανά περιφέρεια, 2023	71
Διάγραμμα 6.9: Μέσος όρος ωρών εργασίας ανά εβδομάδα, ηλικίες 20-64 ανά περιφέρεια, 2023 ...	71
Διάγραμμα 6.10: Προσδόκιμο επιβίωσης ανά περιφέρεια, σε έτη, 2022	72
Διάγραμμα 6.11: Διαφορές στο προσδόκιμο επιβίωσης (σε έτη) ανά περιφέρεια, 2002-2022	73
Διάγραμμα 6.12: Βρεφική θνησιμότητα (ανά 1.000 γεννήσεις) ανά περιφέρεια	73
Διάγραμμα 6.13: Μέση ηλικία πληθυσμού ανά περιφέρεια (σε έτη), 2023	74
Διάγραμμα 6.14: Ποσοστό πληθυσμού άνω των 60 ετών ανά περιφέρεια	74
Διάγραμμα 6.15: Κλίνες κλειστής νοσηλείας (ανά 100,000 άτομα), 2022	75
Διάγραμμα 6.16: Ιατροί (ανά 100.000 άτομα) ανά περιφέρεια, 2022	75
Διάγραμμα 6.17: Αυτοαναφερόμενες μη εξυπηρετούμενες ιατρικές ανάγκες, ανά περιφέρεια, 2023	76
Διάγραμμα 6.18: Ποσοστό πληθυσμού εγγεγραμμένο στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, ανά περιφέρεια, 2022	77
Διάγραμμα 6.19: Ποσοστό νέων ηλικίας 15-24 που δεν συμμετέχει στην αγορά εργασίας ή στην εκπαίδευση (NEETs) ανά περιφέρεια, 2023	79
Διάγραμμα 7.1: Μέσος όρος χρήσεων γης 2009-2018 για Πολιτιστικές Δραστηριότητες και Δραστηριότητες Αναψυχής	81
Διάγραμμα 7.2: Μεριδίο απασχόλησης σε χώρους πολιτισμού στο σύνολο της απασχόλησης ανά περιφέρεια (σε %)	82
Διάγραμμα 7.3: Αριθμός επισκεπτών σε μουσεία (σε χιλ. άτομα)	83
Διάγραμμα 7.4: Αριθμός επισκεπτών σε αρχαιολογικούς χώρους (σε χιλ. άτομα)	83
Διάγραμμα 7.5: Αφίξεις αλλοδαπών ανά περιφέρεια	85
Διάγραμμα 7.6: Αφίξεις ημεδαπών ανά περιφέρεια	86
Διάγραμμα 7.7: Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών ανά περιφέρεια	87
Διάγραμμα 7.8: Διανυκτερεύσεις ημεδαπών ανά περιφέρεια	87
Διάγραμμα 7.9: Πληρότητα ξενοδοχειακών καταλυμάτων ανά περιφέρεια	88

Διάγραμμα 8.1: Αριθμός εγκαταστάσεων αποτέφρωσης απορριμμάτων	90
Διάγραμμα 8.2: Ποσοστό μονάδων αποτέφρωσης το σύνολο των μονάδων διαχείρισης αποβλήτων ανά περιφέρεια	91
Διάγραμμα 8.3: Εξυπηρέτηση Πληθυσμού ανά μονάδα αποτέφρωσης	91
Διάγραμμα 8.4: Δυναμικότητα αποτέφρωσης απορριμμάτων	92
Διάγραμμα 8.5: Αριθμός εγκαταστάσεων ανάκτησης ενέργειας από απορρίμματα	93
Διάγραμμα 8.6: Ποσοστό μονάδων ανάκτησης ενέργειας στο σύνολο των μονάδων διαχείρισης αποβλήτων ανά περιφέρεια	94
Διάγραμμα 8.7: Εξυπηρέτηση Πληθυσμού ανά μονάδα ανάκτησης ενέργειας	94
Διάγραμμα 8.8: Δυναμικότητα στην ανάκτηση ενέργειας	95
Διάγραμμα 8.9: Χρήσεις γης για δίκτυα ανά περιφέρεια το 2018	96
Διάγραμμα 8.10: Σιδηροδρομικό δίκτυο (χλμ. σιδηροδρομικών γραμμών ανά χιλιάδες τετραγωνικά χιλιόμετρα γης).....	98

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1.1: Τυπολογία περιφερειών	14
Πίνακας 3.1: Στατιστικό μητρώο επιχειρήσεων ανά περιφέρεια, 2021 και μεταβολές (%) 2020-2021	38
Πίνακας 5.1. Κατανομή απασχόλησης ανά περιφέρεια, για επιλεγμένους τομείς δραστηριότητας, 2023	55
Πίνακας 5.2. Εξέλιξη ποσοστού ανεργίας ανά περιφέρεια και μορφωτικό επίπεδο για άτομα ηλικίας άνω των 15 ετών (2015-2023).....	61
Πίνακας 5.3: Εξέλιξη ισοζυγίου προσλήψεων-αποχωρήσεων στις περιφέρειες, 2013-2023.....	62
Πίνακας 12.1. Κατανομή απασχόλησης ανά περιφέρεια για κάθε τομέα δραστηριότητας, 2023 και μεταβολή σε σχέση με μ.ό. 2000-23	142
Πίνακας 12.2. Κατανομή απασχόλησης ανά τομέα δραστηριότητας για κάθε περιφέρεια, 2023 και μεταβολή σε σχέση με μ.ό. 2000-23	143

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η περιφερειακή ανάπτυξη αποτελεί βασικό στόχο πολιτικής τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Σε εθνικό επίπεδο, αποτελεί αναγκαία συνθήκη για την επίτευξη βασικών στόχων που συμπεριλαμβάνουν την οικονομική ανάπτυξη, την κοινωνική συνοχή, την πολιτική σταθερότητα και την ανταγωνιστικότητα, σε ένα ολόενα και πιο περίπλοκο και διασυνδεδεμένο διεθνές περιβάλλον. Στο ευρωπαϊκό επίπεδο, αποτελεί τον πυρήνα της αποστολής της ΕΕ για τη δημιουργία μιας ευημερούσας και κοινωνικοοικονομικά συνεκτικής Ευρώπης. Καθώς η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και διεύρυνση προχωρούν, η μείωση των διαπεριφερειακών ανισοτήτων επιτρέπει την ενίσχυση των θεμελίων του ευρωπαϊκού οικοδομήματος και αποτελεί προϋπόθεση για ένα περισσότερο βιώσιμο και συμπεριληπτικό μέλλον για όλους τους πολίτες της ΕΕ.

Το δεύτερο τεύχος της Έκθεσης κοινωνικών και οικονομικών τάσεων στις ελληνικές περιφέρειες εμβαθύνει τη συνεργασία του IOBE με το Παρατηρητήριο Περιφερειακών Πολιτικών με στόχο τη συστηματική παρακολούθηση, ανάδειξη και ερμηνεία κοινωνικών και οικονομικών τάσεων στις Περιφέρειες της Ελλάδας, μέσα από περιοδικές δημοσιεύσεις εκθέσεων εξαμηνιαίας συχνότητας.

Σκοπός της Έκθεσης είναι η συστηματική, έγκυρη και επιστημονικά τεκμηριωμένη ενημέρωση ενός ευρέος φάσματος ενδιαφερομένων, με ιδιαίτερη έμφαση στους ασκούντες πολιτική σε κεντρικό και τοπικό επίπεδο προκειμένου, με στοιχειοθετημένο τρόπο, να χαράσσονται δυναμικά και να υλοποιούνται αποτελεσματικά οι περιφερειακές πολιτικές. Η έκθεση επίσης αφορά το ευρύτερο κοινό (πολίτες, επιχειρήσεις, δημοσιογράφους, ακαδημαϊκούς, διοικητικές αρχές, μη κυβερνητικές οργανώσεις) με στόχο την προαγωγή του δημόσιου διαλόγου γύρω από τη σημασία της περιφερειακής ανάπτυξης και σύγκλισης.

Η έκθεση εστιάζει στις εξής θεματικές ενότητες: (α) δημογραφικές τάσεις, (β) οικονομική δραστηριότητα, (γ) επιχειρηματικότητα, (δ) χρηματοπιστωτικό τομέα, (ε) αγορά εργασίας, (στ) κοινωνικές υπηρεσίες και κοινωνική ένταξη, (ζ) τέχνες και τουρισμό και, (η) περιβάλλον και χωροταξία. Η ανάλυση έχει βασιστεί σε επιλεγμένα στατιστικά δεδομένα, διαθέσιμα έως τις 31/8/2024, που δημοσιεύονται από επίσημες πηγές ανά θεματική. Η έκθεση επίσης περιλαμβάνει ενότητα όπου συνοψίζονται τα βασικά συμπεράσματα της ανάλυσης, καθώς και 13 επιτελικές συνόψεις, μία για κάθε Περιφέρεια.

Στο παρόν δεύτερο τεύχος, συμπληρωματικά με τους περιφερειακούς δείκτες που παρουσιάστηκαν στο πρώτο τεύχος, αναλύονται (α) οι συνιστώσες των δημογραφικών τάσεων ανά περιφέρεια, όπως αυτές αφορούν το φυσικό και το μεταναστευτικό ισοζύγιο, (β) η δυναμική των επενδύσεων σε κάθε περιφέρεια ανά τομέα οικονομικής δραστηριότητας, (γ) ο βαθμός πιστωτικής επέκτασης, (δ) η συμμετοχή στην αγορά εργασίας, (ε) το εύρος κάλυψης δικτύων όπως οι σιδηρόδρομοι, (στ) εναλλακτικές μέθοδοι διαχείρισης αποβλήτων.

Σε επόμενα τεύχη, η έκθεση θα εστιάσει στην εξέλιξη των τάσεων με βάση τη δημοσιοποίηση και επικαιροποίηση των στοιχείων όπου αυτό έχει εφαρμογή, αλλά και στην εμβάθυνση συγκεκριμένων θεματικών που παρουσιάζουν ειδικό ενδιαφέρον – ανάλογα πάντα με τη διαθεσιμότητα της στατιστικής πληροφόρησης στο περιφερειακό επίπεδο.

1. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΑΣΕΙΣ

Εθνικές δημογραφικές τάσεις – Φυσικό και Μεταναστευτικό Ισοζύγιο

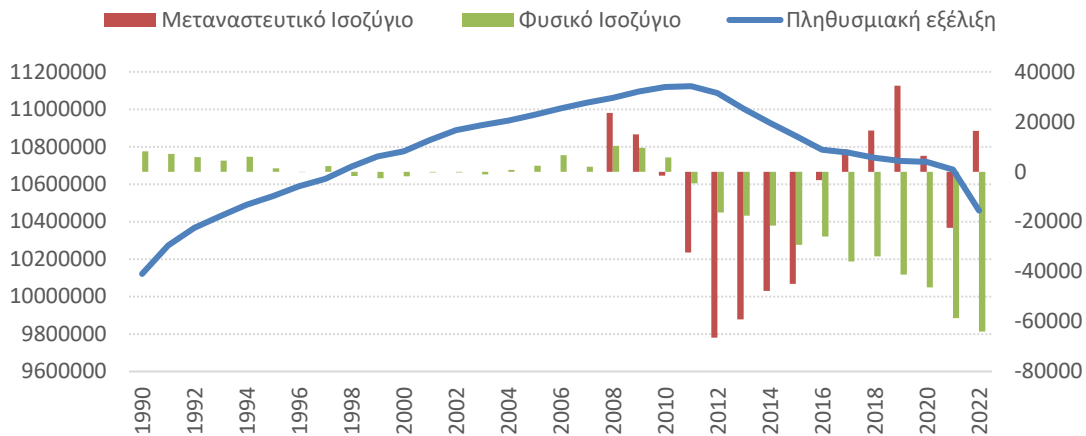
Το πρώτο τεύχος της έκθεσης εξέτασε την πληθυσμιακή εξέλιξη ανά περιφέρεια, με τα ευρήματα να υποδεικνύουν ένα μείζονος σημασίας ζήτημα, καθώς η πληθυσμιακή εξέλιξη, σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο, από την κρίση χρέους και έπειτα συρρικνώνεται με γοργό ρυθμό: από το 2010 έως και το 2022 μειώθηκε κατά 5,9% (από περίπου 11,1 εκατομμύρια το 2010, σε 10,5 εκατομμύρια το 2022- Διάγραμμα 1.1). Ως αποτέλεσμα, το δημογραφικό ζήτημα στην Ελλάδα αναδεικνύεται σε πρόβλημα που απαιτεί συντονισμένες πολιτικές δράσεις. Καθώς η βιβλιογραφία παραθέτει δύο κύριους παράγοντες που άμεσα επηρεάζουν την πληθυσμιακή εξέλιξη, το φυσικό και το μεταναστευτικό ισοζύγιο, στην συγκεκριμένη ενότητα του δεύτερου τεύχους αναλύονται αυτοί οι δύο παράγοντες, με σκοπό να δείξουν τις πιθανές περιφερειακές διαφοροποιήσεις, αλλά και να δημιουργήσουν περαιτέρω ενημέρωση που θα μπορούσε να διαμορφώσει την χάραξη νέων πολιτικών για την αντιμετώπιση του πληθυσμιακού ζητήματος.

Το φυσικό ισοζύγιο αναφέρεται στον αριθμό των γεννήσεων μείον τον αριθμό των θανάτων, σε κάθε ημερολογιακό έτος. Έτσι, αρνητικό φυσικό ισοζύγιο σημαίνει πως ο αριθμός των θανάτων είναι μεγαλύτερος από αυτόν των γεννήσεων, το οποίο, κρατώντας το μεταναστευτικό ισοζύγιο σταθερό, υποδηλώνει πληθυσμιακή μείωση. Αντίστοιχα, το μεταναστευτικό ισοζύγιο υποδηλώνει τον αριθμό των μεταναστευτικών εισροών μείον τις μεταναστευτικές εκροές. Αρνητικό μεταναστευτικό ισοζύγιο κρατώντας το φυσικό ισοζύγιο σταθερό, αντιστοίχως άμεσα μεταφράζεται σε μείωση του συνολικού πληθυσμού. Έτσι, η ανάλυση των δύο αυτών παραγόντων μαζί είναι σημαντική για την αναγνώριση της δυναμικής της πληθυσμιακής εξέλιξης ανά περιφέρεια.

Στο Διάγραμμα 1.2, αποτυπώνεται η πληθυσμιακή εξέλιξη, καθώς και το φυσικό και μεταναστευτικό ισοζύγιο σε εθνικό επίπεδο αρχικά, καθώς η δημογραφική κατάσταση σε εθνικό επίπεδο αναγράφει την βάση ανάγνωσης των συνθηκών του πληθυσμού σε περιφερειακό επίπεδο. Ακολουθώντας τα ευρήματα του πρώτου τεύχους, παρατηρείται πως η πληθυσμιακή αύξηση, ιδιαίτερα στα χρόνια πριν την κρίση χρέους οφειλόταν κυρίως σε αύξηση του μεταναστευτικού ισοζυγίου, το οποίο τις χρονιές 2008 και 2009, ήταν σχεδόν διπλάσιο από το επίσης θετικό φυσικό ισοζύγιο. Κατά την διάρκεια της κρίσης όμως, αρχικά το μεταναστευτικό ισοζύγιο έγινε αρνητικό κατά μεγάλο βαθμό, συρρικνώνοντας τον πληθυσμό το 2012 κατά περίπου 65 χιλιάδες άτομα. Μείωση επήλθε και στο φυσικό ισοζύγιο, η οποία παρότι μικρότερη σε μέγεθος, χαρακτηρίζεται από δομικά χαρακτηριστικά, καθώς φαίνεται να μειώνεται ολοένα και περισσότερο ανά τα έτη. Από το 2016 και έπειτα, το μεταναστευτικό ισοζύγιο γίνεται θετικό, χωρίς όμως να μπορέσει να αναιρέσει τις αρνητικές συνέπειες του ολοένα και αρνητικότερου φυσικού ισοζυγίου. Η μείωση αυτή στο φυσικό ισοζύγιο παρατηρείται και σε μέσους όρους Ευρωζώνης, αφού σε συνολικό επίπεδο πληθυσμού, από το 2020 και έπειτα, ο πληθυσμός μειώνεται αισθητά, ενώ το φυσικό ισοζύγιο, αρνητικό από το 2012 και έπειτα, μεγαλώνει σε απόλυτους αριθμούς, φτάνοντας στην μεγαλύτερη τιμή του το 2022, στις περίπου 1.3 εκατομμύρια περισσότερους θανάτους από γεννήσεις.

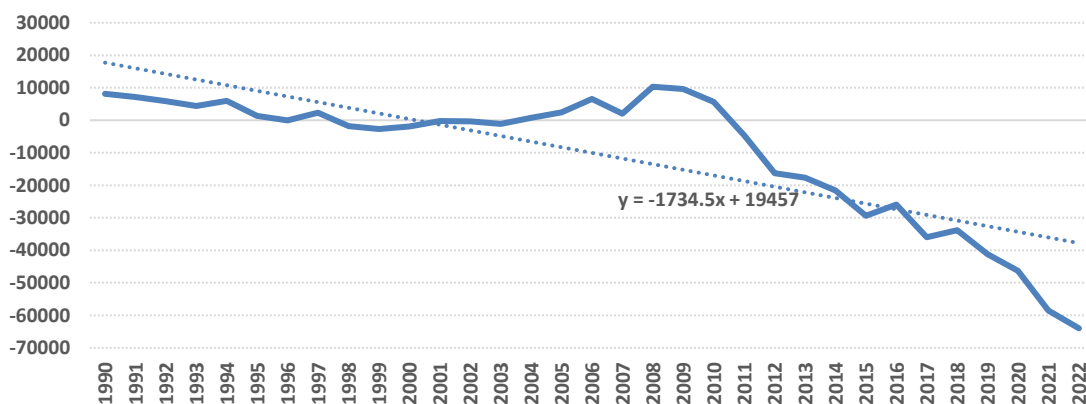
Διάγραμμα 1.1: Πληθυσμιακή εξέλιξη, φυσικό και μεταναστευτικό ισοζύγιο σε εθνικό επίπεδο, 1990-2022

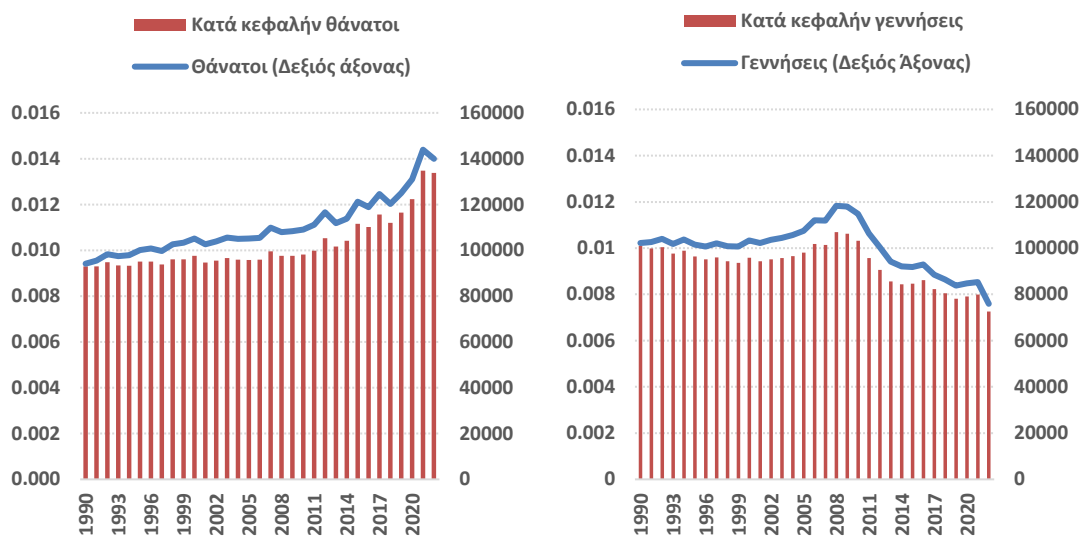
Πηγή: Eurostat

Στο Διάγραμμα 1.2 αποτυπώνεται ξεχωριστά η επίμονη τάση μείωσης του φυσικού ισοζυγίου. Χαρακτηριστικά, το 2022 οι θάνατοι ήταν 64000 περισσότεροι από τις γεννήσεις. Συνδυαστικά με το Διάγραμμα 1.3, φαίνεται πως κατά την διάρκεια της κρίσης υπήρξε αντιστροφή στον λόγο γεννήσεων προς θάνατοι, καθώς το 2011 οι θάνατοι αντιστοιχούσαν στα 1 στα 100 άτομα, ενώ οι γεννήσεις στις 0.95 ανά 100 άτομα. Η δυναμική του συγκεκριμένου λόγου ισχυροποιήθηκε ακόμη περισσότερο, φτάνοντας το 2022 στα 0.7 γεννήσεις ανά 100 άτομα, και οι θάνατοι στους 1.35 ανά 100 άτομα, ενώ η συγκεκριμένη τάση κρίνεται ιδιαίτερος προβληματική, καθώς προβλέπεται να ισχυροποιείται ακόμη περισσότερο και στο μέλλον, ως άμεσο αποτέλεσμα της πληθυσμιακής γήρανσης που εξετάσαμε στο προηγούμενο τεύχος. Παρόμοια ευρήματα βρίσκονται και σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς, οι γεννήσεις κατά κεφαλήν υποχωρούν, εν αντιθέσει με τους κατά κεφαλήν θάνατους. Ωστόσο, η Ελλάδα βρίσκεται σε χειρότερη κατάσταση από τον Ευρωπαϊκό μέσο όρο, καθώς, για το 2022, οι γεννήσεις και οι θάνατοι κατά κεφαλήν βρίσκονταν στα 0.87 και 1.16 άτομα στα 100 αντίστοιχα.

Διάγραμμα 1.2: Φυσικό Ισοζύγιο σε εθνικό επίπεδο (Γεννήσεις – Θάνατοι)

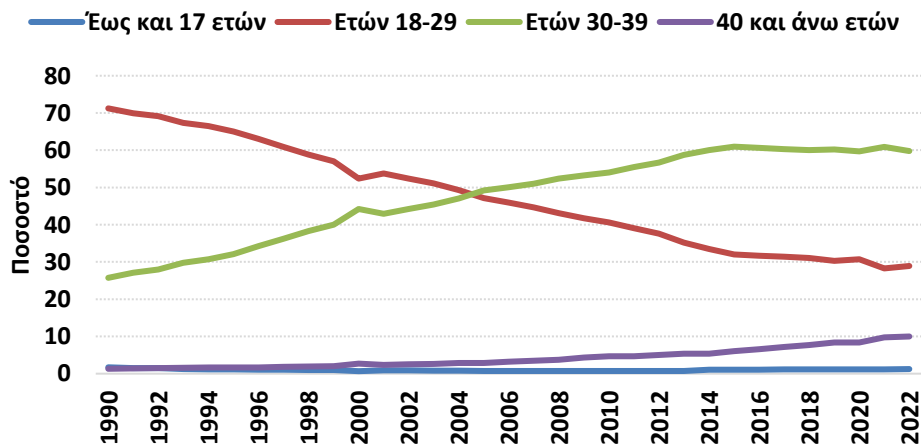

Πηγή: Eurostat

Διάγραμμα 1.3: Ποσοστό γεννήσεων και θανάτων σε εθνικό επίπεδο (Γεννήσεις – Θάνατοι)

Πηγή: Eurostat

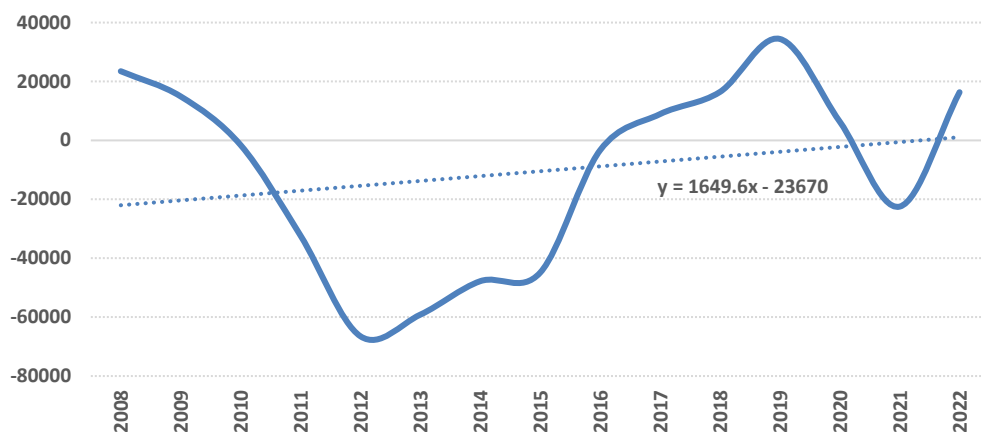
Σχετικά με τις γεννήσεις, παρατηρείται επίσης μια πολύ σημαντική δομική αλλαγή σχετικά με το ποσοστό των γεννήσεων ανά ηλικιακή ομάδα. Ενώ από το 1990 έως και το 2004 το μεγαλύτερο μέρος των γεννήσεων πραγματοποιούνταν από γυναίκες 18 έως 29 ετών, από το 2005 και μετά, η απόφαση γέννησης ενός παιδιού μετατίθεται για αργότερα, καθώς πλέον η ηλικιακή ομάδα με τα μεγαλύτερα ποσοστά γεννήσεων είναι από 30 έως 39 ετών. Αυξημένα ποσοστά παρατηρούνται και στην μεγαλύτερη ηλικιακή ομάδα (Διάγραμμα 1.4). Συγκεντρωτικά, οι μειωμένες γεννήσεις, η αναβολή της γέννησης για μεγαλύτερη ηλικία, αλλά και ο συντελεστής γονιμότητας που παρουσιάζεται σε περιφερειακό επίπεδο και ανά ηλικιακή ομάδα παρακάτω, συνθέτουν μια εικόνα πως η απόφαση γέννησης ενός παιδιού έχει επεκτάσεις στην εργασιακή αγορά, αλλά και στα οικονομικά και χωρικά πλαίσια. Σε Ευρωπαϊκό επίπεδο επίσης παρατηρείται αντίστοιχη δυναμική, με αντιστροφή της ηλικιακής ομάδας όπου πραγματοποιούνται οι περισσότερες γεννήσεις κατά το 2010.

Διάγραμμα 1.4: Ποσοστό Γεννήσεων ανά ηλικιακή ομάδα σε εθνικό επίπεδο

Πηγή: Eurostat

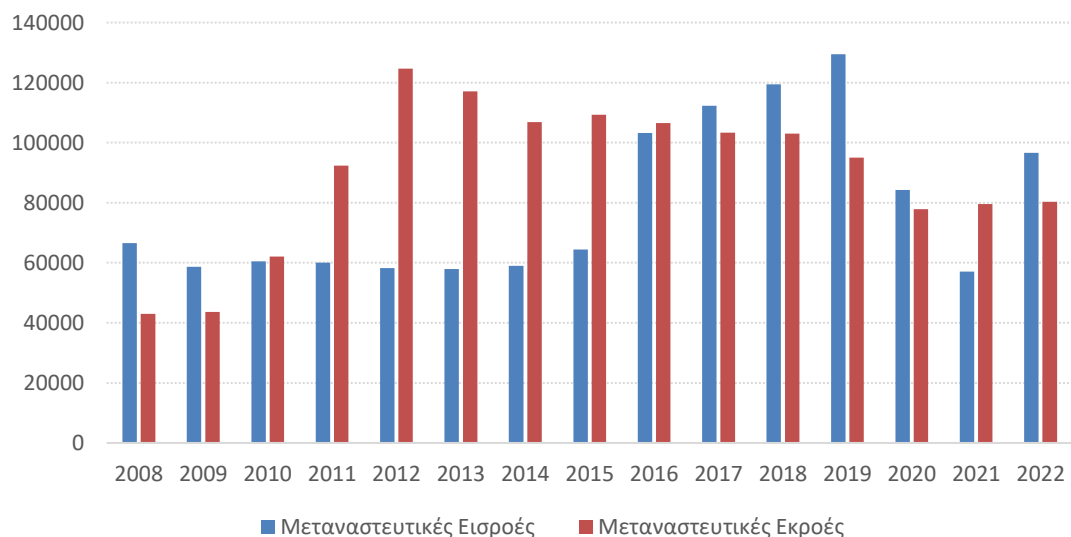
Σχετικά με το μεταναστευτικό ισοζύγιο, η διαχρονική τάση είναι σχετικά θετική, με μεγάλες όμως διακυμάνσεις, ιδιαίτερα λόγω της μεταναστευτικής κρίσης (Διάγραμμα 1.5). Πολύ σημαντικό εύρημα είναι επίσης η μεγάλη πληθυσμιακή έξοδος που παρατηρήθηκε από το 2010 έως και το 2016, ως άμεσο αποτέλεσμα της κρίσης χρέους. Ειδικότερα, κατά την συγκεκριμένη περίοδο, συσσωρευτικά, σχεδόν 720 χιλιάδες άτομα έφυγαν από την χώρα για αναζήτηση δουλειάς και καλύτερων συνθηκών διαβίωσης (οι εισροές ήταν αντίστοιχα 460 χιλιάδες), ενώ όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 1.6, οι μεταναστευτικές εισροές ήταν σταθερές. Σε Ευρωπαϊκό επίπεδο, το μεταναστευτικό ισοζύγιο είναι διαχρονικά θετικό, με θετική τάση και την υψηλότερη τιμή του το 2022, στα 4.2 εκατομμύρια, γεγονός που οφείλεται στην μεγαλύτερη τιμή μετανάστευσης, περίπου στα 7 εκατομμύρια άτομα.

Διάγραμμα 1.5: Μεταναστευτικό ισοζύγιο σε εθνικό επίπεδο (Εισροές – Εκροές)

Πηγή: Eurostat

Διάγραμμα 1.6: Μεταναστευτικές εισροές και εκροές σε εθνικό επίπεδο

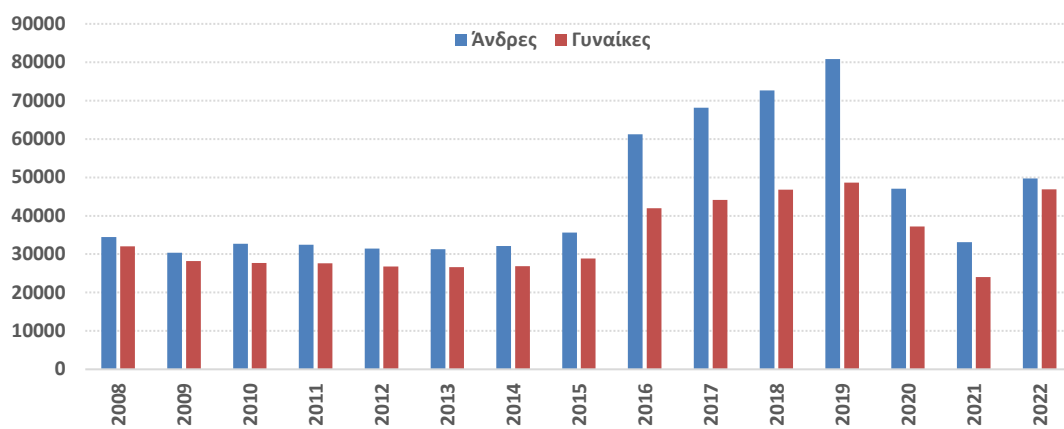

Πηγή: Eurostat

Παρατηρώντας τις δυναμικές του μεταναστευτικού ισοζυγίου ανά φύλο και ηλικιακή ομάδα, παρατηρείται αρχικά πως και οι εισροές αλλά και οι εκροές αποτελούνται κυρίως από άνδρες (Διάγραμμα 1.7 και Διάγραμμα 1.9). Ίσως πιο σημαντικά, οι πληθυσμιακές εισροές στην

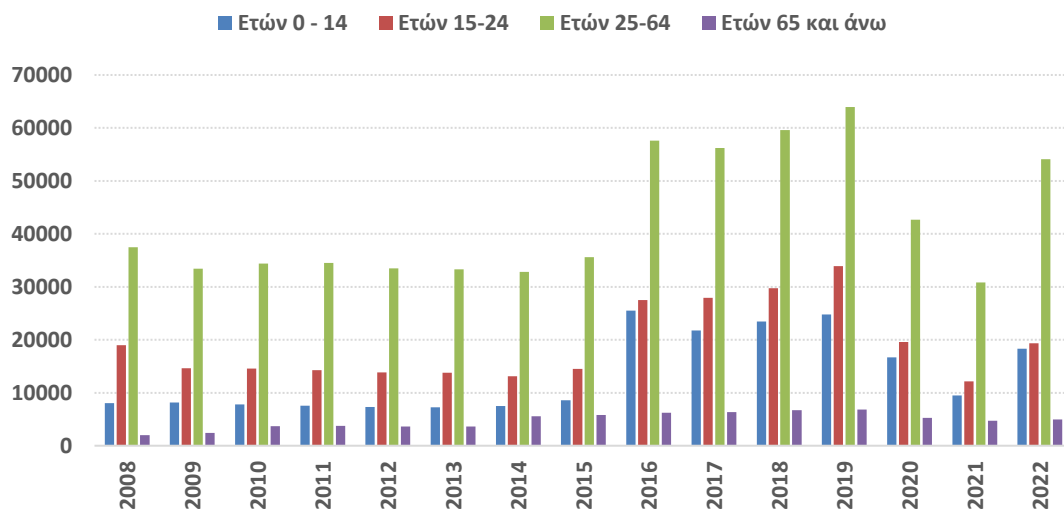
χώρα, που έδειξαν αυξητική τάση από το 2016 και μετά, αποτελούνται κυρίως από άτομα του ενεργού εργατικού δυναμικού (25 έως και 64 ετών) (Διάγραμμα 1.8). Βέβαια, οι εκροές, που όπως αναφέρουμε έφτασαν στα μεγαλύτερα ποσοστά τους κατά την περίοδο της κρίσης χρέους, αποτελούνταν επίσης κατά μεγάλο ποσοστό από άτομα 25 έως και 64 ετών (Διάγραμμα 1.10). Αυτά τα ποσοστά παραμένουν ακόμη και σήμερα, αν και οι εκροές βρίσκονται σε χαμηλότερο σημείο από τα χρόνια της κρίσης. Ωστόσο, παραπέμπουν στο γεγονός πως πολλοί νέοι αναζητούν καλύτερες συνθήκες εργασίας και μεγαλύτερους μισθούς στο εξωτερικό. Αυτό έχει σαν άμεσο αποτέλεσμα και ένα συνεχόμενο brain drain, το οποίο επισημάνει πως υψηλά ειδικευόμενο εργατικό δυναμικό φεύγει από την χώρα, μειώνοντας έτσι και την εγχώρια παραγωγικότητα μαζί με τα άμεσα αποτελέσματα που έχει στην πληθυσμιακή εξέλιξη.

Διάγραμμα 1.7: Μεταναστευτικές εισροές ανά φύλο σε εθνικό επίπεδο

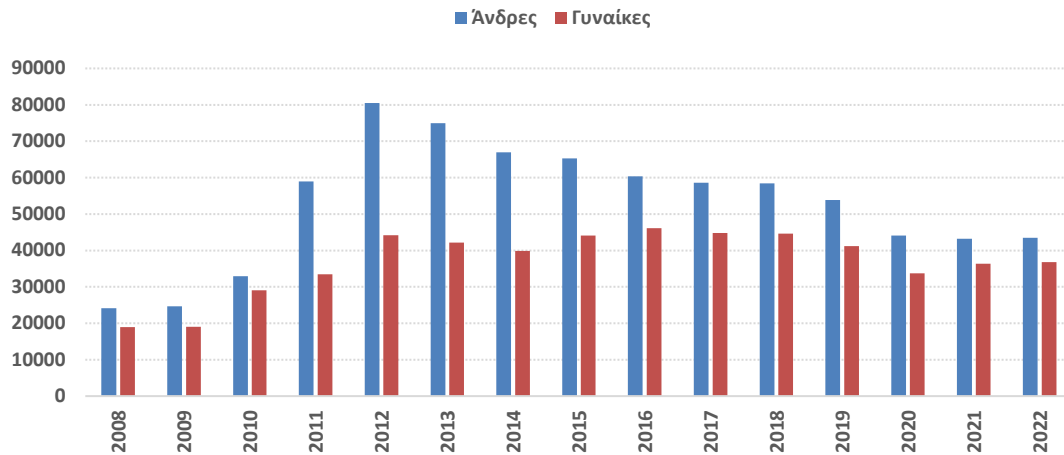
Πηγή: Eurostat

Διάγραμμα 1.8: Μεταναστευτικές εισροές ανά ηλικιακή ομάδα σε εθνικό επίπεδο

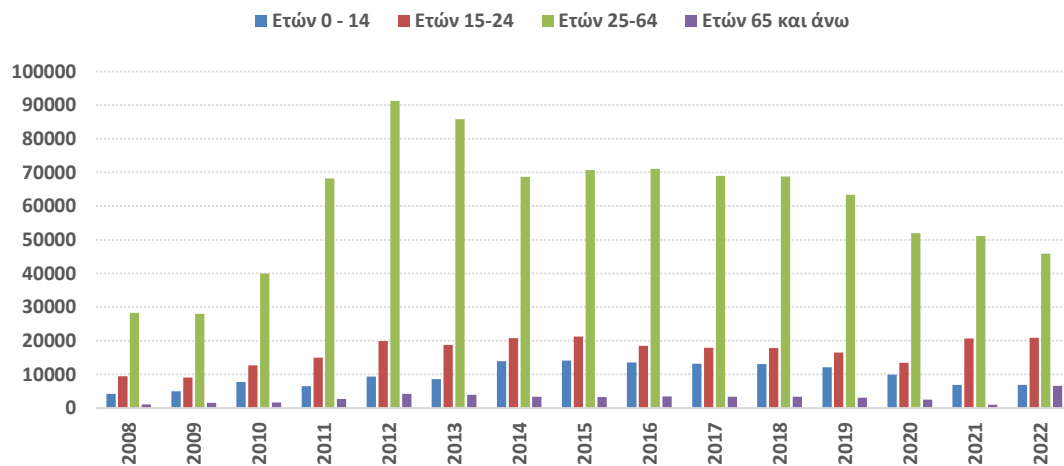
Πηγή: Eurostat

Διάγραμμα 1.9: Μεταναστευτικές εκροές ανά φύλο σε εθνικό επίπεδο

Πηγή: Eurostat

Διάγραμμα 1.10: Μεταναστευτικές εκροές ανά ηλικιακή ομάδα και περιφέρεια

Πηγή: Eurostat

Συμπερασματικά, σε εθνικό επίπεδο, η μείωση του πληθυσμού που παρατηρείται από τα έτη της κρίσης μέχρι και σήμερα, οφείλεται κατά τα αρχικά έτη σε μεγάλη πληθυσμιακή κινητικότητα, και ιδιαίτερα έξοδο από την χώρα ενεργού εργατικού δυναμικού. Επίσης, παρατηρείται πως, παράλληλα με την κρίση χρέους, ξεκίνησε μια σταθερά μειωτική τάση στο φυσικό ισοζύγιο, το οποίο ασθενεί ολοένα και περισσότερο ανά τα έτη, βρισκόμενο το 2022 στην μικρότερη τιμή του διαχρονικά. Ως άμεση επέκταση, κρίνεται πως οι οικονομικές εξελίξεις της κρίσης δημιούργησαν συνθήκες για την ολοένα και μεγαλύτερη πληθυσμιακή μείωση, η οποία χρειάζεται άμεσες πολιτικές για την αντιστροφή των ήδη υπάρχουσών τάσεων. Η τάση αυτή θα μπορούσε να έχει σημαντικές επιπτώσεις στην ελληνική οικονομία, την κοινωνική δομή και το σύστημα υγείας. Η συρρίκνωση του εργατικού δυναμικού και η γήρανση του πληθυσμού θα μπορούσαν να επιβαρύνουν τα συνταξιοδοτικά συστήματα και να δημιουργήσουν ελλείψεις εργατικού δυναμικού.

Φυσικό Ισοζύγιο ανά περιφέρεια

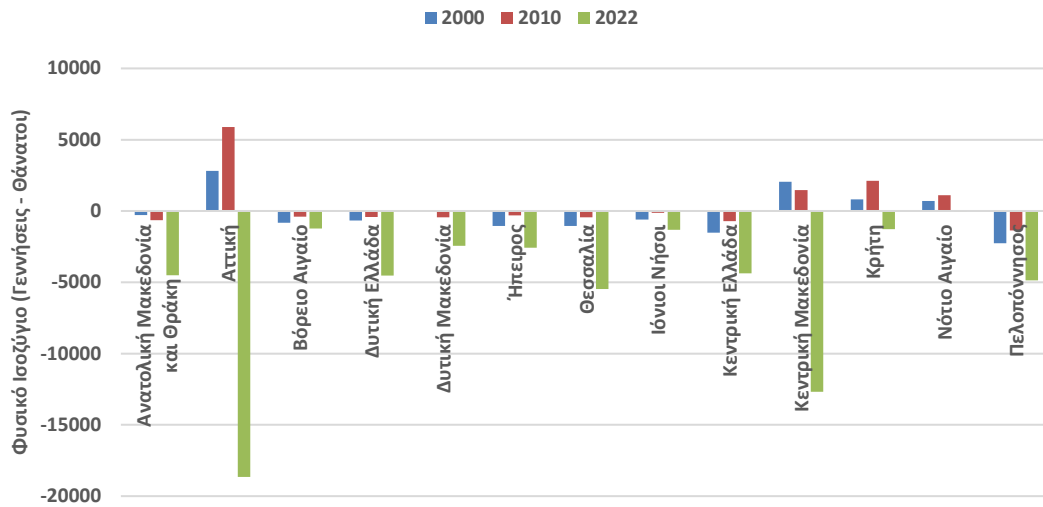
Τα εθνικά χαρακτηριστικά της πληθυσμιακής εξέλιξης όσων αφορά τις μεταβολές και τάσεις του φυσικού και μεταναστευτικού ισοζυγίου προδιαθέτουν για τις αναμενόμενες μεταβολές που παρατηρούνται σε περιφερειακό επίπεδο. Ωστόσο, όπως αναλύεται παρακάτω, υπάρχουν σημαντικές διαφοροποιήσεις ανά περιφέρεια, οι οποίες και δημιουργούν διαφορετικές ανάγκες χάραξης πολιτικής. Για την απεικόνιση τους, οι διοικητικές περιφέρειες παρουσιάζονται στους χάρτες σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή τυπολογία τους, όπως φαίνεται και στον πίνακα παρακάτω:

Πίνακας 1.1: Τυπολογία περιφερειών

EL30	Αττική	EL54	Ήπειρος
EL41	Βόρειο Αιγαίο	EL61	Θεσσαλία
EL42	Νότιο Αιγαίο	EL62	Ιόνιοι Νήσοι
EL43	Κρήτη	EL63	Δυτική Ελλάδα
EL51	Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	EL64	Κεντρική Ελλάδα
EL52	Κεντρική Μακεδονία	EL65	Πελοπόννησος
EL53	Δυτική Μακεδονία		

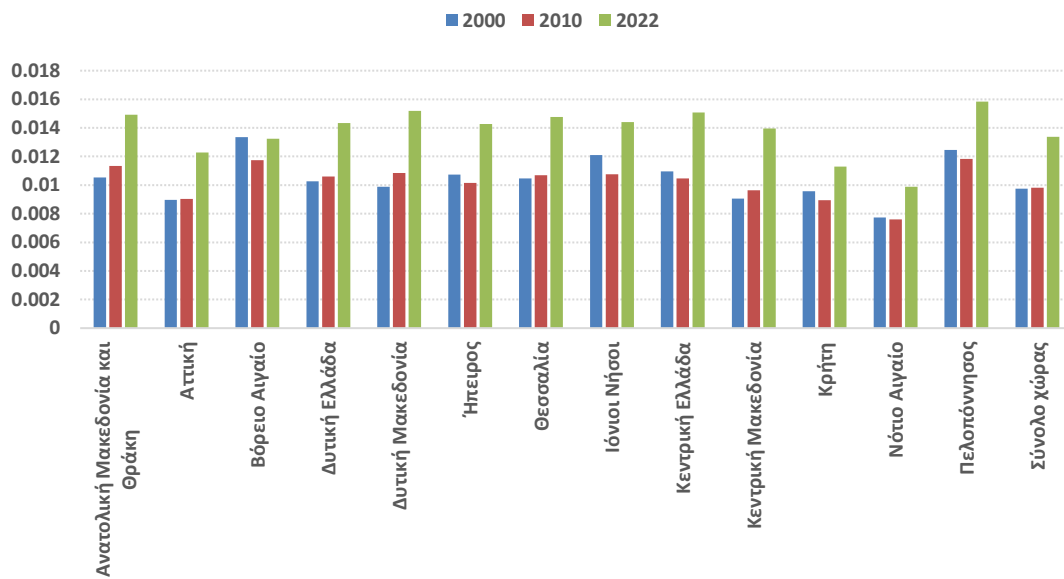
Το πρώτο τεύχος, αναλύοντας την πληθυσμιακή εξέλιξη σε επίπεδο περιφερειών, βρίσκοντας πως σε όλες τις περιφέρειες εκτός της Κρήτης, ο πληθυσμός μειώνεται με αρκετά σταθερό ρυθμό, ενώ επίσης ανησυχητικό είναι πως ο πληθυσμός γηράσκει με γρήγορους ρυθμούς, το οποίο αντικατοπτρίζεται και από την μείωση των γεννήσεων που παρατηρείται ανά περιφέρεια. Στο πλαίσιο αυτό, παρουσιάζουμε το φυσικό και μεταναστευτικό ισοζύγιο σε τρία διαφορετικά χρονικά σημεία, το 2000, το 2010 και το 2022, που αποτελεί και το τελευταίο σημείο διαθέσιμων δεδομένων. Το Διάγραμμα 1.11 παρουσιάζει την εξέλιξη του φυσικού ισοζυγίου ανά τα αναφερόμενα έτη, υποδεικνύοντας πως διαχρονικά, στις περισσότερες περιφέρειες το φυσικό ισοζύγιο ήταν αρνητικό. Εξαιρέσεις αποτελούν η Αττική, η Κεντρική Μακεδονία, η Κρήτη και το Νότιο Αιγαίο, περιφέρειες οι οποίες είχαν θετικό φυσικό ισοζύγιο κατά τα έτη 2000 και 2010. Βέβαια, το έτος 2022, όλες οι περιφέρειες έχουν αισθητά αρνητικό φυσικό ισοζύγιο. Καθότι το ισοζύγιο αυτό είναι χρήσιμο να εξεταστεί και με γνώμονα τον συνολικό πληθυσμό, το Διάγραμμα 1.12 δείχνει πως οι κατά κεφαλήν θάνατοι σε όλες τις περιφέρειες αυξήθηκαν από περίπου 1 άτομο στα 100 το 2000, στα 1.5 άτομα στα 100 το 2022. Σε συνδυασμό με το Διάγραμμα 1.19, το οποίο καταγράφει τις κατά κεφαλήν γεννήσεις, οι οποίες από περίπου 1 γέννηση ανά 100 άτομα το 2000 είναι στις περίπου 0.7 γεννήσεις ανά 100 άτομα το 2022 κατά μέσο όρο, το φυσικό ισοζύγιο σε όλες τις περιφέρειες δείχνει μια ιδιαιτέρως προβληματική τάση, καθώς οι θάνατοι είναι κατά μέσο όρο διπλάσιοι από τις γεννήσεις, χωρίς ιδιαίτερες διαφοροποιήσεις ανά περιφέρεια.

Διάγραμμα 1.11: Φυσικό Ισοζύγιο ανά περιφέρεια

Πηγή: Eurostat

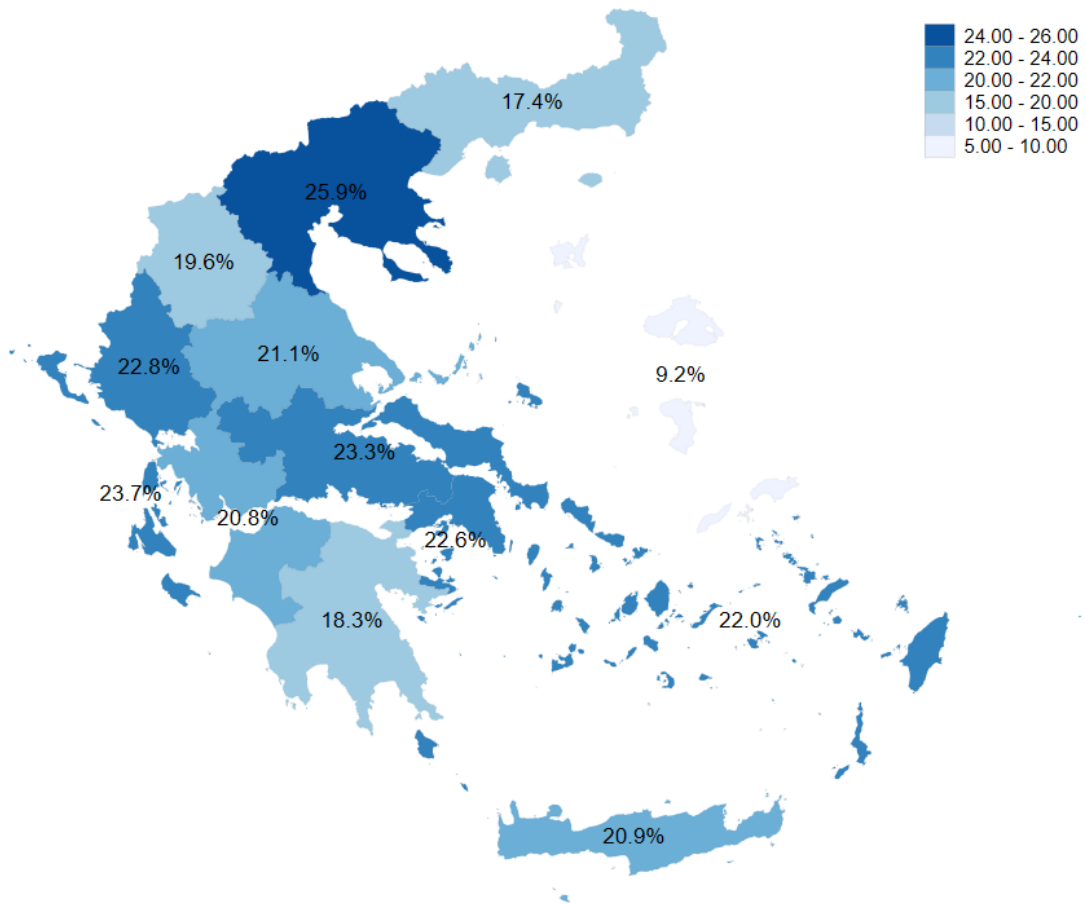
Διάγραμμα 1.12: Κατά κεφαλήν θάνατοι ανά περιφέρεια

Πηγή: Eurostat. Υπολογισμοί IOBE

Πιο συγκεκριμένα, κοιτάζοντας την μεταβολή του ποσοστού των θανάτων ανά περιφέρεια από το 2000 στο 2022, παρατηρείται πως, με εξαίρεση το Βόρειο Αιγαίο, το οποίο όμως είχε ιδιαίτερως υψηλά ποσοστά θανάτων το 2000, σε όλες σχεδόν τις υπόλοιπες περιφέρειες, το ποσοστό των θανάτων έχει αυξηθεί πάνω από 20% μέσα σε μια 20ετία (Διάγραμμα 1.13).

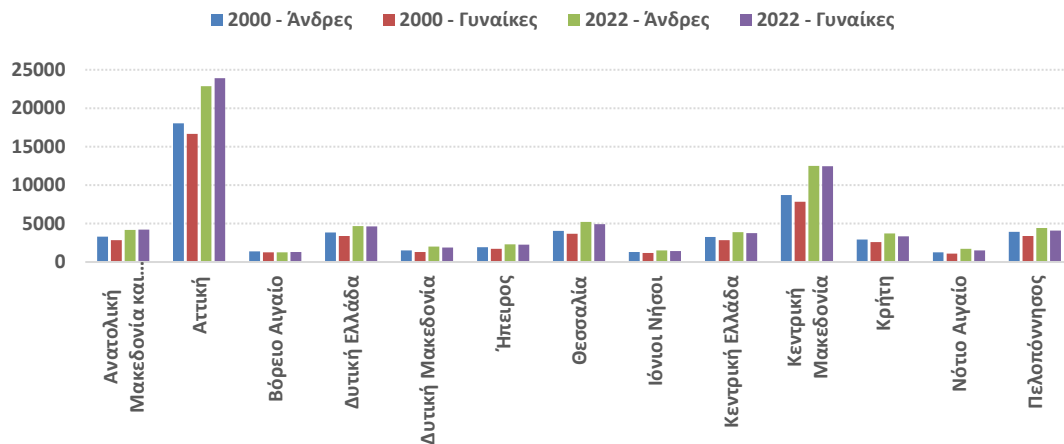
Διάγραμμα 1.13: Ποσοστιαία μεταβολή Θανάτων ανά περιφέρεια (2000-2022)

Πηγή: Eurostat

Κοιτάζοντας στο Διάγραμμα 1.14, τις διαφοροποιήσεις στους θανάτους μεταξύ φύλων, δεν παρατηρούνται ιδιαίτερες διαφορές, παρά μόνο στην Αττική όπου το 2000 οι θάνατοι μεταξύ ανδρών ήταν περισσότεροι των γυναικών, και με τον λόγο αυτόν να αντιστρέφεται το 2022, με τις γυναίκες να θνήσκουν κατά 44% περισσότερο μεταξύ των ετών, ενώ οι άνδρες αντίστοιχα με ποσοστό μικρότερο, της τάξεως του 27%.

Διάγραμμα 1.14: Θάνατοι ανά περιφέρεια και φύλο

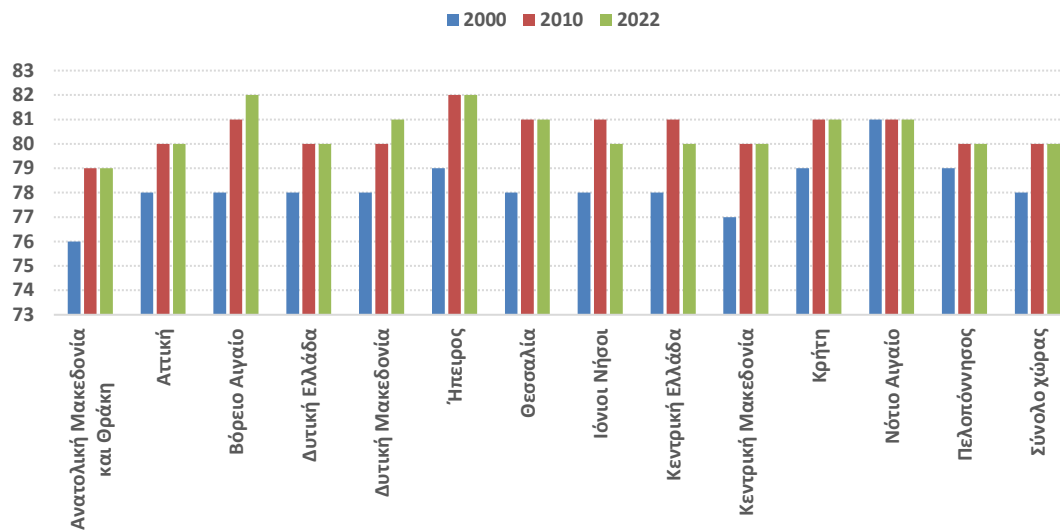

Πηγή: Eurostat

Εν συνεχεία, παρατηρείται πως παρόλο τους περισσότερους θανάτους ανά τα έτη, οι οποίοι παρατηρούνται σε κάθε περιφέρεια, το προσδόκιμο ζωής αυξάνει ανά τα χρόνια. Ιδιαίτερα στην νησιωτική Ελλάδα και την Ήπειρο, το προσδόκιμο ζωής είναι το 2022 περίπου στα 82 έτη, ενώ στην υπόλοιπη Ελλάδα, το προσδόκιμο ζωής βρίσκεται μεταξύ τα 79 και τα 80 έτη (Διάγραμμα 1.15). Αυτό το εύρημα, υποδεικνύει εμμέσως και επιβεβαιώνει την γήρανση του πληθυσμού, η οποία είναι εμφανής σε κάθε περιφέρεια χωρίς ιδιαίτερες διαφοροποιήσεις.

Διάγραμμα 1.15: Προσδόκιμο ζωής ανά περιφέρεια

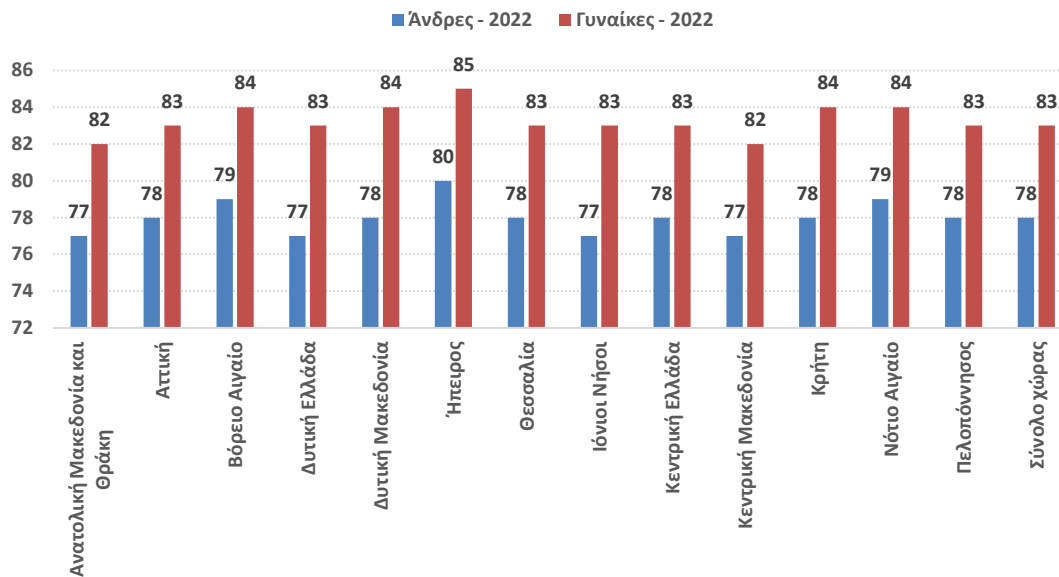

Πηγή: Eurostat

Εν συνέχεια, το Διάγραμμα 1.16 απεικονίζει το προσδόκιμο ζωής ανά περιφέρεια το 2022, διαστρωματωμένο κατά φύλο, με τις γυναίκες να παρουσιάζουν υψηλότερο προσδόκιμο ζωής από τους άνδρες σε όλες τις περιφέρειες, μια παρατήρηση που ευθυγραμμίζεται με τις παγκόσμιες τάσεις. Επιπλέον, είναι εμφανείς οι αξιοσημείωτες περιφερειακές διαφοροποιήσεις στο προσδόκιμο ζωής. Ενώ ο εθνικός μέσος όρος κυμαίνεται γύρω στα 80 έτη για τους άνδρες και στα 84 έτη για τις γυναίκες, ορισμένες περιοχές αποκλίνουν σημαντικά. Η Αττική, ξεπερνά τον εθνικό μέσο όρο και για τα δύο φύλα. Η Ήπειρος αναδεικνύεται ως η περιφέρεια με το υψηλότερο προσδόκιμο ζωής τόσο για τους άνδρες όσο και για τις γυναίκες. Αντίθετα, η Δυτική Μακεδονία αναφέρει το χαμηλότερο προσδόκιμο ζωής και για τα δύο φύλα. Αυτές οι περιφερειακές ανισότητες αντανακλούν πιθανότατα την πολύπλοκη αλληλεπίδραση κοινωνικοοικονομικών παραγόντων, προσβασιμότητας στην υγειονομική περίθαλψη, επιλογών τρόπου ζωής και περιβαλλοντικών επιδράσεων.

Το σταθερό χάσμα μεταξύ των δύο φύλων στο προσδόκιμο ζωής υπογραμμίζει την ανάγκη για πολιτικές και παρεμβάσεις υγείας που να λαμβάνουν υπόψη τα δύο φύλα. Επιπλέον, η κατανόηση των βαθύτερων αιτιών των παρατηρούμενων περιφερειακών διαφορών μπορεί να ενημερώσει για στοχευμένες πρωτοβουλίες δημόσιας υγείας με στόχο τη μείωση των ανισοτήτων στην υγεία.

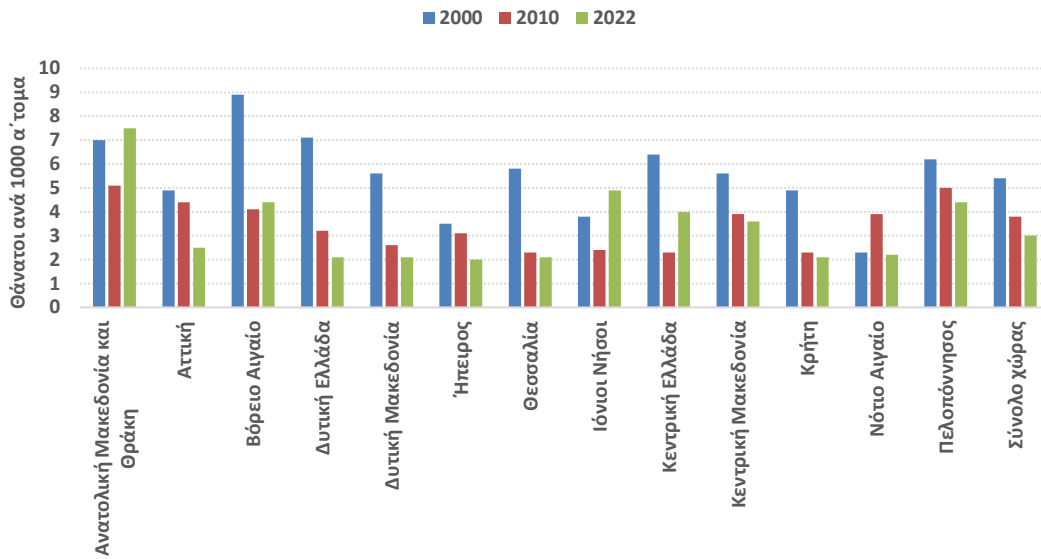
Διάγραμμα 1.16: Προσδόκιμο ζωής ανά περιφέρεια και φύλο, 2022

Πηγή: Eurostat

Συμπληρώνοντας την θεματική των θανάτων ανά περιφέρεια, ακόμη ένα στοιχείο το οποίο μπορεί να πληροφορήσει την χάραξη πολιτικών είναι η παιδική θνησιμότητα, η οποία μετράτε ως την πιθανότητα ένα παιδί που γεννήθηκε σε ένα συγκεκριμένο έτος ή περίοδο να πεθάνει πριν συμπληρώσει την ηλικία του ενός έτους. Σε όλες τις περιφέρειες, εκτός της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, η παιδική θνησιμότητα μειώνεται ανά τα χρόνια, με τα μικρότερα ποσοστά να παρατηρούνται στην Ήπειρο, την Κρήτη, την Αττική, την Θεσσαλία, την Δυτική Ελλάδα και το Νότιο Αιγαίο, περίπου στους 2 θανάτους ανά 1000 γεννήσεις, ενώ ο Ευρωπαϊκός μέσος όρος είναι στο 3.3. Βέβαια, αρκετά ανησυχητικά είναι τα ευρήματα για την Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, τις Ιόνιες Νήσους και την Πελοπόννησο, με τον αριθμό των θανάτων να αντιστοιχεί το 2022 στα 7.5, 4.9 και 4.4 παιδιά ανά 1000 γεννήσεις αντίστοιχα. Τα ευρήματα αυτά δείχνουν πως ενώ στις περισσότερες περιφέρειες, η παιδική θνησιμότητα, και αντίστοιχα η υγειονομική περίθαλψη κατά την διάρκεια της γέννας επαρκεί για να βρίσκονται τα ποσοστά σε χαμηλότερο σημείο από τον Ευρωπαϊκό μέσο όρο, στις προαναφερόμενες περιφέρειες, αποτυπώνονται ιδιαίτερα μεγάλα κενά στο σύστημα υγείας, καθιστώντας επιτακτική την βελτίωση της υγειονομικής περίθαλψης κατά την διάρκεια της γέννας στις περιφέρειες αυτές.

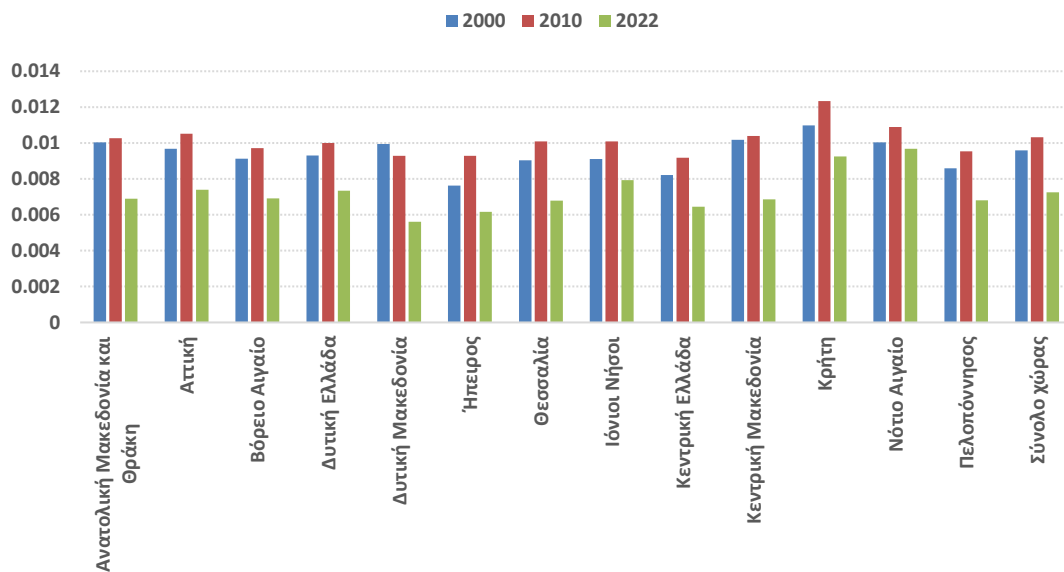
Διάγραμμα 1.17: Παιδική θνησιμότητα ανά περιφέρεια

Πηγή: Eurostat

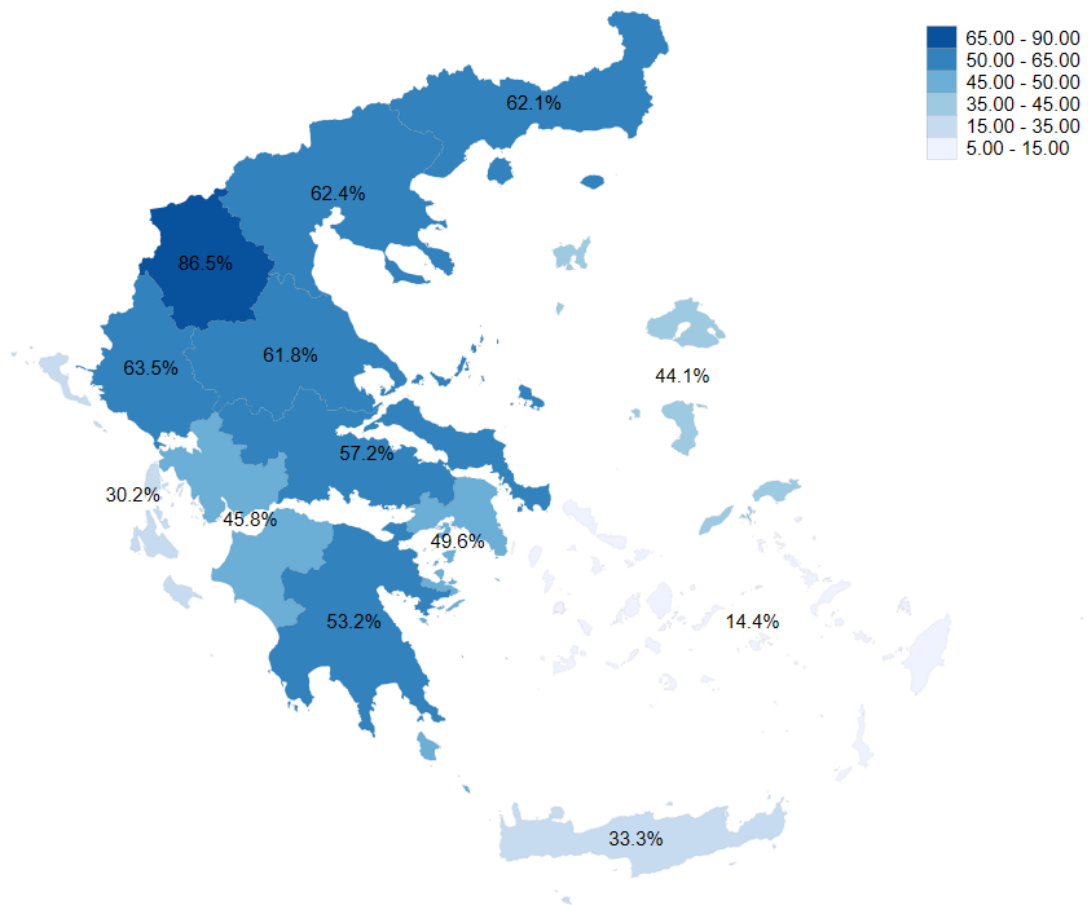
Συνεχίζοντας με τις γεννήσεις ανά περιφέρεια, και σε συνάρτηση με τα προηγούμενα ευρήματα του φυσικού ισοζυγίου, οι κατά κεφαλήν γεννήσεις ανά περιφέρεια υποδεικνύουν μια παράλληλη μείωση του ποσοστού των γεννήσεων σε κάθε περιφέρεια, με χαρακτηριστικές τις μειώσεις στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, και την Δυτική Μακεδονία. Στον αντίποδα, η περιφέρεια της Κρήτης και του Νοτίου Αιγαίου κατέχουν το 2022 τα μεγαλύτερα ποσοστά γεννήσεων, κάτι που αντικατοπτρίζεται και στις θετικότερες πληθυσμιακές εξελίξεις που παρατηρήσαμε στο πρώτο τεύχος (Διάγραμμα 1.18 και Διάγραμμα 1.19).

Διάγραμμα 1.18: Κατά κεφαλήν γεννήσεις ανά περιφέρεια

Πηγή: Eurostat. Υπολογισμοί IOBE

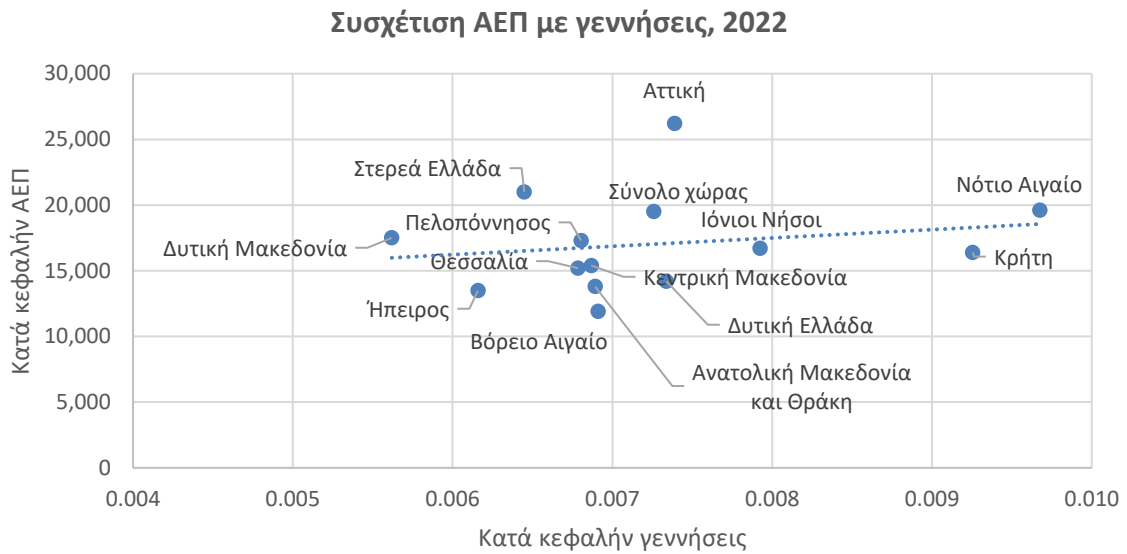
Διάγραμμα 1.19: Ποσοστιαία μείωση γεννήσεων ανά περιφέρεια (2000-2022)

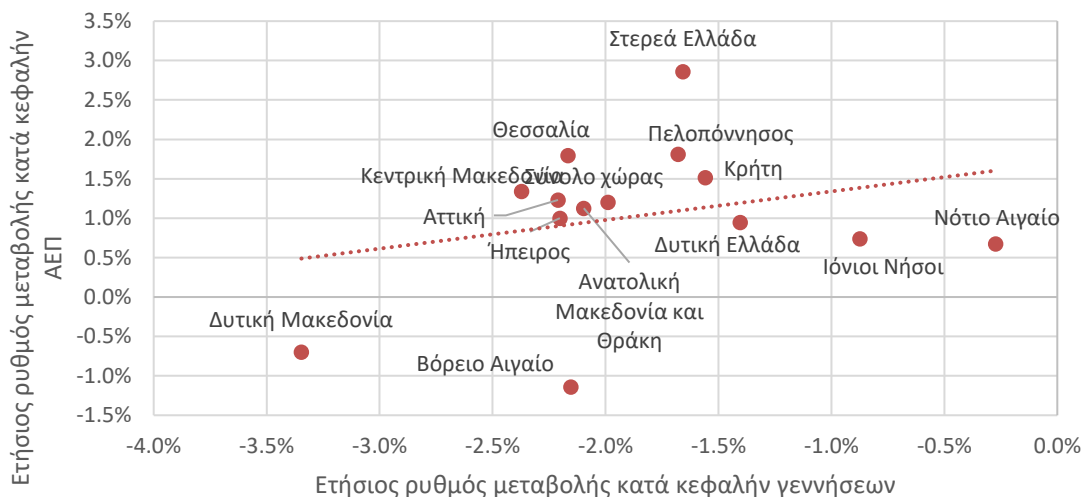
Πηγή: Eurostat

Ο κατά κεφαλήν αριθμός των γεννήσεων είναι υψηλότερος σε περιφέρειες με υψηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ, όπως το Νότιο Αιγαίο και η Κρήτη (Διάγραμμα 1.20). Παράλληλα, η μείωση των γεννήσεων την περίοδο 2012-2022 είναι μικρότερη όσο υψηλότερος ήταν ο μέσος ρυθμός κατά κεφαλήν ανάπτυξης την ίδια περίοδο.

Διάγραμμα 1.20. Συσχέτιση εξέλιξης γεννήσεων με κατά κεφαλήν ΑΕΠ, ανά περιφέρεια

Συσχέτιση ρυθμού μεταβολής ΑΕΠ και γεννήσεων, 2012-2022

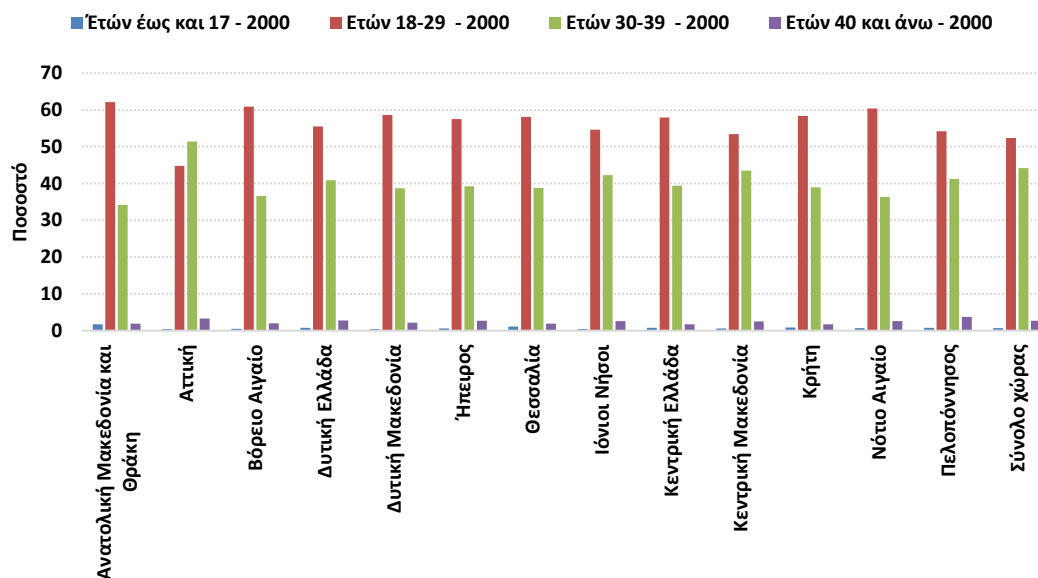

Πηγή: Eurostat

Σε συνάρτηση με την μείωση των γεννήσεων, αλλά και τα ευρήματα του Διαγράμματος 1.4, στο οποίο παρατηρείται μια δομική μεταβολή στην ηλικιακή ομάδα με τις περισσότερες γεννήσεις, στα Διαγράμματα 1.20, 1.21 και 1.22 παρατηρούμε τα ποσοστά γεννήσεων ανά ηλικιακή ομάδα και περιφέρεια. Είναι ξεκάθαρο εδώ επίσης πως ανά τα έτη 2000, 2010 και 2022 αντίστοιχα, η μεταβολή που παρατηρήσαμε σε εθνικό επίπεδο είναι εμφανής και σε περιφερειακό επίπεδο, με την αντιστροφή της τάσης να πραγματοποιείται από το 2010 και έπειτα για όλες τις περιφέρειες εκτός της Αττικής. Η τάση αυτή ισχυροποιείται το 2022, με την ηλικιακή ομάδα των 30 έως 39 ετών να κατέχει τα μεγαλύτερα μερίδια γεννήσεων σε όλες τις περιφέρειες. Πιο συγκεκριμένα, στην Αττική παρατηρούνται τα μεγαλύτερα ποσοστά, όπου περίπου το 64% των γεννήσεων γίνονται από γυναίκες ηλικίας 30 έως 39 ετών. Ακολουθούν οι περιφέρειες του Βορείου Αιγαίου, της Δυτικής Μακεδονίας, της Ηπείρου, της Κεντρικής Μακεδονίας και των Ιόνιων νήσων, με ποσοστά γύρω στο 60%. Στον

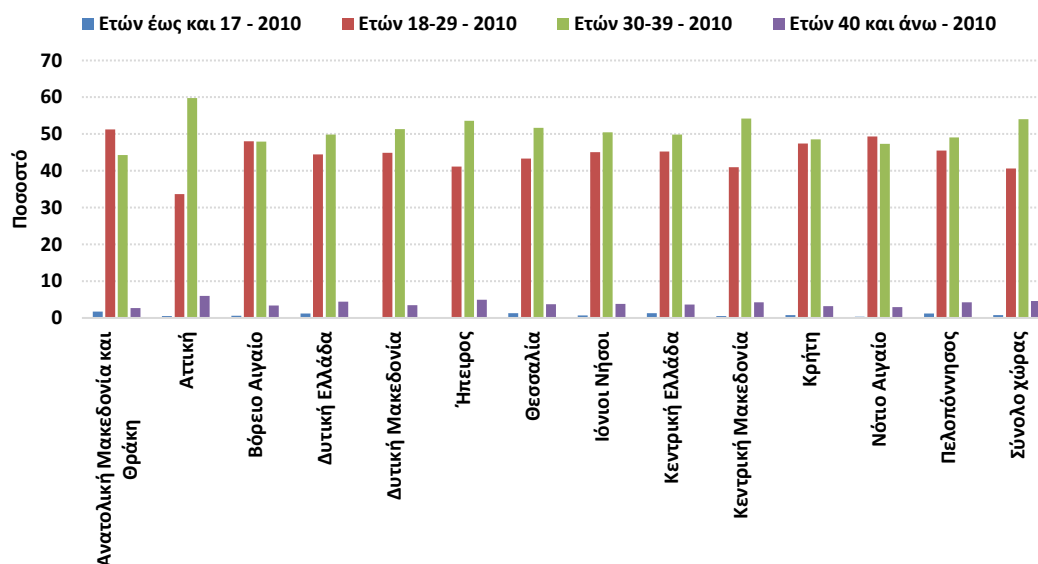
αντίποδα, η περιφέρεια της Δυτικής Μακεδονίας, που κατέχει και τα μεγαλύτερα ποσοστά παιδικής θνησιμότητας, κατέχει τα μικρότερα ποσοστά γεννήσεων από την ηλικιακή ομάδα των 30-39 (περίπου 51%), ενώ ταυτόχρονα κατέχει και τα μεγαλύτερα ποσοστά γεννήσεων από την ηλικιακή ομάδα των 18 έως 29 ετών, περίπου στο 39%.

Διάγραμμα 1.21: Γεννήσεις ανά ηλικιακή ομάδα και περιφέρεια - 2000

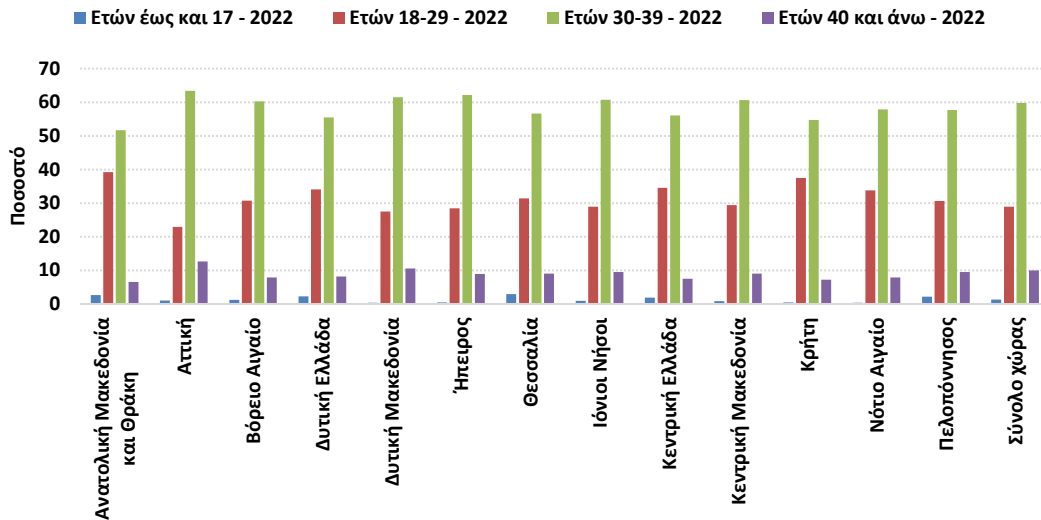
Πηγή: Eurostat

Διάγραμμα 1.22: Γεννήσεις ανά ηλικιακή ομάδα και περιφέρεια, 2010

Πηγή: Eurostat

Διάγραμμα 1.23: Γεννήσεις ανά ηλικιακή ομάδα και περιφέρεια, 2022

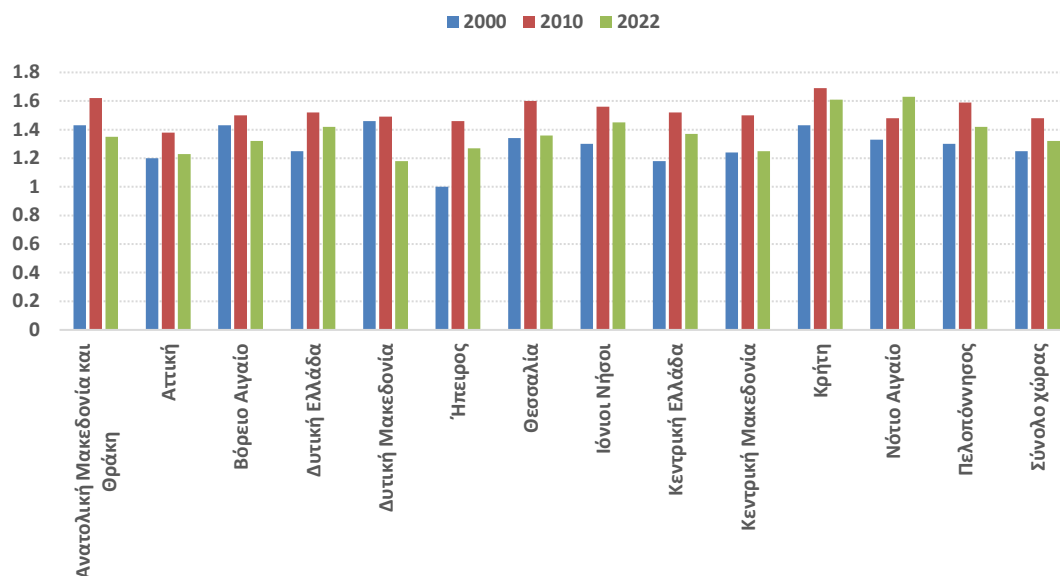

Πηγή: Eurostat

Εν συνεχεία, αναλύοντας τον συντελεστή γονιμότητας ανά περιφέρεια (Διάγραμμα 1.23), παρατηρείται πως οι περιφέρειες της Κρήτης και του Νοτίου Αιγαίου είναι στα υψηλότερα μεγέθη ανά περιφέρεια για το 2022, ενώ ο συντελεστής αυτός είναι μόνο μικρότερος του 2000 μόνο στις περιφέρειες της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, του Βορείου Αιγαίου και της Δυτικής Μακεδονίας.¹ Το συγκεκριμένο εύρημα αποδεικνύει την σημαντικότητα εξέτασης των διαφόρων στατιστικών συγκεντρωτικά, καθώς παρότι ο συντελεστής γονιμότητας είναι επί το πλείστον το 2022 σε υψηλότερο σημείο στις περισσότερες περιφέρειες από ότι ήταν το 2000, το ποσοστό των γεννήσεων έχει μειωθεί καθολικά κατά μεγάλο ποσοστό. Αυτό εξηγείται από τα προηγούμενα ευρήματα, όπως την σημαντική μείωση του συνολικού μεγέθους του πληθυσμού που οδηγεί σε χαμηλότερο συνολικό αριθμό γεννήσεων. Επίσης, από τις αλλαγές στην ηλικιακή διάρθρωση. Εάν το ποσοστό των γυναικών που βρίσκονται στην καλύτερη αναπαραγωγική ηλικία έχει μειωθεί, ακόμη και με υψηλότερο ποσοστό γονιμότητας, ο συνολικός αριθμός των γεννήσεων μπορεί να είναι μικρότερος. Αυτό θα μπορούσε να συμβεί εάν ένα μεγαλύτερο τμήμα του πληθυσμού γερνάει και υπάρχουν λιγότερες νεότερες γυναίκες. Τέλος, στην καθυστερημένη τεκνοποίηση. Εάν οι γυναίκες καθυστερούν την απόκτηση παιδιών σε μεγαλύτερες ηλικίες, είναι πιθανό ο συνολικός αριθμός των γεννήσεων σε ένα δεδομένο έτος να είναι χαμηλότερος, ακόμη και αν ο συνολικός συντελεστής γονιμότητας είναι υψηλότερος. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι λιγότερες γυναίκες μπορεί να αποκτούν παιδιά στις αρχές της δεκαετίας των 20, αλλά μπορεί να αποκτούν περισσότερα παιδιά αργότερα.

¹ Συντελεστής γονιμότητας: Ο μέσος αριθμός ζωντανών παιδιών που θα είχε γεννήσει μια γυναίκα του πληθυσμού αναφοράς μετά το τέλος της αναπαραγωγικής της ηλικίας, εάν κατά τη διάρκεια αυτής, είχαν επικρατήσει οι συνθήκες γονιμότητας κατά ηλικία, του έτους αναφοράς. Ο ολικός δείκτης γονιμότητας χρησιμοποιείται προκειμένου να προσδιοριστεί το επίπεδο αντικατάστασης των γενεών που στις ανεπτυγμένες χώρες θεωρείται ότι είναι 2,1 (Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ).

Διάγραμμα 1.24: Συντελεστής Γονιμότητας

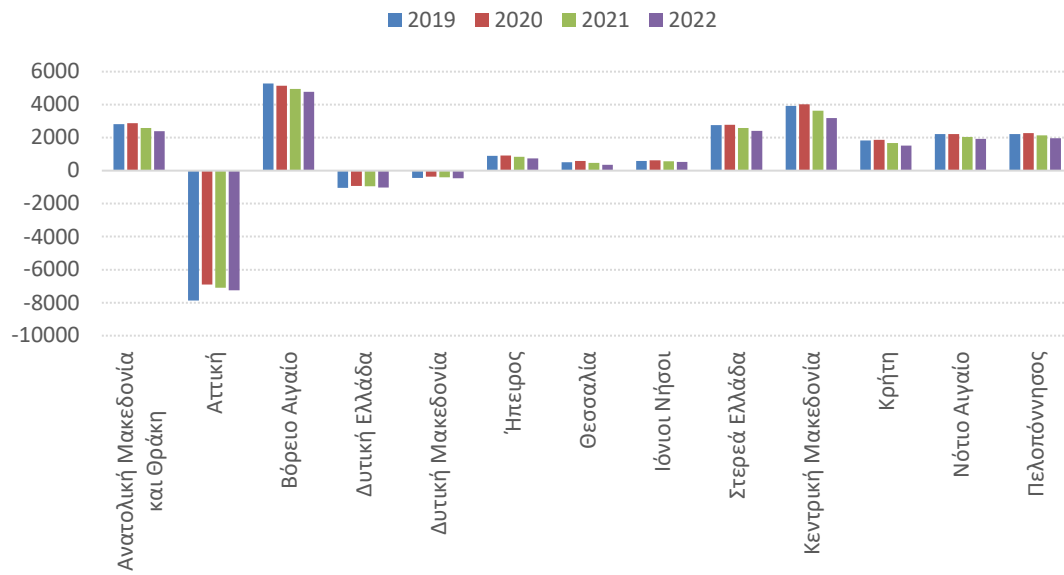
Πηγή: Eurostat

Μεταναστευτικό Ισοζύγιο ανά περιφέρεια

Το μεταναστευτικό ισοζύγιο ανά περιφέρεια, ελλείπει ιστορικών δεδομένων σε τέτοιο γεωγραφικό επίπεδο, βασίζεται στις προβολές της Eurostat, οι οποίες ξεκινούν το 2019. Τα παρακάτω δεδομένα που παρουσιάζονται σε αυτήν την ενότητα έχουν ως γνώμονα το βασικό σενάριο μεταναστευτικών ροών. Καθώς πρόκειται για εκτιμήσεις και όχι καταγεγραμμένα στατιστικά, θα πρέπει να θεωρηθούν σαν κατευθυντήριες γραμμές, οι οποίες όμως δεν παύουν να συνιστούν σημαντικές πληροφορίες που μπορούν να βοηθήσουν την χάραξη πολιτικής. Το Διάγραμμα 1.24 καταγράφει τις εκτιμώμενες μεταβολές στο μεταναστευτικό ισοζύγιο ανά περιφέρεια. Καθώς και σε εθνικό επίπεδο παρατηρείται μια αύξηση στο μεταναστευτικό ισοζύγιο, παρατηρούμε πως όλες οι περιφέρειες εκτός της Αττικής σε μεγάλο ποσοστό, και της Δυτικής Ελλάδας σε αρκετά μικρότερο, κατέχουν θετικό μεταναστευτικό ισοζύγιο από το 2019 έως και το 2022. Αρκετά σημαντική σημείωση είναι πως πλέον μιλώντας για μεταναστευτικό ισοζύγιο σε περιφερειακό επίπεδο, οι μεταναστευτικές εισροές και εκροές μπορούν να αφορούν και άτομα που βρίσκονται ήδη στην χώρα, και μεταναστεύουν από μια περιφέρεια στην άλλη. Δυστυχώς, δεν διατίθενται δεδομένα για εγχώριες μετακινήσεις πληθυσμών, που θα καθιστούσε πολύ σημαντική πληροφορία για τις προτιμήσεις αλλά και τις συνθήκες μετακίνησης του εγχώριου πληθυσμού. Εν συνεχεία, το Διάγραμμα 1.25, καταγράφει τα αθροιστικά μεγέθη του μεταναστευτικού ισοζυγίου ανά περιφέρεια, το οποίο παραθέτει, πως το Βόρειο Αιγαίο, η Κεντρική Ελλάδα και η Κεντρική Μακεδονία είχαν τις μεγαλύτερες μεταναστευτικές εισροές, της τάξεως μεταξύ 15 και 25 χιλιάδων ατόμων.

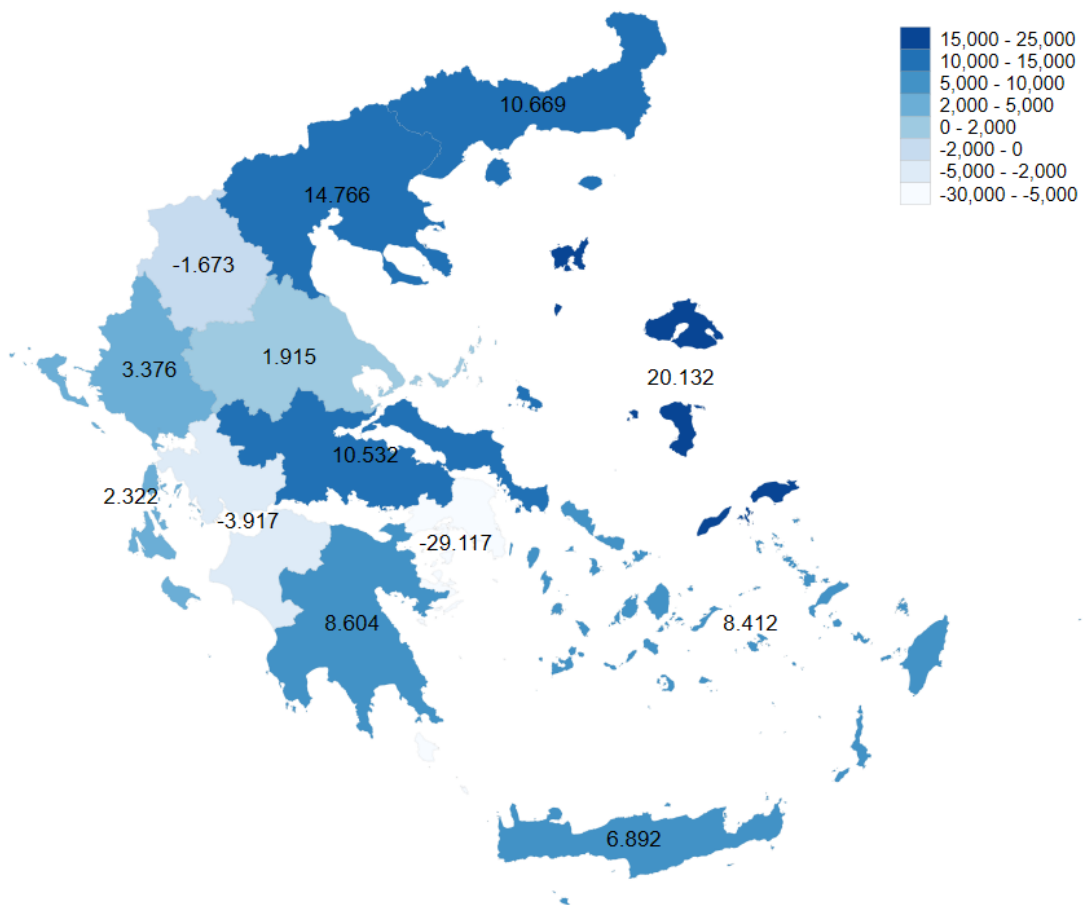

Διάγραμμα 1.25: Μεταναστευτικό Ισοζύγιο ανά περιφέρεια

Πηγή: Eurostat

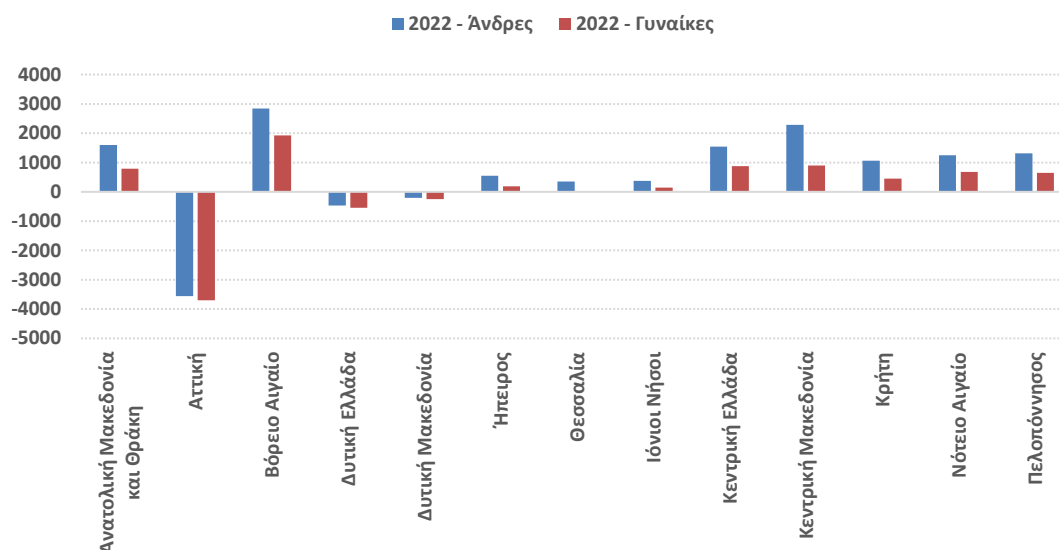
Διάγραμμα 1.26: Αθροιστική μεταβολή μεταναστευτικού ισοζυγίου ανά περιφέρεια

Πηγή: Eurostat

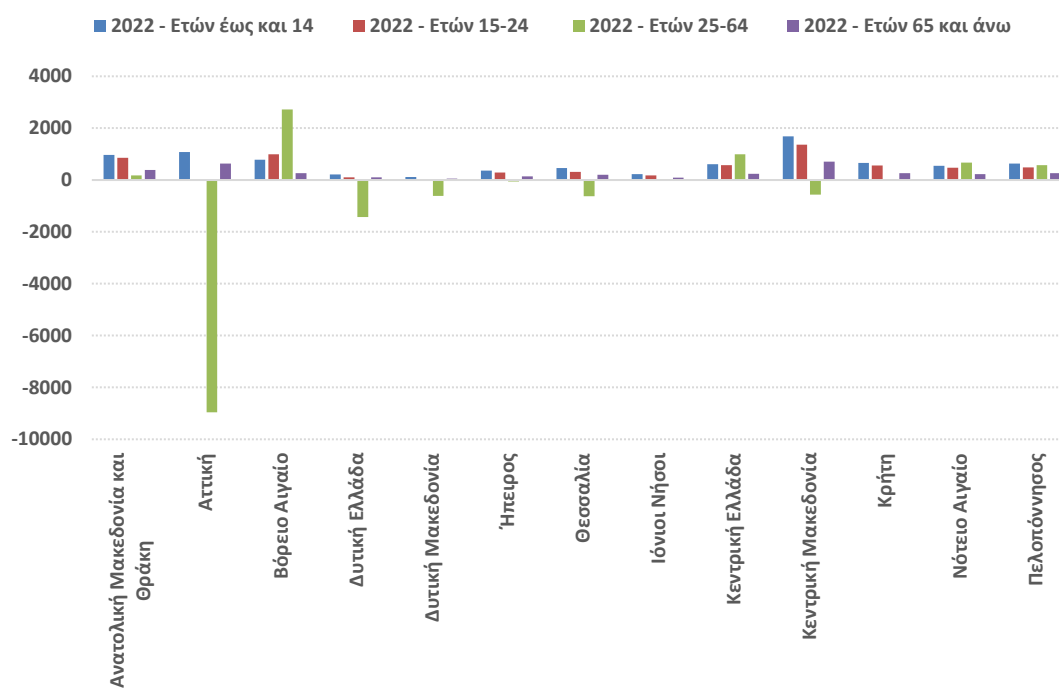
Επεκτείνοντας στο μεταναστευτικό ισοζύγιο ανά περιφέρεια και ανά φύλο παρατηρείται πως οι θετικές μεταναστευτικές εισροές αποτελούνται κυρίως από άνδρες σε όλες τις περιφέρειες για το έτος 2022 (Διάγραμμα 1.26), ενώ στο Διάγραμμα 1.27, το σημαντικότερο στοιχείο είναι πως οι εκροές που παρατηρούνται στην Αττική ανά τα έτη, αλλά συγκεκριμένα για το 2022 αποτελούνται κυρίως από άτομα της ηλικιακής ομάδας 25-64 ετών, δηλαδή άτομα που ανήκουν στο ενεργό εργατικό δυναμικό κατά κόρον.

Διάγραμμα 1.27: Μεταναστευτικό Ισοζύγιο ανά φύλο και περιφέρεια

Πηγή: Eurostat

Διάγραμμα 1.28: Μεταναστευτικό Ισοζύγιο ανά ηλικιακή ομάδα και περιφέρεια

Πηγή: Eurostat

Παρότι τα δεδομένα αυτά ανήκουν σε προβολές της Eurostat, σημαντικά ευρήματα αποτελεί το γεγονός πως η Αττική έχει ιδιαίτερος αρνητικό μεταναστευτικό ισοζύγιο, το οποίο όμως, σε συνάρτηση με την πληθυσμιακή πυκνότητα που αναλύσαμε στο προηγούμενο τεύχος, αν πρόκειται για εγχώριες μετακινήσεις, μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη και των υπόλοιπων περιφερειών μέσω της αποκέντρωσης. Επίσης, βασιζόμενοι σε πραγματικές στατιστικές και όχι εκτιμήσεις, μέσω του μεταναστευτικού ισοζυγίου σε εθνικό επίπεδο, φαίνεται πως οι μεταναστευτικές εισροές δεν επαρκούν να αντιστρέψουν την πληθυσμιακή μείωση που οφείλεται σε μεγάλο ποσοστό στην δραστική μείωση των γεννήσεων σε όλες τις περιφέρειες.

Πολιτικές που αφορούν το φυσικό ισοζύγιο έχουν μέσο- και μακροχρόνια αποτελέσματα στο δημογραφικό, και εν συνεχεία στην κοινωνική συνοχή και την οικονομία, ενώ πολιτικές ενίσχυσης του μεταναστευτικού ισοζυγίου μπορούν να έχουν πιο άμεσα αποτελέσματα. Για την ενίσχυση αυτή, καθώς το μεταναστευτικό ισοζύγιο επιδεινώθηκε κατά την διάρκεια της κρίσης, κρίνεται ιδιαίτερης σημασίας να εφαρμοστούν πολιτικές οι οποίες θα προσελκύσουν καταρτισμένο εργατικό δυναμικό από άλλες χώρες, το οποίο θα συμπληρώνει το υπάρχον εργατικό δυναμικό. Με την προσέλκυση εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού και νέων ατόμων, θα μειωθεί ο δείκτης ηλικιακής εξάρτησης με αποτέλεσμα να αμβλυνθούν δημοσιονομικές προκλήσεις που αφορούν τη βιωσιμότητα και επάρκεια του συνταξιοδοτικού συστήματος και τις δαπάνες για περίθαλψη της τρίτης ηλικίας. Ευρύτερες προτεραιότητες πολιτικής που θα αμβλύνουν τις δημογραφικές πιέσεις περιλαμβάνουν τη βελτίωση των συνθηκών εργασίας και των μισθών, την παροχή ευελιξίας στον εργαζόμενο, οικογενειακές πολιτικές και παροχές, όπως άδειες μητρότητας και πατρότητας, υποδομές για προσχολική αγωγή και υγειονομική περίθαλψη.

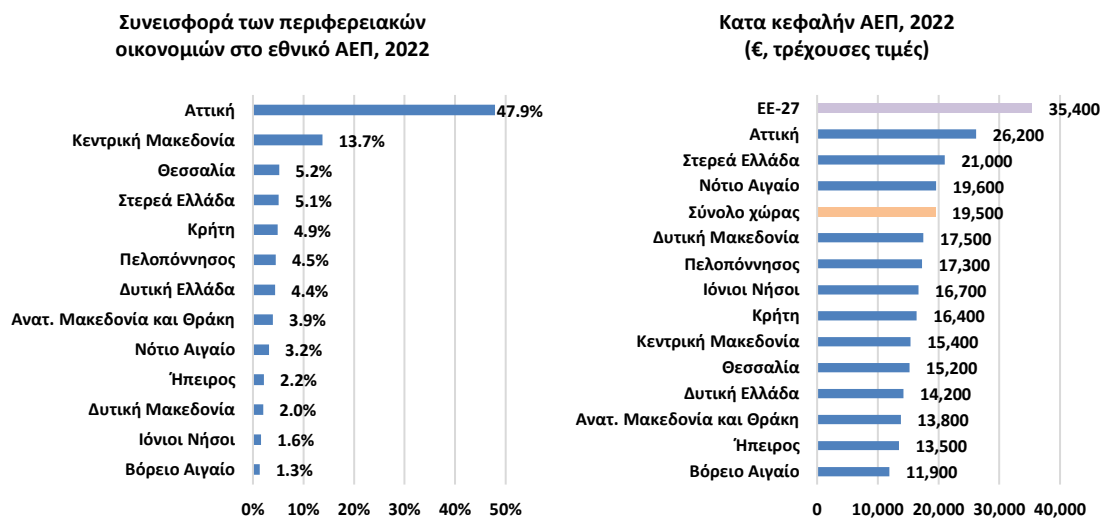
2. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Στο δεύτερο κεφάλαιο της έκθεσης εξετάζονται τα βασικά οικονομικά μεγέθη των περιφερειών, όπως το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ), οι συνιστώσες του, καθώς και η προστιθέμενη αξία.

Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν – Προστιθέμενη αξία

Για να γίνει πιο ακριβής η συγκριτική αξιολόγηση των βασικών οικονομικών δεικτών των περιφερειών, το Διάγραμμα 2.1 παρουσιάζει τη συνεισφορά των περιφερειακών οικονομιών στο εθνικό ΑΕΠ για το 2022. Μία από τις βασικές διαπιστώσεις του διαγράμματος είναι η ιδιαίτερα σημαντική έκταση της ετερογένειας μεταξύ των ελληνικών περιφερειών, καθώς η Αττική συνεισφέρει σχεδόν το μισό του συνολικού εγχώριου ΑΕΠ και η Κεντρική Μακεδονία, η οποία έπεται, παράγει περίπου όσο παράγουν η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, το Νότιο Αιγαίο, η Ήπειρος, η Δυτική Μακεδονία, οι Ιόνιοι Νήσοι και το Βόρειο Αιγαίο μαζί. Παρόμοιο συμπέρασμα εξάγεται και στο πεδίο του κατά κεφαλήν ΑΕΠ, όπου τρεις μόνο περιφέρειες (Αττική, Στερεά Ελλάδα, Νότιο Αιγαίο) έχουν κατά κεφαλήν ΑΕΠ μεγαλύτερο του μέσου όρου της χώρας. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι το κατά κεφαλήν ΑΕΠ στο σύνολο της ελληνικής οικονομίας υπολείπεται σημαντικά του μέσου κατά κεφαλήν ΑΕΠ της ΕΕ-27.

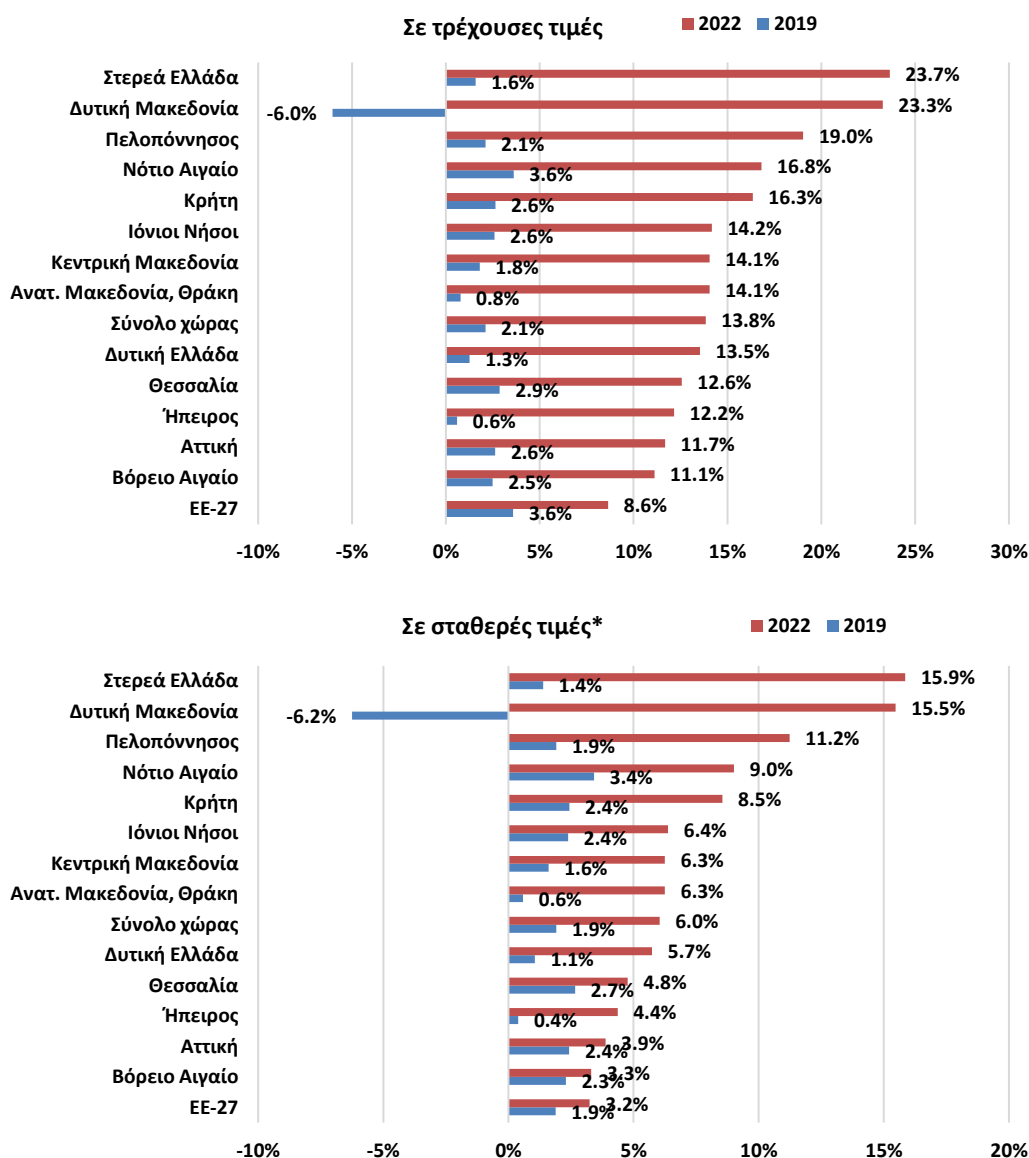
Διάγραμμα 2.1: ΑΕΠ ανά περιφέρεια, 2022

Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Όσον αφορά την αναπτυξιακή δυναμική των περιφερειών, συγκρίνουμε τον ετήσιο ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ το 2019, όταν ξεκίνησε η σταδιακή ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας μετά την κρίση χρέους του 2010, με το 2022, έτος το οποίο σηματοδότησε το τέλος της πανδημίας. Η ανάλυση των δεδομένων, όπως αποτυπώνεται στο Διάγραμμα 2.2, αποκαλύπτει σημαντικές πτυχές της ανάπτυξης σε περιφερειακό επίπεδο. Καθώς δεν δημοσιεύονται στοιχεία για το ΑΕΠ σε σταθερές τιμές ανά περιφέρεια, χρησιμοποιούνται ως πηγή τα στοιχεία σε τρέχουσες τιμές, καθώς και ο ετήσιος ρυθμός μεταβολής του αποπληθωριστή του ΑΕΠ σε εθνικό επίπεδο (0,2% και 7,8% τα έτη 2019 και 2022 αντίστοιχα), με τα οποία εκτιμάται ο ρυθμός μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ ανά περιφέρεια.

Διάγραμμα 2.2: Ετήσιος ρυθμός μεταβολής ΑΕΠ (%) ανά περιφέρεια, 2019 και 2022

Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

***Σημείωση:** Για τον υπολογισμό του ρυθμού μεταβολής του ΑΕΠ ανά περιφέρεια σε σταθερές τιμές έχει χρησιμοποιηθεί ο ρυθμός μεταβολής του αποπληθωριστή ΑΕΠ για το σύνολο της οικονομίας στο αντίστοιχο έτος.

Πρώτον, η ανάπτυξη της πιο πρόσφατης περιόδου είναι σημαντικά μεγαλύτερη όχι μόνο από εκείνη της προγενέστερης περιόδου για όλες τις ελληνικές περιφέρειες, αλλά και από το μέσο όρο της ΕΕ-27 το διάστημα 2021-22, γεγονός που τεκμαίρεται και από τις μεταβολές στο επίπεδο του εγχώριου ΑΕΠ². Πιο συγκεκριμένα, ο ετήσιος ρυθμός ανάπτυξης της χώρας το 2022 ανήλθε στο 13,8% σε τρέχουσες ή 6,0% σε σταθερές τιμές (έναντι 8,6% και 3,2% στην ΕΕ-27 αντίστοιχα), ενώ το 2019 υπολογιζόταν στο 2,1% σε τρέχουσες ή 1,9% σε σταθερές τιμές (έναντι 3,6% και 1,9% στην ΕΕ-27 αντίστοιχα). Δεύτερον, στις πρώτες θέσεις της κατάταξης το 2022 βρίσκονται οι περιφέρειες της Στερεάς Ελλάδας, της Δυτικής Μακεδονίας

² Βλ. Eurostat Database - [Gross domestic product \(GDP\) at current market prices by NUTS 2 regions](#)

και της Πελοποννήσου, οι οποίες το 2019 είτε υστερούσαν σημαντικά (Στερεά Ελλάδα, Πελοπόννησος) συγκριτικά με τις υπόλοιπες περιφέρειες, είτε παρουσίαζαν αρνητικούς ρυθμούς μεγέθυνσης (Δυτική Μακεδονία). Τρίτον, οι περιφέρειες του Νότιου Αιγαίου, της Κρήτης και των Ιονίων Νήσων, οι οποίες είχαν από τους υψηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης κατά το διάστημα 2018-19, αύξησαν την δυναμική τους σε σχέση με τις υπόλοιπες περιφέρειες. Τέταρτον, οι περιφέρειες της Ηπείρου και της Δυτικής Ελλάδας, οι οποίες διαχρονικά χαρακτηρίζονται από ηπιότερους ρυθμούς ανάπτυξης, εμφάνισαν και κατά την περίοδο 2021-22 μικρότερη μεγέθυνση. Καταληκτικά, οι ελληνικές περιφέρειες στο σύνολό τους, αν και με διαφορετική ταχύτητα, όχι μόνο κατάφεραν να επιστρέψουν στα προ πανδημίας επίπεδα του εγχώριου ΑΕΠ τους, αλλά ξεπέρασαν τη δυναμική τόσο εκείνης της περιόδου όσο και του μέσου όρου της ΕΕ-27.

Από την πλευρά της παραγωγής, το Διάγραμμα 2.3 καταγράφει τον ρυθμό μεταβολής της Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας (ΑΠΑ) σε τρέχουσες τιμές ανά περιφέρεια για την περίοδο 2020-2022. Ιδιαίτερα θετική εξέλιξη αποτελεί η αύξηση της ΑΠΑ στο σύνολο των ελληνικών περιφερειών. Στις τρεις πρώτες θέσεις της σχετικής κατάταξης, και με αισθητή διαφορά από τις υπόλοιπες περιφέρειες, βρίσκονται το Νότιο Αιγαίο (22%), οι Ιόνιοι Νήσοι (21,4%) και η Κρήτη (18,3%). Σε αντίθεση με την περίπτωση του ΑΕΠ, η Πελοπόννησος (8,7%), η Στερεά Ελλάδα (8,1%) και η Δυτική Μακεδονία (4,3%) είναι οι περιφέρειες που παρουσίασαν τη μικρότερη αύξηση στην ΑΠΑ κατά το εξεταζόμενο χρονικό διάστημα, με την Ήπειρο (11,6%) και τη Δυτική Μακεδονία (11,1%) να παραμένουν συνεπείς ως προς τις χαμηλές επιδόσεις τους, συγκριτικά με τις υπόλοιπες περιφέρειες.

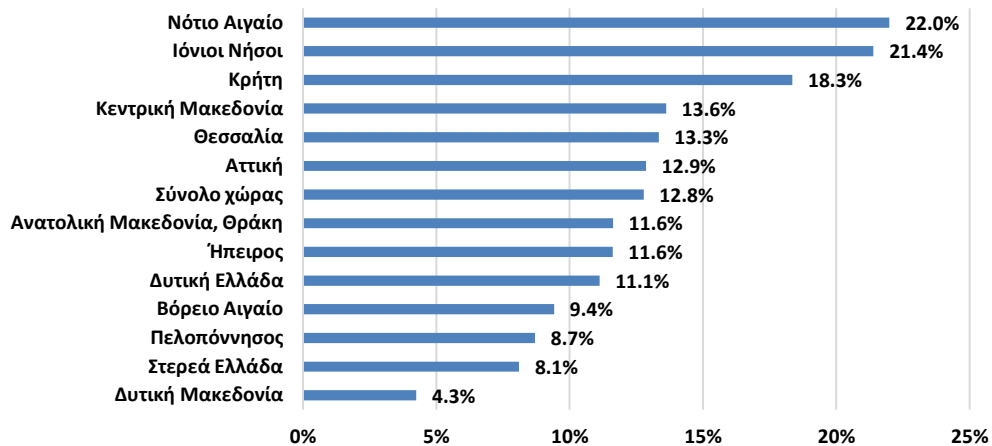
Όσον αφορά τη σύνθεση της Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας, το Διάγραμμα 2.4 απεικονίζει τον κλάδο με τη μεγαλύτερη συνεισφορά ανά περιφέρεια για το 2021.³ Παρατηρείται ότι οι προεξέχοντες κλάδοι σε κάθε περιφέρεια είναι οι ίδιοι σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια⁴ και, μάλιστα, η συνεισφορά τους κυμάνθηκε σε παρεμφερή επίπεδα. Ιδιαίτερα θετικό στοιχείο για την αναπτυξιακή προοπτική της ελληνικής οικονομίας είναι το γεγονός ότι ο κλάδος με τη μεγαλύτερη συμβολή στην ΑΠΑ τόσο στην Στερεά Ελλάδα όσο και στην Πελοπόννησο είναι η Βιομηχανία⁵, απαρτίζοντας το 45% και το 28% αντίστοιχα της συνολικής ΑΠΑ τους. Υπογραμμίζεται ότι στην Στερεά Ελλάδα υπάρχουν σημαντικές βιομηχανικές ζώνες, ενώ στην Πελοπόννησο λειτουργεί το διυλιστήριο πετρελαίου της Κορίνθου. Τέλος, αξίζει να αναφερθεί ότι οι περιφέρειες Πελοποννήσου και Δυτικής Ελλάδας αντιμετωπίζουν δυσκολίες στη διασύνδεση με σιδηροδρομικά δίκτυα και σταθμούς μεταφόρτωσης, καθώς και στη διαχείριση βιομηχανικών αποβλήτων, όπως αποτυπώνεται στην ενότητα 8 του τρέχοντος τεύχους.

³ Στον κλάδο ιδιωτικές υπηρεσίες περιλαμβάνονται: Χρηματοοικονομικές και ασφαλιστικές υπηρεσίες, υπηρεσίες ακίνητης περιουσίας, επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές υπηρεσίες, διοικητικές και υποστηρικτικές υπηρεσίες. Στον κλάδο Δημόσιες υπηρεσίες περιλαμβάνονται: Δημόσια διοίκηση και άμυνα, κοινωνική ασφάλιση, εκπαίδευση, υπηρεσίες υγείας και κοινωνικής εργασίας και άλλες υπηρεσίες.

⁴ Βλ. Έκθεση κοινωνικών και οικονομικών τάσεων στις ελληνικές περιφέρειες, Τεύχος 1^ο, Σεπτέμβριος 2023.

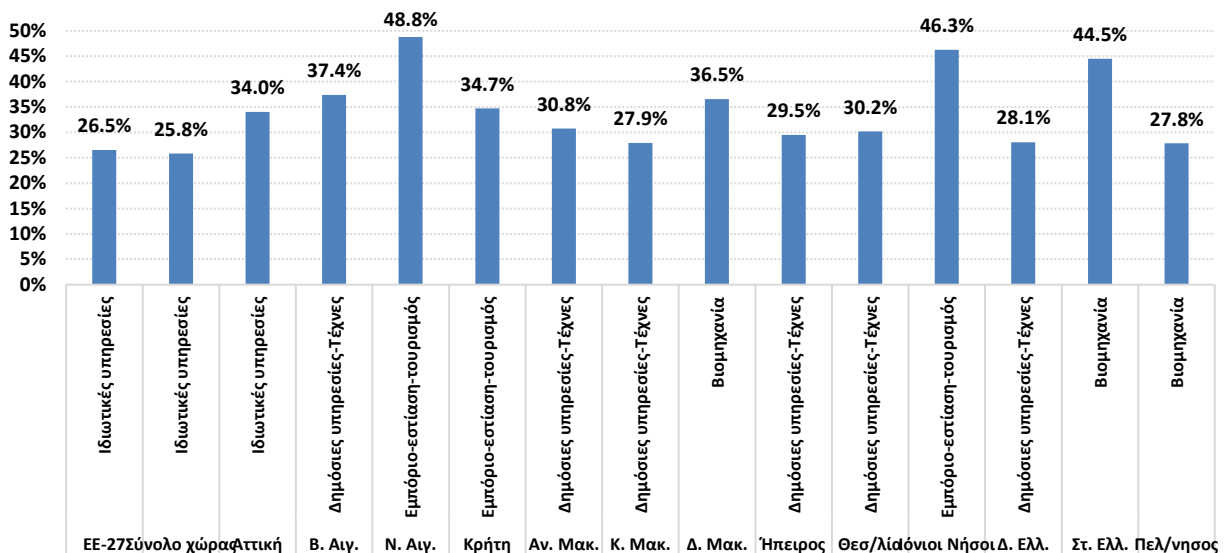
⁵ Στο παράρτημα, στον Πίνακα 10.1 παρουσιάζεται η συνεισφορά του κάθε κλάδου στη συνολική ΑΠΑ ανά περιφέρεια.

Διάγραμμα 2.3: Ρυθμός μεταβολής ΑΠΑ (%) ανά περιφέρεια, 2020-2022

Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Διάγραμμα 2.4: Κλάδος με το μεγαλύτερο μερίδιο στην ΑΠΑ ανά περιφέρεια (%), 2021

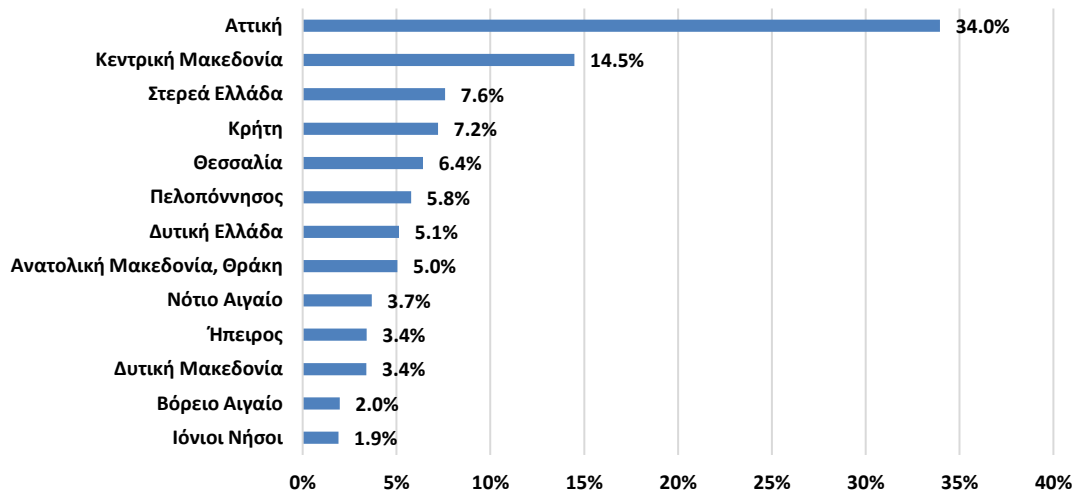

Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Επενδύσεις

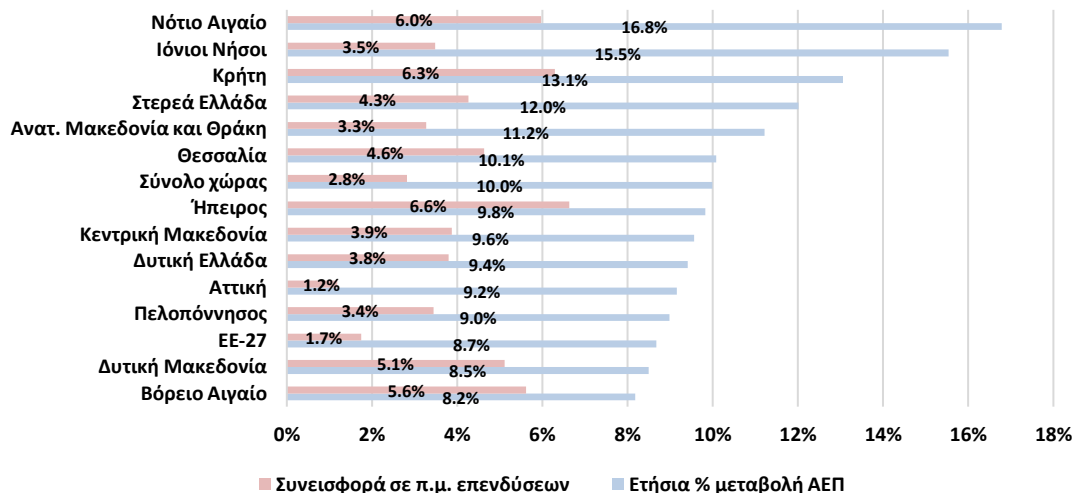
Η διαπεριφερειακή ετερογένεια στην παραγωγή, όπως περιγράφεται παραπάνω, είναι εμφανής και στις συνιστώσες του ΑΕΠ. Στο πεδίο των επενδύσεων, οι οποίες συνιστούν έναν νευραλγικό τομέα για την αύξηση της παραγωγικότητας και την ανάπτυξη, οι περιφέρειες της Αττικής (34%) και της Κεντρικής Μακεδονίας (14,5%) αντιπροσωπεύουν σχεδόν το 50% των συνολικών εγχώριων επενδύσεων για το 2021, όπως καταγράφεται στο Διάγραμμα 2.5.

Αξιοσημείωτη είναι επίσης η συνεισφορά των περιφερειών της Στερεάς Ελλάδας, της Κρήτης, της Θεσσαλίας, της Πελοποννήσου, της Δυτικής Ελλάδας και της Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης, η οποία ανέρχεται στο 37% του συνόλου των επενδύσεων. Αντίθετα, το Βόρειο Αιγαίο και οι Ιόνιοι Νήσοι καταλαμβάνουν τις τελευταίες θέσεις της κατάταξης συνεισφέροντας συνολικά λιγότερο από 5% στις εγχώριες επενδύσεις.

Διάγραμμα 2.5: Μερίδιο των περιφερειακών οικονομιών στις εθνικές επενδύσεις, 2021

Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Στο Διάγραμμα 2.6 απεικονίζεται η συμβολή των επενδύσεων στον ετήσιο ρυθμό μεγέθυνσης του ΑΕΠ ανά περιφέρεια για το 2021. Διαπιστώνεται ότι οι υψηλοί ρυθμοί μεγέθυνσης όλων των ελληνικών περιφερειών, πλην της Δυτικής Μακεδονίας και του Βορείου Αιγαίου, είναι μεγαλύτεροι του μέσου όρου της ΕΕ-27 (8,7%), και συνοδεύονται από θετική συνεισφορά των επενδύσεων στον ρυθμό μεγέθυνσης του ΑΕΠ, εξελίξεις οι οποίες αποδίδονται κατά κύριο λόγο στην αύξηση των παραγωγικών δυνατοτήτων μετά την πανδημία, αλλά και στη χαμηλή βάση των εγχώριων επενδύσεων λόγω της συσσώρευσης σημαντικού «επενδυτικού κενού» την προηγούμενη δεκαετία. Την σημαντικότερη συνεισφορά στην περιφερειακή ανάκαμψη κατέγραψαν οι επενδύσεις στις περιφέρειες της Ηπείρου (6,6%), του Νοτίου Αιγαίου (6%), της Κρήτης (6,3%), του Βορείου Αιγαίου (5,6%) και της Δυτικής Μακεδονίας (5,1%), με τις υπόλοιπες περιφέρειες να ακολουθούν με ελαφρώς ηπιότερες επιδόσεις.

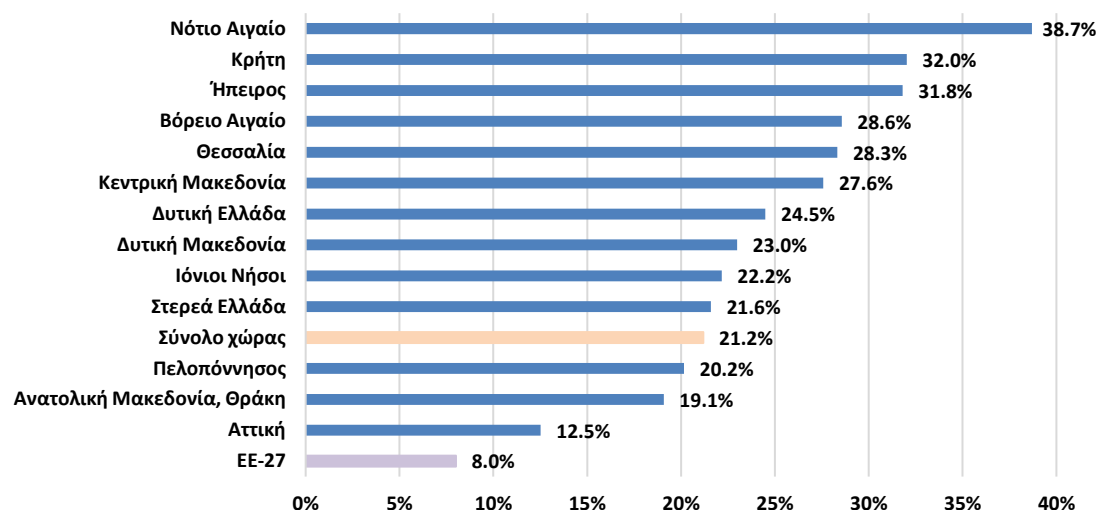
Διάγραμμα 2.6: Ετήσια ποσοστιαία μεταβολή ΑΕΠ (2020-2021) και συνεισφορά σε π.μ. παγίων επενδύσεων ανά περιφέρεια, 2021

Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

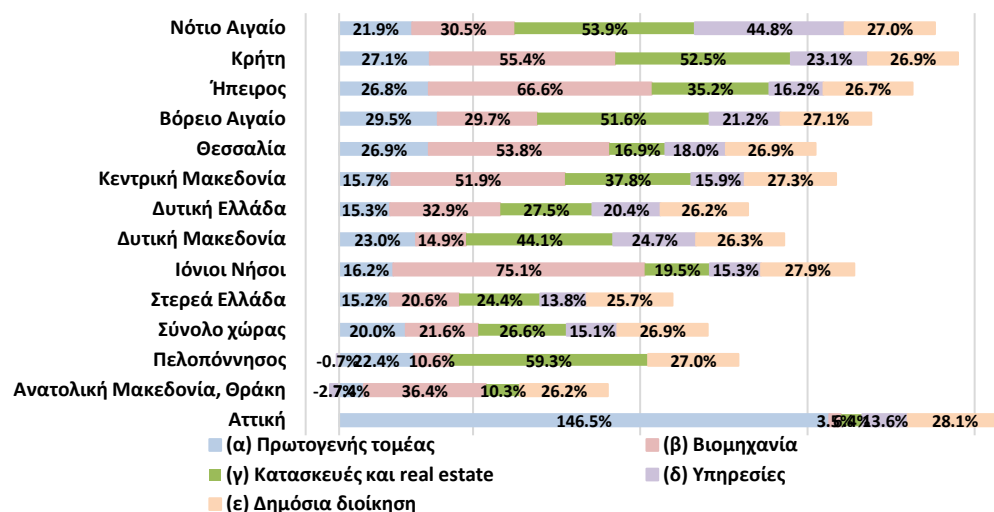
Η θετική πορεία των επενδύσεων το 2021 επιβεβαιώνεται και από τον ετήσιο ρυθμό μεταβολής τους. Όπως παρατηρείται στο Διάγραμμα 2.7, όλες οι ελληνικές περιφέρειες εμφάνισαν σημαντικά υψηλότερους ρυθμούς μεγέθυνσης (σε τρέχουσες τιμές) συγκριτικά με το μέσο όρο της ΕΕ-27, με το Νότιο Αιγαίο (38,7%) να βρίσκεται στην πρώτη θέση της σχετικής κατάταξης, ακολουθούμενο από την Κρήτη (32%) και την Ήπειρο (31,8%), ενώ υψηλότερη δυναμική του εθνικού μέσου όρου κατέγραψαν επίσης το Βόρειο Αιγαίο (28,6%), η Θεσσαλία (28,3%), η Κεντρική Μακεδονία (27,6%), η Δυτική Ελλάδα (24,5%), η Δυτική Μακεδονία (23,0%) τα Ιόνια νησιά (22,2%) και η Στερεά Ελλάδα (21,6%). Υπογραμμίζουμε επίσης πως το 2022 οι επενδύσεις στο σύνολο της χώρας αυξήθηκαν περαιτέρω κατά 21,8%, συνεχίζοντας την ανοδική πορεία τους, υποστηριζόμενες από την πιστωτική επέκταση των ιδιωτικών τραπεζών και τους πόρους του Μηχανισμού Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (RRF) της ΕΕ.

Διάγραμμα 2.7: Ρυθμός μεταβολής παγίων επενδύσεων (%) ανά περιφέρεια, 2020-2021

Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Διάγραμμα 2.8. Ρυθμός μεταβολής παγίων επενδύσεων (%) ανά περιφέρεια ανά κλάδο, 2020-2021

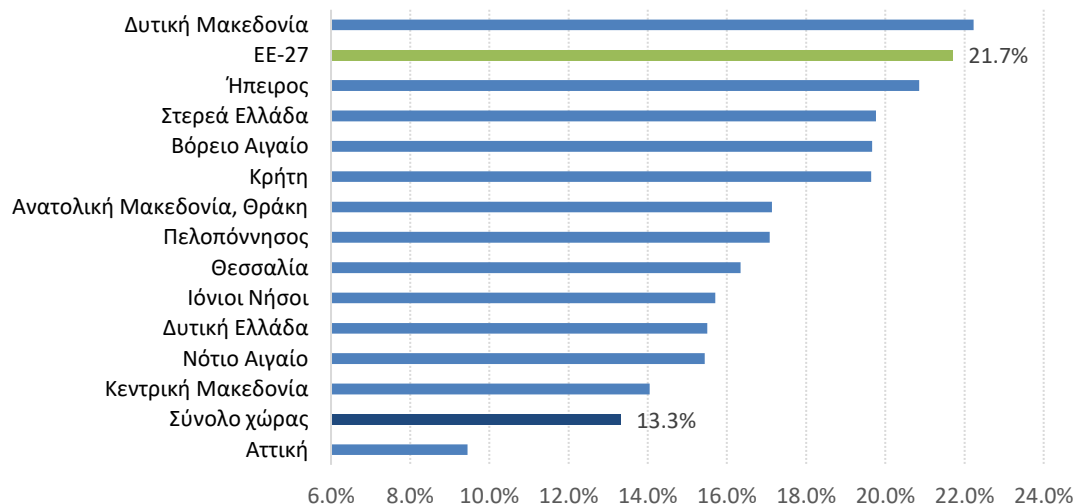

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Στο Διάγραμμα 2.8 παρουσιάζονται οι ποσοστιαίες μεταβολές των επενδύσεων ανά κλάδο ανά περιφέρεια για το χρονικό διάστημα 2020-2021. Οι τομείς της Βιομηχανίας και των Κατασκευών παρουσίασαν την μεγαλύτερη αύξηση συγκριτικά με τους υπόλοιπους τομείς σχεδόν σε όλες τις περιφέρειες. Συγκεκριμένα, οι Ιόνιοι Νήσοι (75,1%), η Ήπειρος (66,6%), η Κρήτη (55,4%), η Θεσσαλία (53,8%) και η Κεντρική Μακεδονία (51,9%) κατέγραψαν τη σημαντικότερη άνοδο στον Βιομηχανικό Κλάδο, ενώ η Πελοπόννησος (59,3%), το Νότιο Αιγαίο (53,9%), η Κρήτη (52,5%) και το Βόρειο Αιγαίο (51,6%) είχαν το μερίδιο του λέοντος στην αύξηση των Κατασκευών.

Παρά την ανάκαμψη των επενδύσεων η οποία καταγράφεται σε όλες τις περιφέρειες, το σύνολο των επενδυτικών ροών αναλογικά με το ΑΕΠ παραμένει χαμηλό στις περισσότερες περιφέρειες, καθώς το συσσωρευμένο «επενδυτικό κενό» συρρικνώνεται μόνο σταδιακά και με αργό ρυθμό. Ενδεικτικά, το 2021 το μερίδιο των επενδύσεων στο ΑΕΠ για το σύνολο της χώρας ήταν 8,5 ποσοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ χαμηλότερο από το αντίστοιχο στον μέσο όρο της Ευρώπης. Αντίστοιχα, όλες οι περιφέρειες πλην της Δυτικής Μακεδονίας εμφανίζουν μερίδια επενδύσεων χαμηλότερα του μέσου όρου στην Ευρώπη, ενώ η Αττική καταγράφει την μεγαλύτερη απόκλιση κατά 12,3 ποσοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ.

Διάγραμμα 2.9: Λόγος παγίων επενδύσεων προς ΑΕΠ (%) ανά περιφέρεια, 2021

Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

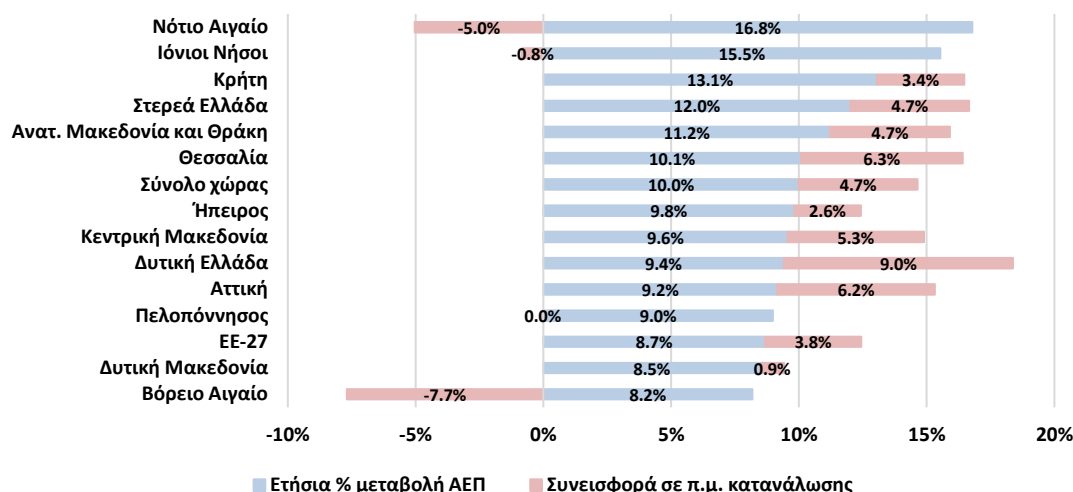
Κατανάλωση νοικοκυριών

Η κατανάλωση των νοικοκυριών (ή ιδιωτική κατανάλωση) ανέκαμψε δυναμικά μετά το πρώτο έτος πανδημίας, εν προκειμένω το 2021, το πλέον πρόσφατο έτος για το οποίο υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία σε περιφερειακό επίπεδο. Σε αντίθεση με την ανομοιογενή εικόνα που αποτυπώθηκε πριν την πανδημία⁶, η ιδιωτική κατανάλωση είχε σημαντικά θετική συνεισφορά στο ρυθμό μεγέθυνσης του εγχώριου ΑΕΠ τόσο σε εθνικό επίπεδο όσο και στην πλειονότητα των ελληνικών περιφερειών. Σύμφωνα με το Διάγραμμα 2.9, η μεγαλύτερη συμβολή της κατανάλωσης στον αντίστοιχο περιφερειακό ρυθμό μεγέθυνσης σε τρέχουσες

⁶ Βλ. Έκθεση κοινωνικών και οικονομικών τάσεων στις ελληνικές περιφέρειες, Τεύχος 1ο, Μάρτιος 2024.

τιμές παρατηρήθηκε στην περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας (9%), με αισθητά ηπιότερες επιδόσεις να επιτυγχάνουν η Θεσσαλία (6,3%), η Αττική (6,2%) και η Κεντρική Μακεδονία (5,3%). Η τρίτη ομάδα περιφερειών περιλαμβάνει τη Στερεά Ελλάδα (4,7%), την Ανατολική Μακεδονία και Θράκη (4,7%), την Κρήτη (3,4%), την Ήπειρο (2,6%) και την Δυτική Μακεδονία (0,9%). Αρνητική έκπληξη αποτέλεσαν το Βόρειο Αιγαίο (-7,7%), το Νότιο Αιγαίο (-5,0%) και οι Ιόνιοι Νήσοι (-0,8%), όπου η κατανάλωση είχε αρνητική συνεισφορά για δεύτερο συναπτό έτος.

Διάγραμμα 2-9: Ετήσια ποσοστιαία μεταβολή ΑΕΠ και συνεισφορά (σε π.μ. κατανάλωσης νοικοκυριών) ανά περιφέρεια, τρέχουσες τιμές, 2021

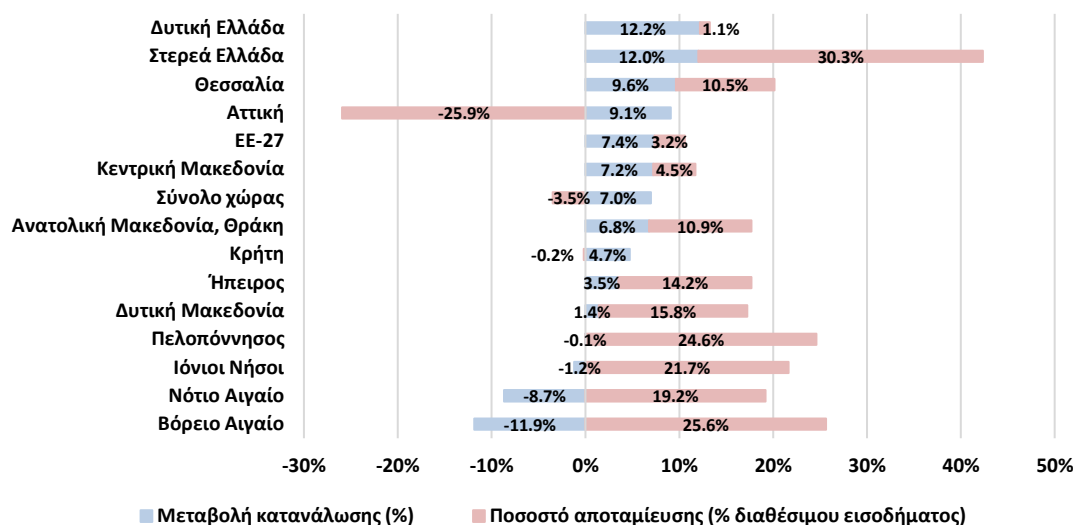

Πηγή: Eurostat, ΕΛΣΤΑΤ, προσωρινά στοιχεία **Επεξεργασία στοιχείων:** IOBE

Παρόμοια συμπεράσματα εξάγονται και από Διάγραμμα 2.10, το οποίο καταγράφει την ετήσια ποσοστιαία μεταβολή της κατανάλωσης, σε τρέχουσες τιμές, σε αντιπαραβολή με το ποσοστό αποταμίευσης⁷ ανά περιφέρεια για το 2021. Όλες οι περιφέρειες, εκτός των Ιονίων Νήσων (-1,2%), του Νοτίου Αιγαίου (-8,7%) και του Βορείου Αιγαίου (-11,9%), αύξησαν την κατανάλωσή τους συγκριτικά με το προηγούμενο έτος, ενώ τα ποσοστά αποταμίευσης ήταν θετικά και μεγαλύτερα του μέσου όρου της ΕΕ-27 (3,25%) για όλες τις περιφέρειες πλην της Δυτικής Ελλάδας (1,1%), της Κρήτης (-0,2%) και της Αττικής (-25,9%). Παρά τα εντυπωσιακά υψηλά ποσοστά αποταμίευσης στη Στερεά Ελλάδα (30,3%), στο Βόρειο Αιγαίο (25,6%), στην Πελοπόννησο (24,6%) και στους Ιονίους Νήσους (21,7%), η αρνητική επίδραση της Αττικής – η βαρύτητα της οποίας είναι ευλόγως μεγαλύτερη από τις υπόλοιπες περιφέρειες – συμπαρέσυρε το σύνολο της χώρας σε αρνητικό ποσοστό αποταμίευσης (-3,5%). Λόγω της μεγάλης συνεισφοράς της Αττικής στα συνολικά οικονομικά μεγέθη, η Ελλάδα διαχρονικά κατατάσσεται στις τελευταίες θέσεις της ΕΕ όσον αφορά τον ρυθμό αποταμίευσης των νοικοκυριών. Σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στοιχεία του 2023, η Ελλάδα βρίσκεται στην τελευταία θέση, με τον μοναδικό αρνητικό ρυθμό αποταμίευσης των νοικοκυριών στην ΕΕ.

⁷ Ο υπολογισμός των αποταμιεύσεων γίνεται αφαιρώντας την κατανάλωση από το διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών. Επομένως, ένας αρνητικός ρυθμός αποταμίευσης υποδηλώνει πως η καταναλωτική δαπάνη είναι μεγαλύτερη του διαθέσιμου εισοδήματος για την εξεταζόμενη περίοδο.

Διάγραμμα 2.10: Ετήσια ποσοστιαία μεταβολή κατανάλωσης και αποταμίευσης νοικοκυριών ανά περιφέρεια, τρέχουσες τιμές, 2021

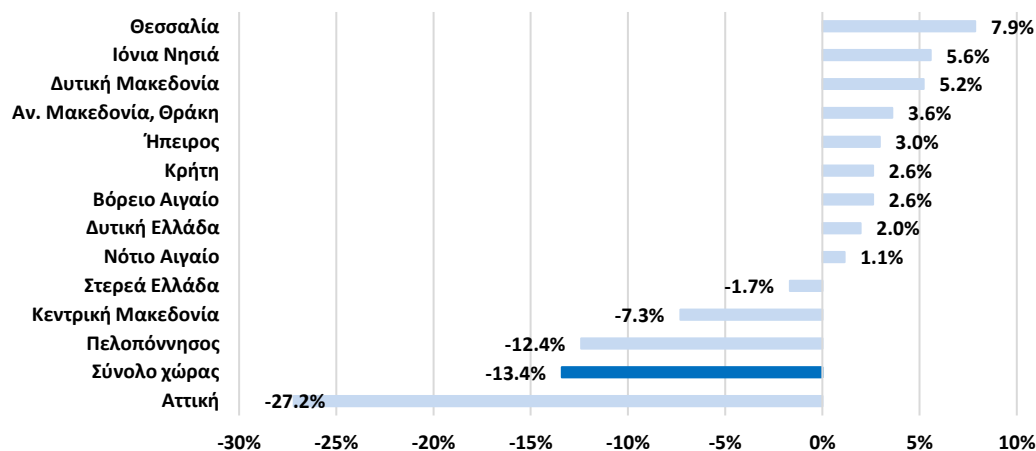

Πηγή: Eurostat, ΕΛΣΤΑΤ, προσωρινά στοιχεία, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Εξωστρέφεια

Σχετικά με το εξωτερικό εμπόριο των περιφερειών, διαρθρωτικά στοιχεία έως και το 2021 έχουν καταγραφεί στο προηγούμενο τεύχος της παρούσας έκθεσης (1^ο, Μάρτιος 2024). Ως μία σύνοψη των βασικών συμπερασμάτων εκείνης της περιόδου, στο Διάγραμμα 2.11 αποτυπώνεται το ισοζύγιο αγαθών (εξαγωγές – εισαγωγές) ως ποσοστό του ΑΕΠ ανά περιφέρεια για το έτος 2021. Παρά το γεγονός ότι εννέα από τις δεκατρείς ελληνικές περιφέρειες έχουν πλεονασματικά ισοζύγια αγαθών, τα ελλειμματικά ισοζύγια της Αττικής (-27,2%), της Πελοποννήσου (-12,4%), της Κεντρικής Μακεδονίας (-7,3%) και της Στερεάς Ελλάδας (-1,7%) επιβαρύνουν το συνολικό ισοζύγιο της χώρας (-13,4%).

Διάγραμμα 2.11: Ισοζύγιο αγαθών (% ΑΕΠ) ανά περιφέρεια, 2021

Πηγή: ΣΕΒΕ, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Αναφορικά με τους υπόλοιπους δείκτες, ο δείκτης εξωστρέφειας (εξαγωγές + εισαγωγές αγαθών ως ποσοστό του ΑΕΠ) αποκαλύπτει έντονες περιφερειακές διαφορές, με τις

ηπειρωτικές περιοχές να εμφανίζουν υψηλότερο βαθμό εξωστρέφειας στο εμπόριο αγαθών σε σχέση με τα νησιά. Η Πελοπόννησος έχει τον υψηλότερο δείκτη (139,9%) λόγω του εμπορίου πετρελαιοειδών, ενώ η Αττική ακολουθεί. Ωστόσο, οι περιφέρειες με υψηλή εξωστρέφεια εμφανίζουν χαμηλό δείκτη επικάλυψης (σχέση εξαγωγών προς εισαγωγές), γεγονός που δείχνει μεγάλη εξάρτηση από τις εισαγωγές και ελλειμματικά εμπορικά ισοζύγια. Η Αττική συνεισφέρει το 52% των συνολικών εξαγωγών της χώρας, ενώ η Κεντρική Μακεδονία συνεισφέρει το 15,6% και η Πελοπόννησος το 13,7%. Οι υπόλοιπες περιφέρειες έχουν μονοψήφια συμμετοχή. Η Αττική διαθέτει πιο διαφοροποιημένες εξαγωγές, με τον τομέα των πετρελαιοειδών να συνεισφέρει το 26,8%, ενώ στην Πελοπόννησο ο ίδιος τομέας κυριαρχεί με 83,4%. Στην Κεντρική Μακεδονία, ο τομέας των τροφίμων κατέχει το 32,1% των εξαγωγών. Κατά την περίοδο 2017-2021, εννέα περιφέρειες σημείωσαν ανάκαμψη στις εξαγωγές, με την περιφέρεια των Ιονίων Νήσων να παρουσιάζει τη μεγαλύτερη μεταβολή, αν και η συμβολή της στις εθνικές εξαγωγές παραμένει περιορισμένη.

Συνοψίζοντας, η υψηλή συγκέντρωση της παραγωγής και η ετερογένεια σε επιμέρους δείκτες όπως ο ρυθμός επενδύσεων ή αποταμίευσης ανάμεσα στις ελληνικές περιφέρειες παραμένουν έντονες, με το μεγαλύτερο μέρος της οικονομικής δραστηριότητας να συγκεντρώνεται στις περιφέρειες των δύο μεγάλων αστικών κέντρων. Η περιφέρεια Αττικής συμβάλλει σχεδόν κατά το ήμισυ στο συνολικό ΑΕΠ της χώρας, καλύπτει πάνω από το ένα τρίτο των εγχώριων επενδύσεων και παράγει πάνω από το μισό των εξαγωγών. Ακολουθεί η Κεντρική Μακεδονία, η οποία είναι η δεύτερη πιο σημαντική περιφέρεια σε συνεισφορά στα κύρια μακροοικονομικά μεγέθη της ελληνικής οικονομίας.

Επιπλέον, τα δεδομένα δείχνουν την αναπτυξιακή δυναμική των περιφερειών Στερεάς Ελλάδας και Κρήτης σε σύγκριση με άλλες περιοχές. Συγκεκριμένα, η Στερεά Ελλάδα σημείωσε τον υψηλότερο ρυθμό ανάπτυξης το 2022 και κατέλαβε την τρίτη θέση στη συνεισφορά στις εθνικές επενδύσεις το 2021, ενώ η Κρήτη ακολούθησε στην τέταρτη θέση.

Το Νότιο Αιγαίο και τα Ιόνια Νησιά κατέγραψαν από τους υψηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης μεταξύ των περιφερειών, σημειώνοντας παράλληλα τη μεγαλύτερη μεταβολή στην Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία (ΑΠΑ) κατά την περίοδο 2020-22. Ωστόσο, η χαμηλή συνεισφορά των επενδύσεων στην ανάπτυξη του τοπικού ΑΕΠ υποδεικνύει ότι υπάρχει ανάγκη ενίσχυσης των επενδύσεων για τη διατήρηση της αναπτυξιακής πορείας. Αντίθετα, παρά τους υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης που κατέγραψαν οι περιφέρειες Δυτικής Μακεδονίας και Πελοποννήσου την ίδια περίοδο, αυτό δεν μεταφράστηκε σε ανάλογη αύξηση της ΑΠΑ ή της συμβολής των επενδύσεων στην τοπική ανάπτυξη.

Θετικές είναι οι επιδόσεις της Θεσσαλίας, της Δυτικής Ελλάδας, και της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης το 2021-2022, οι οποίες κατόρθωσαν να έχουν υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, συνδυαστικά με την αύξηση της ΑΠΑ και της συνεισφοράς των επενδύσεων. Αντίθετα, οι περιφέρειες της Ηπείρου και του Βορείου Αιγαίου κατέγραψαν χαμηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης συγκριτικά με τις υπόλοιπες περιφέρειες.

Τέλος, όπως και στο σύνολο της ελληνικής οικονομίας, έτσι και σε επίπεδο περιφερειών, η κατανάλωση των νοικοκυριών αποτελεί τη συνιστώσα με τη μεγαλύτερη συμβολή στο ρυθμό μεγέθυνσης του ΑΕΠ ανά περιφέρεια, ενώ χαμηλό είναι αντίστοιχα το ποσοστό αποταμίευσης.

3. ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Οικοσυστήματα περιφερειών

Ο Πίνακας 3.1 αποτυπώνει τον αριθμό των νομικών μονάδων, τον κύκλο εργασιών και τον αριθμό των απασχολούμενων ανά περιφέρεια, καθώς και τις μεταβολές αυτών κατά το διάστημα 2020-21. Όπως αναμενόταν, ο μεγαλύτερος αριθμός επιχειρήσεων βρίσκεται συγκεντρωμένος στα δύο μεγάλα αστικά κέντρα των περιφερειών της Αττικής και της Κεντρικής Μακεδονίας, με αξιοσημείωτες, ωστόσο, διαφορές μεταξύ των δύο περιοχών⁸. Η εικόνα ανάκαμψης που προκύπτει από την ανάλυση του ΑΕΠ και των συνιστωσών του, όπως αναδείχθηκε στην προηγούμενη ενότητα, φαίνεται να επικυρώνεται από την σημαντική αύξηση των επιχειρήσεων και του κύκλου εργασιών τους, καθώς και από την αύξηση των απασχολούμενων. Χαρακτηριστικές είναι οι περιπτώσεις του Νοτίου Αιγαίου, της Κρήτης και των Ιονίων Νήσων, περιφέρειες στις οποίες οι τοπικές επιχειρήσεις ανέκαμψαν αυξάνοντας τους τζίρους τους και τον αριθμό των εργαζομένων τους. Αντίθετα, οι περιφέρειες της Πελοποννήσου, της Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης, της Στερεάς Ελλάδας και της Δυτικής Μακεδονίας, ενώ κατέγραψαν θετικές μεταβολές στον αριθμό και τον τζίρο των επιχειρήσεων, παρουσίασαν μείωση στο προσωπικό τους.

Πίνακας 3.1: Στατιστικό μητρώο επιχειρήσεων ανά περιφέρεια, 2021 και μεταβολές (%) 2020-2021

Περιφέρεια	Αρ. Νομικών Μονάδων		Κύκλος εργασιών (χιλ. ευρώ)		Αρ. απασχολούμενων		
	Έτος	2021	Μεταβολή %	2021	Μεταβολή %	2021	Μεταβολή %
Αττική		373.472	5,2%	226.468.281	22,0%	2.135.029	6,0%
Κεντρική Μακεδονία		235.205	3,1%	38.037.689	17,8%	667.112	5,1%
Κρήτη		147.069	5,1%	12.829.880	31,9%	284.393	8,4%
Θεσσαλία		112.564	3,6%	11.210.402	18,8%	223.719	1,4%
Πελοπόννησος		111.725	2,0%	8.159.486	8,5%	185.550	-1,6%
Δυτική Ελλάδα		99.222	3,2%	8.248.777	16,5%	197.253	2,1%
Ανατολική Μακεδονία-Θράκη		85.409	2,4%	7.842.293	17,4%	165.478	-4,3%
Στερεά Ελλάδα		75.052	2,9%	8.082.742	17,0%	145.549	-0,4%
Νότιο Αιγαίο		51.002	4,7%	6.847.413	63,3%	169.297	23,0%
Ήπειρος		45.821	2,7%	5.234.415	14,9%	106.746	2,6%
Ιόνιοι Νήσοι		38.269	4,0%	3.294.566	44,5%	96.469	15,8%
Δυτική Μακεδονία		38.240	4,0%	2.738.889	16,1%	71.583	-2,1%
Βόρειο Αιγαίο		34.289	3,7%	2.119.330	18,4%	58.860	1,7%
Σύνολο		1.447.339	3,9%	341.114.163	21,6%	4.507.038	5,1%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

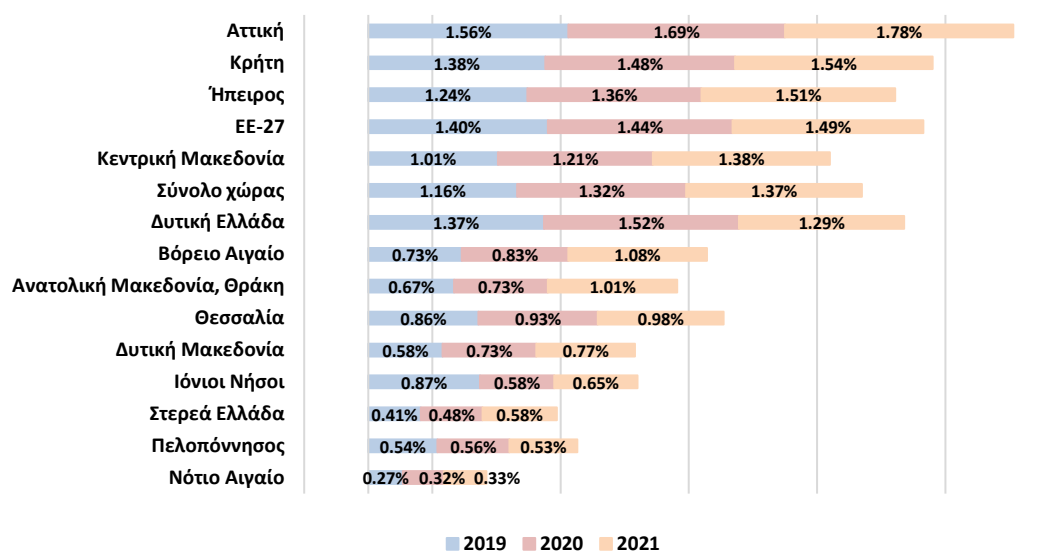
Έρευνα και ανάπτυξη – Ανταγωνιστικότητα

Οι επενδύσεις σε Έρευνα και Ανάπτυξη (Ε&Α) είναι ζωτικής σημασίας για μια χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης όπως η Ελλάδα, καθώς συμβάλλουν στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της οικονομικής ανάπτυξης με γνώμονα τη βιωσιμότητα. Η

⁸ Τα πιο πρόσφατα στοιχεία από το στατιστικό μητρώο επιχειρήσεων είναι για το έτος 2021.

στρατηγική της ΕΕ-27 για τη βιώσιμη ανάπτυξη θέτει στόχους όπως η πράσινη μετάβαση, η καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής και η προώθηση της κυκλικής οικονομίας, οι οποίοι απαιτούν καινοτόμες λύσεις και τεχνολογίες. Η Ελλάδα, επενδύοντας στην έρευνα σε τομείς όπως οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και η ψηφιακή καινοτομία, μπορεί να επιτύχει οικονομική ευημερία, ενώ ταυτόχρονα να συμβάλλει στους ευρύτερους ευρωπαϊκούς στόχους βιώσιμης ανάπτυξης. Στο Διάγραμμα 3.1 παρουσιάζονται τα ποσοστά των εργαζομένων ως προς το ανθρώπινο δυναμικό που απασχολούνται σε θέσεις Ε&Α ανά περιφέρεια για το διάστημα 2019-2021. Σύμφωνα με τον ορισμό της Eurostat, η έννοια του «εργαζόμενου στην Ε&Α» σχετίζεται με το πραγματικό επάγγελμα των ατόμων, δηλαδή αν ασχολούνται άμεσα με την Ε&Α, δηλαδή με «δημιουργικές και συστηματικές εργασίες που αναλαμβάνονται για την αύξηση του αποθέματος γνώσεων ή για την επινόηση νέων εφαρμογών των υφιστάμενων γνώσεων». Αντίθετα, η έννοια του «Ανθρώπινου Δυναμικού στην Επιστήμη και την Τεχνολογία» (HRST)⁹ καλύπτει τόσο το επάγγελμα όσο και το εκπαιδευτικό υπόβαθρο και αναφέρεται σε «άτομα που έχουν ολοκληρώσει επιτυχώς την τριτοβάθμια εκπαίδευση ή που απασχολούνται σε επιστημονικά και τεχνολογικά επαγγέλματα όπου συνήθως απαιτείται τέτοιο επίπεδο εκπαίδευσης».

Διάγραμμα 3.1: Προσωπικό στην Ε&Α (% εργατικού δυναμικού) ανά περιφέρεια, 2019-2021

Πηγή: Eurostat

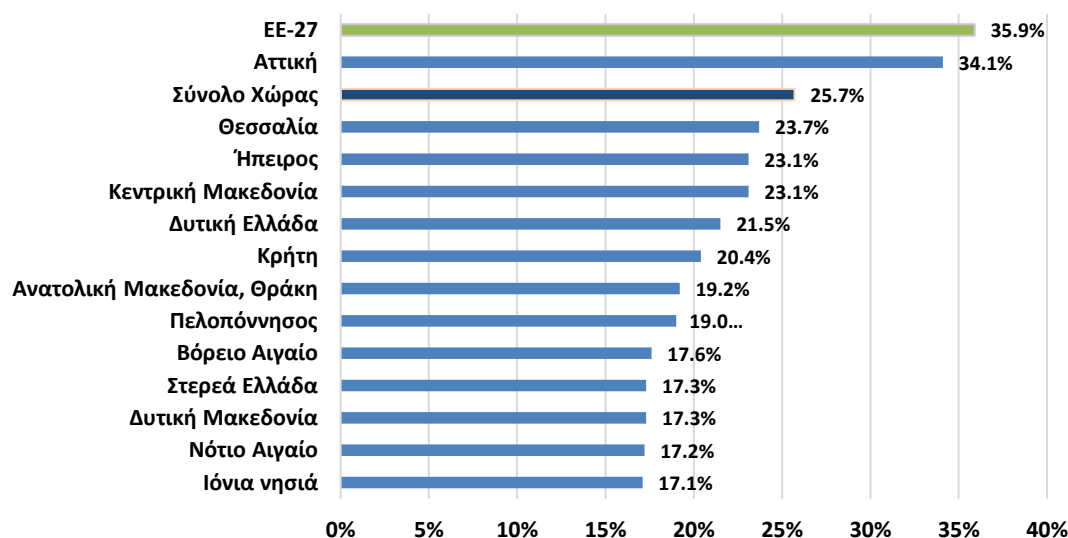
Ενθαρρυντικό στοιχείο αποτελεί το γεγονός ότι ο αριθμός των ατόμων που απασχολούνται σε θέσεις Ε&Α βαίνει αυξανόμενος κατά την περίοδο 2019-21 σχεδόν σε όλες τις ελληνικές περιφέρειες, ακολουθώντας την ευρωπαϊκή τάση. Συγκεκριμένα, μετά την περιφέρεια Αττικής (1,78%), αξιοσημείωτες είναι οι επιδόσεις της Κρήτης (1,54%) και της Ηπείρου (1,51%), οι οποίες το 2021 ξεπέρασαν τόσο τον ευρωπαϊκό μέσο όρο ΕΕ-27 (1,49%), όσο και την Κεντρική Μακεδονία (1,38%). Σε απόσταση αναπνοής ακολουθεί η Δυτική Ελλάδα (1,29%), ενώ οι υπόλοιπες περιφέρειες εμφανίζουν αισθητά πιο χαμηλά ποσοστά

⁹ Βλ. Διάγραμμα 3.2

συμμετοχής εργαζομένων σε θέσεις E&A, επιβεβαιώνοντας την ύπαρξη σημαντικών διαπεριφερειακών ανισοτήτων και σε αυτόν τον τομέα.

Η διαπεριφερειακή ετερογένεια καταγράφεται και στο ποσοστό του εργατικού δυναμικού που απασχολείται σε τομείς επιστήμης και τεχνολογίας. Οι περιφέρειες των μεγάλων αστικών κέντρων κατέχουν υψηλές θέσεις της κατάταξης, με την περιφέρεια της Αττικής να ξεπερνά τον μέσο όρο της ελληνικής οικονομίας και να πλησιάζει τον μέσο όρο της ΕΕ. Στον αντίποδα, οι περιφέρειες των νησιών του Ιονίου, του Αιγαίου, της Δυτικής Μακεδονίας και της Στερεάς Ελλάδας κατατάσσονται αρκετά χαμηλότερα.

Διάγραμμα 3.2: Προσωπικό στην επιστήμη και την τεχνολογία (% εργατικού δυναμικού) ανά περιφέρεια, 2023

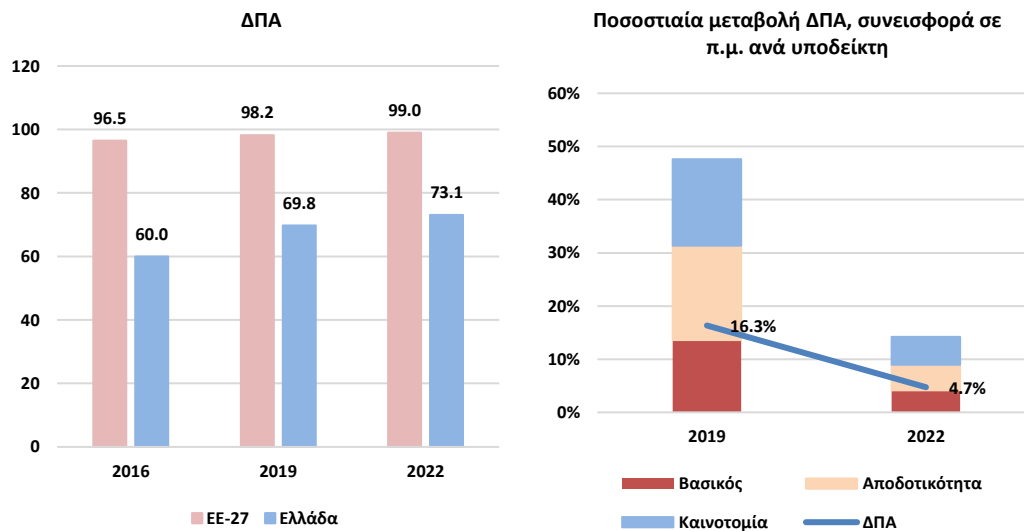
Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Σχετικά με τον Δείκτη Περιφερειακής Ανταγωνιστικότητας (ΔΠΑ)¹⁰, τα πιο πρόσφατα δεδομένα έχουν ήδη καταγραφεί στο προηγούμενο τεύχος της παρούσας έκθεσης (1^ο, Μάρτιος 2024). Ακολουθεί μία σύνοψη των βασικών συμπερασμάτων εκείνης της περιόδου. Σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα δημοσιευμένα στοιχεία για το 2022, η ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας, αν και έχει βελτιωθεί σημαντικά σε σχέση με το 2016, εξακολουθεί να υπολείπεται σημαντικά έναντι της ΕΕ (Διάγραμμα 3.3). Ειδικότερα, ο ΔΠΑ της ελληνικής οικονομίας αυξήθηκε σημαντικά το 2019 (16,3% συγκριτικά με το 2016), αντανακλώντας τη σταδιακή ανάκαμψη της εγχώριας οικονομίας μετά την κρίση χρέους, ενώ το 2022 συνέχισε να μεγεθύνεται, με φθίνοντα ωστόσο ρυθμό (4,7% σε σχέση με το 2019). Αξίζει να σημειωθεί ότι όλοι οι υποδείκτες συνέβαλαν σχεδόν εξίσου στην αύξηση του εγχώριου ΔΠΑ.

¹⁰ Ο δείκτης περιφερειακής ανταγωνιστικότητας (ΔΠΑ) που δημοσιεύει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, είναι ένα εργαλείο που μετρά διαφορετικές διαστάσεις ανταγωνιστικότητας για όλες τις περιφέρειες της ΕΕ. Συνοπτικά, αποτελείται από τρεις υποδείκτες: (α) Βασικός υποδείκτης (θεσμοί, μακροοικονομία, υποδομές, υγεία, εκπαίδευση), (β) Δείκτης αποδοτικότητας (ανώτατη εκπαίδευση, αποδοτικότητα της αγοράς εργασίας, μέγεθος αγορών) και, (γ) Δείκτης καινοτομίας (τεχνολογία, καινοτομία, επιχειρηματικότητα).

Διάγραμμα 3.3: Δείκτης Περιφερειακής Ανταγωνιστικότητας (ΔΠΑ), 2016-2022

Πηγή: Eurostat, **Επεξεργασία στοιχείων:** IOBE

Σημείωση: Ο ΔΠΑ δημοσιεύεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και αποτυπώνει για όλες τις περιφέρειες της ΕΕ διαστάσεις ανταγωνιστικότητας σε τομείς όπως οι θεσμοί, η μακροοικονομία, οι υποδομές, η υγεία, η εκπαίδευση, η αποδοτικότητα της αγοράς και η καινοτομία των επιχειρήσεων

Αναφορικά με τον ΔΠΑ σε επίπεδο περιφερειών αναδεικνύονται περαιτέρω οι ανισότητες, καθώς μόνο η Αττική έχει ΔΠΑ υψηλότερο από τον εθνικό μέσο όρο (92,3 το 2022), ενώ η Κεντρική Μακεδονία βρίσκεται στο 69,8. Σχετικά υψηλό ΔΠΑ καταγράφουν επίσης οι περιφέρειες Θεσσαλίας και Κρήτης, λόγω της ανάπτυξης βιομηχανικών περιοχών. Παρά το γεγονός ότι κάποιες περιφέρειες, όπως η Δυτική Μακεδονία και η Δυτική Ελλάδα, βελτίωσαν την ανταγωνιστικότητά τους, οι λιγότερο ανταγωνιστικές περιφέρειες συνεχίζουν να υστερούν, παρουσιάζοντας αρνητικούς ρυθμούς μεταβολής του ΔΠΑ την περίοδο 2019-2022.

Συμπερασματικά, οι περιφέρειες Αττικής και Κεντρικής Μακεδονίας, όπου παράγεται σχεδόν το 60% του εγχώριου ΑΕΠ, συγκεντρώνουν τον μεγαλύτερο αριθμό επιχειρήσεων, με αξιοσημείωτες, ωστόσο, διαφορές μεταξύ τους. Όσον αφορά την ανταγωνιστικότητα, τα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το 2022 δείχνουν σημαντικές ανισότητες μεταξύ των περιφερειών, με την Ελλάδα να παραμένει πίσω σε σύγκριση με την ΕΕ, παρά τη σημαντική βελτίωση από το 2016. Οι νησιωτικές και μεγαλύτερες ηπειρωτικές περιφέρειες παρουσιάζουν χαμηλά ποσοστά εργατικού δυναμικού στους τομείς επιστήμης και τεχνολογίας.

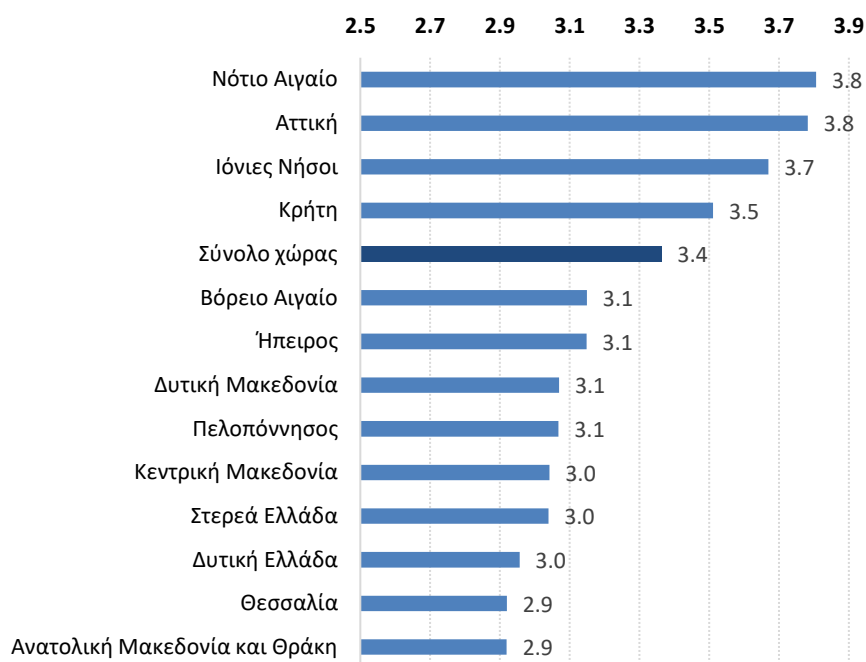
4. ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ

Χρηματοοικονομική ένταξη

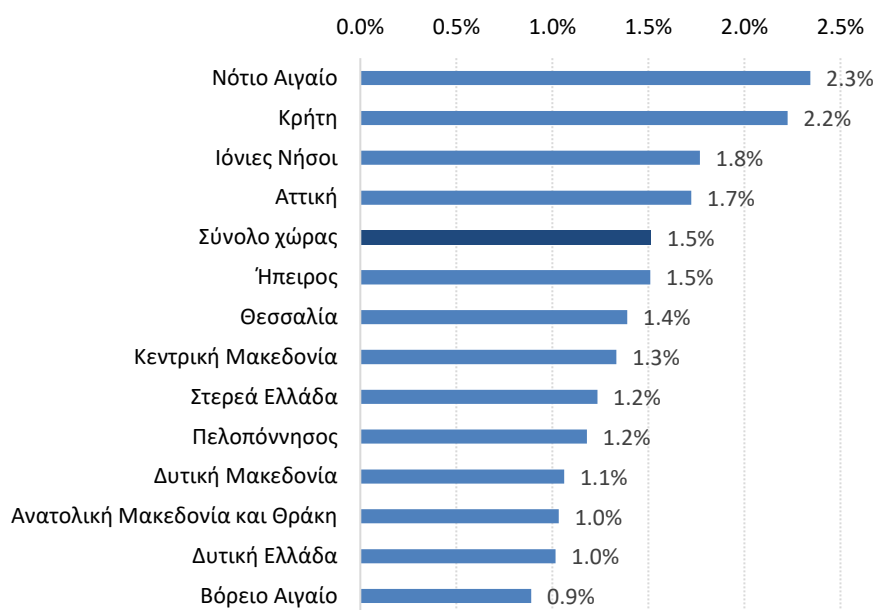
Το χρηματοπιστωτικό σύστημα στην Ευρώπη και την Ελλάδα είναι σε μεγάλο βαθμό τραπεζοκεντρικό. Συνεπώς, τόσο η πρόσβαση των νοικοκυριών και επιχειρήσεων στο τραπεζικό σύστημα, όσο και ο βαθμός στον οποίο οι τράπεζες προσελκύουν καταθέσεις και χορηγούν δάνεια, αποτελούν κλειδιά για την χρηματοδότηση νέων επενδύσεων και την μακροχρόνια οικονομική ανάπτυξη. Η περιφερειακή ετερογένεια, όπως αποτυπώνεται από την αποτύπωση επιλεγμένων δεικτών, επιτρέπει την ανάδειξη ευκαιριών για περαιτέρω σύγκλιση και τόνωση του ρόλου του τραπεζικού συστήματος σε τοπικό επίπεδο.

Σε σχέση με τον βαθμό ένταξης των νοικοκυριών και επιχειρήσεων στο τραπεζικό σύστημα, καταγράφονται δύο σχετικοί δείκτες, στοιχεία για τους οποίους είναι διαθέσιμα σε εξαμηνιαία συχνότητα από την Τράπεζα της Ελλάδος. Σύμφωνα με τον πρώτο δείκτη χρηματοοικονομικής ένταξης, ο μέσος αριθμός τραπεζικών λογαριασμών ανά κάτοικο στην επικράτεια αυξήθηκε σε 3,4 το 2023, από 3,3 το 2022. Ο αριθμός λογαριασμών σε υποκαταστήματα τραπεζών στα νησιά και την Αττική είναι αναλογικά μεγαλύτερος από τον αντίστοιχο στη Βόρεια και Δυτική Ελλάδα (Διάγραμμα 4.1). Παρόμοια εικόνα καταγράφεται και σύμφωνα με τον δεύτερο δείκτη χρηματοοικονομικής ένταξης, που επικεντρώνεται στον αριθμό των επιχειρηματικών δανείων, ο οποίος είναι αναλογικά υψηλότερος στη νησιωτική χώρα (πλην Βορείου Αιγαίου) και την Αττική, σε σχέση με τον μέσο όρο της επικράτειας (Διάγραμμα 4.2).

Διάγραμμα 4.1: Αριθμός τραπεζικών λογαριασμών ανά κάτοικο, 2023

Πηγές: ΤτΕ, ΕΛΣΤΑΤ, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Διάγραμμα 4.2: Αριθμός επιχειρηματικών δανείων ανά κάτοικο, 2023

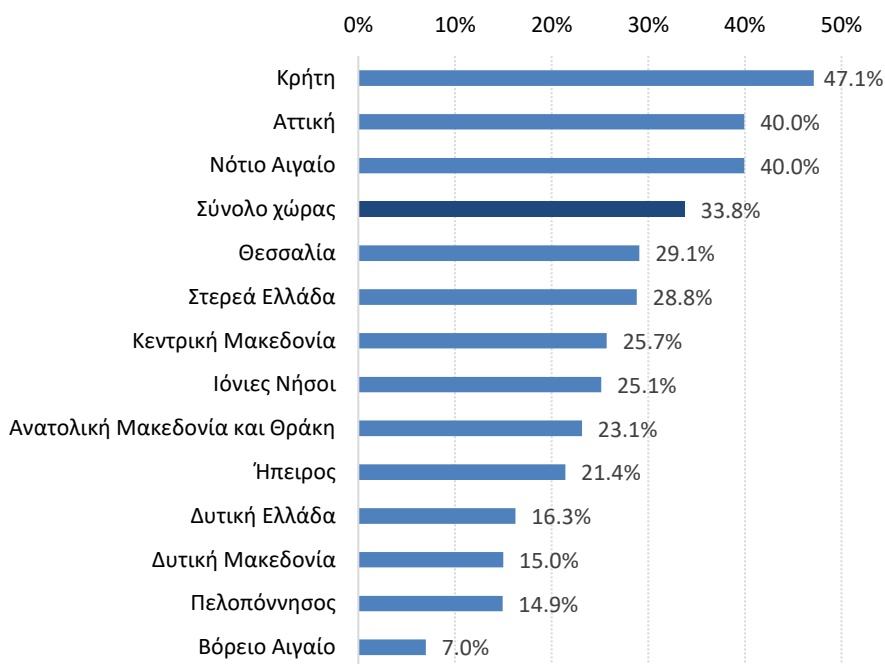
Πηγές: ΤτΕ, ΕΛΣΤΑΤ, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Τραπεζικές καταθέσεις και χορηγήσεις

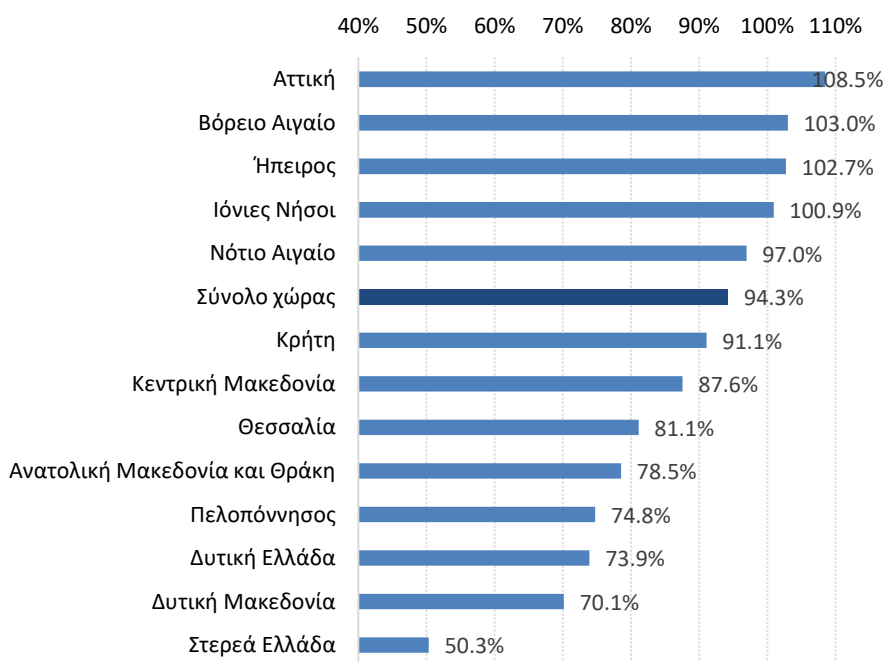
Οι ιδιωτικές καταθέσεις είναι βασικός παράγοντας χρηματοδότησης των τραπεζικών χορηγήσεων, καταλυτικός για την ώθηση της οικονομικής δραστηριότητας, καθώς και για την χρηματοπιστωτική σταθερότητα. Οι τράπεζες αντλούν ρευστότητα από στοιχεία του παθητικού τους, όπως καταθέσεις, χρηματοδότηση από το Ευρωσύστημα και από τις κεφαλαιαγορές, προκειμένου να εκδώσουν δάνεια και άλλα χρηματοδοτικά προϊόντα προς τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά, για την κάλυψη επιχειρηματικών, καταναλωτικών ή στεγαστικών αναγκών, αντίστοιχα.

Ο λόγος της αξίας των επιχειρηματικών χορηγήσεων προς τις καταθέσεις, αντανακλά ένα μέρος του βαθμού μόχλευσης του τραπεζικού συστήματος. Ο δείκτης παρουσιάζει έντονη ετερογένεια ανά περιφέρεια, καθώς κυμαίνεται από μόλις 7% στο Βόρειο Αιγαίο σε έως και 47,1% στην Κρήτη, συγκριτικά με 33,8% στο σύνολο της επικράτειας (Διάγραμμα 4.3). Το ύψος καταθέσεων στο τραπεζικό σύστημα παρουσιάζει επίσης έντονες διαφορές ανά περιφέρεια, αναλογικά με το μέγεθος του ΑΕΠ σε τοπικό επίπεδο. Ενδεικτικά, η Αττική, η Ήπειρος και η νησιωτική Ελλάδα καταγράφουν υψηλά επίπεδα καταθέσεων, τα οποία ξεπέρασαν το 2023 το 100% του ΑΕΠ στις εν λόγω περιφέρειες. Αντιθέτως, χαμηλά ποσοστά τραπεζικών καταθέσεων καταγράφονται στην Στερεά Ελλάδα, τη Δυτική Μακεδονία και τη Δυτική Ελλάδα (Διάγραμμα 4.4).

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η εξέλιξη της δυναμικής των καταθέσεων στο χρόνο. Ο δείκτης του ετήσιου ρυθμού μεταβολής των τραπεζικών καταθέσεων το 2023 παρουσιάζεται υψηλότερος σε περιφέρειες όπως η νησιωτική Ελλάδα, η Θεσσαλία, η Δυτική Ελλάδα και η Στερεά Ελλάδα (Διάγραμμα 4.5). Αντίθετα, οι καταθέσεις στη Δυτική Μακεδονία, την Ανατολική Μακεδονία και Θράκη και την Αττική κατέγραψαν τον χαμηλότερο ρυθμό αύξησης.

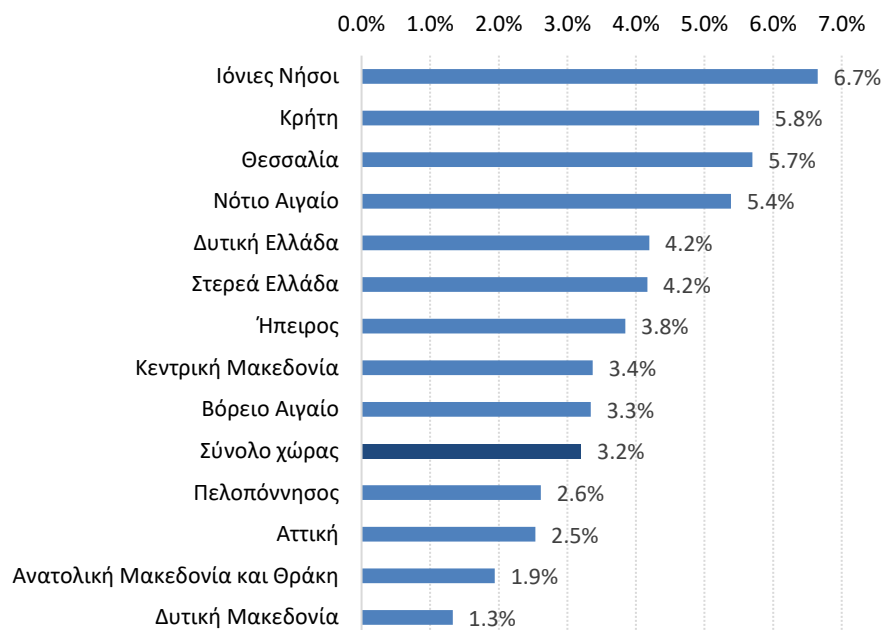
Διάγραμμα 4.3: Αξία υπολοίπου επιχειρηματικών δανείων προς καταθέσεις, 2023

Πηγή: ΤτΕ, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Διάγραμμα 4.4: Αξία υπολοίπου τραπεζικών καταθέσεων προς ΑΕΠ, 2023

Πηγές: ΤτΕ, ΕΛΣΤΑΤ, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

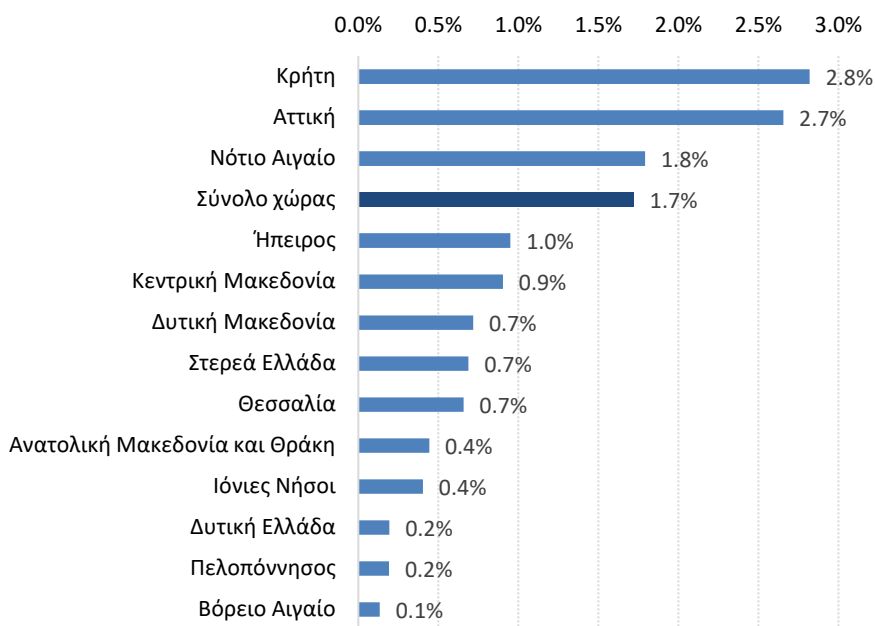
Σημείωση: Τα στοιχεία για το ΑΕΠ ανά περιφέρεια αφορούν το 2022.

Διάγραμμα 4.5: Ετήσιος ρυθμός μεταβολής των τραπεζικών καταθέσεων, 2023

Πηγή: ΤΤΕ, **Επεξεργασία στοιχείων:** IOBE

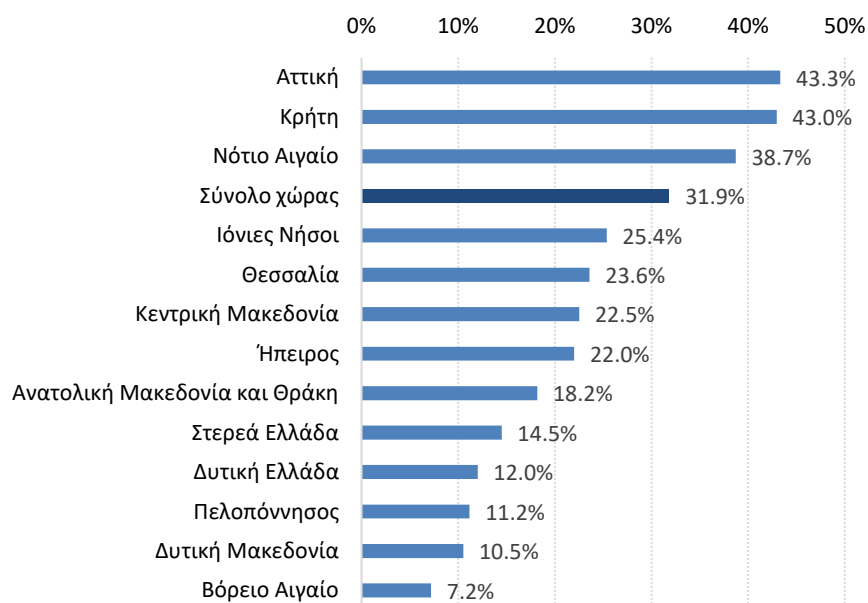
Δείκτες της αξίας των επιχειρηματικών χορηγήσεων ως προς το τοπικό ΑΕΠ κατασκευάζονται τόσο σε επίπεδο νέων ροών όσο και υπολοίπου δανείων. Ενδεικτικά, ο δείκτης ροών αναδεικνύει έντονη συγκέντρωση στην Κρήτη, την Αττική και το Νότιο Αιγαίο, καθώς οι 10 υπόλοιπες περιφέρειες παρουσιάζουν δείκτη μικρότερο του μέσου όρου της επικράτειας (Διάγραμμα 4.6). Παράλληλα, ο λόγος αξίας αποθέματος επιχειρηματικών δανείων προς ΑΕΠ κυμαίνεται από μόλις 7,2% στο Βόρειο Αιγαίο σε έως και 43,3% στην Αττική, συγκριτικά με 31,9% στο σύνολο της επικράτειας (Διάγραμμα 4.7).

Προκειμένου να στηριχθεί η χρηματοδότηση νέων παραγωγικών επενδύσεων, ξεχωριστή σημασία έχει η εξέλιξη του ρυθμού πιστωτικής επέκτασης, ειδικότερα των χορηγήσεων προς τις επιχειρήσεις. Για τον σκοπό αυτό, καταγράφεται η εξέλιξη του ετήσιου ρυθμού μεταβολής των τραπεζικών επιχειρησιακών δανείων (Διάγραμμα 4.9). Ο δείκτης αυτός το 2023 παρουσιάζεται θετικός και υψηλός σε περιφέρειες όπως η Στερεά Ελλάδα, η Ήπειρος, η Αττική και η Θεσσαλία. Αντιθέτως, σημαντική παραμένει η πιστωτική συρρίκνωση προς τις επιχειρήσεις σε περιφέρειες όπως το Βόρειο Αιγαίο, και η Πελοπόννησος, ενώ μικρότερος αλλά αρνητικός είναι ο ρυθμός μεταβολής των πιστώσεων σε Ανατολική Μακεδονία και Θράκη και Δυτική Ελλάδα.

Διάγραμμα 4.6: Αξία ρών επιχειρηματικών δανείων προς ΑΕΠ, 2023

Πηγές: ΤτΕ, ΕΛΣΤΑΤ, **Επεξεργασία στοιχείων:** IOBE

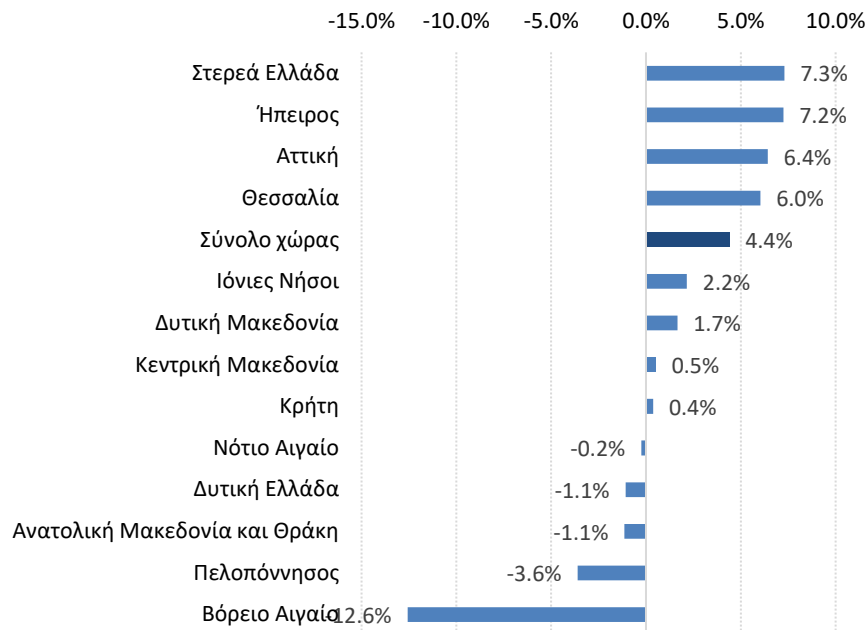
Σημείωση: Τα στοιχεία για το ΑΕΠ ανά περιφέρεια αφορούν το 2022.

Διάγραμμα 4.7: Αξία υπολοίπου επιχειρηματικών δανείων προς ΑΕΠ, 2023

Πηγές: ΤτΕ, ΕΛΣΤΑΤ, **Επεξεργασία στοιχείων:** IOBE

Σημείωση: Τα στοιχεία για το ΑΕΠ ανά περιφέρεια αφορούν το 2022.

Διάγραμμα 4.8: Ετήσιος ρυθμός μεταβολής των τραπεζικών δανείων προς Μη Χρηματοπιστωτικές Επιχειρήσεις, 2023

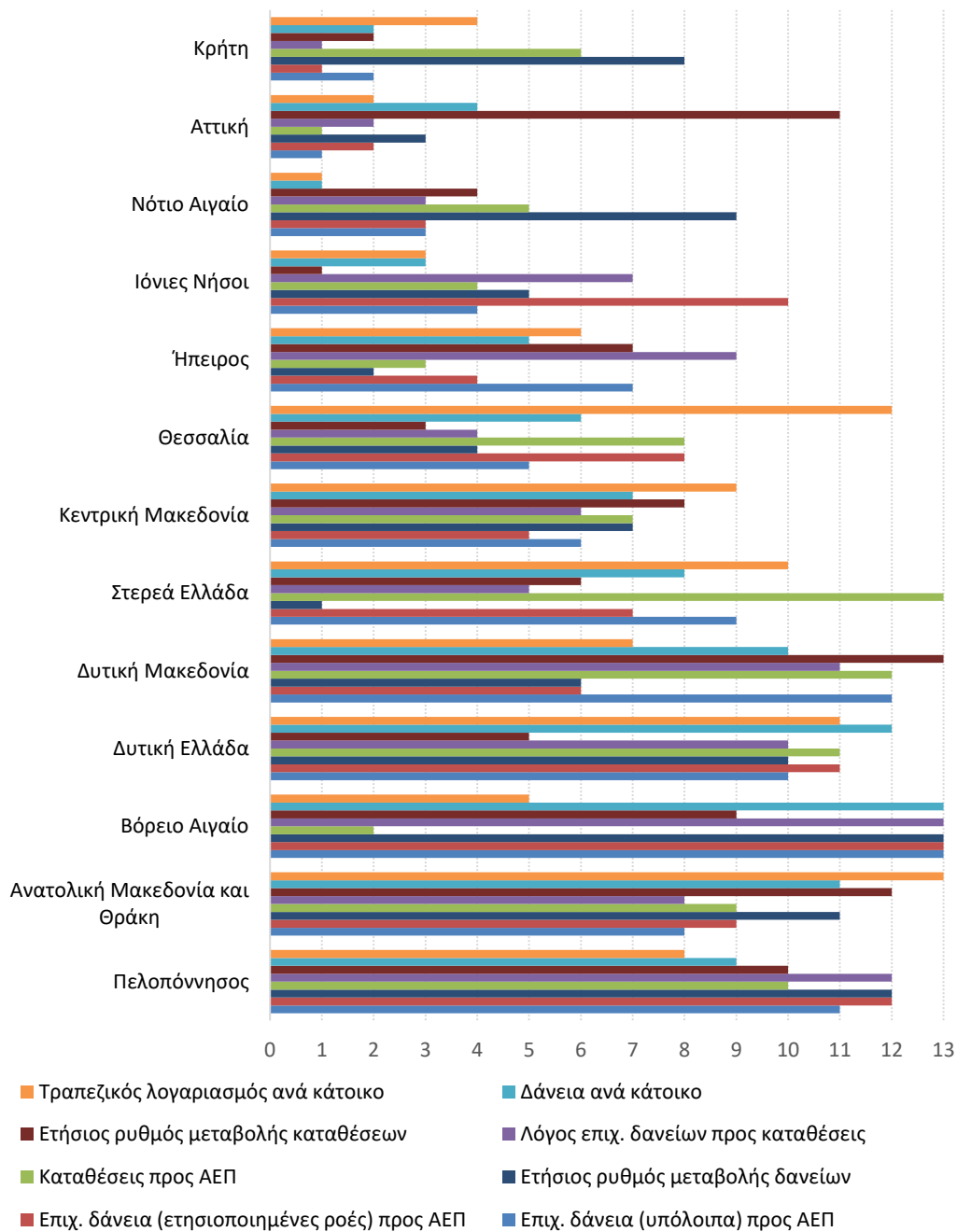

Πηγή: ΤτΕ, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Συνοψίζοντας, η ευρεία πρόσβαση των νοικοκυριών και επιχειρήσεων στο τραπεζικό σύστημα, χωρίς γεωγραφικούς περιορισμούς, αποτελεί κλειδί για την χρηματοδότηση νέων επενδύσεων και την μακροχρόνια οικονομική ανάπτυξη. Σε αυτήν την προοπτική, το επίπεδο του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού και η αξιοποίηση της χρηματοοικονομικής τεχνολογίας (fintech) δύνανται να αποτελέσουν καταλύτες για αποδοτικότερο ρόλο των τραπεζών στην τοπική και εθνική οικονομία.

Στη βάση ορισμένων επιλεγμένων χρηματοοικονομικών δεικτών, περιφέρειες όπως η Κρήτη, η Αττική, το Νότιο Αιγαίο, τα Ιόνια Νησιά και η Ήπειρος εμφανίζονται υψηλά στην σχετική κατάταξη, ενώ αναδεικνύεται η ευκαιρία για σύγκλιση σε ορισμένες περιφέρειες, όπως η Πελοπόννησος, η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, το Βόρειο Αιγαίο και η Δυτική Ελλάδα (Διάγραμμα 4.9). Αναφορικά με τις πρόσφατες τάσεις στους ίδιους δείκτες, θετικά δείγματα σύγκλισης και ανόδου κατά μέσο όρο στην σχετική κατάταξη το 2023 κατέγραψαν κατά σειρά οι Δυτική Μακεδονία, Θεσσαλία και Δυτική Ελλάδα (Διάγραμμα 4.10). Αντιθέτως, στη σχετική μέση κατάταξη υποχώρησαν η Κεντρική Μακεδονία, η Αττική, η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη και το Νότιο Αιγαίο.

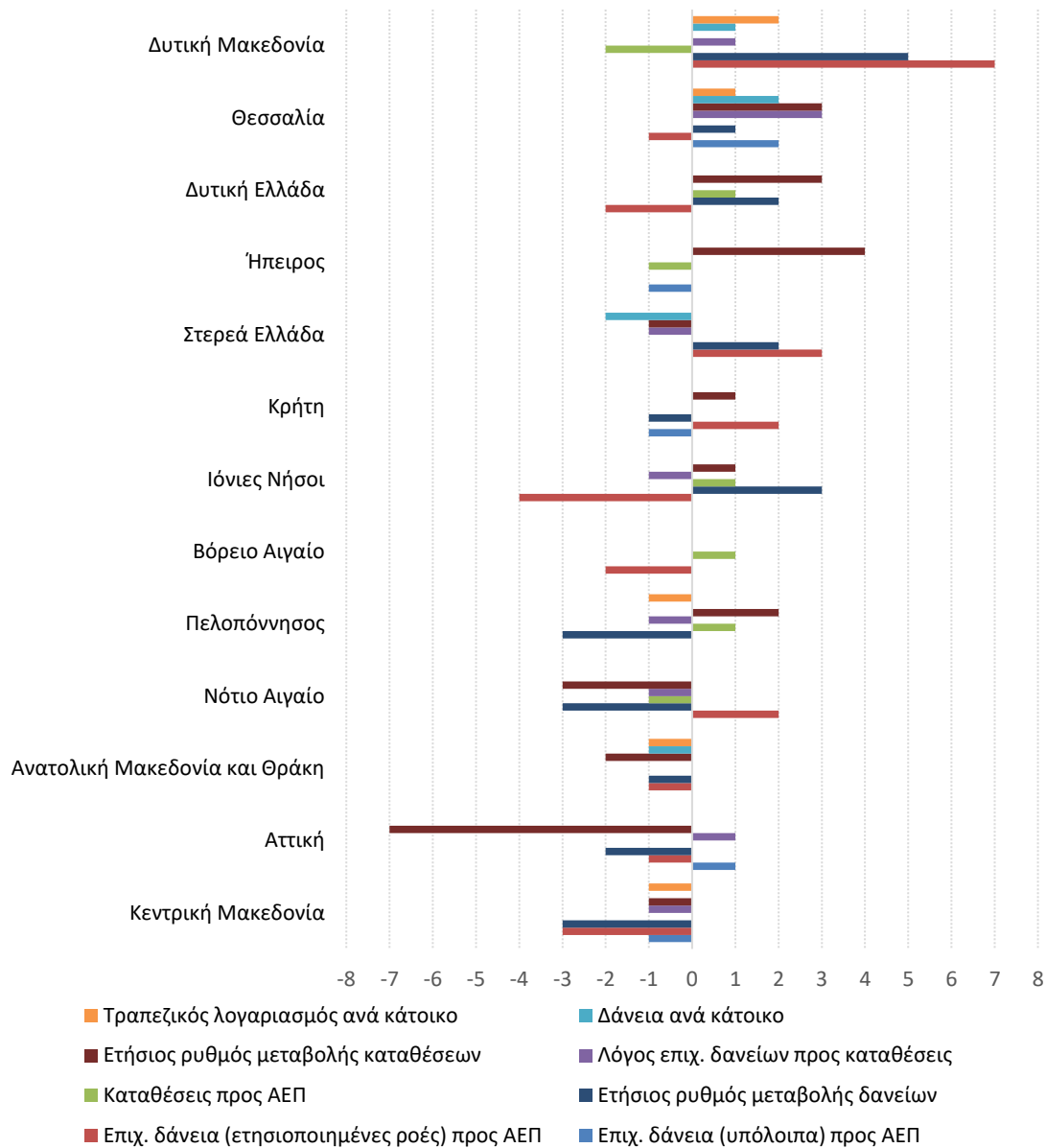
Διάγραμμα 4.9: Σειρά κατάταξης περιφερειών ανά χρηματοοικονομική μεταβλητή, 2023

Πηγές: ΤτΕ, ΕΛΣΤΑΤ, **Επεξεργασία στοιχείων:** ΙΟΒΕ. **Σημείωση:** Η πρώτη σε κατάταξη περιφέρεια για κάθε μεταβλητή παρουσιάζεται με την τιμή 1, η δεύτερη με την τιμή 2, ..., η 13^η με την τιμή 13. Υψηλότερη κατάταξη συνεπάγεται μεγαλύτερο αριθμό τραπεζικών λογαριασμών ανά κάτοικο, περισσότερα δάνεια ανά κάτοικο, υψηλότερο ετήσιο ρυθμό μεταβολής καταθέσεων ή δανείων, υψηλότερο λόγο καταθέσεων ή επιχειρηματικών δανείων προς ΑΕΠ, υψηλότερο λόγο επιχειρηματικών δανείων προς καταθέσεις.

Διάγραμμα 4.10: Μεταβολή στην κατάταξη περιφερειών ανά χρηματοοικονομική μεταβλητή, 2022-2023

Πηγές: ΤτΕ, ΕΛΣΤΑΤ, **Επεξεργασία στοιχείων:** IOBE. **Σημείωση:** Η μεταβολή στην κατάταξη μιας περιφέρειας για κάθε μεταβλητή παρουσιάζεται με την τιμή +1, +2, κλπ. εάν έχει βελτιωθεί κατά μία, δύο θέσεις, κλπ., με την τιμή -1, -2, κλπ. εάν έχει επιδεινωθεί κατά μία, δύο θέσεις, κλπ. Υψηλότερη κατάταξη συνεπάγεται μεγαλύτερο αριθμό τραπεζικών λογαριασμών ανά κάτοικο, περισσότερα δάνεια ανά κάτοικο, υψηλότερο ετήσιο ρυθμό μεταβολής καταθέσεων ή δανείων, υψηλότερο λόγο καταθέσεων ή επιχειρηματικών δανείων προς ΑΕΠ, υψηλότερο λόγο επιχειρηματικών δανείων προς καταθέσεις.

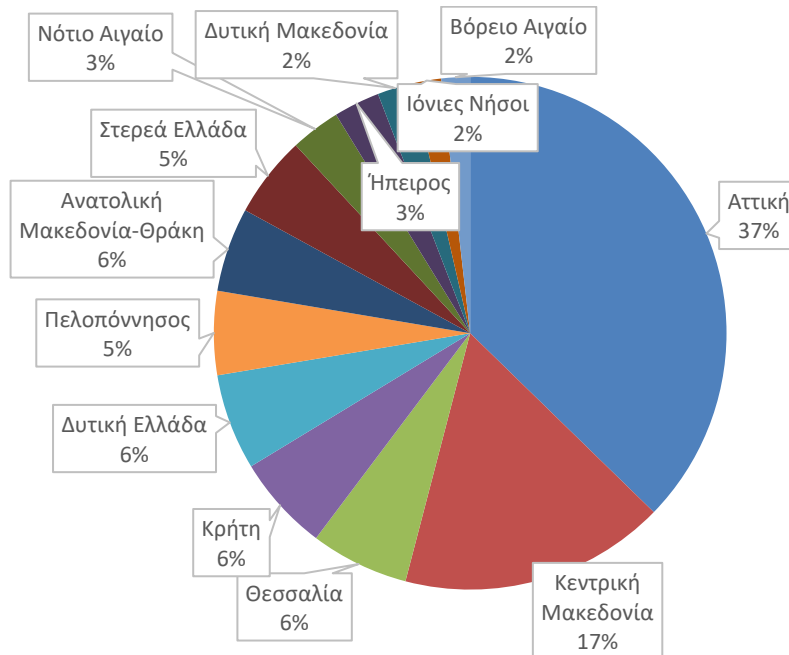
5. ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Εξέλιξη απασχόλησης και ποσοστού ανεργίας

Απασχόληση

Το μερίδιο κάθε περιφέρειας στη συνολική απασχόληση, όπως αυτό προκύπτει από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ για την περίοδο 2001-2023, ακολουθεί το ποσοστό συμμετοχής κάθε περιφέρειας στο συνολικό πληθυσμό της χώρας.¹¹ Ενδεικτικά για το 2023, το υψηλότερο μερίδιο στην απασχόληση (Διάγραμμα 5.1) έχει η περιφέρεια Αττικής με 37,3%, ενώ μαζί με την Κεντρική Μακεδονία απορροφούν πάνω από το 54% της συνολικής απασχόλησης στη χώρα.

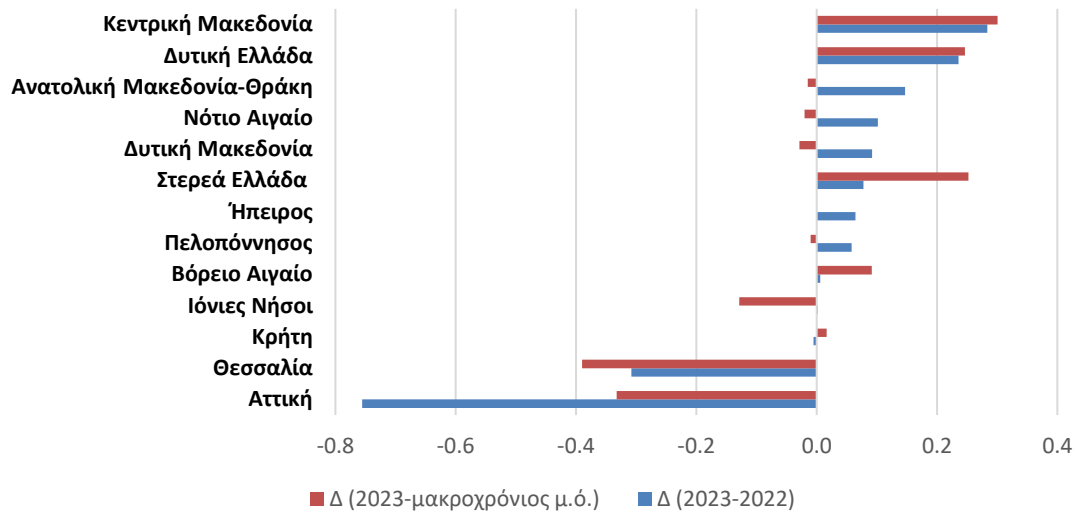
Διάγραμμα 5.1: Μερίδιο περιφερειών στη συνολική απασχόληση, 2023

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

¹¹ Με βάση την τελευταία απογραφή που διενήργησε η ΕΛΣΤΑΤ το 2021 και σχετικές εκτιμήσεις.

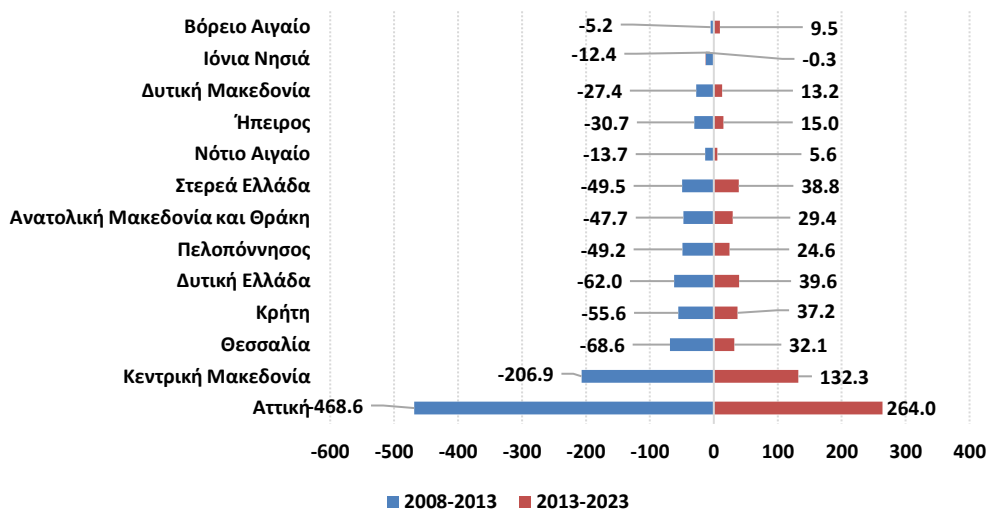
Διάγραμμα 5.2: Ετήσια και μακροχρόνια μεταβολή μεριδίου περιφερειών στην απασχόληση, 2023

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, **Επεξεργασία στοιχείων:** IOBE, **Σημείωση:** Ο μακροχρόνιος μέσος όρος υπολογίστηκε για την περίοδο 2001-2023 .

Το μερίδιο των περιφερειών στη συνολική απασχόληση της χώρας σωρευτικά την περίοδο 2001-2023 παρουσίασε άνοδο σε έξι περιφέρειες της χώρας (Στερεά Ελλάδα, Αττική, Νότιο Αιγαίο, Βόρειο Αιγαίο, Πελοπόννησος, Ήπειρος) και στις υπόλοιπες επτά παρουσίασε μείωση. Για το 2023, η Αττική κατέγραψε σημαντική απώλεια μεριδίου στην απασχόληση, ακολουθούμενη από τη Θεσσαλία, υπό την επίδραση και των φυσικών καταστροφών του Daniel, ενώ οι περισσότερες άλλες περιφέρειες κατέγραψαν αύξηση (Διάγραμμα 5.2). Αξιοσημείωτες είναι οι αυξήσεις στο μερίδιο απασχόλησης σε σχέση με τον μακροχρόνιο μέσο όρο που καταγράφηκαν σε Κεντρική Μακεδονία, Δυτική Ελλάδα και Στερεά Ελλάδα.

Διάγραμμα 5.3: Μεταβολές στον αριθμό των απασχολούμενων στις περιφέρειες (σε απόλυτους αριθμούς), 2008-2013 και 2013-2023

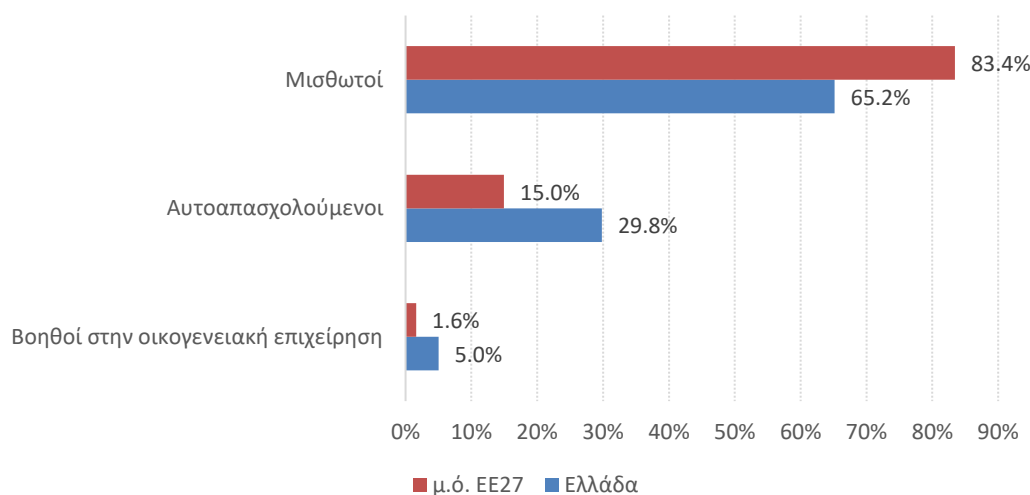

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, **Επεξεργασία στοιχείων:** IOBE

Ενώ την περίοδο 2001-2007 η απασχόληση στις περισσότερες περιφέρειες της χώρας παρουσίασε άνοδο, (πλην Δυτικής Μακεδονίας και Ηπείρου) την περίοδο 2008-2013 η απασχόληση περιορίστηκε σε όλες τις περιφέρειες. Η ισχυρότερη μείωσή της σε απόλυτους αριθμούς έλαβε χώρα στις περιφέρειες Αττικής και Κεντρικής Μακεδονίας (Διάγραμμα 5.3). Συγκριτικά με το ποσοστό μείωσης της απασχόλησης σε εθνικό επίπεδο την περίοδο 2008-2013 (-23,8%) το ποσοστό μείωσης της ήταν ισχυρότερο στις περιφέρειες Κεντρικής Μακεδονίας (-27,2%), Αττικής (-26,3%) και Δυτικής Μακεδονίας (-26,2%).

Αντίθετα, την περίοδο 2013-2023 σε όλες τις περιφέρειες (πλην Ιονίων Νήσων όπου οι απασχολούμενοι μειώθηκαν οριακά κατά 0,3 χιλ. ή 0,4%) η απασχόληση ενισχύθηκε. Η ισχυρότερη άνοδός της σε απόλυτους όρους εντοπίζεται επίσης στις περιφέρειες Αττικής και Κεντρικής Μακεδονίας. Σε σχέση με το ποσοστό αύξησης της απασχόλησης σε εθνικό επίπεδο την περίοδο 2013-2023 (+18,2%) το ποσοστό αύξησής της ήταν ισχυρότερο στις περιφέρειες Κεντρικής Μακεδονίας (+23,9%), Στερεάς Ελλάδας (+22,7%), Αττικής (+20,1%) και Δυτικής Ελλάδας (+19,5%).

Διάγραμμα 5.4: Ποσοστό απασχολούμενων με βάση τη θέση στο επάγγελμα σε Ελλάδα και Ευρωπαϊκή Ένωση, μέσος όρος 2002-2023

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

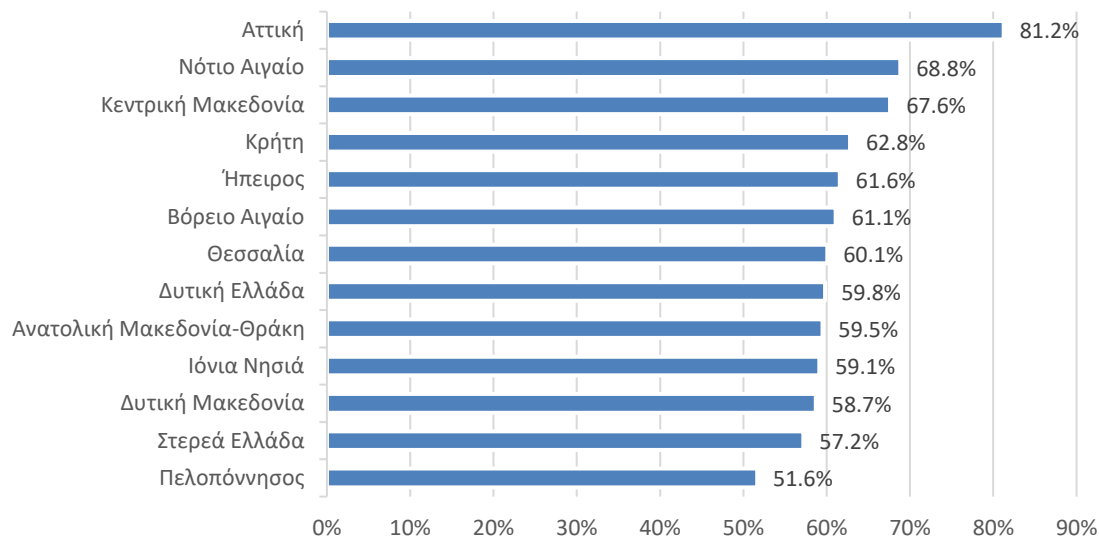
Σχετικά με την κατανομή των απασχολούμενων στις περιφέρειες με βάση τη θέση στο επάγγελμα, από τα στοιχεία της Eurostat για την περίοδο 2002-2023 προκύπτει ότι τη συγκεκριμένη περίοδο, στο σύνολο της χώρας, το 65,2% των εργαζομένων κατά μέσο όρο είναι μισθωτοί, το 29,8% είναι αυτοαπασχολούμενοι και το 5,0% είναι βοηθοί στην οικογενειακή επιχείρηση. Συγκρίνοντας τα στοιχεία για την Ελλάδα με τα στοιχεία για το σύνολο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Διάγραμμα 5.4), για την περίοδο 2002-2023,¹² προκύπτει ότι στην Ευρωπαϊκή Ένωση το ποσοστό των ατόμων που εργάζονται ως μισθωτοί είναι πολύ υψηλότερο (83,4% κατά μέσο όρο, έναντι 65,2% στην Ελλάδα). Όπως είναι αναμενόμενο, είναι πολύ χαμηλότερα στην Ευρωπαϊκή Ένωση συγκριτικά με την Ελλάδα τα ποσοστά των

¹² Στοιχεία για την απασχόληση με βάση τη θέση στο επάγγελμα για την Ευρωπαϊκή Ένωση υπάρχουν για την περίοδο 2002-2023.

αυτοαπασχολουμένων (15,0% έναντι 29,8%) και των ατόμων που εργάζονται ως βοηθοί στην οικογενειακή επιχείρηση (1,6% έναντι 5,0% κατά μέσο όρο).

Τα ποσοστά των ατόμων που εργάζονται ως μισθωτοί (Διάγραμμα 5.5), ως αυτοαπασχολούμενοι (Διάγραμμα 5.6) ή ως βοηθοί στην οικογενειακή επιχείρηση το 2023 (Διάγραμμα 5.7) διαφοροποιούνται ανά περιφέρεια.

Διάγραμμα 5.5: Μερίδιο μισθωτών στην απασχόληση, ανά περιφέρεια, 2023

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

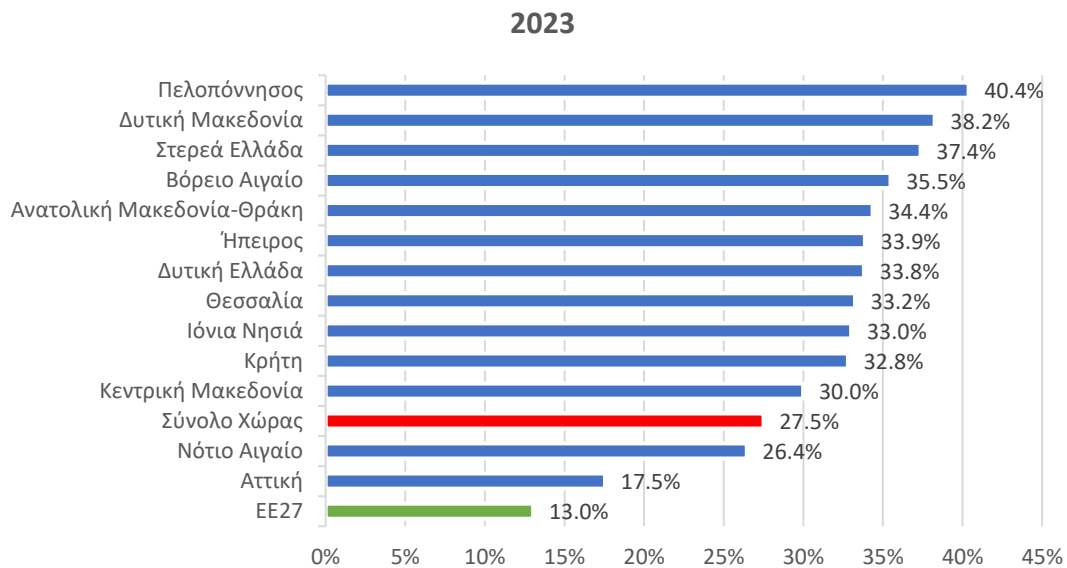
Έτσι, σε περιφέρειες όπου υπάρχουν μεγάλα αστικά κέντρα, το ποσοστό των μισθωτών είναι υψηλό, όπως π.χ. στις περιφέρειες Αττικής, Κεντρικής Μακεδονίας και Κρήτης (Διάγραμμα 5.5). Το μερίδιο των μισθωτών είναι χαμηλότερο σε περιφέρειες που είτε είναι πιο αποκεντρωμένες, με χαμηλότερα μερίδια αστικού πληθυσμού, ή/και έχουν ανεπτυγμένο πρωτογενή τομέα ή τουριστικό κλάδο. Αξιοσημείωτο είναι το υψηλό ποσοστό μισθωτών στην περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, που ενδεχομένως να οφείλεται στις αυξημένες ανάγκες για μισθωτούς στον κλάδο υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης.

Την περίοδο 1999-2023, έχει αυξηθεί το μερίδιο των μισθωτών στην συνολική απασχόληση της χώρας σε όλες τις περιφέρειες. Άνοδος του συγκεκριμένου ποσοστού πάνω από τις 15 π.μ. εντοπίζεται στις περιφέρειες Δυτικής Ελλάδας (+17,5 π.μ.), Κρήτης (+17,4 π.μ.), Ιονίων Νήσων (+15,2 π.μ.), και Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης (+15,1 π.μ.). Λίγο πάνω από το 10,% ήταν η άνοδος του μεριδίου των μισθωτών στη συνολική απασχόληση στις περιφέρειες Ηπείρου (+14,6 π.μ.), Θεσσαλίας (+14,6 π.μ.), Πελοποννήσου (+13,8 π.μ.), Κεντρικής Μακεδονίας (+12,0 π.μ.) και Βορείου Αιγαίου (+11,1 π.μ.). Η ηπιότερη αύξηση της μισθωτής απασχόλησης εντοπίζεται στις περιφέρειες Δυτικής Μακεδονίας (+9,1 π.μ.), Νοτίου Αιγαίου (+8,9 π.μ.), Στερεάς Ελλάδας (+8,1 π.μ.) και Αττικής (+5,5 π.μ.).

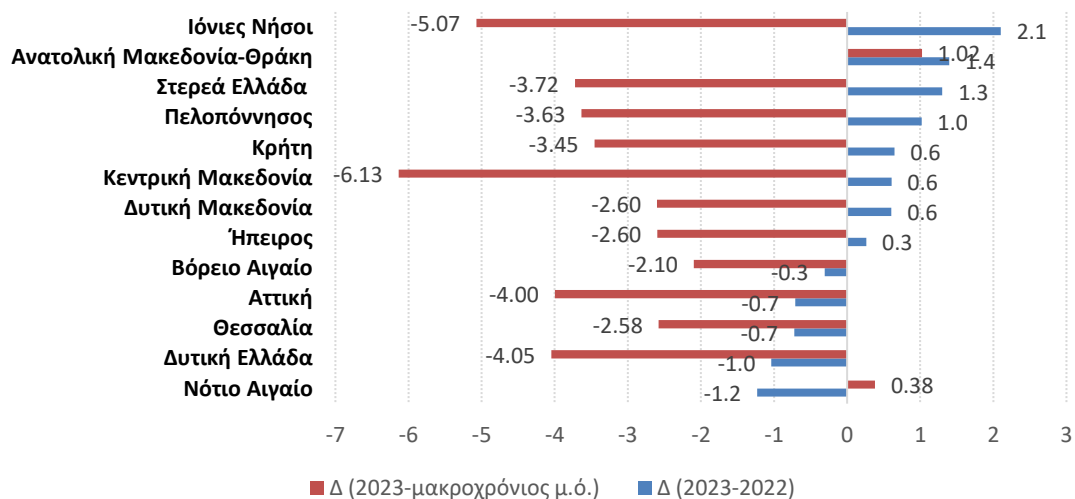
Παρά την αύξηση του μεριδίου των μισθωτών τα τελευταία έτη, η Ελλάδα εξακολουθεί να καταγράφει με διαφορά το υψηλότερο ποσοστό αυτοαπασχολούμενων στην Ευρώπη. Ο μέρος όρος των αυτοαπασχολούμενων την περίοδο 2002-2023 στην Ελλάδα ανέρχεται σε 29,8% ενώ στην Ευρώπη σε 15% παρουσιάζοντας μεγάλη απόκλιση. Σε αυτή την απόκλιση, αναδεικνύεται ότι κομβικό ρόλο διαδραματίζουν οι περιφέρειες εκτός Αττικής (Διάγραμμα

5.6). Ενδεικτικά, στις 9 από τις 13 περιφέρειες της χώρας, τουλάχιστον 1 στους 3 εργαζόμενους είναι αυτοαπασχολούμενος. Χαμηλότερα ποσοστά καταγράφουν μόνο οι περιφέρειες Αττικής, Νοτίου Αιγαίου, Κεντρικής Μακεδονίας και Κρήτης. Αν και το μερίδιο των αυτοαπασχολούμενων εμφανίζεται μειωμένο το 2023 συγκριτικά με τον μακροχρόνιο μέσο όρο στις περισσότερες περιφέρειες (πλην Νοτίου Αιγαίου και Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης), το 2023 καταγράφηκε ετήσια αύξηση του μεριδίου σε 8 από τις 13 περιφέρειες, με μεγαλύτερη αύξηση σε περιοχές όπως τα Ιόνια νησιά, η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη και η Στερεά Ελλάδα.

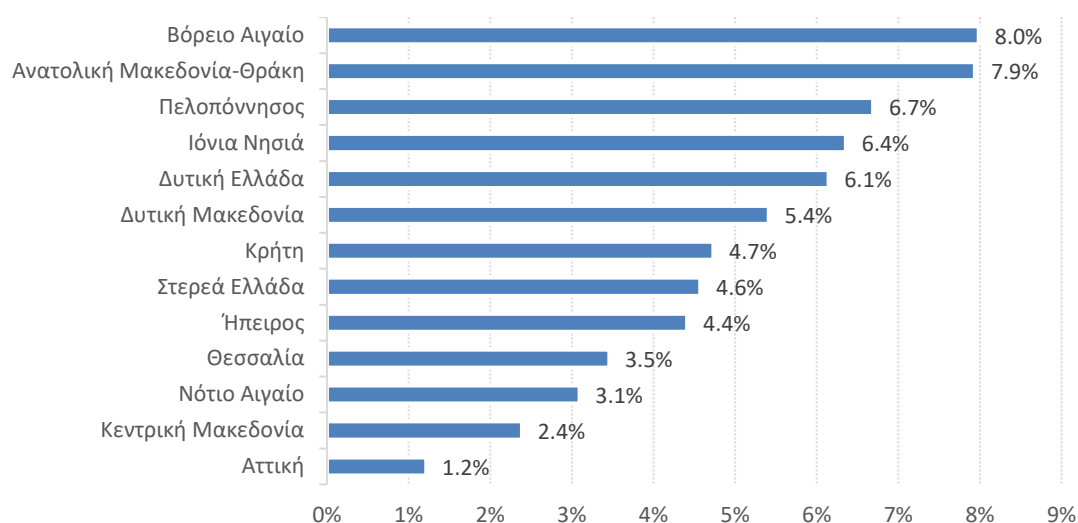
Διάγραμμα 5.6: Μερίδιο αυτοαπασχολούμενων στην απασχόληση ανά περιφέρεια

Διαφορά από μακροχρόνιο μέσο όρο και από προηγούμενο έτος

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE, Σημείωση: Ο μακροχρόνιος μ.ό. υπολογίστηκε για την περίοδο 1999-2023

Διάγραμμα 5.7: Μερίδιο βοηθών στην οικογενειακή επιχείρηση ανά περιφέρεια, 2023

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Σημειώνεται ότι το μερίδιο των βοηθών στην οικογενειακή επιχείρηση είναι μονοψήφιο σε όλες τις περιφέρειες το 2023, με υψηλότερα ποσοστά στο Βόρειο Αιγαίο, την Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, την Πελοπόννησο και υψηλότερα ποσοστά στις περιφέρειες με τα δύο μεγαλύτερα αστικά κέντρα (Διάγραμμα 5.7).

Στο σύνολο της περιόδου 2001-2023, σε όλες τις περιφέρειες έχει μειωθεί το μερίδιο των βοηθών στην οικογενειακή επιχείρηση στην συνολική απασχόληση, με τις μεγαλύτερες μειώσεις να παρουσιάζονται την υπό εξέταση περίοδο στις περιφέρειες Δυτικής Ελλάδας (-12,5 π.μ.), Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (-12,3 π.μ.), Κρήτης (-11,2 π.μ.), Θεσσαλίας (-9,1 π.μ.), Πελοποννήσου (-8,9 π.μ.) και Βορείου Αιγαίου (-8,1 π.μ.).

Πίνακας 5.1. Κατανομή απασχόλησης ανά περιφέρεια, για επιλεγμένους τομείς δραστηριότητας, 2023

Περιφέρεια/Κλάδος	Γεωργία-δασοκομία-αλιεία	Βιομηχανία, ενέργεια	Κατασκευές	Εμπόριο, ξενοδοχεία, εστίαση, μεταφορές και επικοινωνίες	Χρηματοπιστωτικές, επιχειρηματικές δραστηριότητες	Άλλες υπηρεσίες	Σύνολο δευτερογενούς τομέα	Σύνολο τριτογενούς τομέα
Ανατολική Μακεδονία & Θράκη	10,6%	5,6%	3,9%	4,4%	3,6%	5,0%	5,1%	4,5%
Αττική	3,7%	35,8%	30,9%	38,6%	57,3%	42,4%	34,6%	43,2%
Βόρειο Αιγαίο	3,2%	0,7%	2,0%	1,8%	1,3%	2,0%	1,0%	1,8%
Δυτική Ελλάδα	11,5%	3,9%	8,6%	5,3%	4,3%	6,1%	5,1%	5,4%
Δυτική Μακεδονία	3,7%	3,6%	1,4%	2,0%	1,0%	1,9%	3,0%	1,8%
Ήπειρος	3,7%	2,9%	2,8%	2,6%	1,7%	3,4%	2,9%	2,8%
Θεσσαλία	11,7%	5,7%	5,8%	5,2%	3,2%	6,6%	5,7%	5,4%
Ιόνια Νησιά	1,1%	0,6%	3,7%	2,8%	1,6%	1,3%	1,3%	2,0%
Κεντρική Μακεδονία	20,7%	20,4%	13,5%	16,3%	14,8%	15,5%	18,7%	15,7%
Κρήτη	9,0%	4,3%	7,8%	6,9%	4,1%	5,2%	5,2%	5,8%
Νότιο Αιγαίο	1,4%	1,8%	7,2%	4,8%	1,6%	2,6%	3,1%	3,4%
Πελοπόννησος	11,4%	5,2%	6,8%	4,6%	3,2%	4,2%	5,6%	4,2%
Στερεά Ελλάδα	8,2%	9,5%	5,5%	4,6%	2,4%	3,7%	8,5%	3,9%
Σύνολο Χώρας	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Σε σχέση με την απασχόληση ανά τομέα δραστηριότητας, τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ για το έτος 2023 δείχνουν ότι το υψηλότερο μερίδιο απασχόλησης στον **πρωτογενή τομέα** εντοπίζεται στην περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας (20,7%). Στην συνέχεια, ακολουθούν οι περιφέρειες Θεσσαλίας (11,7%), Δυτικής Ελλάδας (11,5%), Πελοποννήσου (11,4%), Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (10,6%), Κρήτης (9,0%) και Στερεάς Ελλάδας (8,2%). Ηπιότερο και ισόποσο μερίδιο απασχόλησης παρουσιάζουν οι περιφέρειες Δυτικής Μακεδονίας, Αττικής και Ηπείρου (3,7%) και ακολουθεί η περιφέρεια Βορείου Αιγαίου (3,2%). Το χαμηλότερο μερίδιο απασχόλησης παρουσιάζουν οι περιφέρειες Νοτίου Αιγαίου (1,4%) και Ιονίων Νησιών (1,1%).

Επιπρόσθετα, στον τομέα της **Βιομηχανίας και Ενέργειας** υψηλότερο μερίδιο απασχόλησης για το έτος 2023 εντοπίζεται στην περιφέρεια Αττικής (35,8%) και με διαφορά ακολουθεί η περιφέρεια της Κεντρικής Μακεδονίας (20,4%). Ηπιότερο μερίδιο απασχόλησης παρουσιάζουν οι περιφέρειες Στερεάς Ελλάδας (9,5%), Θεσσαλίας (5,7%), Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (5,6%), Πελοποννήσου (5,2%), Κρήτης (4,3%), Δυτικής Ελλάδας (3,9%), Δυτικής Μακεδονίας (3,6%) και Ηπείρου (2,9%). Το χαμηλότερο μερίδιο απασχόλησης παρουσιάζουν οι περιφέρειες Νοτίου Αιγαίου (1,8%), Βορείου Αιγαίου (0,7%) και Ιονίων Νησιών (0,6%).

Στον τομέα των **Κατασκευών** υψηλότερο μερίδιο απασχόλησης για το έτος 2023 εντοπίζεται στην περιφέρεια Αττικής (30,9%) και με διαφορά ακολουθεί η περιφέρεια της Κεντρικής Μακεδονίας (13,5%). Ηπιότερο μερίδιο απασχόλησης παρουσιάζουν οι περιφέρειες Δυτικής Ελλάδας (8,6%), Κρήτης (7,8%), Νοτίου Αιγαίου (7,2%), Πελοποννήσου (6,8%), Θεσσαλίας (5,8%), Στερεάς Ελλάδας (5,5%), Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (3,9%) και Ιονίων Νησιών (3,7%). Το χαμηλότερο μερίδιο απασχόλησης παρουσιάζουν οι περιφέρειες Ηπείρου (2,8%), Βορείου Αιγαίου (2,0%) και Δυτικής Μακεδονίας (1,4%).

Στον τομέα **Εμπορίου**, ξενοδοχείων, εστίασης, μεταφορών και επικοινωνίες υψηλότερο μερίδιο απασχόλησης για το έτος 2023 εντοπίζεται στην περιφέρεια Αττικής (38,6%) και με διαφορά ακολουθεί η περιφέρεια της Κεντρικής Μακεδονίας (16,3%). Ηπιότερο μερίδιο απασχόλησης παρουσιάζουν οι περιφέρειες Κρήτης (6,9%), Δυτικής Ελλάδας (5,3%), Θεσσαλίας (5,2%), Νοτίου Αιγαίου (4,8%), Πελοποννήσου και Στερεάς Ελλάδας με ισόποσο μερίδιο (4,6%), Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (4,4%). Το χαμηλότερο μερίδιο απασχόλησης παρουσιάζουν οι περιφέρειες Ιονίων Νησιών (2,8%), Ηπείρου (2,6%), Δυτικής Μακεδονίας (2,0%) και Βορείου Αιγαίου (1,8%).

Επιπλέον, στον τομέα των **Χρηματοπιστωτικών και Επιχειρηματικών Δραστηριοτήτων** υψηλότερο μερίδιο απασχόλησης για το έτος 2023 εντοπίζεται στην περιφέρεια Αττικής (57,3%) και με διαφορά ακολουθεί η περιφέρεια της Κεντρικής Μακεδονίας (14,8%). Ηπιότερο μερίδιο απασχόλησης παρουσιάζουν οι περιφέρειες Δυτικής Ελλάδας (4,3%), Κρήτης (4,1%), Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (3,6%), Θεσσαλίας και Πελοποννήσου με ισόποσο μερίδιο (3,2%) και Στερεάς Ελλάδας (2,4%). Το χαμηλότερο μερίδιο απασχόλησης παρουσιάζουν οι περιφέρειες Ηπείρου (1,7%), Ιονίων Νησιών και Νοτίου Αιγαίου με ισόποσο μερίδιο (1,6%), Βορείου Αιγαίου (1,3%) και Δυτικής Μακεδονίας (1,0%).

Καταληκτικά, σε **λοιπές υπηρεσίες** παρατηρούμε υψηλότερο μερίδιο απασχόλησης για το έτος 2023 στην περιφέρεια Αττικής (42,4%) και με διαφορά ακολουθεί η περιφέρεια της Κεντρικής Μακεδονίας (15,5%). Ηπιότερο μερίδιο απασχόλησης παρουσιάζουν οι

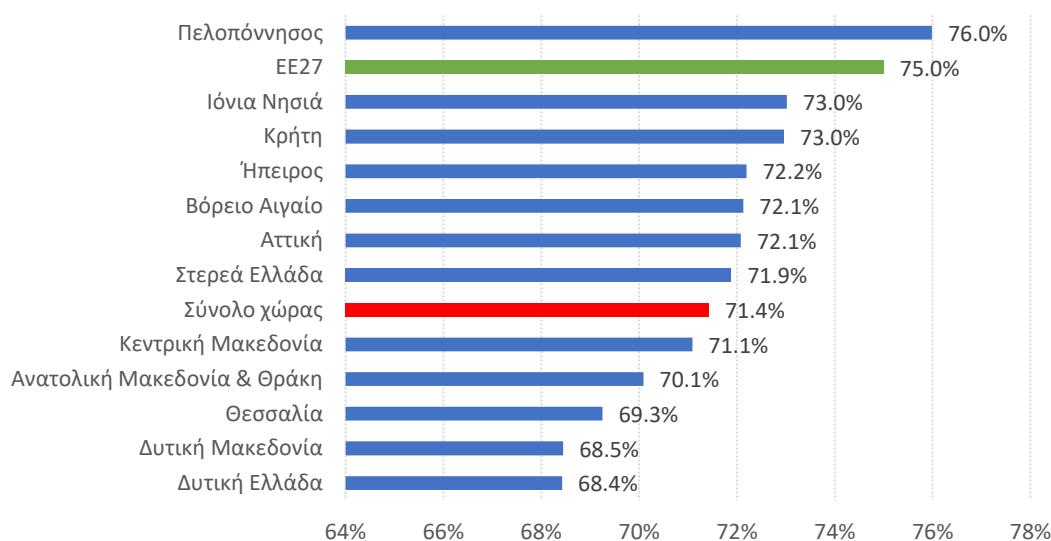
περιφέρειες Δυτικής Ελλάδας (6,1%), Θεσσαλίας (6,0%), Κρήτης (5,2%), Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (5,0%), Πελοποννήσου (4,2%), Στερεάς Ελλάδας (3,7%) και Ηπείρου (3,4%). Το χαμηλότερο μερίδιο απασχόλησης παρουσιάζουν οι περιφέρειες Νοτίου Αιγαίου (2,6%), (1,6%), Βορείου Αιγαίου (2,0%), Δυτικής Μακεδονίας (1,9%) και Ιονίων Νησιών (1,3%).

Ποσοστό συμμετοχής

Στην Ελλάδα καταγράφεται ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά συμμετοχής στην αγορά εργασίας στην Ευρώπη, υπό την επίδραση χαμηλών ποσοστών σε ομάδες πληθυσμού όπως οι γυναίκες, τα άτομα άνω των 55 ετών και τα νέα άτομα έως 25 ετών. Αναδεικνύεται ότι το ποσοστό συμμετοχής παρουσιάζει και έντονη διαπεριφερειακή ετερογένεια εντός της χώρας.

Το υψηλότερο ποσοστό συμμετοχής στην αγορά εργασίας το 2023 εντοπίζεται στην περιφέρεια Πελοποννήσου (76,0%) και στις περιφέρειες Ιονίων Νησιών και Κρήτης με ισόποσο ποσοστό (73,0%). Ηπιότερο ποσοστό συμμετοχής παρουσιάζεται στις περιφέρειες Ηπείρου (72,2%), Βορείου Αιγαίου και Αττικής με ισόποσο ποσοστό (72,1%), Στερεάς Ελλάδας (71,9%) και Κεντρικής Μακεδονίας (71,1%) και Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (70,1%). Ακολουθούν οι περιφέρειες Θεσσαλίας (69,3%) και Δυτικής Μακεδονίας (68,5%). Το δεύτερο χαμηλό ποσοστό συμμετοχής παρατηρείται στην περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας (68,5%) ενώ το χαμηλότερο στο Νότιο Αιγαίο (68,2%). Το ποσοστό συμμετοχής του συνόλου της χώρας ανέρχεται σε 71,4% ενώ στην Ευρωπαϊκή Ένωση σε 75,0%.

Διάγραμμα 5.8: Ποσοστό συμμετοχής στην αγορά εργασίας, ανά περιφέρεια, 2023

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, **Επεξεργασία στοιχείων:** IOBE, Σημείωση: Ο δείκτης συμμετοχής στην αγορά εργασίας ορίζεται ως ο λόγος του εργατικού δυναμικού προς τον πληθυσμό της αντίστοιχης ηλικίας (15-64 ετών).

Ποσοστό ανεργίας

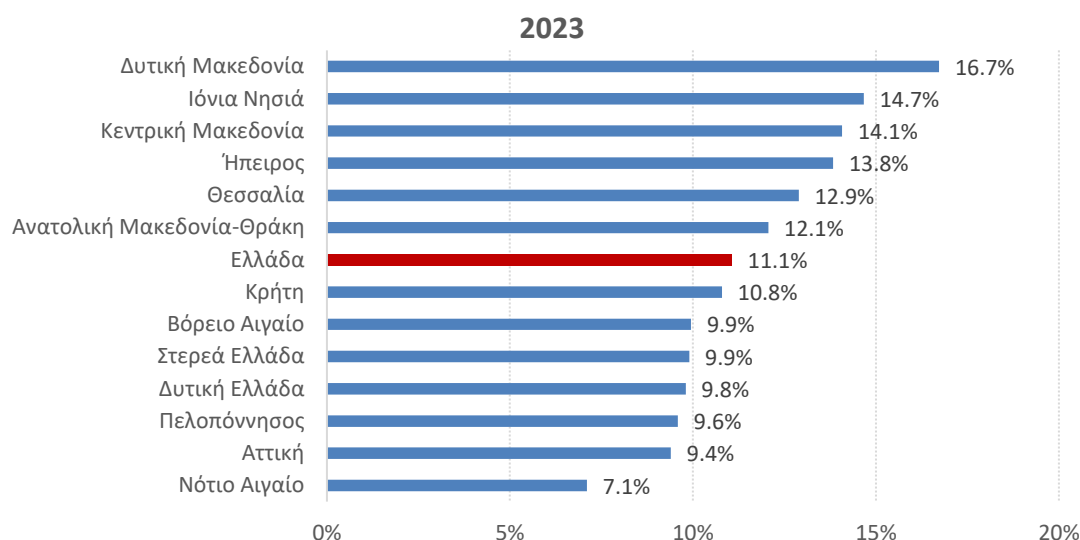
Κατά τη διάρκεια της ελληνικής κρίσης χρέους, το ποσοστό ανεργίας στο σύνολο της οικονομίας εκτοξεύθηκε 7,8% το 2008 στο 27,5% το 2013, ακολουθούμενο από συστηματική, αλλά σταδιακή αποκλιμάκωση έκτοτε, προσεγγίζοντας ξανά μονοψήφιο ποσοστό το 2024.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι τάσεις αποκλιμάκωσης του ποσοστού ανεργίας ανά περιφέρεια, καθώς και τα τρέχοντα ποσοστά ανεργίας σε σύγκριση με την προ κρίσης εποχή.

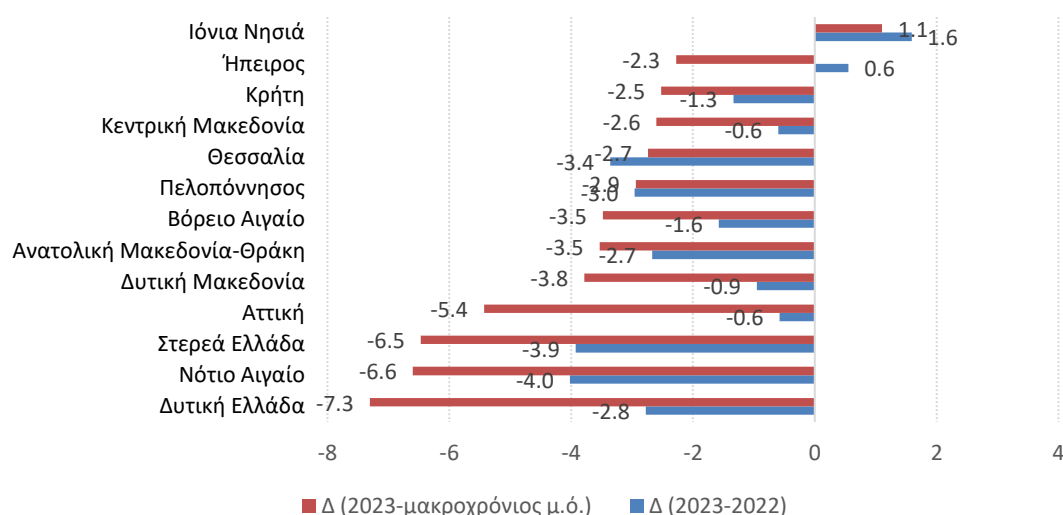
Μετά το 2013, το ποσοστό ανεργίας περιορίζεται σταδιακά μέχρι το 2023 σε όλες τις περιφέρειες της χώρας. Η ισχυρότερη πτώση του παρουσιάζεται – όπως και στην περίπτωση της μεγαλύτερης ανόδου του – στην περιφέρεια Αττικής αφού διαμορφώθηκε στις 19,3 ποσοστιαίες μονάδες (από το 28,7% το 2013 στο 9,4% το 2023) και ακολουθούν οι περιφέρειες Δυτικής Ελλάδας (-18,6 ποσοστιαίες μονάδες, από το 28,4% στο 9,8%), Στερεάς Ελλάδας (-18,3 ποσοστιαίες μονάδες, από το 28,2% στο 9,9%) και Κεντρικής Μακεδονίας (-16,1 π.μ., από το 30,2% στο 14,1%). Παρόμοια ήταν η μείωση του ποσοστού ανεργίας στις περιφέρειες Δυτικής Μακεδονίας (-14,8 π.μ., από 31,5% από το 16,7%) και Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (-14,7 π.μ., από 26,8% από το 14,7%). Ακολουθούν σε μείωση οι περιφέρειες Νοτίου Αιγαίου (-14,3 π.μ., από το 21,4% στο 7,1%), Κρήτης (-14,1 π.μ., στο 10,8% από το 24,9%). Παρόμοια ήταν η μείωση του ποσοστού ανεργίας σε Ήπειρο και Θεσσαλία (-13,5 π.μ., από 27,4% σε 13,8% στο πρώτο και -12,5 π.μ., από 25,4% σε 12,9%, στο δεύτερο) καθώς και σε Πελοπόννησο και Βόρειο Αιγαίο (-12,4 π.μ., από 22,0% σε 9,6% στο πρώτο και -12,1 π.μ., από 22,0% σε 9,9%, στο δεύτερο). Η ηπιότερη πτώση του ποσοστού ανεργίας την περίοδο 2013-2023 παρουσιάστηκε στην περιφέρεια Ιονίων Νήσων καθώς περιορίστηκε κατά 3,4 ποσοστιαίες μονάδες, στο 14,7% από το 18,1%, Από τα παραπάνω προκύπτει ότι συγκριτικά με την πτώση του ποσοστού ανεργίας στο σύνολο της χώρας (-16,4 π.μ., από το 27,5% το 2013 στο 11,1% το 2023) η πτώση του ήταν ισχυρότερη μόνο στις περιφέρειες Αττικής (-19,3 π.μ.), Δυτικής Ελλάδας (-18,6 π.μ.) και Στερεάς Ελλάδας (-18,3 π.μ.). Την ίδια περίοδο η μείωση του ποσοστού ανεργίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση ήταν πολύ ηπιότερη (-5,5 π.μ., από το 11,6% το 2013 στο 6,1% το 2023).

Το 2023, το ποσοστό ανεργίας στο σύνολο της χώρας συνέχισε να αποκλιμακώνεται, αν και με βραδύτερο ρυθμό, στο 11,1% (Διάγραμμα 5.9). Το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας καταγράφηκε στις περιφέρειες Δυτικής Μακεδονίας (16,7% από 17,7% το 2022) και Ιονίων Νησιών (14,7% από 13,1% το 2022) και ακολουθούν οι περιφέρειες Κεντρικής Μακεδονίας (14,1% από 14,7% το 2022) και Ηπείρου (13,8% από 13,3% το 2022). Έπονται οι περιφέρειες Θεσσαλίας (12,9% από 16,3 το 2022) και Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (12,1% από 14,7% το 2022). Με χαμηλότερο από το ποσοστό ανεργίας στο σύνολο της χώρας (11,1% από 12,4 το 2022) ακολουθούν η περιφέρεια Κρήτης (10,8% από 12,1% το 2022), Στερεάς Ελλάδας (9,9% από 13,8% το 2022), Βορείου Αιγαίου (9,9% από 11,5% το 2022), Δυτικής Ελλάδας (9,8% από 12,6% το 2022), Πελοποννήσου (9,6% από 12,6% το 2022), Αττικής (9,4% από 10,0% το 2022) και Νοτίου Αιγαίου (7,1% από 11,1% το 2022). Σημειώνεται ότι ενώ το 2008 μόλις τέσσερις περιφέρειες (Αττική, Πελοπόννησος, Βόρειο Αιγαίο και Κρήτη) είχαν ποσοστό ανεργίας (6,7%, 7,0%, 4,7% και 6,5%) κάτω από το εθνικό (7,8%) το 2023 συνολικά επτά περιφέρειες (Νότιο Αιγαίο, Αττική, Πελοπόννησος, Δυτική Ελλάδα, Στερεά Ελλάδα, Βόρειο Αιγαίο, Κρήτη) είχαν ποσοστό ανεργίας χαμηλότερο από το εθνικό (11,1%).

Διάγραμμα 5.9: Εξέλιξη ποσοστού ανεργίας ανά περιφέρεια

Διαφορά από μακροχρόνιο μέσο όρο και από προηγούμενο έτος

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, **Επεξεργασία στοιχείων:** ΙΟΒΕ. **Σημείωση:** Ο μακροχρόνιος μέσος όρος αφορά την περίοδο 1999-2023.

Σε σχέση με την εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας με βάση το επίπεδο εκπαίδευσης ατόμων ηλικίας άνω των 15 ετών (Πίνακας 5.2), τα στοιχεία της Eurostat δείχνουν καταρχάς ότι μετά το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης το 2008 σε όλες τις κατηγορίες αυξήθηκε.

Ξεκινώντας με τα άτομα που δεν έχουν ολοκληρώσει ή έχουν ολοκληρώσει σχολείο πρωτοβάθμιας ή κατώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (επίπεδο ISCED 0-2) τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας την περίοδο 1999-2023 εντοπίζονται στις περιφέρειες Αττικής (19,3% κατά μέσο όρο), Δυτικής Μακεδονίας (14,7%), Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (14,1%) και Νοτίου Αιγαίου (13,9%) και Κεντρικής Μακεδονίας (13,8%). Τα χαμηλότερα ποσοστά εντοπίζονται στις περιφέρειες Θεσσαλίας (10,3%), Δυτικής Ελλάδας (9,7%) και Πελοποννήσου (7,6%). Σε σχέση με το ποσοστό ανεργίας στο σύνολο της χώρας για το συγκεκριμένο επίπεδο εκπαίδευσης (12,6% κατά μέσο όρο την περίοδο 1999-2023),

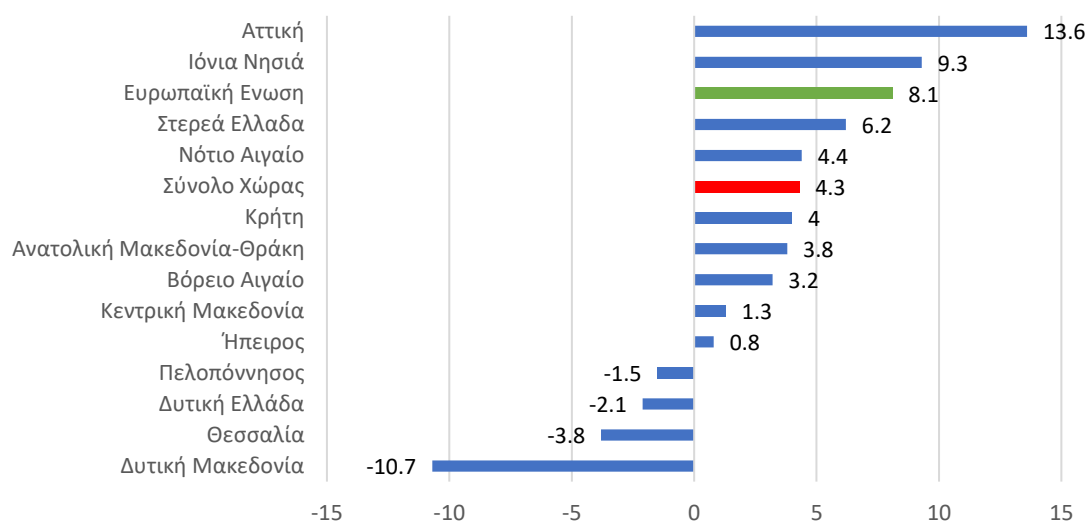
συνολικά έξι περιφέρειες παρουσιάζουν υψηλότερο ποσοστό ανεργίας (Αττική, Ιόνια Νησιά, Κεντρική Μακεδονία, Ανατολική Μακεδονία-Θράκη, Ήπειρος και Κρήτη). Παράλληλα, ενώ μέχρι το 2010 το ποσοστό ανεργίας στο σύνολο της χώρας για το συγκεκριμένο επίπεδο εκπαίδευσης ήταν χαμηλότερο συγκριτικά με αυτό στην Ευρωπαϊκή Ένωση, από το 2010 και μετά γίνεται υψηλότερο. Παρόμοια είναι η εικόνα και σε επίπεδο περιφερειών καθώς στη συντριπτική πλειοψηφία αυτών το ποσοστό ανεργίας την περίοδο 2012-2023 είναι υψηλότερο από το αντίστοιχο ποσοστό στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Συνεχίζοντας με τα άτομα που έχουν ολοκληρώσει την ανώτερη δευτεροβάθμια ή/και μετα-δευτεροβάθμια μη τριτοβάθμια εκπαίδευση (ISCED 3-4), τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας την υπό εξέταση περίοδο εντοπίζονται στις περιφέρειες Δυτικής Μακεδονίας (22,9% διάμεση τιμή), Στερεάς Ελλάδας (19,1%), Ηπείρου (18,8%), Δυτικής Ελλάδας (18,2%) και Θεσσαλίας (18,1%). Τα χαμηλότερα εντοπίζονται στην Πελοπόννησο και την Κρήτη (13,5% και 12,7%, αντίστοιχα). Σε σχέση με το ποσοστό ανεργίας στο σύνολο της χώρας για το συγκεκριμένο επίπεδο εκπαίδευσης (15,1% κατά μέσο όρο την περίοδο 1999-2023), συνολικά έξι περιφέρειες παρουσιάζουν χαμηλότερο μέσο ποσοστό ανεργίας (Νότιο Αιγαίο, Ιόνια Νησιά, Βόρειο Αιγαίο, Αττική, Πελοπόννησος και Κρήτη). Παράλληλα, τόσο στο σύνολο τη χώρας όσο και σε επίπεδο περιφερειών το ποσοστό ανεργίας για το συγκεκριμένο επίπεδο εκπαίδευσης την περίοδο 2002-2023 είναι υψηλότερο όλη την υπό εξέταση περίοδο συγκριτικά με το αντίστοιχο ποσοστό ανεργίας στο σύνολο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στα άτομα με ανώτατο επίπεδο εκπαίδευσης (ISCED 5-8), τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας παρουσιάζονται στις περιφέρειες Δυτικής Μακεδονίας (17,2% μέση τιμή), Βορείου Αιγαίου (14,0%) και Στερεάς Ελλάδας (12,9%). Τα χαμηλότερα εντοπίζονται στο Νότιο Αιγαίο (9,7%), στη Κρήτη (9,5%), την Πελοπόννησο (8,9%) και την Αττική (7,6%). Μόνο σε δύο περιφέρειες – σε Πελοπόννησο και Αττική – το μέσο ποσοστό ανεργίας την περίοδο 1999-2023 είναι ίσο ή χαμηλότερο από το εθνικό ποσοστό για το συγκεκριμένο επίπεδο εκπαίδευσης (8,9%), ενώ τόσο στο σύνολο της χώρας όσο και σε επίπεδο περιφερειών το μέσο ποσοστό ανεργίας ολόκληρη την περίοδο 2002-2023 είναι χαμηλότερο από το αντίστοιχο ποσοστό ανεργίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Διάγραμμα 5.10: Εκπαιδευτικό χάσμα στο ποσοστό ανεργίας ανά περιφέρεια, σύνολο χώρας και Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2023

Πηγή: Eurostat, **Επεξεργασία στοιχείων:** IOBE Σημείωση: Το εκπαιδευτικό χάσμα υπολογίζεται ως η διαφορά του ποσοστού ανεργίας σε άτομα με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης (ISCED 0-2) από το ποσοστό ανεργίας σε άτομα με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης (ISCED 5-8).

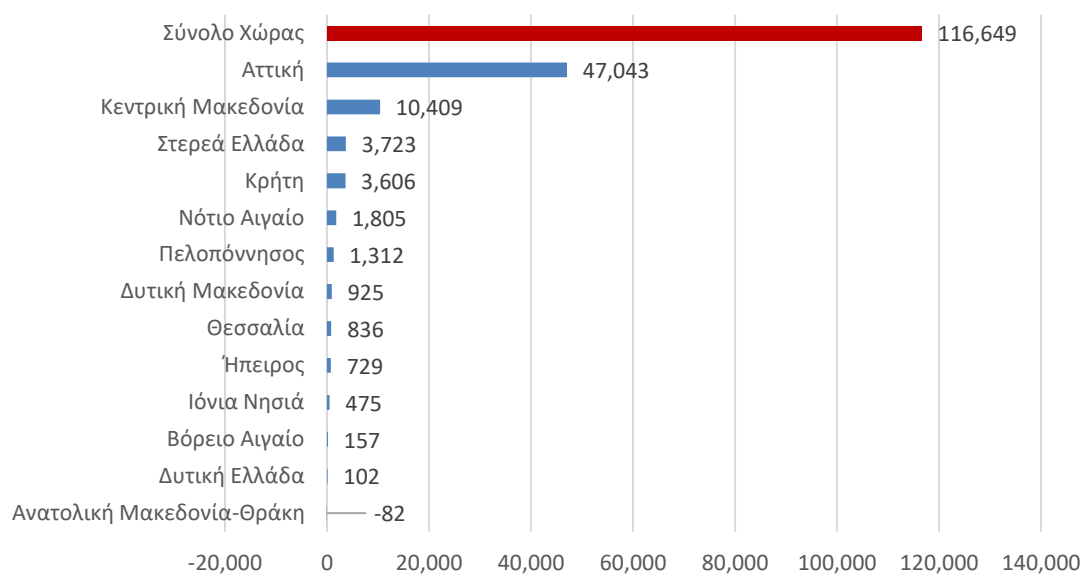
Ροές μισθωτής απασχόλησης

Σύμφωνα με τα στοιχεία που δημοσιεύει το πληροφοριακό σύστημα ΕΡΓΑΝΗ, την περίοδο 2015-2023 σε όλες τις περιφέρειες της χώρας προκύπτει θετικό ισοζύγιο στις ροές μισθωτής απασχόλησης στον ιδιωτικό τομέα, δηλαδή οι προσλήψεις είναι περισσότερες από τις αποχωρήσεις (Πίνακας 5.3). Μάλιστα το ισοζύγιο παραμένει θετικό ακόμα και τα έτη που εμφανίστηκε και εξαπλώθηκε η πανδημία του COVID-19, δηλαδή τα έτη 2020 και 2021. Εξαιρεση στη συγκεκριμένη εικόνα αποτελούν οι περιφέρειες Δυτικής Μακεδονίας, Νοτίου Αιγαίου και Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης.

Πίνακας 5.3: Εξέλιξη ισοζυγίου προσλήψεων-αποχωρήσεων στις περιφέρειες, 2013-2023

	Ανατολική Μακεδονία-Θράκη	Αττική	Βόρειο Αιγαίο	Δυτική Ελλάδα	Δυτική Μακεδονία	Ήπειρος	Θεσσαλία	Ιόνια Νησιά	Κεντρική Μακεδονία	Κρήτη	Νότιο Αιγαίο	Πελοπόννησος	Στερεά Ελλάδα
2013	9.191	60.914	2.603	7.068	5.406	5.480	7.985	3.226	24.104	9.184	3.908	7.869	4.338
2014	1.440	41.617	192	5.063	-1.262	1.453	6.035	2.086	14.940	5.258	6.656	3.948	2.381
2015	4.285	48.125	1.302	4.679	-500	2.103	3.360	1.277	18.951	4.552	2.852	4.076	4.638
2016	5.312	73.365	1.379	5.491	392	2.337	5.443	1.955	23.211	5.716	2.730	4.712	4.217
2017	5.424	72.045	1.088	5.189	1.373	4.217	7.638	2.431	23.498	7.810	3.276	4.449	5.107
2018	4.692	75.118	1.234	4.691	1.763	3.856	6.087	2.605	20.929	7.288	2.713	4.983	5.044
2019	3.808	64.257	1.038	5.803	118	4.333	5.630	2.513	19.316	8.356	2.629	4.611	5.232
2020	4.257	37.743	1.304	6.652	-447	2.476	3.459	2.636	12.509	6.618	6.902	4.940	3.954
2021	3.809	76.789	70	4.840	888	3.983	7.677	865	24.916	1.963	-1.997	3.488	5.791
2022	658	46.280	122	263	810	1.107	1.051	1.043	12.976	2.938	912	1.762	2.925
2023	-82	47.043	157	102	925	729	836	475	10.409	3.606	1.805	1.312	3.723

Πηγή: Υπουργείο Εργασίας, ΠΣ-ΕΡΓΑΝΗ, **Επεξεργασία στοιχείων:** IOBE

Διάγραμμα 5.10: Εξέλιξη ισοζυγίου προσλήψεων-αποχωρήσεων ανά περιφέρεια, 2023

Πηγή: Υπουργείο Εργασίας, ΠΣ-ΕΡΓΑΝΗ, **Επεξεργασία στοιχείων:** IOBE

Κατά μέσο όρο την περίοδο 2015-2023, οι υψηλότερες ροές μισθωτής απασχόλησης εντοπίζονται στις περιφέρειες Αττικής (+60,0 χιλ. θέσεις εργασίας,) και Κεντρικής Μακεδονίας (+18,5 χιλ. θέσεις εργασίας). Στις Κρήτη και Θεσσαλία το ισοζύγιο προσλήψεων αποχωρήσεων ανέρχεται σε 5,4 χιλ. και 4,6 χιλ. ενώ στις περιφέρειες Στερεάς Ελλάδας (+4,5 χιλ.), Δυτικής Ελλάδας (+4,2 χιλ.), Πελοποννήσου (+3,8 χιλ.) και Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης (+3,6 χιλ.) κυμαίνεται στην περιοχή των 4,0-χιλ. θέσεων εργασίας. Σε Ήπειρο, Νότιο Αιγαίο και Ιόνια Νησιά το ισοζύγιο ανέρχεται σε 2,8 χιλ., 2,4 χιλ. και 1,8 χιλ. θέσεις εργασίας, αντίστοιχα, ενώ οι χαμηλότερες ροές μισθωτής απασχόλησης εντοπίζονται στις περιφέρειες Βορείου Αιγαίου (+0,9 χιλ. θέσεις εργασίας) και Δυτικής Μακεδονίας (+0,6 χιλ. θέσεις εργασίας).

Συνεχίζοντας την ανάλυση των δεδομένων προκύπτει ότι την περίοδο 2015-2023 σε όλες τις περιφέρειες τη χώρας το θετικό ισοζύγιο προσλήψεων-αποχωρήσεων έχει περιοριστεί σημαντικά. Οι ισχυρότερες μειώσεις εντοπίζονται στις περιφέρειες Δυτικής Μακεδονίας, Ανατολικής Μακεδονίας Θράκης, Δυτικής Ελλάδας και Βορείου Αιγαίου.

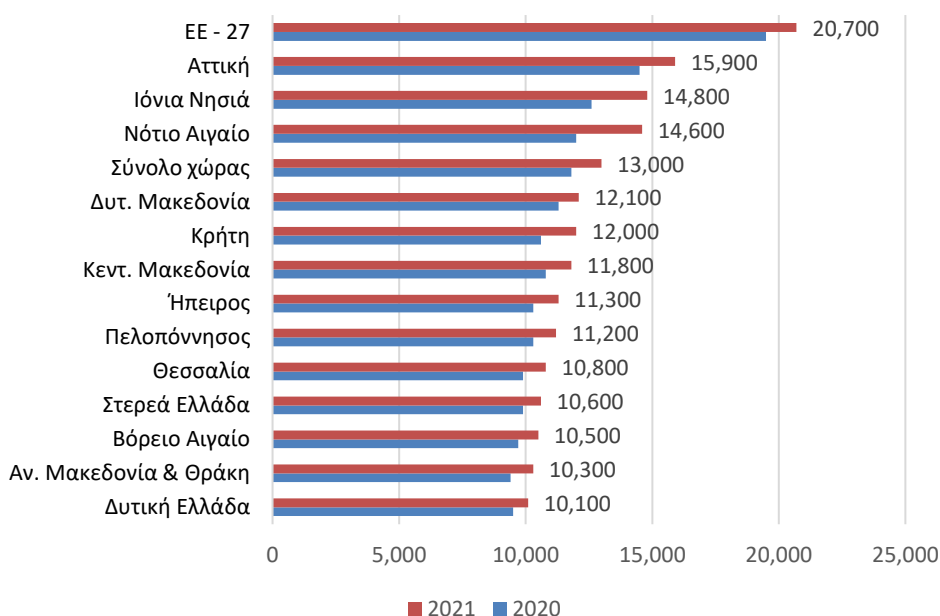
Για το έτος 2023 παρατηρείται θετικό ισοζύγιο προσλήψεων-αποχωρήσεων σε όλες τις περιφέρειες με εξαίρεση την περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης που παρουσιάζει αρνητικό ισοζύγιο. Οι υψηλότερες ροές μισθωτής απασχόλησης εντοπίζονται στις περιφέρειες Αττικής (+47,0 χιλ. θέσεις εργασίας) και ακολουθεί με διαφορά η περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας (+10,5 χιλ. θέσεις εργασίας). Ακολουθούν οι περιφέρειες Στερεάς Ελλάδας (+3,7 χιλ.), Κρήτης (+3,6 χιλ.), Νοτίου Αιγαίου (+1,8 χιλ.) και Πελοποννήσου (+1,3 χιλ.). Ηπιότερη αύξηση παρουσιάζουν η Δυτική Μακεδονία (+0,9 χιλ.), η Θεσσαλία (+0,8 χιλ.), η Ήπειρός (+0,7 χιλ.) και τα Ιόνια Νησιά (+0,4 χιλ.). Τις χαμηλότερες ροές παρουσιάζουν το Βόρειο Αιγαίο και η Δυτική Ελλάδα (περίπου +0,1 χιλ.). Αντίθετα, η περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης παρουσιάζει αρνητικό ισοζύγιο (-0,08 χιλ.).

6. ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗ

Εισόδημα, συνθήκες διαβίωσης και σύστημα κοινωνικής προστασίας

Όπως είχε τονιστεί και στο πρώτο τεύχος, το διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών στην Ελλάδα κινείται σε αρκετά χαμηλότερα επίπεδα από τον μέσο όρο της ΕΕ-27, τόσο σε επίπεδο επικράτειας όσο και σε περιφερειακό επίπεδο (Διάγραμμα 6.1). Επί του παρόντος, διαθέσιμα στοιχεία υπάρχουν μέχρι και για το 2021. Όπως είναι μάλλον αναμενόμενο, η επανεκκίνηση της οικονομικής δραστηριότητας, κυρίως το δεύτερο μισό του 2021, ενίσχυσε τα εισοδήματα τόσο στην Ευρώπη όσο και στην Ελλάδα.

Διάγραμμα 6.1: Κατά κεφαλήν διαθέσιμο εισόδημα νοικοκυριών (ευρώ/κάτοικο) ανά περιφέρεια, 2021, τρέχουσες τιμές

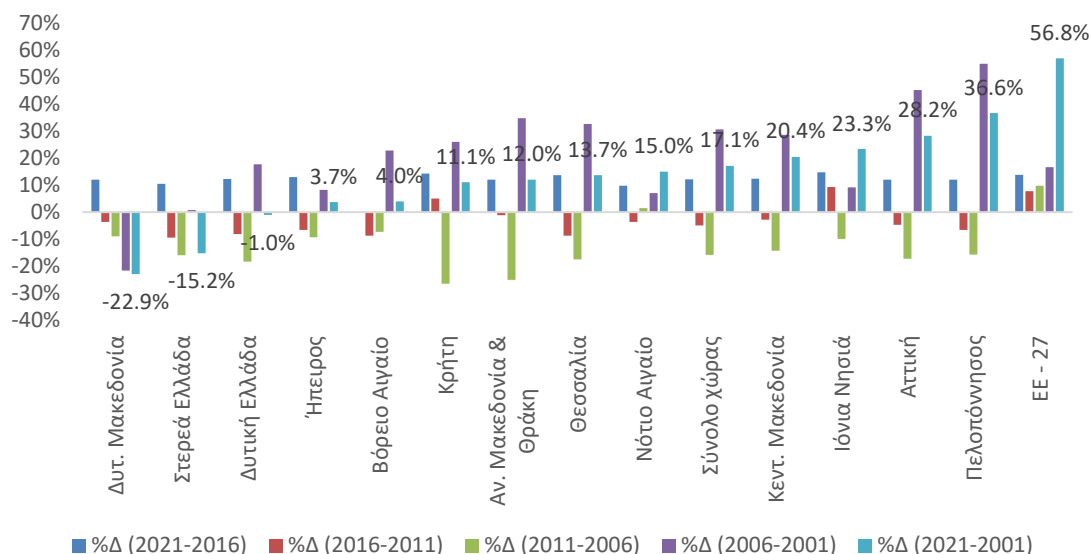

Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Αρκετά διαφορετική είναι η εικόνα εάν εξεταστεί η εξέλιξη του διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών στον μακροπρόθεσμο ορίζοντα (Διάγραμμα 6.2). Σε επίπεδο επικράτειας, η αύξηση του εισοδήματος την περίοδο 2001-2021 είναι κατά πολύ χαμηλότερη σε σύγκριση με αυτή της ΕΕ-27. Αυτό αποδίδεται στη μεγάλη συρρίκνωση της οικονομικής δραστηριότητας την περίοδο 2008-2015, η οποία αποτυπώνεται στα δεδομένα τις περιόδους 2006-2011 και 2011-2016. Αντίθετα, την περίοδο 2001-2006 παρατηρείται εξίσου μεγάλη ή και μεγαλύτερη αύξηση του εισοδήματος. Παρόλα αυτά, η κρίση δημιούργησε μεγάλη απόκλιση σε σύγκριση με την ΕΕ-27, η οποία δεν έχει ακόμη αντισταθμιστεί. Αξίζει, βέβαια, να σημειωθεί ότι οι εν λόγω αποκλίσεις (τόσο μεταξύ περιφερειών όσο και ανάμεσα στην Ελλάδα και την ΕΕ-27) μπορούν να αποδοθούν και σε διάφορους άλλους παράγοντες, συμπεριλαμβανομένων των διαφορών σε όρους παραγωγικών δυνατοτήτων.

Διάγραμμα 6.2: Ποσοστιαία μεταβολή κατά κεφαλήν διαθέσιμου εισοδήματος νοικοκυριών (ευρώ/κάτοικο) ανά περιφέρεια, 2001-2021

Πηγή: Eurostat. **Επεξεργασία στοιχείων:** IOBE

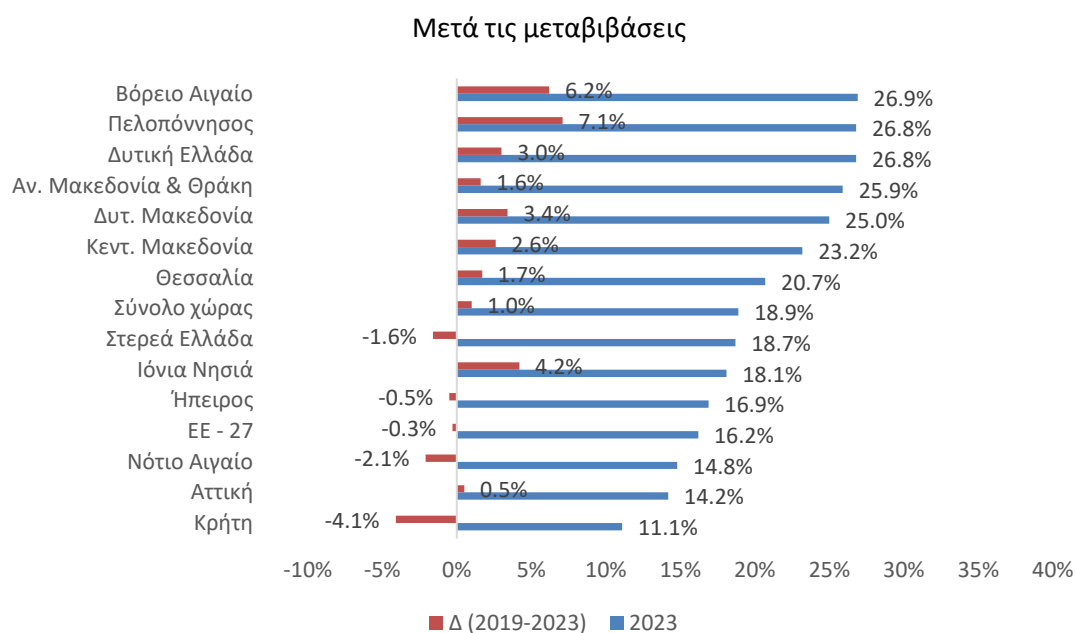
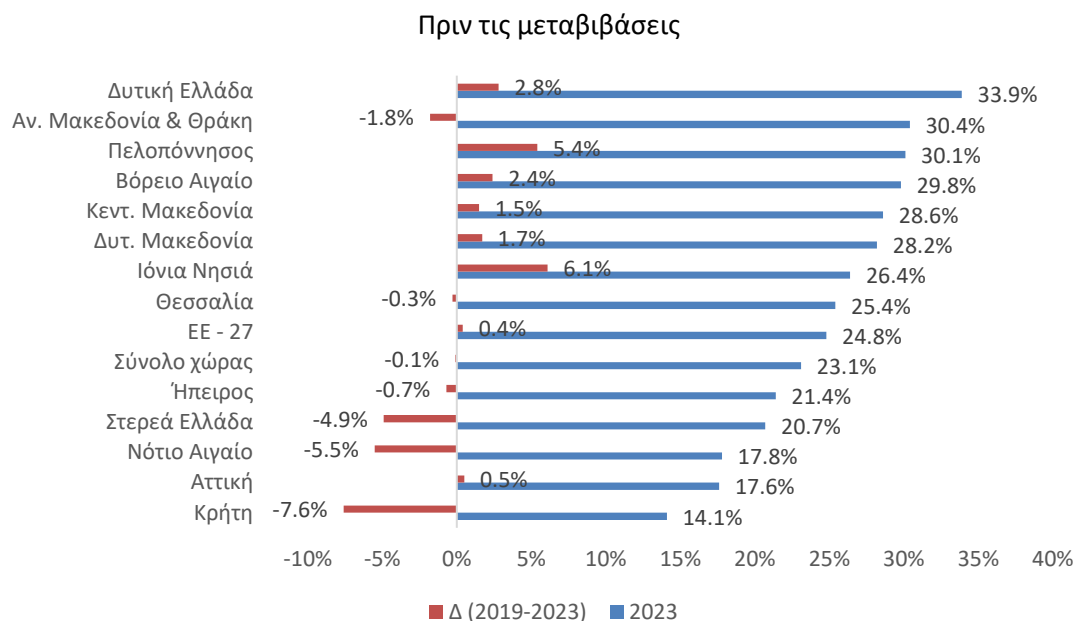
Όσον αφορά την έκθεση του πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας, παρατηρούνται κάποιες ιδιαίτερα ανησυχητικές τάσεις (Διάγραμμα 6.3). Ως κίνδυνος φτώχειας ορίζεται η κατάσταση αυτή, στην οποία το εισόδημα του ατόμου είναι χαμηλότερο από το 60% του διάμεσου διαθέσιμου ισοδύναμου οικογενειακού εισοδήματος, μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (πλην των συντάξεων).

Ενώ πριν τις μεταβιβάσεις η Ελλάδα βρίσκεται σε οριακά καλύτερη θέση από το μέσο όρο της ΕΕ-27, μετά τις μεταβιβάσεις παρατηρείται μεγαλύτερη απόκλιση στο ποσοστό του πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας, κάτι που δείχνει και τη μειωμένη αποτελεσματικότητα του ελληνικού συστήματος κοινωνικών παροχών.

Επιπρόσθετα, την περίοδο 2019-2023 (που περιλαμβάνει την πανδημία), ενώ πριν τις μεταβιβάσεις το ποσοστό του πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας παρουσίαζε οριακή μείωση, μετά τις μεταβιβάσεις αυτό αυξήθηκε. Αυτό φαίνεται και στον αριθμό των περιφερειών που παρουσιάζουν αύξηση του ποσοστού φτώχειας (8 προ μεταβιβάσεων έναντι 10 μετά μεταβιβάσεων) αλλά και στις αθροιστικές αυξήσεις του ποσοστού φτώχειας, όπου αυτές υπήρχαν (20,7 π.μ. προ μεταβιβάσεων έναντι 31,3 π.μ. μετά μεταβιβάσεων). Πρακτικά, αυτό σημαίνει πως την περίοδο 2019-2023, δεν μειώθηκε ο κίνδυνος φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις.

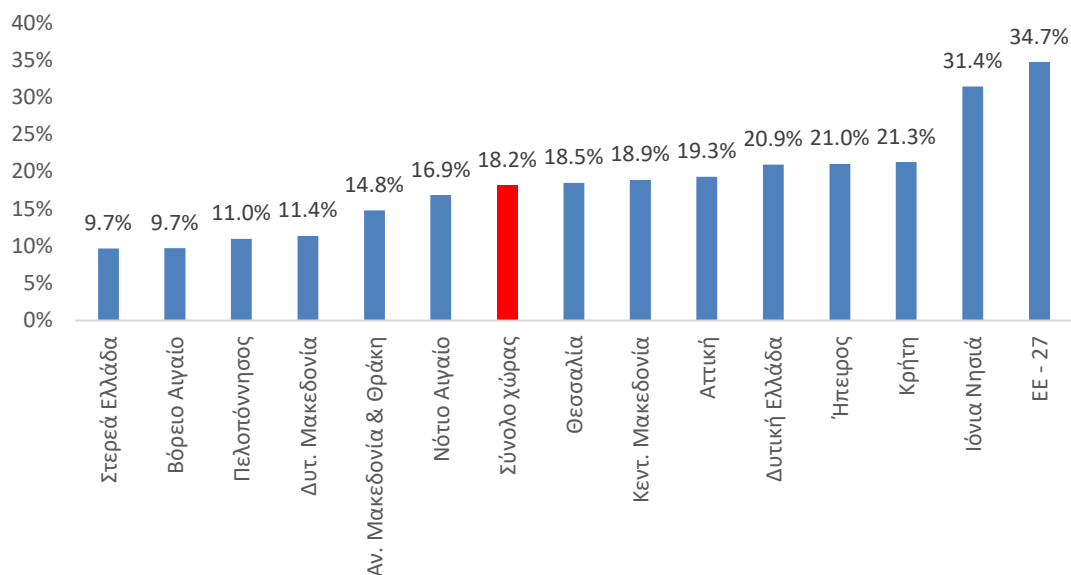
Τέλος, πρέπει να τονιστεί και πάλι ότι η αποτελεσματικότητα των κοινωνικών μεταβιβάσεων βρίσκεται σε χαμηλότερο επίπεδο από το μέσο όρο της ΕΕ-27, τόσο για τη χώρα συνολικά, όσο και για τις περιφέρειες (Διάγραμμα 6.4). Εξάιρεση αποτελούν τα Ιόνια Νησιά, όπου η αποτελεσματικότητα συγκλίνει το 2023 προς τον μέσο όρο της ΕΕ-27.

Διάγραμμα 6.3: Ποσοστό πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας πριν και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (πλην συντάξεων) ανά περιφέρεια

Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Διάγραμμα 6.4: Επίδραση κοινωνικών μεταβιβάσεων (πλην συντάξεων) στην μείωση της φτώχειας (ποσοστιαία μείωση του ποσοστού φτώχειας) ανά περιφέρεια, 2023

Πηγή: Eurostat, **Επεξεργασία στοιχείων:** IOBE

Ένας ακόμη σχετικός δείκτης είναι το ποσοστό του πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού (AROPE – At Risk Of Poverty or Social Exclusion) (Διάγραμμα 6.5). Όπως είχε ειπωθεί και στο πρώτο τεύχος, τα άτομα που προσμετρά ο δείκτης αυτός είναι τόσο τα άτομα σε κίνδυνο φτώχειας του Διαγράμματος 6.3 (ποσοστό ατόμων κάτω από το κατώφλι της φτώχειας, ήτοι κάτω από το 60% του διάμεσου διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών σε εθνικό επίπεδο, μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις), όσο και τα άτομα σε κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού.

Ως κίνδυνος κοινωνικού αποκλεισμού ορίζεται η διαβίωση σε νοικοκυριά χαμηλής εντάσεως εργασίας, ή το να πληρούνται τουλάχιστον 4 από τις 9 συνθήκες υλικής στέρησης που περιλαμβάνονται στην αντίστοιχη λίστα της Eurostat.

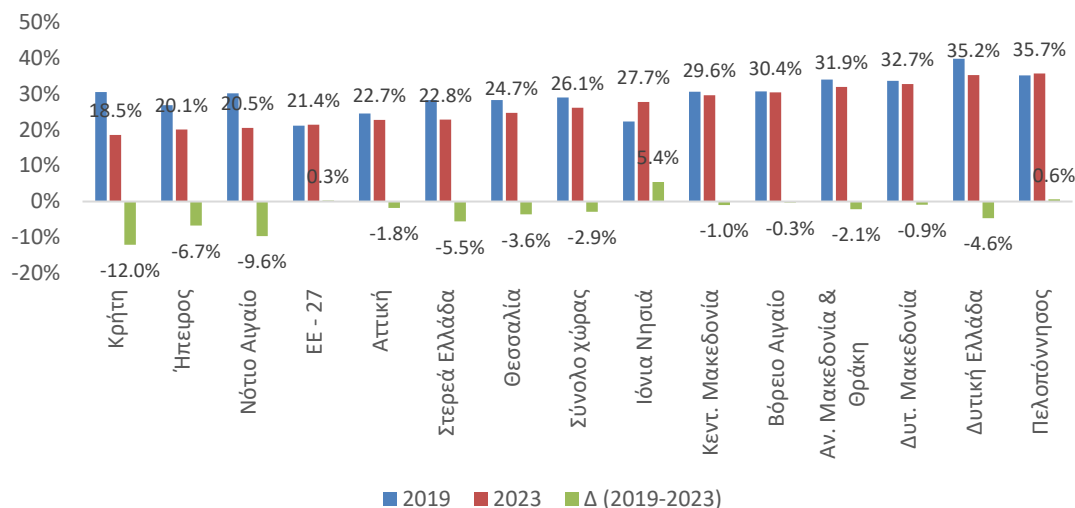
Τα άτομα που διαβιούν σε νοικοκυριά χαμηλής εντάσεως εργασίας είναι άνθρωποι ηλικίας 0-59 ετών που ζουν σε νοικοκυριά των οποίων τα ενήλικα μέλη εργάστηκαν λιγότερο από το 20% που αντιστοιχεί στις πλήρεις δυνατότητές τους κατά το προηγούμενο έτος.

Η λίστα των συνθηκών υλικής στέρησης περιλαμβάνει την αδυναμία κάλυψης κόστους ενοικίων και λογαριασμών, την αδυναμία θέρμανσης της κατοικίας, την αδυναμία κάλυψης μη προγραμματισμένων εξόδων, την αδυναμία κατανάλωσης κρέατος, ψαριού ή άλλου πρωτεϊνικού ισοδύναμου κάθε δεύτερη ημέρα, την αδυναμία πραγματοποίησης διακοπών διάρκειας μίας εβδομάδας μακριά από το σπίτι, καθώς και το ποσοστό των ατόμων που δεν έχουν στην ιδιοκτησία τους αυτοκίνητο, πλυντήριο, έγχρωμη τηλεόραση ή τηλέφωνο.

Το 2023, η Ελλάδα κατέγραφε δείκτη AROPE υψηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ-27, ωστόσο παρατηρήθηκε μια μικρή μείωση στις περισσότερες περιφέρειες (αλλά και τη χώρα συνολικά) την περίοδο 2019-2023. Αυτό ενδεχομένως οφείλεται στη θέσπιση στοχευμένων επιδομάτων για την κάλυψη αναγκών, των οποίων η μη κάλυψη θα αύξανε τον κίνδυνο υλικής στέρησης, όπως ορίστηκε παραπάνω.

Πρέπει, ωστόσο, να σημειωθεί πως ο εν λόγω δείκτης αποτυπώνει την ταυτόχρονη ύπαρξη εισοδηματικών και υλικών στερήσεων (συμπεριλαμβανομένων και στερήσεων σε βασικά διαρκή αγαθά). Συνεπώς, υπόκειται σε μικρότερες διακυμάνσεις σε περιόδους βραχυχρόνιων κρίσεων, όπως ήταν η πανδημία. Αντίθετα, ο δείκτης του πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας αντανακλά την οικονομική δυσχέρεια μόνο σε εισοδηματικούς όρους, και συνεπώς είναι πιο ευαίσθητος σε οικονομικές διαταραχές.

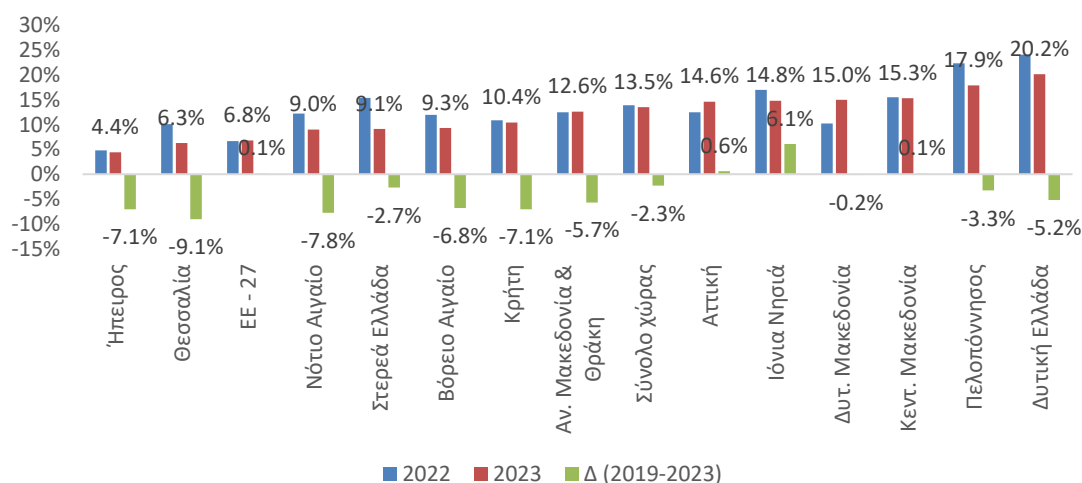
Διάγραμμα 6.5: Ποσοστό του πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού ανά περιφέρεια, 2023

Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Ο δείκτης σοβαρής υλικής στέρησης αντανακλά μόνο την πτυχή της υλικής στέρησης του δείκτη AROPE (ποσοστό του πληθυσμού που βιώνει τουλάχιστον 4 από τις 9 στερήσεις που αναφέρθηκαν νωρίτερα) (Διάγραμμα 6.6). Η εικόνα που παρουσιάζεται είναι σχεδόν ταυτόσημη με αυτή που μόλις περιεγράφηκε για τον δείκτη AROPE.

Διάγραμμα 6.6: Ποσοστό πληθυσμού σε κατάσταση σοβαρής υλικής στέρησης ανά περιφέρεια, 2022 και 2023

Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Μέχρι στιγμής, τα στοιχεία που παρατέθηκαν αφορούσαν τις ανισότητες μεταξύ των περιφερειών. Παρακάτω παρατίθενται δύο δείκτες που πραγματεύονται ανισότητες εντός των περιφερειών.

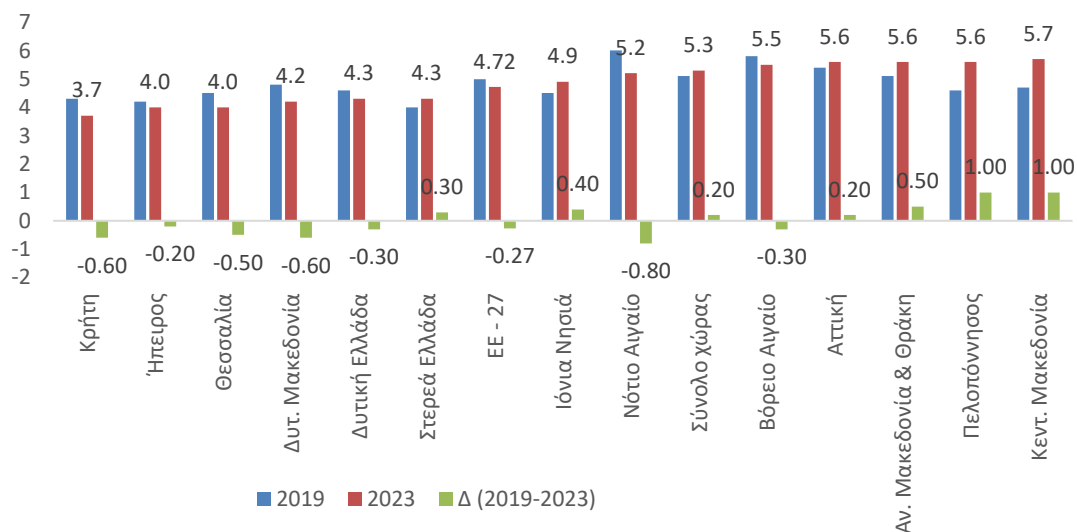
Το Διάγραμμα 6.7 απεικονίζει τον δείκτη εισοδηματικής ανισότητας S80/S20 (income quintile share ratio ή λόγος των εισοδηματικών πεμπτημορίων). Υπάρχουν πολλοί άλλοι δείκτες εισοδηματικής ανισότητας, ωστόσο μόνο για τον δείκτη S80/S20 υπάρχουν δεδομένα σε επίπεδο περιφέρειας.

Ο δείκτης υπολογίζεται διαιρώντας το ποσοστό του εισοδήματος (επί του ΑΕΠ, ή του εθνικού εισοδήματος) του υψηλότερου πεμπτημορίου της εισοδηματικής κατανομής (το ανώτατο 20% του πληθυσμού σε όρους εισοδήματος) προς το αντίστοιχο του χαμηλότερου πεμπτημορίου (το κατώτατο 20% του πληθυσμού σε όρους εισοδήματος). Εκτός εάν αναφέρεται διαφορετικά, το εισόδημα που λαμβάνεται υπόψη όταν υπολογίζεται αυτός ο δείκτης είναι αυτό το οποίο προκύπτει μετά τους φόρους και τις κοινωνικές μεταβιβάσεις. Όσο πιο υψηλές οι τιμές του δείκτη, τόσο μεγαλύτερη είναι και η εισοδηματική ανισότητα.

Συνεπώς, παρατηρείται μια εικόνα η οποία συνάδει με αυτή που προκύπτει για τον κίνδυνο φτώχειας, όπως αναλύθηκε παραπάνω. Ενώ στην ΕΕ-27 υπήρξε μικρή μείωση της εισοδηματικής ανισότητας, στην Ελλάδα (και στις περισσότερες περιφέρειές της), αυτή αυξήθηκε.

Υπάρχουν πολλοί παράγοντες που συντελούν στην αύξηση της εισοδηματικής ανισότητας, που έχουν καταγραφεί εκτενώς από την επιστημονική βιβλιογραφία. Μερικοί από αυτούς είναι η ύπαρξη ολιγοπωλιών, η σημαντική αύξηση στις τιμές αγαθών που παρουσιάζουν ανελαστική ζήτηση (κυρίως αγαθά πρώτης ανάγκης, όπως στέγαση, τρόφιμα, ηλεκτρικό ρεύμα, καύσιμα και ιατρικές υπηρεσίες), τα αυξημένα ποσοστά ανεργίας, ο έντονος πληθωρισμός από τα τέλη του 2021 και έπειτα (που πλήττει περισσότερο όσους τα εισοδήματα προέρχονται κυρίως από μισθούς και συντάξεις, που δεν αναπροσαρμόζονται διαρκώς) και, στην περίπτωση της Ελλάδας, η μειωμένη αποτελεσματικότητα της κοινωνικής πρόνοιας στο να αντισταθμίσει τους ανωτέρω παράγοντες.

Διάγραμμα 6.7: Εισοδηματική ανισότητα (δείκτης S80/S20) ανά περιφέρεια, 2019-2023

Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Εκτός από το εισόδημα, υπάρχουν και διάφοροι δείκτες έμφυλης ανισότητας (μεταξύ ανδρών και γυναικών), όπως οι δείκτες που αποτυπώνουν το χάσμα στην απασχόληση, τις αμοιβές, τις συντάξεις και διάφορες άλλες πτυχές της οικονομικής και κοινωνικής ευημερίας των ατόμων.

Όπως τονίστηκε και στο πρώτο τεύχος, για τους περισσότερους από αυτούς τους δείκτες δεν υπάρχουν δεδομένα σε επίπεδο περιφέρειας, με εξαίρεση τον δείκτη χάσματος απασχόλησης των φύλων (διαφορά στα ποσοστά απασχόλησης ανδρών και γυναικών). Ωστόσο, ο δείκτης αυτός, δεδομένα για τον οποίον παρουσιάζονται στο Διάγραμμα 6.8, έχει κεντρική σημασία. Ανισότητες στην απασχόληση μεταξύ ανδρών και γυναικών προκαλούν ανισότητες και σε άλλους τομείς, όπως στα εισοδήματα, την ασφάλιση, και τη χρήση κοινωνικών παροχών.

Όπως και για άλλες μετρικές που εξετάστηκαν, η Ελλάδα (σε επίπεδο επικράτειας και περιφερειών) βρίσκεται χαμηλότερα από το μέσο όρο της ΕΕ-27 το 2023. Παρόλα αυτά, διαφαίνονται κάποιες θετικές τάσεις, ιδίως στην περίοδο της πανδημίας. Σύμφωνα με τον Δείκτη Ισότητας των Φύλων του Ευρωπαϊκού Ινστιτούτου για την Ισότητα των Φύλων (European Institute of Gender Equality – EIGE), η Ελλάδα βρίσκεται στην 24^η θέση της κατάταξης στην Ευρώπη το 2023 (58/100)¹³, σε αντίθεση με το 2022, που βρισκόταν στην τελευταία (28^η) θέση (53,4/100).

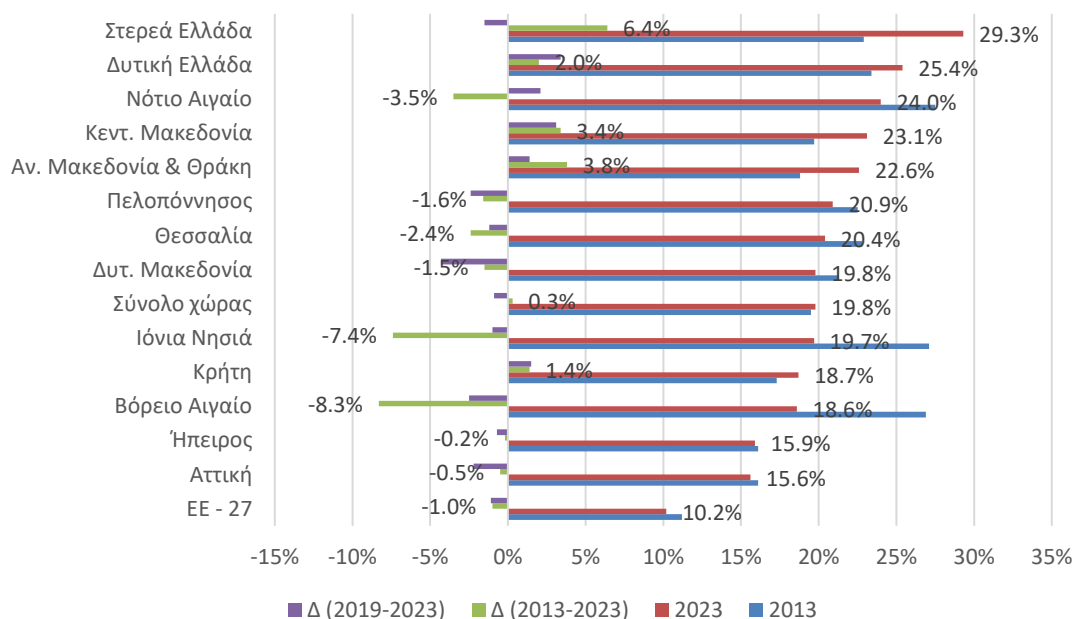
Όπως σημειώνει το EIGE, η βελτίωση αυτή παρατηρείται από το 2020 και μετά, και προέρχεται κυρίως από την αύξηση του διαθέσιμου χρόνου. Οι περιορισμοί της πανδημίας πιθανότητα συνέβαλαν σε αυτό, καθώς μειώθηκαν οι μετακινήσεις από και προς το χώρο εργασίας. Αυτό, σε συνδυασμό με τη μεγάλη επέκταση της τηλεργασίας, συνέβαλε στον περιορισμό του χάσματος απασχόλησης φύλων την περίοδο 2019-2023, όπως διακρίνεται στο Διάγραμμα 6.8. Όμως, αυτό δεν ήταν αρκετό για να ανακόψει την αύξηση του χάσματος απασχόλησης φύλων, από το 2013 και έπειτα.

Τέλος, στο Διάγραμμα 6.9 παρουσιάζεται ο μέσος όρος των εβδομαδιαίων ωρών εργασίας. Η επικράτεια στο σύνολό της, αλλά και οι επιμέρους περιφέρειες, καταγράφουν υψηλότερο αριθμό εβδομαδιαίων ωρών εργασίας από τον αντίστοιχο μέσο όρο της ΕΕ-27. Όπως και για την ΕΕ-27, οι ώρες εργασίας παρουσιάζουν τάση μείωσης στο μακροχρόνιο ορίζοντα. Αξίζει, πάντως, να σημειωθεί ότι περιφέρειες των οποίων το εισόδημα προέρχεται κυρίως από τομείς εντάσεως εργασίας (όπως ο τουρισμός στα νησιά και η αγροτική παραγωγή στην ηπειρωτική χώρα) βρίσκονται υψηλότερα στην κατάταξη από τις υπόλοιπες.

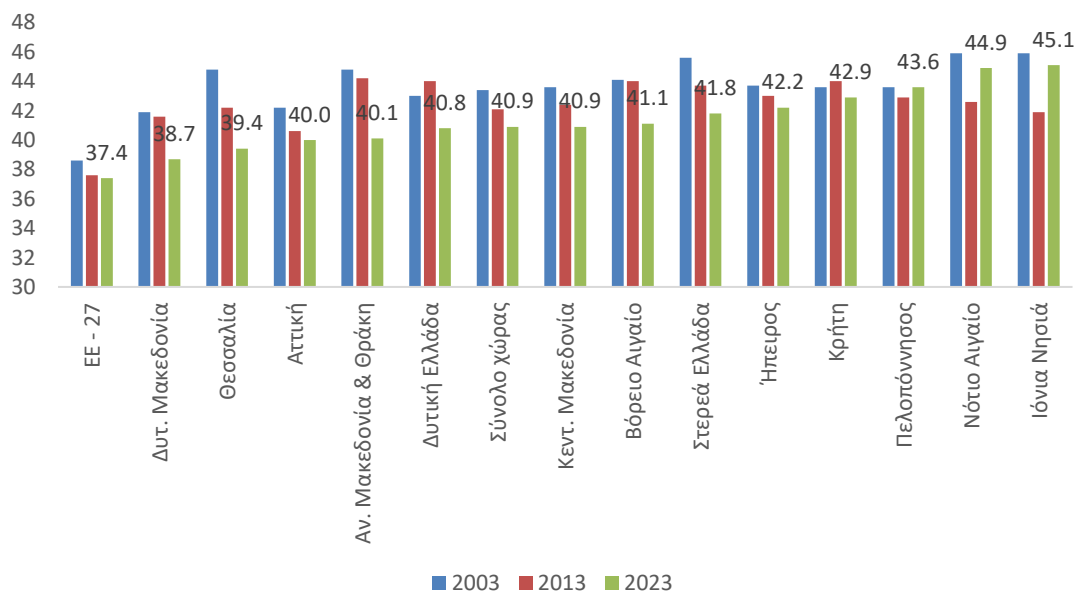
13 Ο δείκτης αποτυπώνει τις επιδόσεις στην ισότητα των φύλων στους τομείς της εργασίας, του εισοδήματος, της υγείας, της διαχείρισης χρόνου, της βίας, της γνώσης και της ισχύος, καθώς και σε διαθεματικές ανισότητες (intersecting inequalities).

Διάγραμμα 6.8: Χάσμα απασχόλησης φύλων (άνδρες-γυναίκες), ηλικίες 20-64 ανά περιφέρεια, 2023

Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Διάγραμμα 6.9: Μέσος όρος ωρών εργασίας ανά εβδομάδα, ηλικίες 20-64 ανά περιφέρεια, 2023

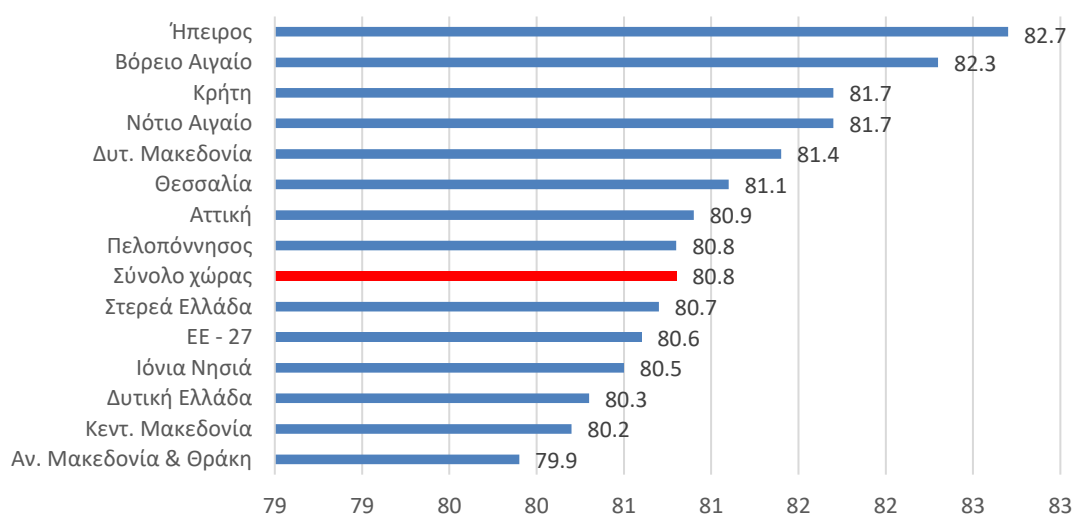
Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Υγεία και υγειονομικό σύστημα

Σε αυτή την υποενότητα, εξετάζονται ορισμένοι δείκτες για την κατάσταση υγείας του πληθυσμού σε επίπεδο περιφέρειας. Από αυτούς, ο πιο βασικός είναι το προσδόκιμο επιβίωσης. Ο δείκτης αυτός επηρεάζεται τόσο από βιολογικούς και περιβαλλοντικούς παράγοντες, όσο και από κοινωνικούς και οικονομικούς παράγοντες. Η Ελλάδα βρίσκεται ελαφρώς πάνω από το μέσο όρο της ΕΕ-27 όσον αφορά το προσδόκιμο επιβίωσης του πληθυσμού (Διάγραμμα 6.10). Όπως τονίστηκε και στο πρώτο τεύχος, ενώ μέχρι το 2011 το προσδόκιμο επιβίωσης στην Ελλάδα αυξανόταν, η χώρα άρχισε να σημειώνει μείωση από το 2011 και μετά, γεγονός που έχει ευρέως αποδοθεί στις συνέπειες της κρίσης χρέους στο επίπεδο υγείας του πληθυσμού. Αυτό το συμπέρασμα μπορεί να εξαχθεί και από το Διάγραμμα 6.11, όπου απεικονίζονται οι διαφορές στο προσδόκιμο επιβίωσης ανά δεκαετία. Αν και αυτό αυξήθηκε σε βάθος εικοσαετίας, παρατηρείται ένα σημαντικό χάσμα με την αντίστοιχη αύξηση στην ΕΕ-27. Τη δε δεκαετία 2012-2022 υπήρξαν πολύ μικρές αυξήσεις, ακόμα και στην ΕΕ-27, που μαρτυρά τις επιπτώσεις της ευρωπαϊκής κρίσης χρέους στη χρηματοδότηση του συστήματος υγείας.

Σε ό,τι αφορά τη βρεφική θνησιμότητα (θνησιμότητα βρεφών κάτω του 1 έτους ανά 1.000 ζωντανές γεννήσεις), η Ελλάδα βρισκόταν κάτω από το μέσο όρο της ΕΕ-27, καθώς και οι 7 από τις 13 περιφέρειές της (Διάγραμμα 6.12). Είχε τονιστεί στο πρώτο τεύχος ότι η βρεφική θνησιμότητα σχετίζεται όχι μόνο με το υγειονομικό σύστημα, αλλά και με την φτώχεια και τις κοινωνικές συνθήκες, και μάλιστα ότι η βρεφική θνησιμότητα παρουσιάζει θετική συσχέτιση με τα ποσοστά φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού (δείκτης AROPE), και αρνητική συσχέτιση με το ποσοστό τριτοβάθμιας εκπαίδευσης των γυναικών. Αυτός ενδεχομένως είναι και ο λόγος που παρατηρείται διαχρονική μείωση της βρεφικής θνησιμότητας, ακόμα και την περίοδο της οικονομικής κρίσης. Μια πιθανή ερμηνεία της τάσης αυτής είναι πως η πρόοδος της ιατρικής, σε συνδυασμό με την επέκταση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης των γυναικών, υπερέκρυσαν τις επιπτώσεις της κρίσης. Σε περιφερειακό επίπεδο, ξεχωρίζει η αρνητική πρωτιά της Ανατολική Μακεδονίας και Θράκης στον εν λόγω δείκτη, παρά τη βελτίωση που σημειώθηκε την περίοδο 2002-2012.

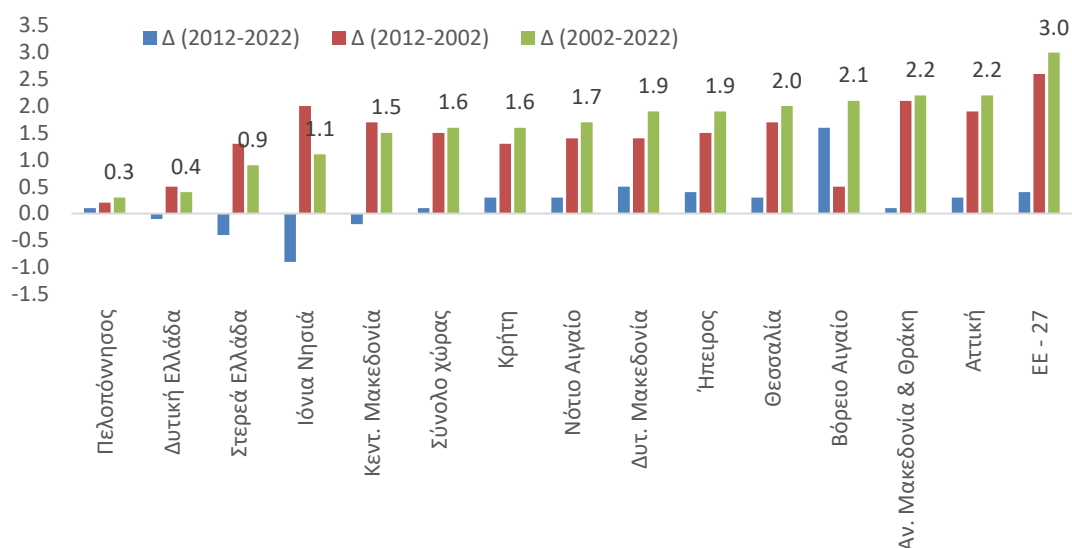
Διάγραμμα 6.10: Προσδόκιμο επιβίωσης ανά περιφέρεια, σε έτη, 2022

Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

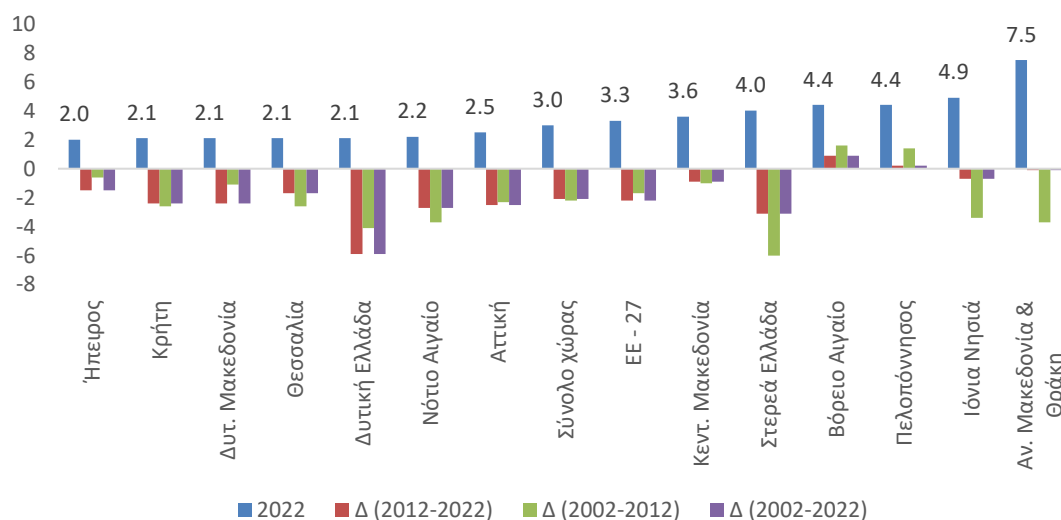

Διάγραμμα 6.11: Διαφορές στο προσδόκιμο επιβίωσης (σε έτη) ανά περιφέρεια, 2002-2022

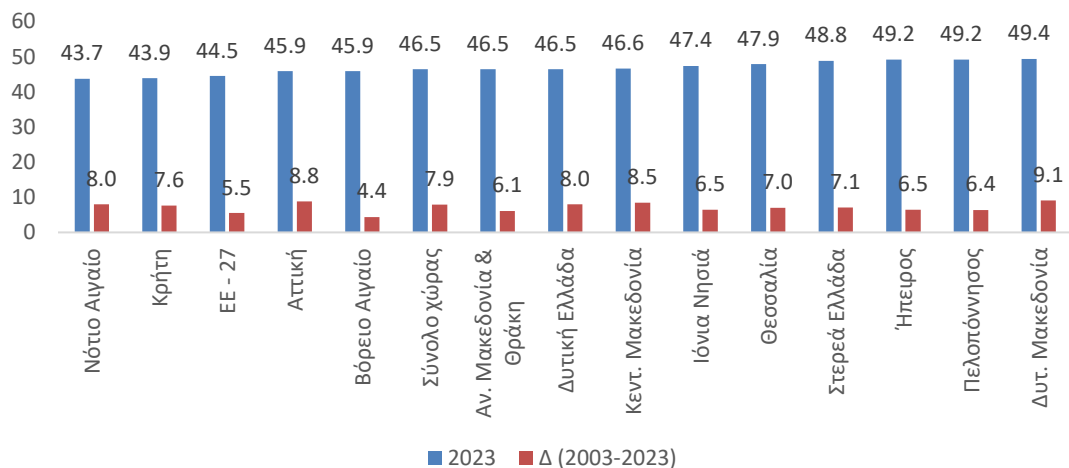
Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Διάγραμμα 6.12: Βρεφική θνησιμότητα (ανά 1.000 γεννήσεις) ανά περιφέρεια

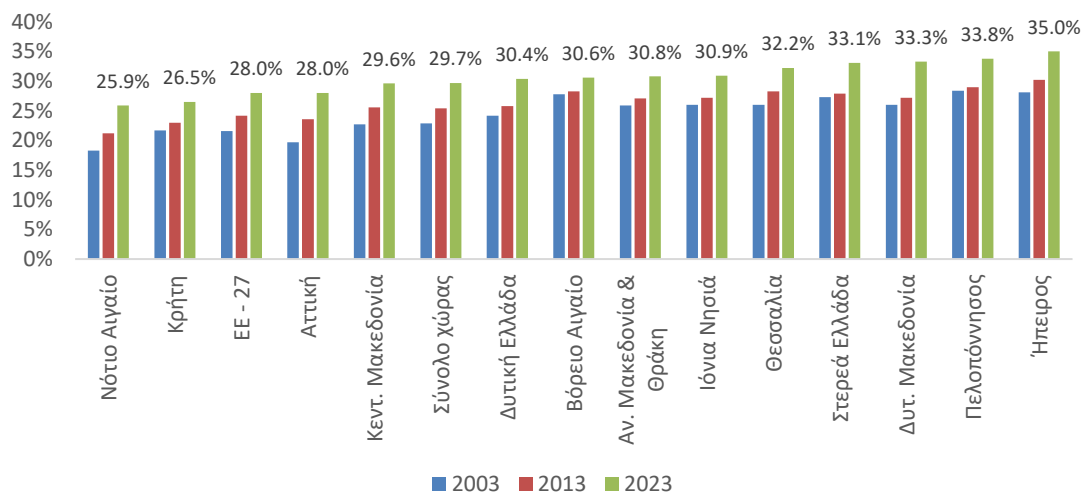

Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Στο άλλο άκρο του φάσματος, αξίζει να εξεταστεί και η γήρανση του πληθυσμού. Αυτό διότι ένας γηραιότερος πληθυσμός συνεπάγεται αυξημένες υγειονομικές ανάγκες και μεγαλύτερη πίεση στο σύστημα κοινωνικής προστασίας, αναφορικά με τα κονδύλια που θα πρέπει να διοχετευτούν σε αυτό. Διαχρονικά, τόσο στην ΕΕ-27, όσο και στην Ελλάδα, η διάμεση ηλικία (η ηλικία αυτή στην οποία το 50% του πληθυσμού βρίσκεται κάτω από αυτή, και το υπόλοιπο 50% πάνω από αυτή) του πληθυσμού αυξάνεται (Διάγραμμα 6.13), και μαζί με αυτή, το ποσοστό του πληθυσμού άνω των 60 ετών (Διάγραμμα 6.14).

Διάγραμμα 6.13: Μέση ηλικία πληθυσμού ανά περιφέρεια (σε έτη), 2023

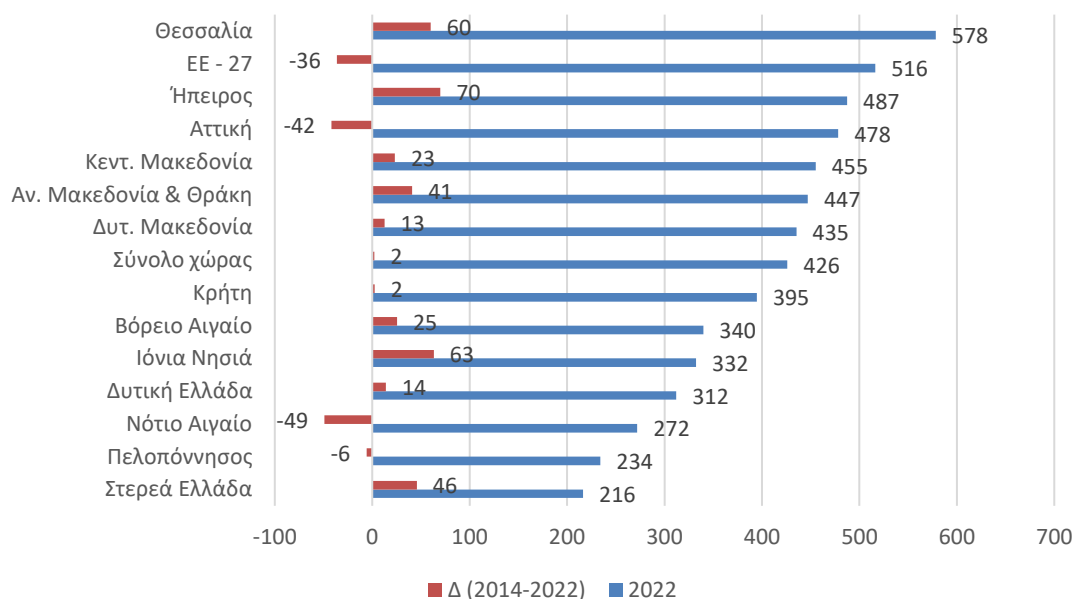
Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Διάγραμμα 6.14: Ποσοστό πληθυσμού άνω των 60 ετών ανά περιφέρεια

Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

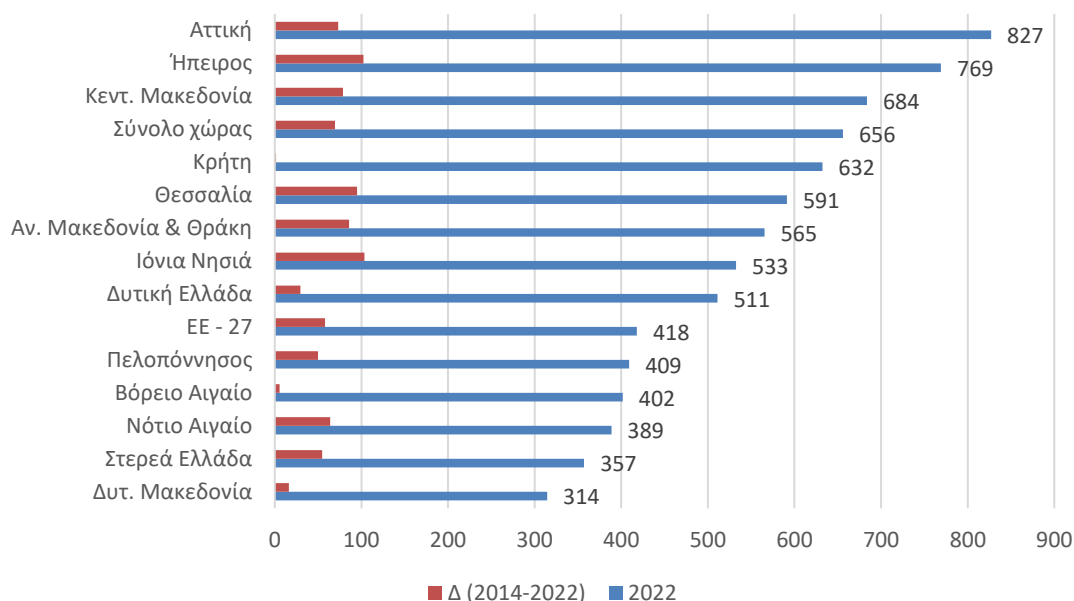
Μικτή εικόνα παρουσιάζεται στους δείκτες που αφορούν το υγειονομικό σύστημα καθαυτό. Η χώρα βρίσκεται κάτω από το μέσο όρο της ΕΕ-27 στις διαθέσιμες κλίνες νοσηλείας (Διάγραμμα 6.15), αν και οι επιπτώσεις της κρίσης χρέους στην Ευρώπη περιόρισαν κάπως το χάσμα, λόγω της μείωσης του μέσου όρου διαθέσιμων κλινών στην ΕΕ-27. Αντίθετα, καλύτερη είναι η εικόνα σε ό,τι αφορά τον αριθμό των ιατρών ανά 100.000 άτομα (Διάγραμμα 6.16). Εκεί, η χώρα βρίσκεται αρκετά πιο πάνω από το μέσο όρο της ΕΕ-27, καθώς και οι περισσότερες περιφέρειες. Ακόμη, ο αριθμός αυτός δε δείχνει κάποια υποχώρηση την περίοδο της κρίσης. Ωστόσο, στο βαθμό που οι κλίνες νοσηλείας αποτελούν μια έμμεση μετρική για τις υγειονομικές υποδομές γενικότερα, ίσως υπάρχουν επιπτώσεις τόσο για τις συνθήκες στις δομές υγείας (τόσο για τους ασθενείς όσο και για τους ιατρούς), όσο και για τις απολαβές των ιατρών (μεγαλύτερος ανταγωνισμός στην αγορά εργασίας σε συνδυασμό με περιορισμένη ζήτηση για ιατρούς).

Διάγραμμα 6.15: Κλίνες κλειστής νοσηλείας (ανά 100,000 άτομα), 2022

Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Διάγραμμα 6.16: Ιατροί (ανά 100.000 άτομα) ανά περιφέρεια, 2022

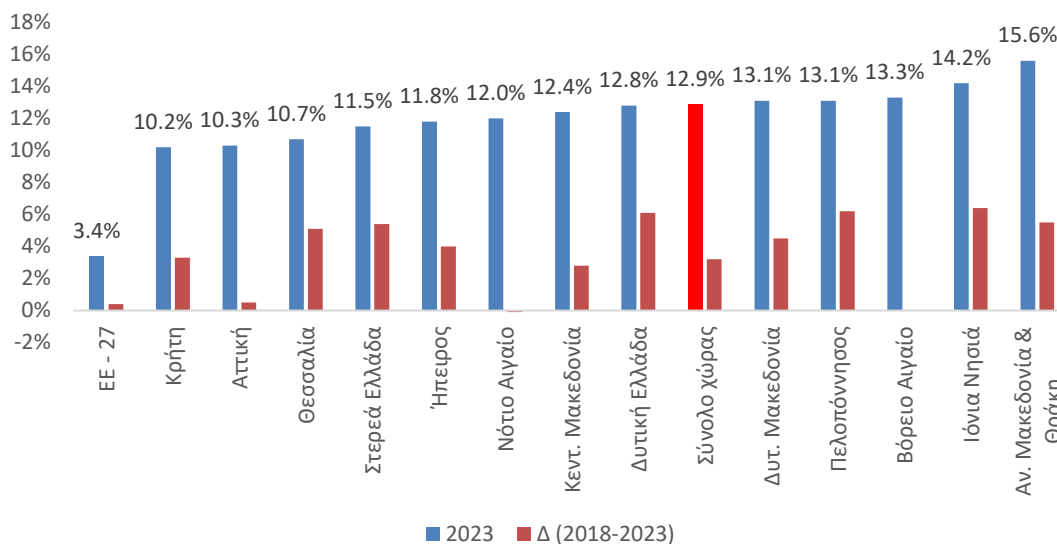

Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Παρόλα αυτά, οι δείκτες που παρατέθηκαν παραπάνω δεν αποτυπώνουν την πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας. Μεταξύ άλλων, η Έρευνα για το Εισόδημα και τις Συνθήκες Διαβίωσης στην Ευρώπη (EU-SILC) καταγράφει και τις αυτοαναφερόμενες μη εξυπηρετούμενες ανάγκες για ιατρική φροντίδα για λόγους κόστους, γεωγραφικής απόστασης ή λιστών αναμονής, στοιχεία για τις οποίες παρατίθενται στο Διάγραμμα 6.17. Η Ελλάδα, και όλες οι περιφέρειες βρίσκονται πολύ πιο πάνω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, αλλά και οι αυξήσεις στα ποσοστά αυτά είναι πολύ μεγαλύτερες από αυτές στην ΕΕ-27 την περίοδο 2018-2023, που

περιλαμβάνει την πανδημία. Προφανώς, ακόμα και από αυτά τα στοιχεία υπάρχουν κάποιες προεκτάσεις για τις ανισότητες στην πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας στην Ελλάδα, ιδίως δεδομένου του ύψους της ιδιωτικής δαπάνης υγείας στη χώρα.

Διάγραμμα 6.17: Αυτοαναφερόμενες μη εξυπηρετούμενες ιατρικές ανάγκες, ανά περιφέρεια, 2023

Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

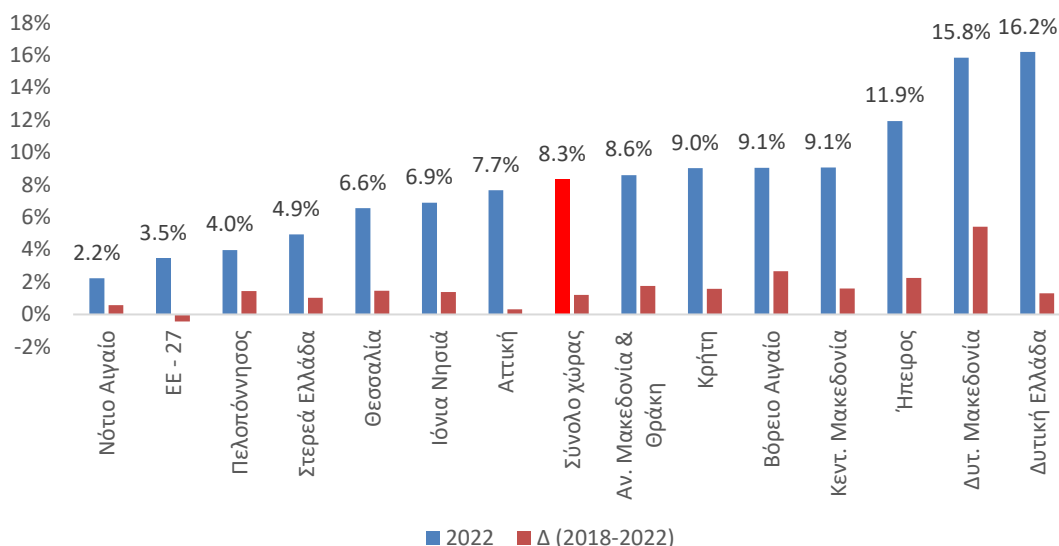
Όπως είχε ειπωθεί και στο πρώτο τεύχος, το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με επερχόμενες δημογραφικές αλλαγές, τονίζει τη σημασία της πρόληψης συμπληρωματικά της θεραπείας, ως γενικότερη κατεύθυνση της πολιτικής της υγείας. Συνεπώς, η πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας θα πρέπει να αποτελέσει προτεραιότητα της πολιτικής υγείας πανελλαδικά στο άμεσο μέλλον.

Εκπαίδευση

Στην τελευταία υποενότητα, παρουσιάζονται στατιστικά στοιχεία για τη συμμετοχή του πληθυσμού των περιφερειών στην εκπαίδευση. Συνολικά, η Ελλάδα, και η πλειοψηφία των περιφερειών παρουσιάζουν υψηλά ποσοστά εγγραφής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, υψηλότερα από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (Διάγραμμα 6.18). Σε ό,τι αφορά τα εκπαιδευτικά επιτεύγματα του πληθυσμού, η εικόνα είναι εξίσου καλή, αν και η διαφορά από το μέσο όρο της ΕΕ-27 είναι σημαντικά μικρότερη (Διάγραμμα 6.19).

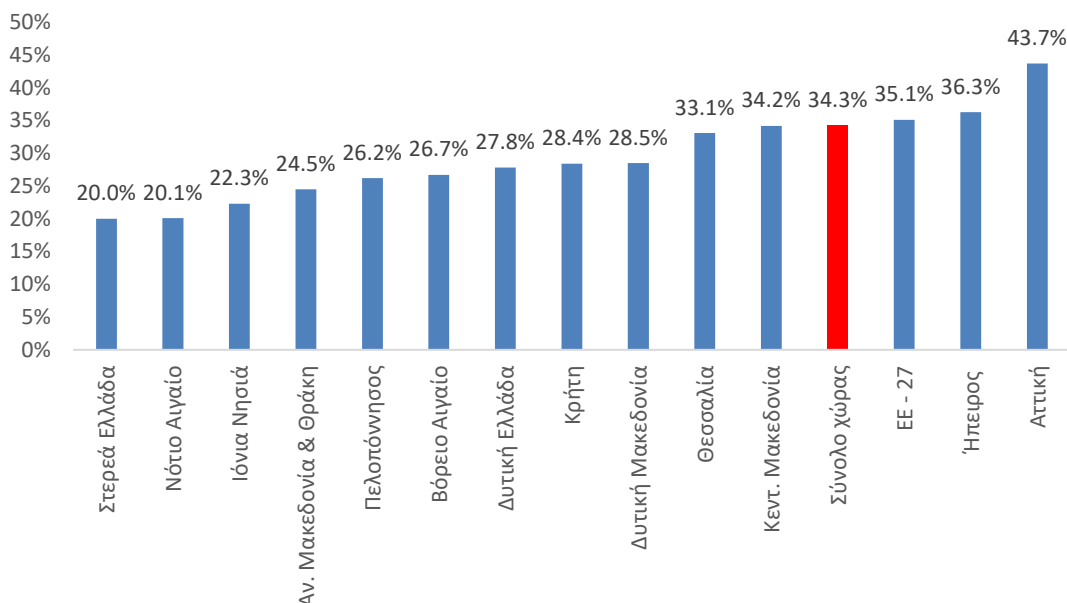
Μάλιστα, σε όλες τις περιφέρειες τα ποσοστά συμμετοχής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση σημειώνουν ελαφρά αύξηση την περίοδο 2018-2022, ενώ στην ΕΕ-27 παρατηρείται οριακή μείωση την ίδια περίοδο. Τα αίτια του γεγονότος αυτού μπορούν να ερμηνευθούν με πολλούς τρόπους. Για παράδειγμα, μπορεί οι φοιτητές να βλέπουν την τριτοβάθμια εκπαίδευση ως μέσο για να εξελιχθούν μισθολογικά στη μελλοντική (ή παρούσα) εργασία τους. Όμως, μπορεί παράλληλα να σημαίνει ότι σπουδαστές που θα προτιμούσαν τεχνικές ή επαγγελματικές σχολές να ωθούνται στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, επειδή οι πρώτες είτε δεν υπάρχουν σε ικανοποιητικό βαθμό, είτε δεν προσφέρουν υψηλής ποιότητας εκπαίδευση, λόγω ανεπαρκούς χρηματοδότησης.

Διάγραμμα 6.18: Ποσοστό πληθυσμού εγγεγραμμένο στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, ανά περιφέρεια, 2022

Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Διάγραμμα 6.19: Ποσοστό πληθυσμού (ηλικίες 25-64) που κατέχει τίτλο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ανά περιφέρεια, 2023

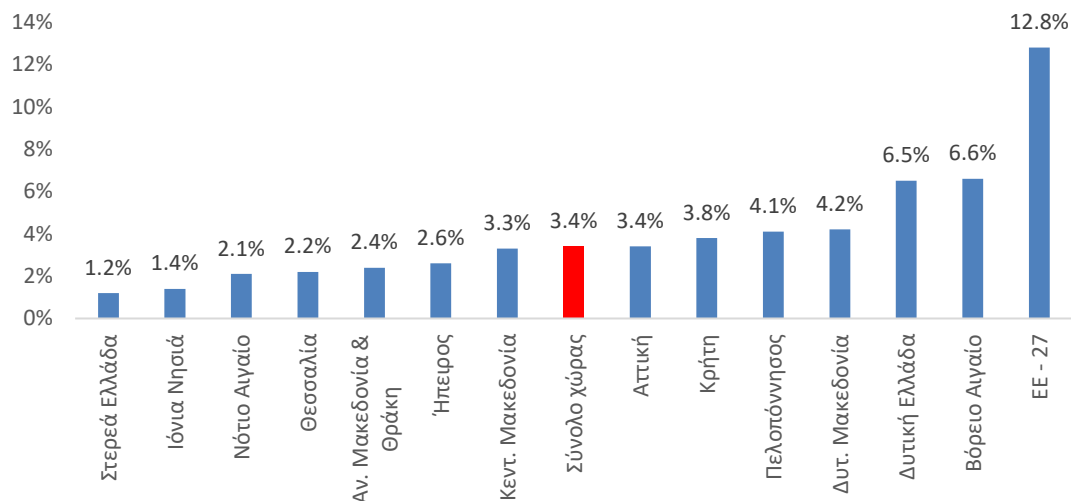
Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Η άλλη όψη του νομίσματος, από αυτή την οπτική, είναι οι επιδόσεις της Ελλάδας και των περιφερειών της στους δείκτες συμμετοχής στην εκπαίδευση σε μεγαλύτερες ηλικίες (25-64 ετών – Διάγραμμα 6.20), όπου η Ελλάδα και όλες οι περιφέρειες βρίσκονται πολύ πιο κάτω από το μέσο όρο της ΕΕ-27. Μάλιστα, η απόκλιση αυτή υπάρχει μακροχρόνια, και έχει ενταθεί ιδιαίτερα από την πανδημία και μετά (Διάγραμμα 6.21).

Βεβαίως, θα μπορούσε κανείς να αντιτείνει πως το λογικό επακόλουθο της συγκέντρωσης της επίτευξης υψηλού επιπέδου εκπαίδευσης σε νεότερες ηλικίες (18-25 ετών) είναι η

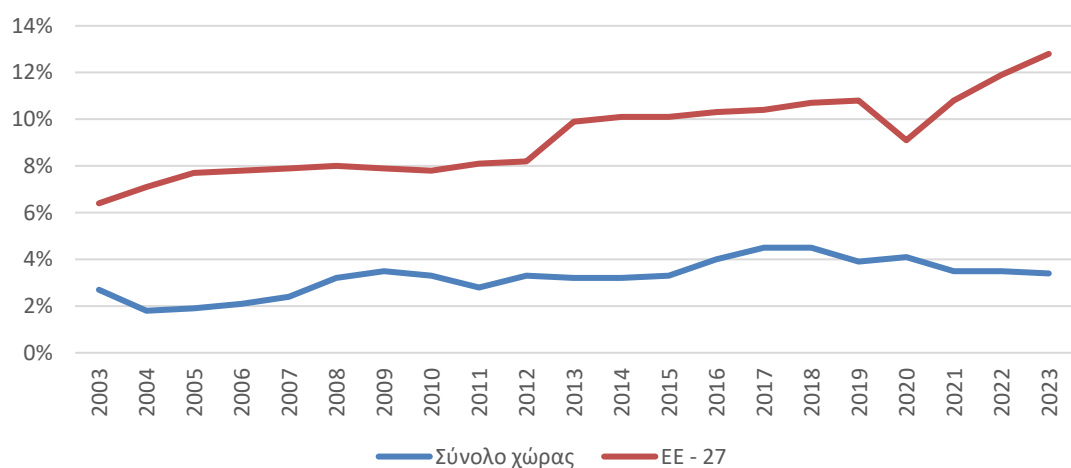
περιορισμένη συμμετοχή στην εκπαίδευση αργότερα. Αξίζει, όμως, να τονιστεί πως σε αυτά τα δεδομένα δεν περιλαμβάνεται μόνο η ακαδημαϊκή μόρφωση αλλά και η εργασιακή εκπαίδευση και κατάρτιση (π.χ. σεμινάρια, προγράμματα επιμόρφωσης κλπ.). Οπότε, υπάρχει το ενδεχόμενο οι δεξιότητες του κατά τα άλλα υψηλά εκπαιδευμένου εργατικού δυναμικού της Ελλάδας να ξεπεραστούν ή ακόμη και να απαξιωθούν στο μέλλον, κάτι που μπορεί να επηρεάσει την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας γενικά.

Διάγραμμα 6.20: Ποσοστό πληθυσμού (ηλικίες 25-64) που συμμετέχει στην εκπαίδευση ανά περιφέρεια, 2023

Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Διάγραμμα 6.21: Ποσοστό πληθυσμού (ηλικίες 25-64) που συμμετέχει στην εκπαίδευση (EE-27 και Ελλάδα), 2003-2023

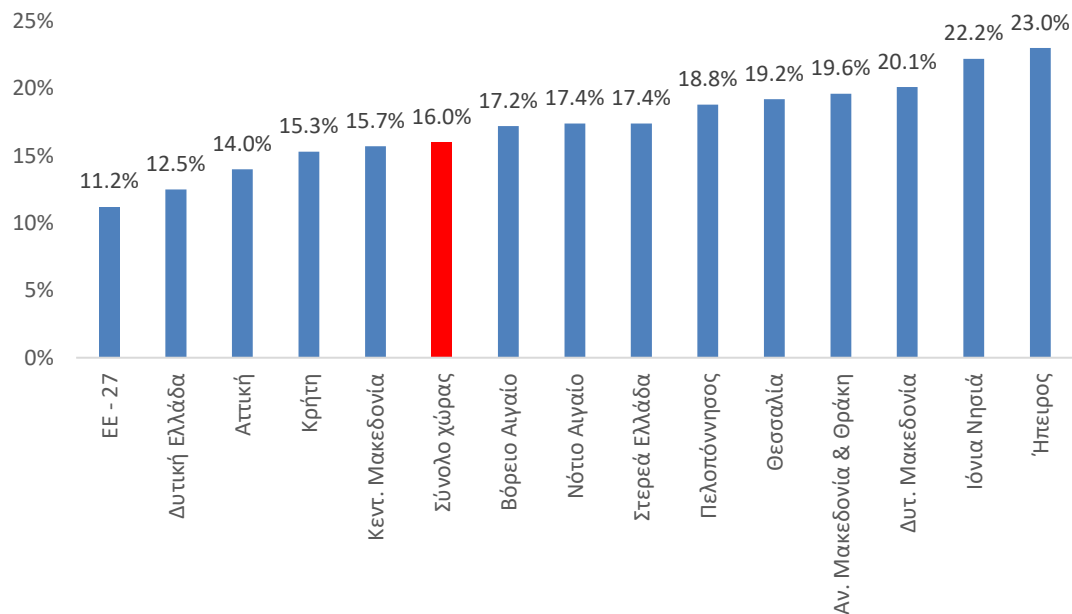

Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Τέλος, παρατίθενται στοιχεία για το ποσοστό των νέων ηλικίας 15-24 ετών που δεν συμμετέχει ούτε στην εκπαίδευση, ούτε στην αγορά εργασίας (NEETs) (Διάγραμμα 6.22). Τόσο η Ελλάδα συνολικά, όσο και οι περιφέρειες, βρίσκονται πάνω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Ενδεχομένως, αυτό οφείλεται, από τη μια πλευρά, στην αναντιστοιχία των εκπαιδευτικών αναγκών των νέων με την εκπαίδευση που προσφέρουν τα υπάρχοντα

ιδρύματα, και από την άλλη, στην αναντιστοιχία των δεξιοτήτων των νέων με αυτές που είναι σε ζήτηση στην αγορά εργασίας.

Διάγραμμα 6.19: Ποσοστό νέων ηλικίας 15-24 που δεν συμμετέχει στην αγορά εργασίας ή στην εκπαίδευση (NEETs) ανά περιφέρεια, 2023

Πηγή: Eurostat, **Επεξεργασία στοιχείων:** IOBE

Συνοψίζοντας, από τους δείκτες που παρουσιάστηκαν, φαίνεται να υπάρχουν αρκετές διαφορές μεταξύ των περιφερειών, που ποσοτικά δεν είναι αμελητέες. Οι μεγαλύτερες αποκλίσεις παρουσιάζονται στους δείκτες που αφορούν το εισόδημα, τις υγειονομικές υποδομές και την εκπαίδευση. Ιδίως το εισόδημα των νοικοκυριών, τα ποσοστά φτώχειας, το χάσμα απασχόλησης φύλων, οι υγειονομικές υποδομές και η πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας αποτελούν ζητήματα μείζονος σημασίας για όλη τη χώρα, καθώς εκεί εντοπίζονται οι μεγαλύτερες αποκλίσεις σε σύγκριση με τις αντίστοιχες επιδόσεις της ΕΕ-27. Σημαντικό είναι και το ζήτημα της χαμηλής αποδοτικότητας του συστήματος κοινωνικής προστασίας στη μείωση της φτώχειας, παρά τη σημαντική ετερογένεια που παρουσιάζουν οι ελληνικές περιφέρειες.

7. ΔΕΙΚΤΕΣ ΣΕ ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΟΥΣ ΚΛΑΔΟΥΣ

Τέχνες και Πολιτισμός

Οι πολιτιστικές δραστηριότητες παίζουν καθοριστικό ρόλο στην προβολή, διατήρηση και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς κάθε περιφέρειας. Μέσα από εκδηλώσεις όπως οι εικαστικές τέχνες, το θέατρο, η φωτογραφία, οι χορευτικές εκδηλώσεις και τα πανηγύρια, παράγονται υλικά και άυλα πολιτιστικά αγαθά που προάγουν τόσο τη λαογραφία όσο και τη σύγχρονη δημιουργία.

Ωστόσο, τα διαθέσιμα δεδομένα για την ποσοτική καταγραφή αυτών των δράσεων στις ελληνικές περιφέρειες είναι περιορισμένα, ενδεχομένως λόγω έλλειψης συστηματικής συλλογής και αναφοράς δεδομένων από τις ελληνικές περιφέρειες, πολιτικών προτεραιοτήτων που δεν εστιάζουν στη καταγραφή σχετικών πολιτιστικών δράσεων, αλλά και της πιθανής έλλειψης συντονισμού μεταξύ των διοικητικών επιπέδων. Επιπλέον, η έλλειψη πόρων για τη συλλογή και ανάλυση δεδομένων, οι διαφορετικές μεθοδολογίες που ενδέχεται να καθιστούν δύσκολη τη σύγκριση των στοιχείων μεταξύ περιφερειών καθώς και η έλλειψη διαφάνειας/δυσκολία πρόσβασης στα σχετικά δεδομένα μπορεί να συμβάλλουν στον περιορισμό των διαθέσιμων δημόσιων πληροφοριών.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η προώθηση των δράσεων πολιτισμού αποτελεί κρίσιμο μοχλό περιφερειακής ανάπτυξης, καθώς η πολιτιστική κληρονομιά συμβάλλει στην αναζωογόνηση των πόλεων και των περιφερειών, ενισχύοντας την ταυτότητά τους και προσελκύοντας τουρισμό. Ο πολιτιστικός τουρισμός αποτελεί σημαντικό μέρος των τουριστικών δραστηριοτήτων στην Ευρώπη, γεγονός που υπογραμμίζει τη σημασία της πολιτιστικής κληρονομιάς στην οικονομική ανάπτυξη. Σε αυτό τον άξονα το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) στηρίζει την πολιτιστική κληρονομιά μέσω δράσεων που χρηματοδοτούν την προστασία, την ανάπτυξη και την προώθηση πολιτιστικών αγαθών σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο. Μέσω του πολυετούς προγράμματος «Ορίζων 2020» η Ευρωπαϊκή Ένωση επένδυσε 25 εκατ. ευρώ το 2019 σε τέσσερα έργα με στόχο τη μετατροπή ιστορικών αστικών περιοχών και πολιτιστικών τοπίων σε κόμβους επιχειρηματικότητας, κοινωνικής και πολιτιστικής ολοκλήρωσης. Τα προγράμματα αυτά αφορούν την μετατροπή αγροτικών περιοχών σε παραδείγματα ανάδειξης της πολιτισμικής και φυσικής κληρονομιάς ως δύναμη αναγέννησης (πρόγραμμα RURITAGE), την ανάδειξη ιστορικών κέντρων πόλεων ως πόλους βιώσιμης ανάπτυξης και οικονομικής μεγέθυνσης (πρόγραμμα ROCK), την εφαρμογή και ανταλλαγή καινοτόμων μοντέλων «κυκλικής» χρηματοδότησης επιχειρηματικών μοντέλων και μοντέλων διακυβέρνησης για την επαναχρησιμοποίηση πολιτιστικής κληρονομιάς και τοπίων (πρόγραμμα CLIC), αλλά και την δοκιμή βέλτιστων πρακτικών για την προσαρμοστική επαναχρησιμοποίηση της κληρονομιάς στην Ευρώπη (πρόγραμμα Open Heritage)¹⁴.

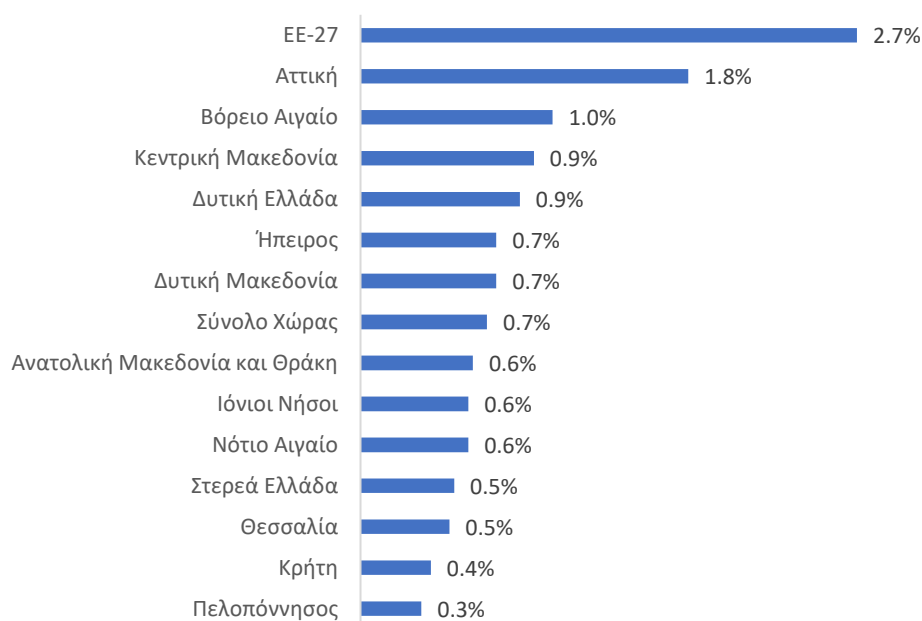
Μεταξύ άλλων δεικτών, η ανάλυση των χρήσεων γης για πολιτισμό και τέχνες έχει μεγάλη σημασία, καθώς οι χρήσεις γης περιγράφουν σε μεγάλο βαθμό τη διαχρονική κατεύθυνση κονδυλίων και τις ανάγκες αλλά και το αναπτυξιακό μοντέλο της κάθε περιφέρειας. Δράσεις

¹⁴ <https://culture.ec.europa.eu/el/cultural-heritage/cultural-heritage-in-eu-policies/cultural-heritage-in-regional-policy>

τέχνης και πολιτισμού συμβάλλουν στην πολιτιστική ταυτότητα μιας περιοχής, ενισχύουν τον τουρισμό, δημιουργούν οικονομικά οφέλη και βελτιώνουν εν γένει την ποιότητα ζωής. Σε βάθος δεκαετίας, οι χρήσεις γης για πολιτιστικές δραστηριότητες και δραστηριότητες τεχνών (Διάγραμμα 7.1) στις ελληνικές περιφέρειες κυμαίνονται μεταξύ 0,3% (Πελοπόννησος) και 1,8% (Αττική), ποσοστά χαμηλότερα από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (2,7%).

Διάγραμμα 7.1: Μέσος όρος χρήσεων γης 2009-2018 για Πολιτιστικές Δραστηριότητες και Δραστηριότητες Αναψυχής

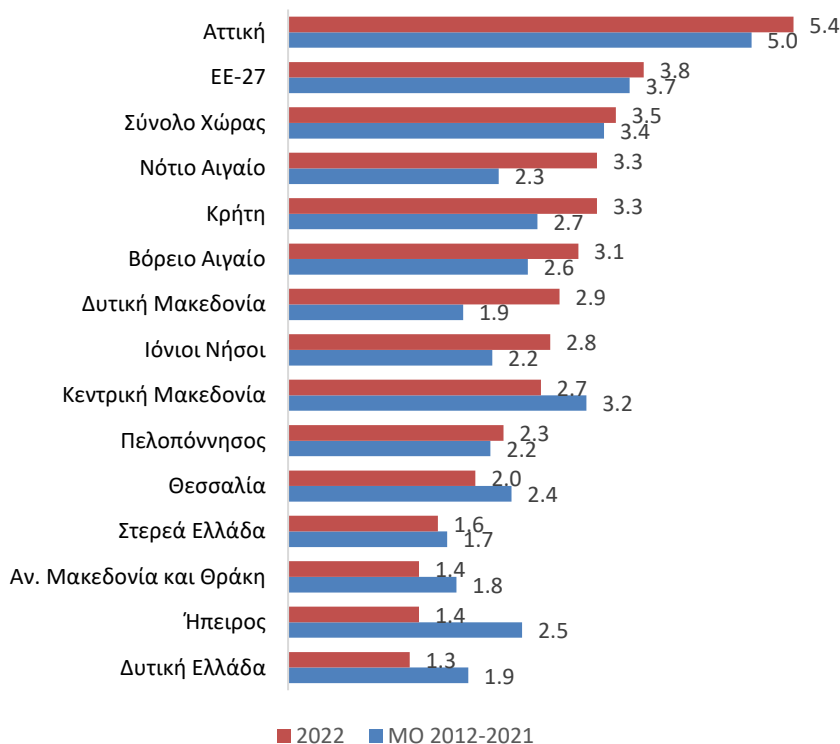

Πηγή: Eurostat, **Επεξεργασία στοιχείων:** IOBE

Η επαγγελματική δραστηριότητα σε χώρους πολιτισμού περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα ειδικοτήτων, όπως εικαστικούς καλλιτέχνες, μουσικούς, συγγραφείς, αλλά και εργαζόμενους σε μουσεία, θέατρα και άλλους χώρους με πολιτιστικό ενδιαφέρον. Αυτοί οι επαγγελματίες συμβάλλουν ενεργά στη διατήρηση, ανάπτυξη και προώθηση του πολιτισμού, εμπλουτίζοντας την πολιτιστική εμπειρία του κοινού και αναδεικνύοντας την καλλιτεχνική κληρονομιά και δημιουργία. Σύμφωνα με τα τελευταία στοιχεία του 2022 (Διάγραμμα 7.2), το ποσοστό των απασχολούμενων στους χώρους πολιτισμού (ως κύρια εργασία) στο σύνολο της απασχόλησης ανά περιφέρεια σημείωσε αύξηση σε σύγκριση με τον μέσο όρο της δεκαετίας 2012-2021 στις περισσότερες περιφέρειες της χώρας. Η μεγαλύτερη αύξηση σημειώθηκε στην περιφέρεια της Δυτικής Μακεδονίας καθώς και στην περιφέρεια του Νοτίου Αιγαίου, ενώ η μεγαλύτερη μείωση σημειώθηκε στην περιφέρεια της Ηπείρου. Σε εθνικό επίπεδο το 2022, το μερίδιο απασχόλησης σε χώρους πολιτισμού στις περιφέρειες του Νοτίου Αιγαίου (3,3%) καθώς και της Κρήτης (3,3%) παρουσιάζουν σημαντική σύγκλιση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (3,8%). Τα υψηλά ποσοστά σε σύγκριση με τις υπόλοιπες περιφέρειες επηρεάζονται και από το γεγονός ότι οι συγκεκριμένες περιφέρειες αποτελούν δημοφιλείς τουριστικούς προορισμούς για αλλοδαπούς τουρίστες αλλά και για τους κατοίκους της χώρας με αυξημένη ζήτηση για πολιτιστικές εκδηλώσεις. Η περιφέρεια της Αττικής δεδομένης της οικονομικής και πολιτιστικής δραστηριότητας ως πρωτεύουσα της

χώρας σημειώνει τα υψηλότερα επίπεδα απασχόλησης σε επαγγελματίες πολιτισμού (5,4%), πάνω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο.

Διάγραμμα 7.2: Μερίδιο απασχόλησης σε χώρους πολιτισμού στο σύνολο της απασχόλησης ανά περιφέρεια (σε %)

Πηγή: Eurostat, **Επεξεργασία στοιχείων: IOBE**

Τουρισμός

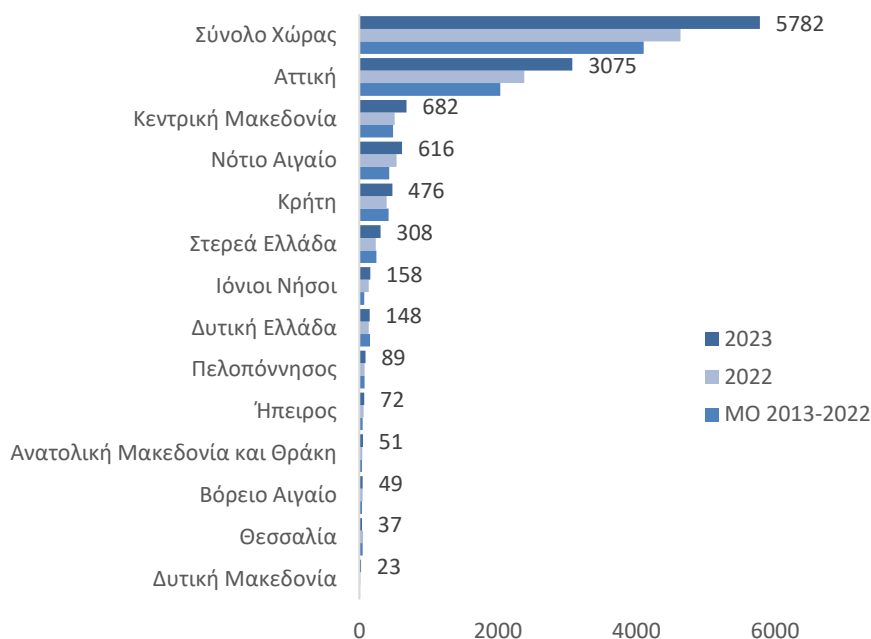
Ο τουρισμός αποτελεί έναν από τους βασικότερους πυλώνες ανάπτυξης της χώρας, διαδραματίζοντας καθοριστικό ρόλο στην ενίσχυση της τοπικής και εθνικής οικονομίας. Η συνεισφορά του στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν κάθε περιφέρειας είναι αξιοσημείωτη, καθώς δημιουργεί θέσεις εργασίας, προσελκύει επενδύσεις και συμβάλλει στην προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και των φυσικών πόρων της χώρας, ενισχύοντας παράλληλα την κοινωνική ευημερία.

Σε επίπεδο χώρας, οι εγγεγραμμένες επισκέψεις σε χώρους μουσείων αυξήθηκαν κατά 24,7% το 2023, σε επίπεδο υψηλότερο κατά 41% σε σχέση με τον μέσο όρο της περιόδου 2013-2022 (**Διάγραμμα 7.3**). Οι περιφέρειες της Αττικής (29%), της Κεντρικής Μακεδονίας (34%), της Δυτικής Μακεδονίας (34%) και της Στερεάς Ελλάδας (29%) καταγράφουν την μεγαλύτερη αύξηση μεταξύ 2022-2023. Την μεγαλύτερη μείωση στην επισκεψιμότητα μουσείων σημείωσε η περιφέρεια της Θεσσαλίας (31%) ως αποτέλεσμα και των καταστρεπτικών πλημμυρών που συνέβησαν το 2023 με μεγάλες οικονομικές επιπτώσεις σε υποδομές και την τοπική παραγωγική δομή.

Αντίστοιχα, οι επισκέψεις σε αρχαιολογικούς χώρους σε επίπεδο χώρας αυξήθηκαν κατά 22,5% το 2023, σε επίπεδο υψηλότερο κατά 41,3% συγκριτικά με τον μέσο όρο της περιόδου 2013-2021 (**Διάγραμμα 7.4**). Αύξηση στην επισκεψιμότητα παρουσιάζουν οι περιφέρειες των

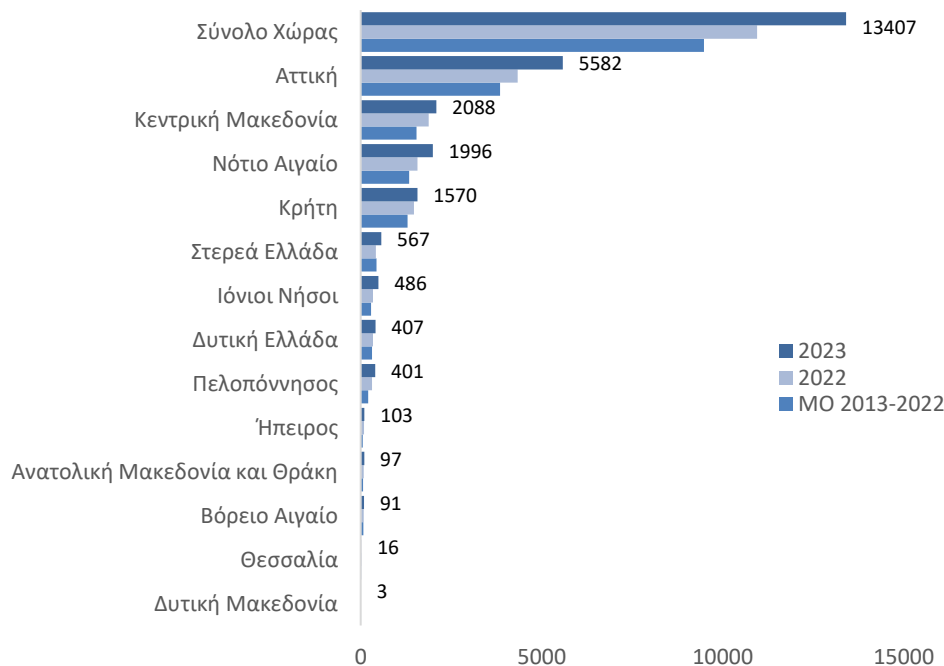
Ιονίων Νήσων (28%), της Στερεάς Ελλάδας (44%) της Δυτικής Ελλάδας (36%) και της Αττικής (29%), με το μεγαλύτερο ποσοστό αύξησης να σημειώνεται στην Δυτική Μακεδονία (78%), αν και σε μικρή βάση αριθμού επισκεπτών. Όπως και στην επισκεψιμότητα των μουσείων, η περιφέρεια της Θεσσαλίας είναι η μόνη περιφέρεια της χώρας η οποία σημειώνει μείωση της τάξης του 16% στον καταγεγραμμένο αριθμό επισκεπτών αντικατοπτρίζοντας την εκτεταμένη ζημιά που προκλήθηκε από τις καταστρεπτικές πλημμύρες την χρονιά του 2023 επηρεάζοντας την ζήτηση για τα πολιτιστικά αγαθά της περιφέρειας.

Διάγραμμα 7.3: Αριθμός επισκεπτών σε μουσεία (σε χιλ. άτομα)

Πηγή: INSETE, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Διάγραμμα 7.4: Αριθμός επισκεπτών σε αρχαιολογικούς χώρους (σε χιλ. άτομα)

Πηγή: INSETE, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Κομβικής σημασίας για την ελκυστικότητα και τη δυναμική του τουριστικού προϊόντος μιας περιφέρειας αποτελούν οι δείκτες αφίξεων και διανυκτερεύσεων. Αυτοί οι δείκτες όχι μόνο αντικατοπτρίζουν το επίπεδο ζήτησης, αλλά και συμβάλλουν στην αξιολόγηση της τουριστικής ανάπτυξης, καταδεικνύοντας την ικανότητα μιας περιοχής να προσελκύει και να διατηρεί επισκέπτες, ενισχύοντας την οικονομική της απόδοση και την αναγνωρισιμότητά της σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.

Συγκριμένα, τα στοιχεία των αφίξεων αλλοδαπών στις ελληνικές περιφέρειες τα οποία παρουσιάζονται στο **(Διάγραμμα 7.5)** αναδεικνύουν ότι όλες οι περιφέρειες της χώρας είχαν θετική αύξηση στην εισροή αλλοδαπών τουριστών με τις περιφέρειες της Δυτικής Μακεδονίας (34%) και την περιφέρεια της Δυτικής Ελλάδας (41%) να σημειώνουν τον υψηλότερο ρυθμό μεταβολής, σημαντικά μεγαλύτερη από τον μέσο όρο της χώρας (14%) τις χρονιές μεταξύ 2022-2023. Οι περιφέρειες της Δυτικής Ελλάδας, της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης και της Στερεάς Ελλάδας παρουσιάζουν παρόμοιες επιδόσεις στην εισροή αλλοδαπών τουριστών οι οποίες κατά μέσο όρο δέχθηκαν 371 χιλιάδες άτομα για το 2023. Σε σύγκριση με τον μέσο όρο της περιόδου 2015-2019 σημειώνεται αύξηση της τάξης του 31% από τις αφίξεις των αλλοδαπών στο σύνολο της χώρας.

Οι περισσότερες αφίξεις αλλοδαπών σημειώνονται σταθερά για τα έτη 2021, 2022 και 2023 στις περιφέρειες της Κεντρικής Μακεδονίας, των Ιονίων Νήσων, της Αττικής, της Κρήτης και του Νοτίου Αιγαίου, λόγω συνδυασμού σημαντικών παραγόντων. Πρώτον, η πολιτιστική και ιστορική κληρονομιά, με την Αττική να ξεχωρίζει για την Ακρόπολη και άλλα εμβληματικά μνημεία, προσελκύει τουρίστες παγκοσμίως. Δεύτερον, οι περιοχές αυτές διαθέτουν εξαιρετικές φυσικές ομορφιές, όπως γραφικές παραλίες και δημοφιλείς προορισμούς, όπως η Σαντορίνη, η Κέρκυρα και η Κρήτη, που προσελκύουν επισκέπτες από όλο τον κόσμο. Επιπλέον, οι ανεπτυγμένες τουριστικές υποδομές και η εύκολη πρόσβαση μέσω διεθνών αεροδρομίων και λιμανιών διευκολύνουν την τουριστική ροή. Το ευνοϊκό μεσογειακό κλίμα με τις μακρές καλοκαιρινές περιόδους, σε συνδυασμό με την ποικιλία εμπειριών που προσφέρουν οι συγκεκριμένες περιοχές – από παραλίες και πολιτιστικά αξιοθέατα μέχρι νυχτερινή ζωή – καθιστούν τις περιφέρειες αυτές εξαιρετικά ελκυστικές για διεθνείς επισκέπτες, καλύπτοντας τις ανάγκες πολλών διαφορετικών κατηγοριών τουριστών.

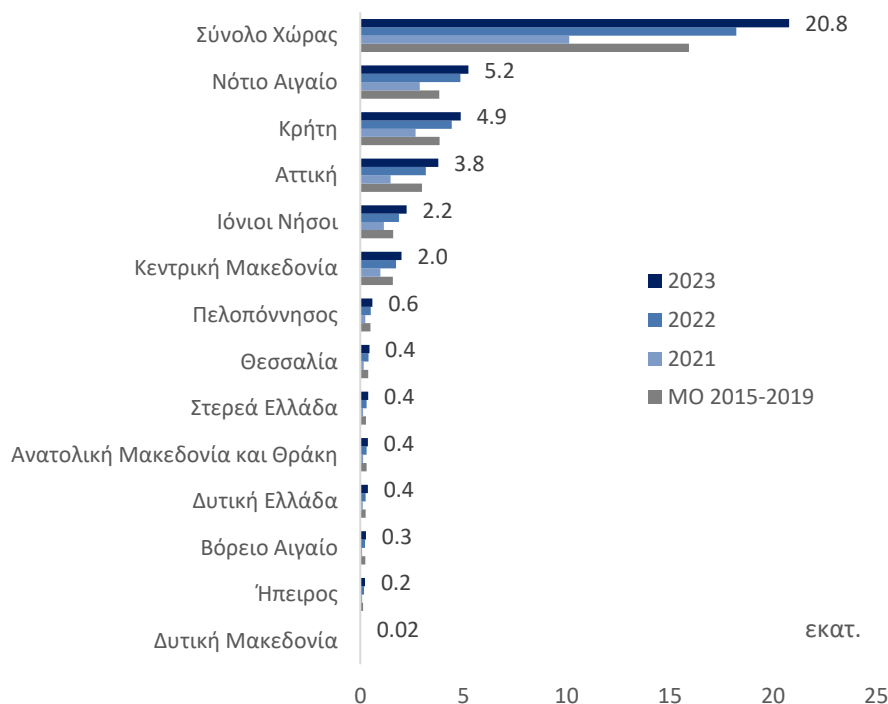
Τα διαθέσιμα στοιχεία για τις αφίξεις ημεδαπών στις ελληνικές περιφέρειες **(Διάγραμμα 7.6)** καταδεικνύουν ισόρροπη αύξηση των αφίξεων σε όλες τις περιφέρειες οι οποίες μεταξύ 2022 και 2023 δεν ξεπερνά το 20%. Ο υψηλότερος ετήσιος ρυθμός μεταβολής παρατηρείται στις περιφέρειες της Δυτικής Μακεδονίας (19%), της Ηπείρου (18%) και της Κεντρικής Μακεδονίας (20%). Σε σύγκριση με τον μέσο όρο της περιόδου 2015-2019 σημειώνεται αύξηση της τάξης του 18% από τις αφίξεις των ημεδαπών στο σύνολο της χώρας. Παρόμοιες αυξητικές τάσεις ανά περιφέρεια ως προς τον αριθμό των αφίξεων των ημεδαπών σημειώνεται για τις χρονιές 2021, 2022 και 2023, οι οποίες μεταξύ 2021 (κατά μέσο όρο 265 χιλιάδες) και 2023 (κατά μέσο όρο 485 χιλιάδες) έχουν σχεδόν διπλασιαστεί. Αντίστοιχη αύξηση σημειώνεται και στις περιφέρειες της Κρήτης και της Θεσσαλίας στις αφίξεις ημεδαπών κατά μέσο όρο 551 χιλιάδες για το 2023.

Διαχρονικά οι περισσότερες αφίξεις ημεδαπών σημειώνονται στις περιφέρειες της Πελοποννήσου, της Κεντρικής Μακεδονίας και της Αττικής για διάφορους λόγους. Πρώτον, η Αττική, ως το μεγαλύτερο αστικό κέντρο της χώρας με την Αθήνα πρωτεύουσα, προσελκύει

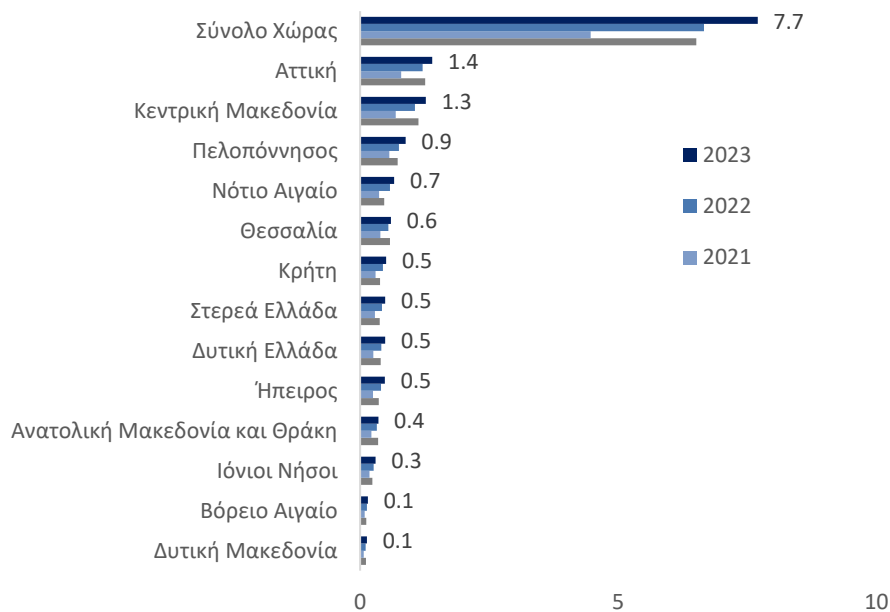
πολλούς ημεδαπούς για λόγους εργασίας, εκπαίδευσης και αναψυχής, ενώ η πλούσια πολιτιστική της κληρονομιά και τα αξιοθέατα ενισχύουν την ελκυστικότητά της. Παράλληλα, η Κεντρική Μακεδονία, με τη Θεσσαλονίκη ως κεντρικό πόλο, προσφέρει εύκολη πρόσβαση σε παραθαλάσσιους και ορεινούς προορισμούς, καθιστώντας την έναν αγαπημένο προορισμό για Έλληνες ταξιδιώτες που αναζητούν ποικιλία στις δραστηριότητές τους. Η Πελοπόννησος, με την πλούσια ιστορία και τα αρχαιολογικά μνημεία της, όπως η Επίδαυρος και οι Μυκήνες, σε συνδυασμό με τους παραθαλάσσιους προορισμούς, αποτελεί ιδανική επιλογή για διακοπές λόγω της φυσικής ομορφιάς και της εγγύτητάς της στα μεγάλα αστικά κέντρα.

Επιπλέον ένας παράγοντας που ενδέχεται να ενισχύει την τουριστική κίνηση προς αυτές τις περιοχές είναι η εύκολη πρόσβαση μέσω καλά ανεπτυγμένων οδικών δικτύων. Η κοντινή τους απόσταση από τα μεγάλα αστικά κέντρα τις καθιστά ιδανικές για σύντομες αποδράσεις, όπως Σαββατοκύριακα ή αργίες, ενώ η ποικιλία των επιλογών που προσφέρουν, από πολιτιστικά αξιοθέατα μέχρι φυσικά τοπία και παραθαλάσσιους ή ορεινούς προορισμούς, καλύπτει τις ανάγκες των περισσότερων Ελλήνων ταξιδιωτών. Επιπλέον, οι καλά ανεπτυγμένες τουριστικές υποδομές, με πληθώρα καταλυμάτων και υπηρεσιών, εξυπηρετούν τις απαιτήσεις των ημεδαπών, προσφέροντας οικογενειακές και οικονομικές επιλογές διαμονής, καθιστώντας τις περιοχές αυτές ακόμα πιο ελκυστικές για εγχώριο τουρισμό.

Διάγραμμα 7.5: Αφίξεις αλλοδαπών ανά περιφέρεια

Πηγή: INSETE, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Διάγραμμα 7.6: Αφίξεις ημεδαπών ανά περιφέρεια

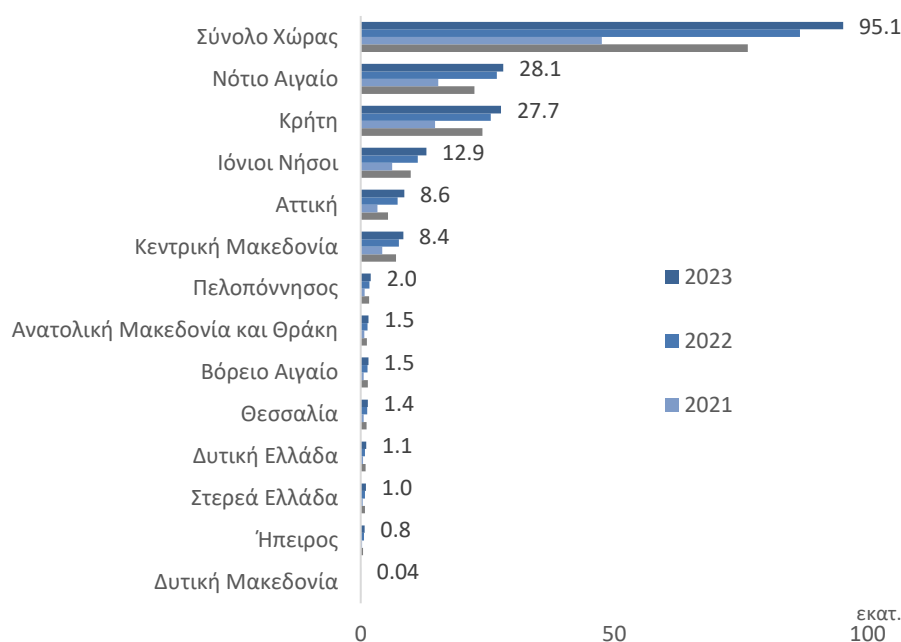
Πηγή: INSETE, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Όσον αφορά στις επιλογές διανυκτέρευσης των αλλοδαπών τουριστών (**Διάγραμμα 7.7**), στο σύνολο της χώρας σημειώνεται αύξηση το 2023 σε σχέση με τον μέσο όρο των ετών 2015-2019, της τάξης του 25%. Την περίοδο 2022-2023 όλες οι περιφέρειες της χώρας σημείωσαν αύξηση στις διανυκτερεύσεις αλλοδαπών με τις περιφέρειες της Δυτικής Μακεδονίας (28%) και της Δυτικής Ελλάδας (30%) να παρουσιάζουν τα υψηλότερα ποσοστά. Τα χαμηλότερα ποσοστά αύξησης την ίδια περίοδο παρουσιάζουν οι περιφέρειες της Κρήτης (8%) και του Νοτίου Αιγαίου (5%). Παρόμοιες τάσεις ως προς τον αριθμό διανυκτερεύσεων αλλοδαπών για τις χρονιές 2022 και 2023 παρουσιάζουν οι περιφέρειες του Βορείου Αιγαίου και Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης οι οποίες κατά μέσο όρο το 2023 φιλοξένησαν 1522 χιλιάδες άτομα. Αντίστοιχη σύγκλιση παρουσίασαν την ίδια χρονιά οι περιφέρειες της Κεντρικής Μακεδονίας και της Αττικής οι οποίες φιλοξένησαν κατά μέσο όρο 8485 χιλιάδες άτομα. Διαχρονικά, οι περιφέρειες των Ιονίων Νήσων της Κρήτης και του Νοτίου Αιγαίου σημειώνουν τις περισσότερες διανυκτερεύσεις αλλοδαπών ως ιδιαίτερα δημοφιλείς καλοκαιρινοί τουριστικοί προορισμοί για το διεθνές κοινό.

Αντίστοιχα, οι διανυκτερεύσεις των ημεδαπών (**Διάγραμμα 7.8**) σε επίπεδο χώρας το 2023 σημείωσαν επίσης αύξηση της τάξης του 19% σε σχέση με τον μέσο όρο της περιόδου 2015-2019. Σε περιφερειακό επίπεδο, τον υψηλότερο ρυθμό μεταβολής μεταξύ 2022-2023 παρουσίασαν η Δυτική Μακεδονία (18%), η Ήπειρος (17%), η Κεντρική Μακεδονία (16%) και η Αττική (16%), ενώ την μικρότερη αύξηση παρουσίασε η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη (8%). Παρόμοια τάση στον αριθμό των διανυκτερεύσεων ημεδαπών σημειώθηκε στην Ήπειρο και στην Δυτική Ελλάδα οι οποίες κατά μέσο όρο το 2023 φιλοξένησαν 985 χιλιάδες άτομα αλλά και μεταξύ Νοτίου Αιγαίου και Πελοποννήσου οι οποίες κατά μέσο όρο την ίδια χρονιά φιλοξένησαν 1897 χιλιάδες άτομα της ημεδαπής. Διαχρονικά, οι κάτοικοι της ημεδαπής επιλέγουν να διανυκτερεύσουν στις περιφέρειες της Κεντρικής Μακεδονίας και Αττικής ενδεχομένως λόγω των ανεπτυγμένων υποδομών, της πολιτιστικής κληρονομιάς και

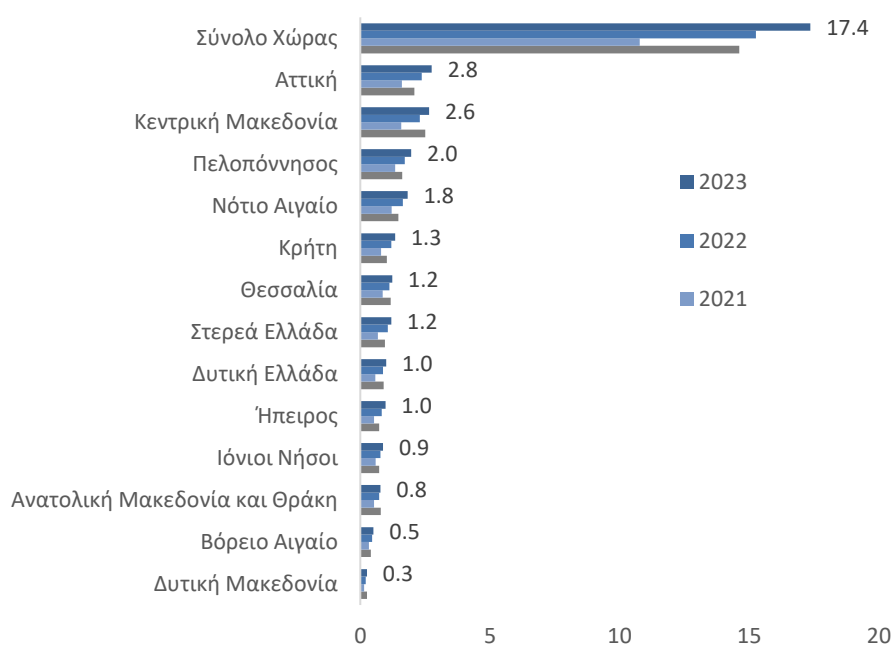
της εύκολης πρόσβασης δεδομένου του ότι οι περιοχές αυτές προσφέρουν επίσης πολλαπλές επιλογές αναψυχής και επαγγελματικών δραστηριοτήτων.

Διάγραμμα 7.7: Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών ανά περιφέρεια

Πηγή: INSETE, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Διάγραμμα 7.8: Διανυκτερεύσεις ημεδαπών ανά περιφέρεια

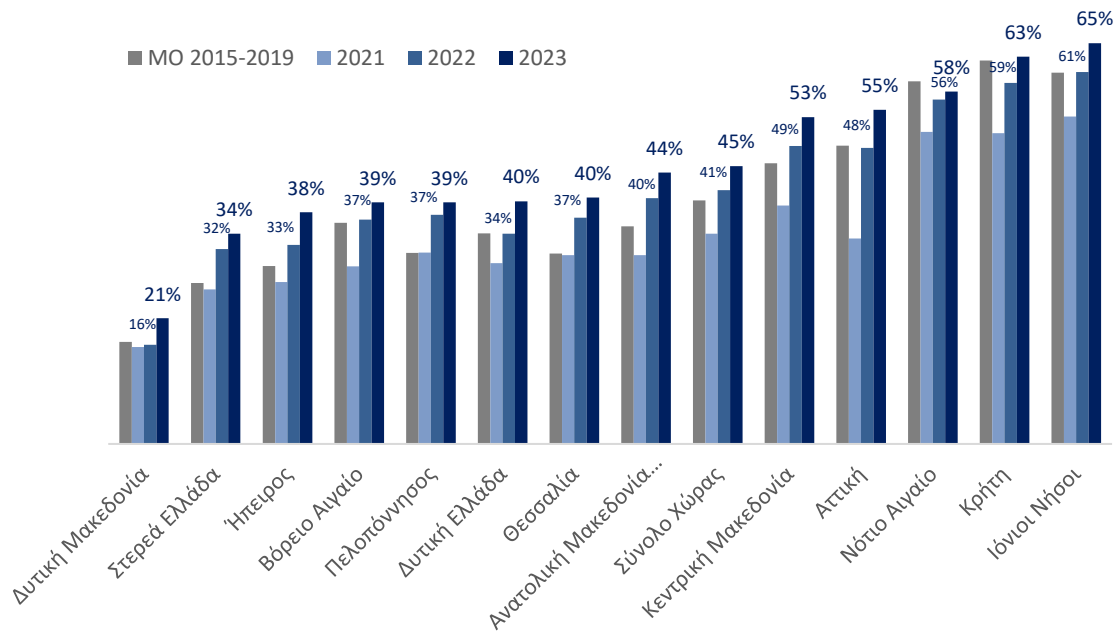

Πηγή: INSETE, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Τα στοιχεία για την πληρότητα των ξενοδοχειακών καταλυμάτων, ανεξάρτητα από την χώρα προέλευσης των τουριστών που τα επιλέγουν (Διάγραμμα 7.9) έχουν σημειώσει σε όλες τις περιφέρειες της χώρας αύξηση μεταξύ 2022 και 2023 ωστόσο την εντονότερη ποσοστιαία

αύξηση σημειώνει η περιφέρεια της Δυτικής Μακεδονίας (27%). Η πληρότητα των ξενοδοχειακών καταλυμάτων σε επίπεδο χώρας το 2023 ήταν υψηλότερη από τον μέσο όρο της περιόδου 2025-2019 κατά 14 ποσοστιαίες μονάδες. Οι περιφέρειες της Κεντρικής Μακεδονίας, της Αττικής, του Νοτίου Αιγαίου, της Κρήτης και των Ιονίων Νήσων παρουσίασαν τα υψηλότερα ποσοστά πληρότητας για το 2023 μεταξύ 53%-65%, υψηλότερη από τον μέσο όρο της χώρας (45%). Τέλος, οι περιφέρειες της Ηπείρου, του Βορείου Αιγαίου, της Πελοποννήσου, της Δυτικής Ελλάδας και της Θεσσαλίας παρουσίασαν παρόμοιες επιδόσεις στην πληρότητα των ξενοδοχειακών καταλυμάτων τους μεταξύ 39%-40% για το 2023.

Διάγραμμα 7.9: Πληρότητα ξενοδοχειακών καταλυμάτων ανά περιφέρεια

Πηγή: INSETE, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

8. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ

Περιβάλλον

Η μείωση των βιομηχανικών και οικιακών αποβλήτων, μαζί με την κατάλληλη διαχείρισή τους, αποτελεί βασικό στοιχείο για την ελαχιστοποίηση των αρνητικών συνεπειών της ανθρώπινης δραστηριότητας στο περιβάλλον. Σε αυτό το πλαίσιο, η στροφή από το παραδοσιακό γραμμικό οικονομικό μοντέλο σε ένα πιο βιώσιμο μοντέλο Κυκλικής Οικονομίας είναι καθοριστικής σημασίας. Η Κυκλική Οικονομία αποσκοπεί στον περιορισμό της παραγωγής απορριμμάτων και της ανάγκης για υγειονομική ταφή, ενώ προωθεί τη διαδικασία επαναχρησιμοποίησης και ανακύκλωσης υλικών μέσα στον κύκλο της παραγωγής.

Η ιεραρχία των αποβλήτων αποτελεί τον πυρήνα του μοντέλου της Κυκλικής Οικονομίας στη διαχείριση των απορριμμάτων, προτάσσοντας τη μείωση της παραγωγής αποβλήτων και την προώθηση βιώσιμων πρακτικών. Στην κορυφή της ιεραρχίας¹⁵ βρίσκεται η πρόληψη, η οποία στοχεύει στη μείωση της δημιουργίας αποβλήτων, ακολουθούμενη από την παραγωγή προϊόντων που δεν καταλήγουν σε απόβλητα. Στη συνέχεια, η προετοιμασία για επαναχρησιμοποίηση και η ανακύκλωση ενθαρρύνουν την αξιοποίηση υλικών και προϊόντων, ενώ η ανάκτηση ενέργειας ή υλικών από τα απόβλητα έρχεται μετά, με τελευταία επιλογή την απόρριψη σε χώρους υγειονομικής ταφής, η οποία θεωρείται η λιγότερο επιθυμητή επιλογή.

Αναλυτικότερα, η διεργασία καύσης απορριμμάτων (αποτέφρωση) αποτελεί μια μέθοδο διαχείρισης αποβλήτων¹⁶ που περιλαμβάνει την καύση των υλικών σε υψηλές θερμοκρασίες, με στόχο τη μείωση του όγκου και της βλαπτικότητας των απορριμμάτων. Κατά τη διάρκεια αυτής της διαδικασίας, τα οργανικά υλικά καίγονται, με αποτέλεσμα τη μετατροπή τους σε στάχτη, αέριους ρύπους και υπολείμματα. Η ανάκτηση ενέργειας από απορρίμματα αποτελεί μια βιώσιμη μέθοδο διαχείρισης αποβλήτων που μετατρέπει τα απορρίμματα σε ενέργεια μέσω διαφόρων διαδικασιών, όπως η καύση, η αναερόβια χώνευση και η αεριοποίηση. Αυτή η προσέγγιση όχι μόνο μειώνει τον όγκο των απορριμμάτων που χρειάζεται να ταφούν, αλλά και αξιοποιεί την ενέργεια που περιέχουν για να παραχθούν ηλεκτρισμός ή θερμότητα. Η διαχείριση αποβλήτων με τη μέθοδο της ανάκτησης ενέργειας συμβάλλει στη μείωση της εξάρτησης από τα ορυκτά καύσιμα, ενώ ταυτόχρονα ελαχιστοποιεί τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις των χώρων υγειονομικής ταφής.

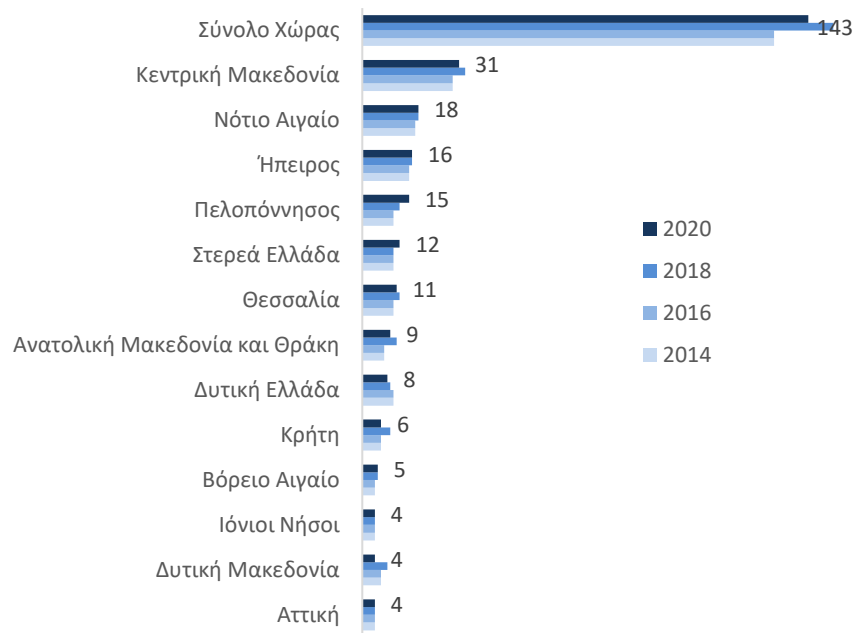
Στις επόμενες παραγράφους παρουσιάζεται η εικόνα των ελληνικών περιφερειών ως προς τις διαδικασίες αποτέφρωσης και ανάκτησης ενέργειας από απορρίμματα. Τα πιο πρόσφατα διαθέσιμα στοιχεία για τον αριθμό εγκαταστάσεων αποτέφρωσης απορριμμάτων ανά περιφέρεια αφορούν το 2020. Σημειώνεται ότι δεδομένης της σημαντικής επιβάρυνσης του περιβάλλοντος που προκαλείται από την αποτέφρωση, περιβαλλοντικά θεωρείται επιθυμητή η μείωση των σχετικών εγκαταστάσεων και η ανακατεύθυνση περιφερειακών κονδυλίων στην ανάπτυξη εγκαταστάσεων διαχείρισης απορριμμάτων υψηλής ενεργειακής

¹⁵ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:02008L0098-20180705>

¹⁶ <https://ec.europa.eu/environment/pdf/waste/WASTE%20BROCHURE.pdf>

αποδοτικότητα με τεχνολογίες φιλικότερες προς το περιβάλλον όπως οι εγκαταστάσεις ανάκτησης ενέργειας. Σε αυτό τον άξονα, μόνο τρεις περιφέρειες παρουσιάζουν μείωση στον αριθμό των εγκαταστάσεων (Διάγραμμα 8.1). Συγκεκριμένα, σε σύγκριση με τον μέσο όρο της περιόδου 2014-2018, οι περιφέρειες που σημειώνουν μείωση είναι της Δυτικής Μακεδονίας (40%), της Κρήτης (14%) και της Δυτικής Ελλάδας (17%), ενώ σε επίπεδο ΕΕ για την ίδια περίοδο οι μονάδες αποτέφρωσης περιορίστηκαν κατά 19%. Αντίθετα σε εθνικό επίπεδο σημειώνεται αύξηση της τάξης του 3%.

Διάγραμμα 8.1: Αριθμός εγκαταστάσεων αποτέφρωσης απορριμμάτων

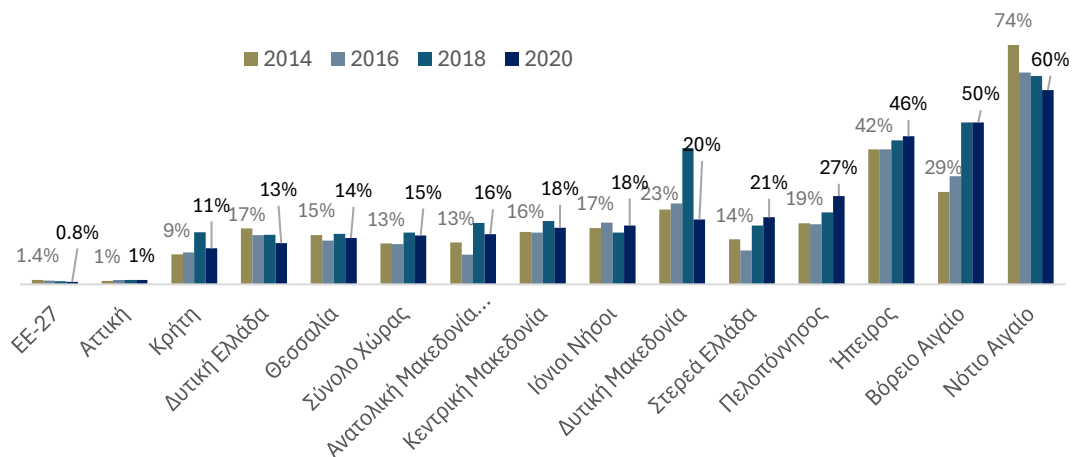
Πηγή: Eurostat, **Επεξεργασία στοιχείων:** IOBE

Στο σύνολο των μονάδων διαχείρισης αποβλήτων (Διάγραμμα 8.2) οι περιφέρειες της Ηπείρου, του Βορείου Αιγαίου και του Νοτίου Αιγαίου διαχρονικά (2014-2020) παρουσιάζουν υψηλό ποσοστό ενεργών μονάδων αποτέφρωσης σημαντικά μεγαλύτερο από τον εθνικό μέσο όρο (15% το 2020). Αιτίες που έχουν ωθήσει σε αυτή την πραγματικότητα ενδέχεται να είναι οι γεωγραφικές και πληθυσμιακές ιδιαιτερότητες αυτών των περιοχών, όπως η απομόνωση των νησιωτικών περιοχών και η ορεινή μορφολογία, οι οποίες καθιστούν την αποτέφρωση πιο ελκυστική επιλογή σε σχέση με την υγειονομική ταφή, καθώς οι περιορισμένοι διαθέσιμοι χώροι για χωματερές και οι αυξημένες μεταφορικές δυσκολίες ωθούν προς τη χρήση αυτής της μεθόδου. Επιπλέον, οι περιφέρειες αυτές διαθέτουν μικρότερα αστικά κέντρα με λιγότερες εναλλακτικές λύσεις διαχείρισης αποβλήτων, γεγονός που καθιστά την αποτέφρωση πιο αναγκαία και αποτελεσματική για την τοπική διαχείριση.

Αντίθετα οι περιφέρειες της Αττικής, της Κρήτης και της Δυτικής Ελλάδας παρουσιάζουν περιορισμένο αριθμό εγκαταστάσεων αποτέφρωσης απορριμμάτων πάρα το γεγονός ότι οι υπάρχουσες μονάδες εξυπηρετούν συγκριτικά με τις άλλες περιφέρειες τον μεγαλύτερο πληθυσμό ανά μονάδα (Διάγραμμα 8.3). Η τάση αυτή μπορεί εν μέρει να εξηγηθεί από το γεγονός ότι στις περιοχές αυτές υπάρχει μεγαλύτερη ενσωμάτωση άλλων μεθόδων

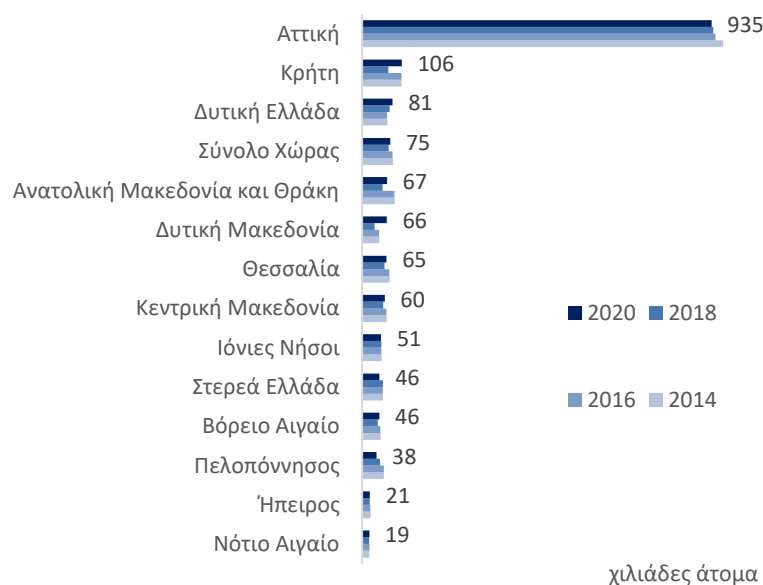
διαχείρισης αποβλήτων, όπως η υγειονομική ταφή και η ανακύκλωση, λόγω των διαθέσιμων υποδομών και του μεγάλου όγκου αποβλήτων που πρέπει να διαχειριστούν. Επιπλέον, η Αττική και η Κρήτη, ως τουριστικοί και οικονομικοί κόμβοι, έχουν δώσει έμφαση σε περιβαλλοντικές πολιτικές που προωθούν την ανακύκλωση και άλλες βιώσιμες μεθόδους διαχείρισης αποβλήτων, περιορίζοντας έτσι την ανάπτυξη νέων μονάδων αποτέφρωσης. Τέλος, η κοινωνική και πολιτική αντίσταση στην αποτέφρωση λόγω των ανησυχιών για την ποιότητα του αέρα και τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις ενδέχεται να έχει καθυστερήσει την ανάπτυξη τέτοιων εγκαταστάσεων, παρότι οι ανάγκες εξυπηρέτησης είναι μεγάλες.

Διάγραμμα 8.2: Ποσοστό μονάδων αποτέφρωσης το σύνολο των μονάδων διαχείρισης αποβλήτων ανά περιφέρεια

Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Διάγραμμα 8.3: Εξυπηρέτηση Πληθυσμού ανά μονάδα αποτέφρωσης

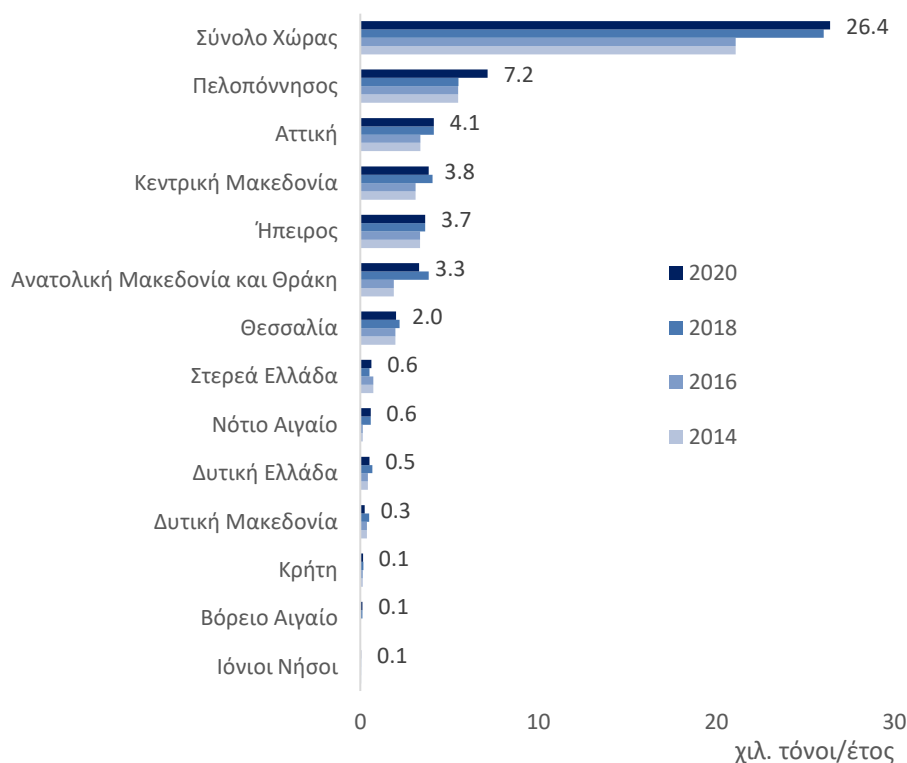

Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Αξίζει να σημειωθεί επίσης ότι η δυναμικότητα των εγκαταστάσεων αποτέφρωσης των περιφερειών διαφέρει από τον απόλυτο αριθμό μονάδων ανά περιφέρεια. Συγκεκριμένα, η περιφέρεια της Πελοποννήσου σημειώνει διαχρονικά την υψηλότερη δυναμικότητα (ικανότητα διαχείρισης χιλιάδων τόνων απορριμμάτων ανά έτος) συγκριτικά με όλες τις άλλες περιφέρειες της χώρας, ξεπερνώντας ακόμα και τα δύο μεγαλύτερα μητροπολιτικά κέντρα της της Αττικής και της Κεντρικής Μακεδονίας (**Διάγραμμα 8.4**).

Η αιτία αυτής της διαφοράς που παρουσιάζει η περιφέρεια της Πελοποννήσου ενδέχεται να εξηγείται από μια εντατική προσπάθεια για τη δημιουργία σύγχρονων εγκαταστάσεων διαχείρισης αποβλήτων υψηλής δυναμικότητας δεδομένης της πρότερης κατάστασης που αντιμετώπιζε η περιφέρεια για πολλά χρόνια με παράνομες χωματερές και ελλιπείς υποδομές διαχείρισης αποβλήτων. Επιπλέον, ώθηση στην κατεύθυνση στρατηγικών επενδύσεων εντός της περιφέρειας σε εγκαταστάσεις αποτέφρωσης υψηλής δυναμικότητας ενδέχεται να έδωσε το γεγονός ότι η Πελοπόννησος εξυπηρετεί μια ευρεία γεωγραφική περιοχή με αρκετούς αγροτικούς και αστικούς πληθυσμούς το οποίο συνεπάγεται εκτεταμένη ανάγκη για ανάπτυξη μονάδων αποτέφρωσης υψηλής δυναμικότητας.

Διάγραμμα 8.4: Δυναμικότητα αποτέφρωσης απορριμμάτων

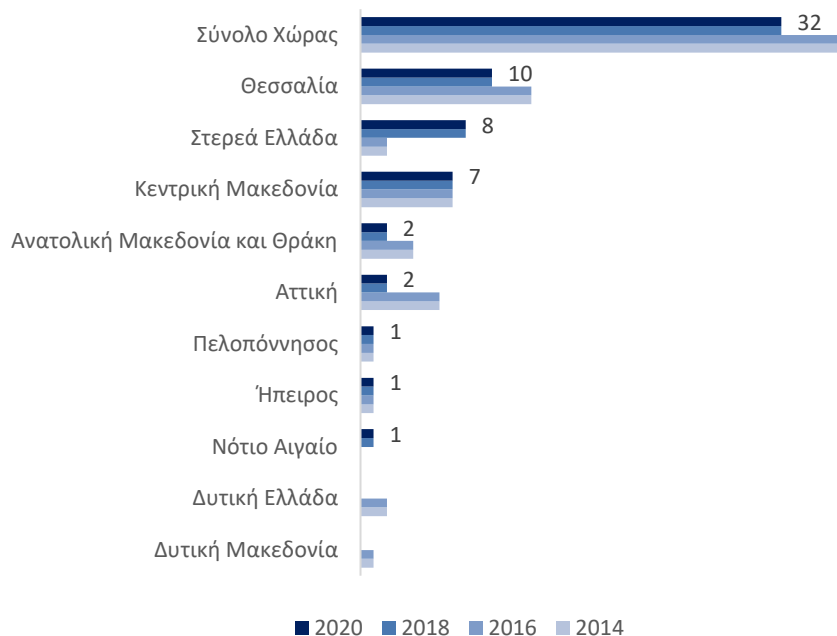
Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Με την ανάκτηση ενέργειας από απορρίμματα να αποτελεί μια φιλικότερη λύση στη διαχείριση αποβλήτων, οι ελληνικές περιφέρειες παρουσιάζουν μια σημαντικά διαφορετική εικόνα (**Διάγραμμα 8.5**). Ειδικότερα, οι περιφέρειες που συγκεντρώνουν τις περισσότερες μονάδες ανάκτησης ενέργειας είναι οι περιφέρειες της Κεντρικής Μακεδονίας (7), της Στερεάς Ελλάδας (8) και της Θεσσαλίας (10) για το 2020. Αντίθετα η περιφέρεια της Αττικής παρά τον μεγάλο πληθυσμό και την εκτεταμένη οικονομική δραστηριότητα που έχει, γεγονός που συνεπάγεται μεγάλη παραγωγή αποβλήτων, διαθέτει μόνο 2 μονάδες. Αξίζει να

σημειωθεί ότι οι περιφέρειες του Βορείου Αιγαίου, της Κρήτης, της Δυτικής Μακεδονίας, των Ιονίων Νήσων και της Δυτικής Ελλάδας δεν διαθέτουν καμία μονάδα ανάκτησης ενέργειας από το 2018 και μετά. Η απουσία σχετικών μονάδων σε αυτές τις περιφέρειες μπορεί να αποδοθεί σε γεωγραφικές και οικονομικές προκλήσεις, όπως η απομόνωση, το μικρό μέγεθος της αγοράς ή η χαμηλότερη βιομηχανική δραστηριότητα, που καθιστούν λιγότερο ελκυστική ή βιώσιμη την ανάπτυξη και συντήρηση τέτοιων εγκαταστάσεων.

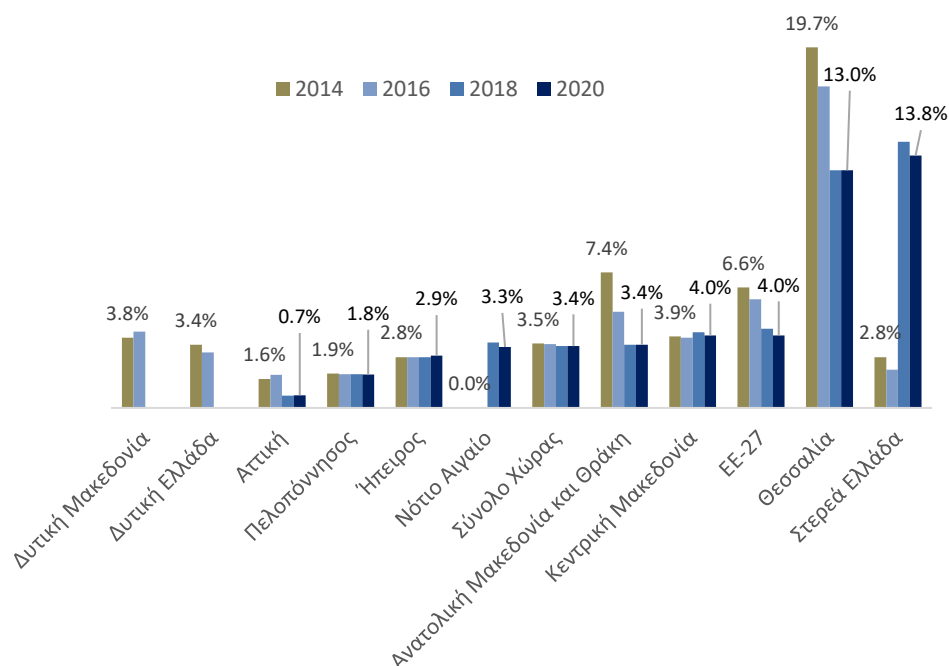
Ως προς το ποσοστό μονάδων ανάκτησης ενέργειας στο σύνολο των μονάδων διαχείρισης αποβλήτων ανά περιφέρεια (Διάγραμμα 8.6) το μεγαλύτερο ποσοστό για το 2020 σημειώνουν οι περιφέρειες της Θεσσαλίας (13%) και της Στερεάς Ελλάδας (13,8%). Ειδικά η περιφέρεια της Στερεάς Ελλάδας σημειώνει συστηματική αύξηση στην κατεύθυνση επενδύσεων σε εγκαταστάσεις ανάκτησης ενέργειας από απορρίμματα, στην οποία το 2014 μόνο το 2,8% των μονάδων διαχείρισης αποβλήτων ήταν μονάδες ανάκτησης ενέργειας ενώ το 2020 το ποσοστό ανήλθε στο 13,8%.

Διάγραμμα 8.5: Αριθμός εγκαταστάσεων ανάκτησης ενέργειας από απορρίμματα

Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

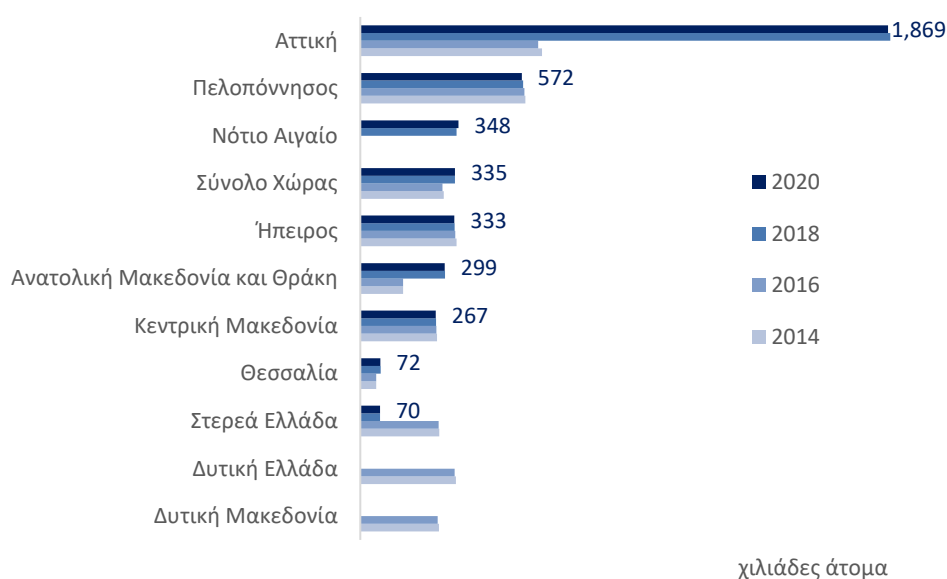
Διάγραμμα 8.6: Ποσοστό μονάδων ανάκτησης ενέργειας στο σύνολο των μονάδων διαχείρισης αποβλήτων ανά περιφέρεια

Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Οι μονάδες ανάκτησης ενέργειας στις περιφέρειες της Αττικής της Πελοποννήσου και του Νοτίου Αιγαίου λόγω του περιορισμένου αριθμού τους και του μεγάλου ντόπιου πληθυσμού σημειώνουν υψηλά επίπεδα εξυπηρέτησης πληθυσμού ανά μονάδα ανάκτησης ενέργειας (Διάγραμμα 8.7).

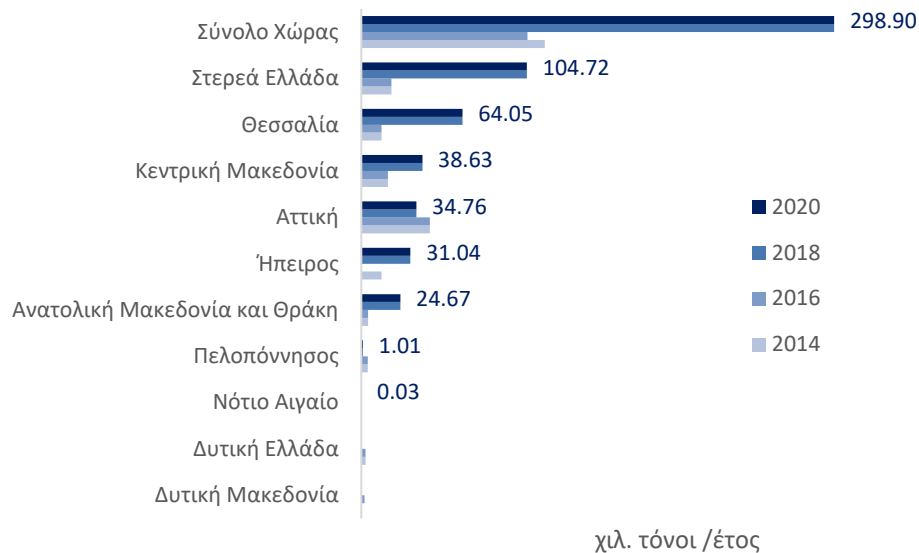
Διάγραμμα 8.7: Εξυπηρέτηση Πληθυσμού ανά μονάδα ανάκτησης ενέργειας

Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Τέλος, η υψηλότερη δυναμικότητα των εγκαταστάσεων ανάκτησης ενέργειας συναντάται στις περιφέρειες της Θεσσαλίας και της Στερεάς Ελλάδας η οποία δικαιολογείται από τον υψηλό συγκριτικά με τις άλλες περιφέρειες αριθμό μονάδων ανάκτησης ενέργειας από απορρίμματα (Διάγραμμα 8.8). Αξίζει να σημειωθεί ότι οι περιφέρειες της Αττικής, της Ηπείρου και της Κεντρικής Μακεδονίας παρουσιάζουν σύγκλιση στην δυναμικότητα τους ως προς την ανάκτηση ενέργειας παρά το γεγονός ότι οι δύο πρώτες περιφέρειες διαθέτουν σημαντικά μικρότερο αριθμό μονάδων, για την χρονιά του 2020.

Διάγραμμα 8.8: Δυναμικότητα στην ανάκτηση ενέργειας

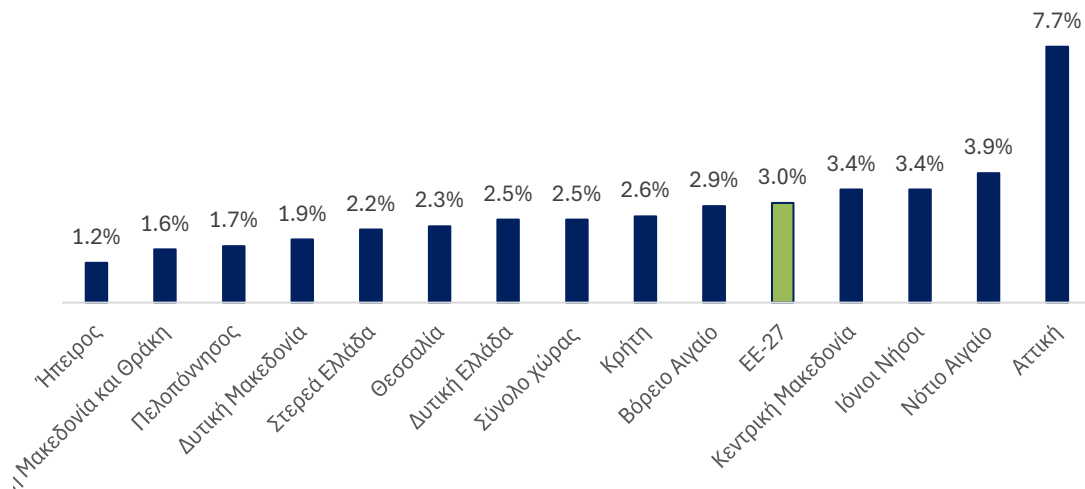

Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Χρήσεις Γης – Σιδηροδρομικά Δίκτυα

Η χωροταξία και οι μεταφορές αποτελούν θεμελιώδεις παράγοντες για την ανάπτυξη των περιφερειών μιας χώρας, καθώς διαμορφώνουν την οικονομική και κοινωνική τους δομή. Η μελέτη των χρήσεων γης σε συνδυασμό με την ανάπτυξη και την κατανομή των μεταφορικών δικτύων επιτρέπει την κατανόηση του πώς οι υποδομές επηρεάζουν τη βιωσιμότητα και τη συνοχή κάθε περιοχής. Τα δίκτυα μεταφορών, όπως το οδικό και σιδηροδρομικό δίκτυο, διαμορφώνουν την κινητικότητα των αγαθών και των ανθρώπων, ενώ συνδέουν τις περιφέρειες μεταξύ τους, ενισχύοντας την εμπορική και κοινωνική τους δραστηριότητα. Συγκεκριμένα, η χωρική κατανομή των μεταφορικών υποδομών επηρεάζει άμεσα τη χρήση της γης, καθορίζοντας τον τρόπο με τον οποίο αναπτύσσονται οι αστικές περιοχές, οι βιομηχανικές ζώνες, αλλά και οι αγροτικές περιοχές.

Τα πιο πρόσφατα δεδομένα για το ποσοστό των χρήσεων γης για δίκτυα (Διάγραμμα 8.9) καταδεικνύουν ότι οι περισσότερες περιφέρειες της χώρας έχουν αρκετά χαμηλότερο ποσοστό συγκριτικά με τον μέσο όρο της ΕΕ-27 για το 2018. Αντίστοιχα και σε εθνικό επίπεδο η χώρα βρίσκεται χαμηλότερα (2,5%) από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (3%) την ίδια χρονιά. Αντίθετα, η Κεντρική Μακεδονία (3,4%), οι Ιόνιοι Νήσοι (3,4%), το Νότιο Αιγαίο (3,9%) και η Αττική (7,7%) παρουσιάζουν υψηλότερο ποσοστό χρήσεων γης για δίκτυα μεταφορών και διανομής ενέργειας σε σύγκριση με τον μέσο όρο της χώρας αλλά και της ΕΕ-27.

Διάγραμμα 8.9: Χρήσεις γης για δίκτυα¹⁷ ανά περιφέρεια το 2018

Πηγή: Eurostat, **Επεξεργασία στοιχείων:** IOBE

Οι περιφέρειες αυτές είναι οικονομικά και τουριστικά κέντρα της χώρας, γεγονός που απαιτεί ανεπτυγμένα συστήματα μεταφορών και ενεργειακής υποδομής για να υποστηρίξουν τη δραστηριότητα και τη συνεχή ζήτηση. Συγκεκριμένα η Αττική, ως η μεγαλύτερη μητροπολιτική περιοχή, χρειάζεται εκτεταμένα δίκτυα μεταφορών και ενέργειας για να εξυπηρετεί τον πολυπληθή πληθυσμό και τις βιομηχανικές δραστηριότητες. Η Κεντρική Μακεδονία είναι μια σημαντική περιφέρεια για τη βιομηχανία και το εμπόριο της χώρας, ενώ λειτουργεί ως κομβικό σημείο μεταφορών, λόγω της γεωγραφικής της θέσης που συνδέει την Ελλάδα με τα Βαλκάνια και την Κεντρική Ευρώπη. Οι Ιόνιοι Νήσοι και το Νότιο Αιγαίο, από την άλλη, αποτελούν σημαντικούς τουριστικούς προορισμούς και διαθέτουν έντονη ζήτηση για υποδομές που εξυπηρετούν τη μετακίνηση τουριστών και την ενεργειακή κάλυψη των αναγκών τους, ειδικά κατά τη διάρκεια της τουριστικής περιόδου. Σημειώνεται ότι η γεωγραφική απομόνωση των νησιωτικών περιοχών ενισχύει την ανάγκη για καλύτερα δίκτυα μεταφορών και ενεργειακής διανομής, ώστε να υποστηριχθεί η συνδεσιμότητα με την ηπειρωτική χώρα και η σταθερή ενεργειακή τροφοδοσία.

Ενδεικτικά, ως σημαντικός παράγοντας των δικτύων μιας χώρας το σιδηροδρομικό δίκτυο της Ελλάδας διαδραματίζει έναν ιδιαίτερο ρόλο σε αυτή την ανάλυση, καθώς συνδέει σημαντικά αστικά κέντρα και περιφέρειες στην ηπειρωτική Ελλάδα, διευκολύνοντας τις μεταφορές και την επικοινωνία.

Σημειώνεται ότι οι περιφέρειες των Ιονίων Νήσων, της Ηπείρου, της Κρήτης, του Νοτίου Αιγαίου και του Βόρειου Αιγαίου διαχρονικά δεν διαθέτουν σιδηροδρομικό δίκτυο (Διάγραμμα 8.10). Αφενός, οι νησιωτικές περιφέρειες είναι απομονωμένες από την ηπειρωτική χώρα, καθιστώντας δύσκολη και δαπανηρή την κατασκευή σιδηροδρομικών γραμμών, δεδομένου ότι απαιτούνται γέφυρες ή υπόγεια τούνελ που είναι τεχνολογικά απαιτητικά και οικονομικά ασύμφορα. Αφετέρου, οι ορεινές και δύσβατες περιοχές, όπως η

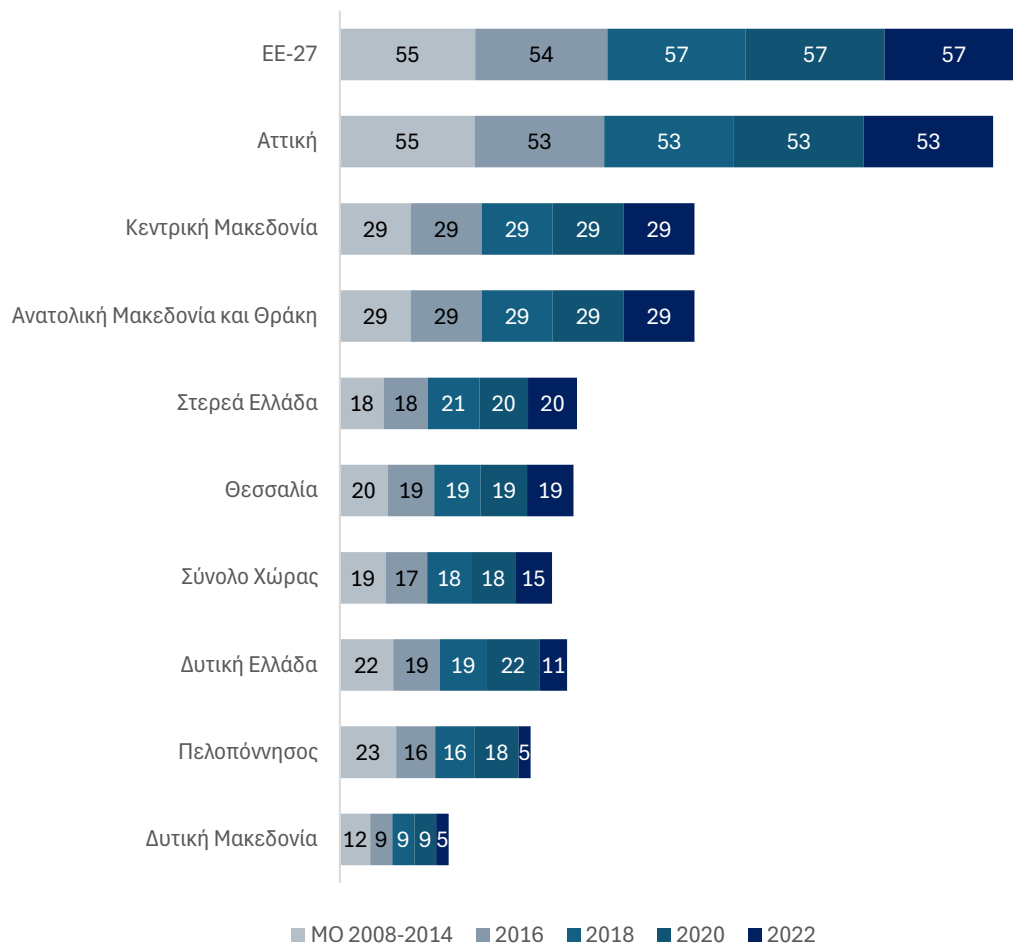
¹⁷ Αφορά τις μεταφορές, τηλεπικοινωνίες, διανομή ενέργειας, αποθήκευση, προστατευτικά έργα σύμφωνα με την κατάταξη της Eurostat

περιφέρεια της Ηπείρου, καθιστούν την κατασκευή σιδηροδρομικού δικτύου τεχνικά περίπλοκη και οικονομικά ασύμφορη, λόγω του κόστους των έργων υποδομής που απαιτούνται για να ξεπεραστούν τα γεωγραφικά εμπόδια. Αντί αυτού, οι μεταφορές στις περιοχές αυτές εξαρτώνται κυρίως από οδικά δίκτυα και ακτοπλοϊκές συνδέσεις, τα οποία εξυπηρετούν πιο αποτελεσματικά τις ανάγκες μετακίνησης των κατοίκων και των επισκεπτών. Επιπλέον, οι μικρότεροι πληθυσμοί και η χαμηλή οικονομική απόδοση των περιοχών αυτών καθιστούν τις επενδύσεις σε σιδηροδρομικά δίκτυα μη βιώσιμες από οικονομική άποψη.

Οι περιφέρειες που έχουν διαχρονικά σιδηροδρομικό δίκτυο παρουσιάζουν μια στασιμότητα με την έννοια ότι δεν παρατηρούνται σχετικές επενδύσεις για την περαιτέρω επέκταση του παλαιού δικτύου. Την μόνη θετική αύξηση σημειώνει η περιφέρεια της Στερεάς Ελλάδας. Οι περιφέρειες της Δυτικής Ελλάδας, της Πελοποννήσου και της Δυτικής Μακεδονίας στις σημειώνουν σημαντική μείωση στα χιλιόμετρα του σιδηροδρομικού δικτύου ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο γης στην περιφέρεια. Λόγοι που οδήγησαν σε αυτή την μείωση ενδέχεται να συμπεριλαμβάνουν την υποβάθμιση και το κλείσιμο παλαιών σιδηροδρομικών γραμμών και τον περιορισμό αυτών λόγω του υψηλού κόστους συντήρησης συναρτήσει της περιορισμένης επιβατικής και εμπορευματικής κίνησης. Επιπλέον, η στροφή σε άλλους τρόπους μεταφορών, όπως το οδικό δίκτυο, έχει μειώσει τη σημασία του σιδηροδρομικού δικτύου, ιδίως σε περιφέρειες όπου η χρήση των αυτοκινήτων και των φορτηγών είναι κυρίαρχη. Η ανάπτυξη και αναβάθμιση των οδικών δικτύων, όπως η κατασκευή αυτοκινητοδρόμων, έχει μειώσει την εξάρτηση από το τρένο, ιδίως σε περιοχές με δύσβατο ανάγλυφο, όπως η Πελοπόννησος (π.χ. Ιόνια Οδός, Μορέας, Ολυμπία Οδός) και η Δυτική Μακεδονία (π.χ. Εγνατία Οδός, Ευρωπαϊκή Οδός 86). Τέλος, η αποβιομηχάνιση σε ορισμένες από αυτές τις περιφέρειες έχει μειώσει την ανάγκη για μεταφορές εμπορευμάτων μέσω τρένου, ωθώντας στην περαιτέρω μείωση του δικτύου.

Διάγραμμα 8.10: Σιδηροδρομικό δίκτυο (χλμ. σιδηροδρομικών γραμμών ανά χιλιάδες τετραγωνικά χιλιόμετρα γης)

Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

9. ΕΠΙΤΕΛΙΚΗ ΣΥΝΟΨΗ ΑΝΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

Αττική

- **Πρωτεύουσα:** Αθήνα
- **Πληθυσμός (2022):** 3.806.550 (36% συνολικού πληθυσμού της χώρας), κατάταξη 1^η
- **Κατά κεφαλήν ΑΕΠ (2022):** €26.200 (μ.ό. χώρας: €19.500), κατάταξη 1^η
- **Ποσοστό ανεργίας (2023):** 9,4% (μ.ό. χώρας: 11,1%), κατάταξη 2^η
- **Μέση ηλικία πληθυσμού (2023):** 45,9 έτη (μ.ό. χώρας: 46,5 έτη), κατάταξη 3^η

Δημογραφικές τάσεις

Η Αττική παρουσιάζει το τρίτο υψηλότερο **φυσικό ισοζύγιο** στην Ελλάδα διαχρονικά, παρότι τα τελευταία έτη υπάρχει ιδιαίτερα μεγάλη αντιστροφή στο ποσοστό των γεννήσεων σε σχέση με τους θανάτους. Την περίοδο 1990-2022 διατηρούσε ένα θετικό φυσικό ισοζύγιο με μέσο όρο 36.671 γεννήσεις και 36.399 θανάτους ετησίως. Ωστόσο, το 2022, παρατηρήθηκε μια σημαντική μεταβολή με τις γεννήσεις να μειώνονται σε 30.582 και τους θανάτους να αυξάνονται σε 43.623, με αποτέλεσμα ένα αρνητικό φυσικό ισοζύγιο. Ο διαχρονικός μέσος συντελεστής γονιμότητας 1,27 είναι ελαφρώς χαμηλότερος του εθνικού μέσου όρου και υποχώρησε περαιτέρω στο 1,05 το 2022. Το προσδόκιμο ζωής την περίοδο 1990-2022 ήταν υψηλότερο του εθνικού μέσου όρου, στα 78,88 έτη, παρουσιάζοντας βελτίωση στα 79,4 το 2022, ενώ η βρεφική θνησιμότητα την ίδια περίοδο ήταν σχετικά χαμηλή στο 5,14, μειούμενη περαιτέρω στο 3,0 το 2022. Η ανάλυση των γεννήσεων καταδεικνύει ένα σημαντικό ποσοστό γεννήσεων στην ηλικιακή ομάδα 30-39 ετών, γεγονός που υποδηλώνει μια τάση προς σχετικά καθυστερημένη τεκνοποίηση. Όσον αφορά το **μεταναστευτικό ισοζύγιο**, η Αττική κατάγραψε τις μεγαλύτερες καθαρές εκροές κατά περίπου 30 χιλιάδες άτομα σωρευτικά την περίοδο 2019-2022, εκ των οποίων 7253 το 2022. Η μείωση αυτή οφείλεται κυρίως στην καθαρή εκροή του πληθυσμού των ενηλίκων (24-64 ετών) και των νέων ενηλίκων (15-24 ετών). Ωστόσο, υπάρχει μια θετική καθαρή εισροή στον παιδικό πληθυσμό (0-14 ετών).

Οικονομική δραστηριότητα

Η περιφέρεια Αττικής διαμορφώνει σε μεγάλο βαθμό τα συνολικά **οικονομικά μεγέθη** της Ελλάδας, συνεισφέροντας σχεδόν το 50% του ΑΕΠ, πάνω από το ένα τρίτο των εγχώριων επενδύσεων και πάνω από το μισό των εξαγωγών αγαθών. Το 2022, η Αττική κατέγραψε το υψηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ μεταξύ των περιφερειών, ενώ και πριν από την πανδημία εμφάνιζε ισχυρή ανάπτυξη και θετική επενδυτική δραστηριότητα. Παρόλα αυτά, πρόκληση

για τη μελλοντική ανάπτυξη της περιφέρειας αποτελούν το αρνητικό ποσοστό αποταμίευσης των νοικοκυριών και το χαμηλό ποσοστό επενδύσεων προς το ΑΕΠ.

Επιχειρηματικότητα

Η περιφέρεια Αττικής καταγράφει σημαντικά υψηλότερες επιδόσεις σε σύγκριση με άλλες περιφέρειες **στον τομέα της επιχειρηματικότητας**, όπως προκύπτει από επιλεγμένες μεταβλητές που αφορούν το επιχειρηματικό οικοσύστημα και την ανταγωνιστικότητα. Το 2021, στις επιχειρήσεις της Αττικής απασχολήθηκε σχεδόν διπλάσιος αριθμός εργαζομένων ανά επιχείρηση, ενώ ο κύκλος εργασιών ανά επιχείρηση ήταν σχεδόν εξαπλάσιος σε σχέση με την Κεντρική Μακεδονία, τη δεύτερη μεγαλύτερη σε αριθμό επιχειρήσεων περιφέρεια. Επιπλέον, μόνο στην περιφέρεια Αττικής το ποσοστό του εργατικού δυναμικού που απασχολείται στην Ε&Α και στην επιστήμη και την τεχνολογία είναι υψηλότερα από τα αντίστοιχα μεγέθη στο σύνολο της χώρας.

Χρηματοπιστωτικός τομέας

Η περιφέρεια Αττικής εμφανίζει ιδιαίτερα υψηλές επιδόσεις σχετικά με τις υπόλοιπες περιφέρειες και σε τομείς του **χρηματοπιστωτικού συστήματος**. Οι επιδόσεις αυτές καταγράφονται μέσα από επιλεγμένες μεταβλητές για την πρόσβαση στο τραπεζικό σύστημα, τις καταθέσεις και τη χρηματοδότηση του επιχειρηματικού τομέα. Ενδεικτικά, στην Αττική το 2023 εμφανίζονται οι υψηλότερες καταθέσεις αλλά και ύψος επιχειρηματικών δανείων ως προς το ΑΕΠ, καθώς και ο δεύτερος υψηλότερος αριθμός τραπεζικών λογαριασμών ανά κάτοικο. Στον αντίποδα, η Αττική κατέγραψε το 2023 από τους χαμηλότερους ρυθμούς αύξησης των τραπεζικών καταθέσεων.

Αγορά εργασίας

Αναφορικά με την **αγορά εργασίας**, η περιφέρεια Αττικής παρουσιάζει το υψηλότερο μερίδιο απασχόλησης στη χώρα και την ισχυρότερη αύξησή του την περίοδο 2001-2023, παρά το ότι το 2023 καταγράφηκε μείωση. Επίσης, παρουσιάζει το υψηλότερο μερίδιο μισθωτής απασχόλησης πανελλαδικά την περίοδο 1999-2023 και το χαμηλότερο μερίδιο αυτοαπασχολούμενων. Το 2023 καταγράφει το δεύτερο χαμηλότερο ποσοστό ανεργίας (9,4% σε σχέση με 11,1% στο σύνολο της χώρας) και έκτο υψηλότερο ποσοστό συμμετοχής στην εργασία.. Η Αττική επίσης παρουσιάζει την περίοδο 1999-2023 το υψηλότερο μέσο ποσοστό ανεργίας στα άτομα με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης (ISCED 0-2), αλλά και το χαμηλότερο στα άτομα με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης (ISCED 5-8). Τέλος, εμφανίζει τις υψηλότερες θετικές ροές προσλήψεων-αποχωρήσεων της περιόδου 2015-2023.

Κοινωνικές υπηρεσίες και κοινωνική ένταξη

Αναφορικά με τον τομέα **κοινωνικής ένταξης και την πρόσβαση σε κοινωνικές υπηρεσίες**, η περιφέρεια Αττικής βρισκόταν το 2021 στην πρώτη θέση της κατάταξης των περιφερειών όσον αφορά το κατά κεφαλήν διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών, με ανάκαμψη αυτού του δείκτη από το 2020. Στην Αττική καταγράφεται το δεύτερο χαμηλότερο ποσοστό ατόμων σε κίνδυνο φτώχειας, τόσο πριν όσο και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις. Εάν προστεθεί και η διάσταση του κοινωνικού αποκλεισμού, η Αττική βρίσκεται στην τέταρτη χαμηλότερη θέση της σχετικής κατάταξης των περιφερειών. Ελαφρώς μεγαλύτερο περιθώριο σύγκλισης προς τον εθνικό μέσο όρο παρουσιάζεται σε όρους εισοδηματικής ανισότητας ενώ, αντίθετα, η

Αττική καταγράφει τις καλύτερες επιδόσεις ανάμεσα στις περιφέρειες αναφορικά με το χάσμα απασχόλησης των φύλων. Στον τομέα της υγείας, στην Αττική παρουσιάζεται η τρίτη μεγαλύτερη συγκέντρωση διαθέσιμων κλινών σε νοσηλευτικά ιδρύματα, και η μεγαλύτερη συγκέντρωση ιατρών. Τέλος, στην Αττική καταγράφεται το δεύτερο μικρότερο ποσοστό μη εξυπηρετούμενων αναγκών για ιατρική φροντίδα μετά την Κρήτη. Εντούτοις, τα προβλήματα πρόσβασης είναι ιδιαίτερα αυξημένα σε σχέση με τον Ευρωπαϊκό μέσο όρο σε ολόκληρη την ελληνική επικράτεια.

Δείκτες σε επιλεγμένους κλάδους

Στις **τέχνες και τον πολιτισμό**, η περιφέρεια Αττικής παρουσιάζει διαχρονικά υψηλές επιδόσεις σε σχετικούς δείκτες που είναι διαθέσιμοι σε περιφερειακό επίπεδο: ενδεικτικά, καταγράφει το μεγαλύτερο ποσοστό χρήσεων γης για πολιτιστικές δραστηριότητες και δραστηριότητες αναψυχής κατά μέσο όρο για την περίοδο 2009-2018. Επιπλέον, το 2022 σημειώνει και τα μεγαλύτερα ποσοστά σε επίπεδο απασχόλησης σε χώρους πολιτισμού (5,4% στο σύνολο της απασχόλησης της περιφέρειας) ξεπερνώντας τον μέσο όρο της για την περίοδο 2012-2021. Η Αττική κατατάσσεται πρώτη ως προς την επισκεψιμότητα μουσείων και αρχαιολογικών χώρων σύμφωνα με τα στοιχεία του 2023.

Στον τομέα του **τουρισμού**, η περιφέρεια της Αττικής βρίσκεται στην τρίτη θέση στις αφίξεις αλλοδαπών τουριστών και πρώτη στις αφίξεις ημεδαπών τουριστών, ενώ αποτελεί την πρώτη επιλογή για διανυκτέρευση για τους ημεδαπούς σύμφωνα με τα στοιχεία του 2023.

Περιβάλλον και χρήσεις γης για μεταφορές - σιδηροδρομικά δίκτυα

Ως προς τους **περιβαλλοντικούς δείκτες**, ενδεικτικά αναφέρεται πως η περιφέρεια της Αττικής συγκεντρώνει το μικρότερο αριθμό μονάδων αποτέφρωσης απορριμμάτων ωστόσο αυτοί είναι υψηλής δυναμικότητας, ενώ διαθέτει μόνο 2 μονάδες ανάκτησης ενέργειας. Λόγω του υψηλού πληθυσμού της όπως είναι αναμενόμενο σημειώνει την υψηλότερη εξυπηρέτηση πληθυσμού ανά εγκατάσταση.

Ως προς τις χρήσεις γης για μεταφορές η Αττική βρίσκεται στην πρώτη θέση, ενώ έχει διαχρονικά το πιο πυκνό σιδηροδρομικό δίκτυο ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο στην χώρα.

Βόρειο Αιγαίο

- **Πρωτεύουσα:** Μυτιλήνη
- **Πληθυσμός (2022):** 195.229 (2% συνολικού πληθυσμού χώρας), κατάταξη 13^η
- **Κατά κεφαλήν ΑΕΠ (2022):** €11.900 (μ.ό. χώρας: €19.500), κατάταξη 13^η
- **Ποσοστό ανεργίας (2023):** 9,9% (μ.ό. χώρας: 11,1%), κατάταξη 6^η
- **Μέση ηλικία πληθυσμού (2023):** 45,9 έτη (μ.ό. χώρας: 46,5 έτη), κατάταξη 4^η

Δημογραφικές τάσεις

Τα νησιά του Βορείου Αιγαίου κατατάσσονται στην 6η θέση ως προς την μεταβολή του **φυσικού ισοζυγίου** την περίοδο 1990-2022, οπότε και κατέγραφε κατά μέσο όρο 1.781 γεννήσεις και 2.493 θανάτους ετησίως. Το 2022, οι γεννήσεις μειώθηκαν σε 1.435 και οι θάνατοι αυξήθηκαν σε 2.614, επιδεινώνοντας το αρνητικό φυσικό ισοζύγιο. Παρά τον σχετικά υψηλό μέσο ανά τα χρόνια (1990-2022) συντελεστή γονιμότητας, της τάξεως του 1,47, ο οποίος υποχώρησε στο 1,18 το 2022, ο χαμηλός αριθμός των γεννήσεων συμβάλλει στο αρνητικό φυσικό ισοζύγιο. Το προσδόκιμο ζωής είναι υψηλότερο του εθνικού μέσου όρου στα 79,94 έτη, παραμένοντας σταθερό το 2022, ενώ η βρεφική θνησιμότητα είναι σχετικά υψηλή, στο 4,75, αυξανόμενη στο 6,9 το 2022. Η κατανομή των γεννήσεων είναι παρόμοια με άλλες περιοχές, με τις περισσότερες γεννήσεις να εντοπίζονται στην ηλικιακή ομάδα 18-39 ετών. Στον αντίποδα, το Βόρειο Αιγαίο κατέχει το θετικότερο **μεταναστευτικό ισοζύγιο** μεταξύ των περιφερειών, υπό την επίδραση και των προσφυγικών ροών της τελευταίας δεκαετίας, που σωρευτικά την περίοδο 2019-2022 οι καθαρές εισροές άγγιξαν περίπου 20 χιλιάδες άτομα, εκ των οποίων 4768 άτομα το 2022.

Οικονομική δραστηριότητα

Σε βασικούς τομείς της **οικονομικής δραστηριότητας**, η περιφέρεια Βορείου Αιγαίου παρουσιάζει περιθώριο σύγκλισης με τον εθνικό μέσο όρο σε βασικούς τομείς οικονομικής δραστηριότητας, καθώς έχει τη μικρότερη συνεισφορά στο εθνικό ΑΕΠ και το χαμηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ το 2022. Ενδεικτικά, το 2022 η περιφέρεια κατέγραψε το χαμηλότερο ρυθμό ανάπτυξης, καθώς και τη χαμηλότερη συνεισφορά της κατανάλωσης στην οικονομική ανάπτυξη. Στις θετικές τάσεις, η περιφέρεια ξεπέρασε το προ πανδημίας επίπεδο του ΑΕΠ της και σημείωσε τον δεύτερο υψηλότερο ρυθμό αποταμίευσης μεταξύ των υπόλοιπων περιφερειών.

Επιχειρηματικότητα

Η περιφέρεια Βορείου Αιγαίου εμφανίζει περιθώριο σύγκλισης με τον μέσο όρο των άλλων περιφερειών σε τομείς **επιχειρηματικότητας**, όπως δείχνουν δείκτες του επιχειρηματικού οικοσυστήματος και της ανταγωνιστικότητας. Ενδεικτικά, η περιφέρεια κατατάσσεται

χαμηλά με βάση τον αριθμό των επιχειρήσεων, τον κύκλο εργασιών και τον αριθμό των απασχολούμενων. Ωστόσο, η αυξανόμενη συμμετοχή του εργατικού δυναμικού σε θέσεις E&A την περίοδο 2019-2021 αποτελεί ενθαρρυντικό στοιχείο.

Χρηματοπιστωτικός τομέας

Η περιφέρεια Βορείου Αιγαίου εμφανίζει επίδοση χαμηλότερη του μέσου όρου των περιφερειών σε τομείς του **χρηματοπιστωτικού συστήματος**, όπως καταγράφονται μέσα από επιλεγμένες μεταβλητές για την πρόσβαση στο τραπεζικό σύστημα, τις καταθέσεις και τη χρηματοδότηση του επιχειρηματικού τομέα. Ενδεικτικά, στο Βόρειο Αιγαίο το 2023 εμφανίζεται ο χαμηλότερος λόγος αξίας επιχειρηματικών δανείων ως προς το ΑΕΠ καθώς και η εντονότερη πιστωτική συρρίκνωση προς τις επιχειρήσεις. Στα θετικά, η περιφέρεια κατέγραψε το δεύτερο υψηλότερο λόγο τραπεζικών καταθέσεων ως προς το ΑΕΠ, που αναδεικνύει σημαντικά αποθέματα αποταμίευσης.

Αγορά εργασίας

Αναφορικά με την **αγορά εργασίας**, η περιφέρεια Βορείου Αιγαίου έχει το χαμηλότερο μερίδιο στη συνολική απασχόληση της χώρας, αλλά με τον τέταρτο υψηλότερο μέσο ρυθμό αύξησης την περίοδο 2001-2023. Επιπρόσθετα, παρουσιάζει υψηλό μερίδιο αυτοαπασχόλησης διαχρονικά την περίοδο 1999-2023, με το 2023 να κατατάσσεται στην τέταρτη θέση μεταξύ των περιφερειών. Το 2023, η περιφέρεια κατέγραψε το τέταρτο χαμηλότερο ποσοστό ανεργίας στην Ελλάδα (9,9%) μετά το Νότιο Αιγαίο, την Αττική και την Πελοπόννησο, καθώς και το πέμπτο υψηλότερο ποσοστό συμμετοχής (72,1%) στην εργασία. Την περίοδο 1999-2023, το μέσο ποσοστό ανεργίας στα άτομα με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης (ISCED 0-2) ήταν το πέμπτο χαμηλότερο μεταξύ των περιφερειών, αλλά στα άτομα με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης (ISCED 5-8) το δεύτερο υψηλότερο. Τέλος, οι θετικές ροές προσλήψεων-αποχωρήσεων την περίοδο 2015-2023 διαμορφώθηκαν σε 0,9 χιλ. θέσεις εργασίας κατά μέσο όρο (δεύτερη χαμηλότερη αύξηση).

Κοινωνικές υπηρεσίες και κοινωνική ένταξη

Αναφορικά με την **κοινωνική ένταξη και την πρόσβαση σε κοινωνικές υπηρεσίες**, στο Βόρειο Αιγαίο υπάρχουν αρκετά μεγάλα περιθώρια σύγκλισης με τον εθνικό μέσο όρο σε όρους κατά κεφαλήν διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών, αλλά και της επίδρασης των κοινωνικών μεταβιβάσεων (πλην των συντάξεων) στη μείωση του ποσοστού φτώχειας. Όσον αφορά την φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό, αλλά και την εισοδηματική ανισότητα, το Βόρειο Αιγαίο βρίσκεται πάνω από τον εθνικό μέσο όρο. Ωστόσο, πολύ καλές είναι οι επιδόσεις της περιφέρειας στο προσδόκιμο επιβίωσης του πληθυσμού της (δεύτερη θέση στην κατάταξη των περιφερειών μετά την Ήπειρο), αλλά και στο χάσμα απασχόλησης των φύλων (τρίτο μικρότερο χάσμα μεταξύ περιφερειών μετά την Αττική και την Ήπειρο). Σημαντικά περιθώρια σύγκλισης με τον εθνικό μέσο όρο παρατηρούνται στις διαθέσιμες κλίνες σε νοσηλευτικά ιδρύματα αλλά και στους ιατρούς, σε αναλογία με τον πληθυσμό της. Τέλος, οι αυτοαναφερόμενες μη εξυπηρετούμενες ανάγκες για ιατρική φροντίδα είναι στο Βόρειο Αιγαίο είναι σε αρκετά υψηλό επίπεδο (τρίτο υψηλότερο ποσοστό μετά τα Ιόνια Νησιά και την Ανατολική Μακεδονία και Θράκη).

Δείκτες σε επιλεγμένους κλάδους

Ως προς επιλεγμένους δείκτες για τον **πολιτισμό και τις τέχνες**, αναφέρεται ενδεικτικά πως οι χρήσεις γης για πολιτιστικές δραστηριότητες και δραστηριότητες αναψυχής στην περιφέρεια του Βορείου Αιγαίου κατά μέσο όρο την περίοδο 2009-2018 είναι πάνω από τον μέσο όρο της χώρας. Εντούτοις, το ποσοστό απασχόλησης σε χώρους πολιτισμού (3,1%) για την χρονιά του 2022 διαμορφώθηκε λίγο χαμηλότερα από τον εθνικό μέσο όρο (3,5%). Ως προς την επισκεψιμότητα μουσείων και αρχαιολογικών χώρων η περιφέρεια κατατάσσεται στις χαμηλότερες θέσεις ως προς τον εθνικό μέσο όρο για το 2023.

Αναφορικά με τον **τουρισμό**, η περιφέρεια δεν αποτελεί δημοφιλή προορισμό για τους αλλοδαπούς και ημεδαπούς τουρίστες, ενώ όσον αφορά στις διανυκτερεύσεις οι αλλοδαποί παρουσιάζουν υψηλότερη προτίμηση σε σχέση με τους ημεδαπούς για το 2023.

Περιβάλλον και χωροταξία

Ως προς το **περιβάλλον** και τους σχετικούς δείκτες που είναι διαθέσιμοι σε περιφερειακό επίπεδο, η περιφέρεια έχει κατευθύνει περιορισμένες επενδύσεις στην ανάπτυξη συστημάτων διαχείρισης αποβλήτων φιλικών προς το περιβάλλον.

Ως προς τις **χρήσεις γης για μεταφορές** το Βόρειο Αιγαίο συγκλίνει με τον μέσο όρο της χώρας και της ΕΕ-27, εντούτοις λόγω της γεωμορφολογίας της η περιφέρεια δεν διαθέτει σιδηροδρομικό δίκτυο.

Νότιο Αιγαίο

- **Πρωτεύουσα:** Ερμούπολη
- **Πληθυσμός (2022):** 327.517 (3% συνολικού πληθυσμού χώρας), κατάταξη 9^η
- **Κατά κεφαλήν ΑΕΠ (2022):** €19.600 (μ.ό. χώρας: €19.500), κατάταξη 2^η
- **Ποσοστό ανεργίας (2023):** 7,1% (μ.ό. χώρας: 11,1%), κατάταξη 1^η
- **Μέση ηλικία πληθυσμού (2023):** 43,7 έτη (μ.ό. χώρας: 46,5 έτη), κατάταξη 1^η

Δημογραφικές τάσεις

Το Νότιο Αιγαίο παρουσιάζει το 2ο θετικότερο **φυσικό ισοζύγιο** μεταξύ των ελληνικών περιφερειών. Η περιοχή καταγράφει κατά μέσο όρο 3.260 γεννήσεις και 2.551 θανάτους ετησίως. Το 2022, οι γεννήσεις παρουσίασαν μια ελαφρά μείωση σε 3.039 ενώ οι θάνατοι αυξήθηκαν σε 2.700, διατηρώντας ωστόσο ένα θετικό φυσικό ισοζύγιο (στο σύνολο του διαχρονικά (1990-2022) είναι συν περίπου 24 χιλιάδες άτομα). Ο μέσος συντελεστής γονιμότητας κατά την ίδια περίοδο ήταν της τάξεως του 1,46, ελαφρώς υψηλότερος του εθνικού μέσου όρου, μειώθηκε στο 1,35 το 2022 αλλά παραμένει ένας από τους υψηλότερους στην Ελλάδα. Το προσδόκιμο ζωής είναι στα 80,27 έτη, αυξανόμενο στα 80,8 το 2022, ενώ η βρεφική θνησιμότητα είναι χαμηλή στο 3,51, χωρίς καταγεγραμμένους βρεφικούς θανάτους το 2022. Οι περισσότερες γεννήσεις εντοπίζονται στην ηλικιακή ομάδα 18-39 ετών, παρουσιάζοντας μια ελαφρά μείωση το 2022, ιδιαίτερα στην ηλικιακή ομάδα 18-29 ετών. Το Νότιο Αιγαίο βρίσκεται στην 5η θέση σε σχέση με τις υπόλοιπες ελληνικές περιφέρειες αναφορικά με το **μεταναστευτικό ισοζύγιο**, καταγράφοντας καθαρές εισροές κατά 8400 άτομα σωρευτικά την περίοδο 2019-2022, εκ των οποίων 1933 άτομα το 2022.

Οικονομική δραστηριότητα

Η περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου παρουσιάζει υψηλές επιδόσεις σε βασικούς τομείς **οικονομικής δραστηριότητας** σε σύγκριση με τις υπόλοιπες περιφέρειες της χώρας. Ενδεικτικά, η περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου είχε από τα υψηλότερα κατά κεφαλήν ΑΕΠ το 2022, ένα από τα υψηλότερα ποσοστά αποταμίευσης το 2021, καθώς και τη μεγαλύτερη μεγέθυνση ΑΠΑ μεταξύ των ελληνικών περιφερειών κατά την περίοδο 2020-2022.

Επιχειρηματικότητα

Η περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου εμφανίζει μεικτές επιδόσεις σχετικά με τις υπόλοιπες περιφέρειες και σε τομείς της **επιχειρηματικότητας**, σε όρους επιλεγμένων μεταβλητών που αφορούν το επιχειρηματικό οικοσύστημα και την ανταγωνιστικότητα. Συγκεκριμένα, την περίοδο 2020-2021, σημείωσε τη μεγαλύτερη αύξηση στον αριθμό των απασχολούμενων, την τρίτη μεγαλύτερη αύξηση σε αριθμό επιχειρήσεων, και τη μεγαλύτερη αύξηση στον

κύκλο εργασιών. Παρ' όλα αυτά, η περιφέρεια καταγράφει χαμηλά ποσοστά συμμετοχής του εργατικού δυναμικού σε θέσεις E&A και επιστήμης και τεχνολογίας.

Χρηματοπιστωτικός τομέας

Η περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου εμφανίζει υψηλές επιδόσεις σχετικά με τις υπόλοιπες περιφέρειες σε τομείς του **χρηματοπιστωτικού συστήματος**, όπως καταγράφονται μέσα από επιλεγμένες μεταβλητές για την πρόσβαση στο τραπεζικό σύστημα, τις καταθέσεις και τη χρηματοδότηση του επιχειρηματικού τομέα. Ενδεικτικά, στο Νότιο Αιγαίο το 2023 εμφανίζονται ο υψηλότερος αριθμός τραπεζικών λογαριασμών καθώς και επιχειρηματικών δανείων ανά κάτοικο. Μεταξύ των προκλήσεων, ξεχωρίζει η συνεχιζόμενη, αν και οριακή, πιστωτική συρρίκνωση προς τις επιχειρήσεις το 2023.

Αγορά εργασίας

Αναφορικά με την **αγορά εργασίας**, στην περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου συγκεντρώθηκε το 3,1% (πέμπτο χαμηλότερο ποσοστό) της απασχόλησης της χώρας κατά μέσο όρο την περίοδο 2001-2023, και αυτό παρουσίασε την τρίτη υψηλότερη αύξηση ανάμεσα στις περιφέρειες. Ακόμα, η συγκεκριμένη περιφέρεια την περίοδο 1999-2023 παρουσιάζει το δεύτερο υψηλότερο μέσο ποσοστό μισθωτής απασχόλησης στη χώρα, καθώς και το δεύτερο χαμηλότερο ποσοστό αυτοαπασχολουμένων. Το 2023 η περιφέρεια συνέχισε να καταγράφει το χαμηλότερο ποσοστό ανεργίας στη χώρα, με περαιτέρω σημαντική ετήσια κάμψη, αλλά και το χαμηλότερο ποσοστό συμμετοχής στην εργασία (68,2%). Το μέσο ποσοστό ανεργίας την περίοδο 1999-2023 στα άτομα με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης (ISCED 0-2) ήταν το τέταρτο υψηλότερο, αλλά στα άτομα με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης (ISCED 5-8) το τέταρτο χαμηλότερο. Οι θετικές ροές προσλήψεων-αποχωρήσεων την περίοδο 2015-2023 διαμορφώθηκαν σε 2,5 χιλ. θέσεις εργασίας κατά μέσο όρο (τέταρτες χαμηλότερες).

Κοινωνικές υπηρεσίες και κοινωνική ένταξη

Αναφορικά με τα ζητήματα **κοινωνικής ένταξης και πρόσβασης σε κοινωνικές υπηρεσίες**, αναφέρεται αρχικά πώς στο Νότιο Αιγαίο καταγράφεται το τρίτο υψηλότερο επίπεδο κατά κεφαλήν διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών το 2021, μετά την Αττική και τα Ιόνια Νησιά, με τη μεγαλύτερη ανάκαμψη μετά το 2020. Στην περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου επίσης καταγράφεται το τρίτο χαμηλότερο ποσοστό φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού το 2023. Αναφορικά με την εισοδηματική ανισότητα, η περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου βρίσκεται ελαφρώς χαμηλότερα από τον εθνικό μέσο όρο. Ωστόσο, σημαντικά περιθώρια σύγκλισης με τον εθνικό μέσο όρο υπάρχουν για δείκτη του χάσματος απασχόλησης των φύλων, καθώς στην περιφέρεια καταγράφεται το τρίτο μεγαλύτερο χάσμα μετά τις περιφέρειες Στερεάς και Δυτικής Ελλάδας. Στον τομέα της υγείας, ο πληθυσμός του Νοτίου Αιγαίου καταγράφει προσδόκιμο επιβίωσης αρκετά πάνω από τον εθνικό μέσο όρο. Οι αυτοαναφερόμενες μη εξυπηρετούμενες ανάγκες για ιατρική φροντίδα βρίσκονται κάτω από τον εθνικό μέσο όρο. Από την άλλη μεριά, παρουσιάζεται σχετικά μικρή συγκέντρωση ιατρών και κλινών νοσηλείας σε σχέση με τον πληθυσμό της περιφέρειας και τα αντίστοιχα μεγέθη σε άλλες περιφέρειες.

Δείκτες σε επιλεγμένους κλάδους

Αναφορικά με επιλεγμένους κλάδους που αφορούν τον **πολιτισμό**, η περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου βρίσκεται λίγο χαμηλότερα (0,6%) σε ποσοστό χρήσεων γης για πολιτιστικές δραστηριότητες και δραστηριότητες αναψυχής από τον μέσο όρο της περιόδου 2009-2018 της χώρας (0,7%). Επίσης, σημειώνει ποσοστά απασχόλησης σε χώρους πολιτισμού (3,3%) κοντά στον μέσο όρο του συνόλου της χώρας (3,5%), και έρχεται δεύτερη στην κατάταξη μετά την περιφέρεια της Αττικής για το 2022. Αναφορικά με την **επισκεψιμότητα** σε χώρους πολιτισμού, το Νότιο Αιγαίο κατατάσσεται αρκετά υψηλότερα από τον εθνικό μέσο όρο.

Στον τομέα του **τουρισμού**, η περιφέρεια του Νότιου Αιγαίου αποτελεί τον πιο δημοφιλή προορισμό για τους αλλοδαπούς τουρίστες σημειώνοντας ταυτόχρονα και τον μεγαλύτερο αριθμό διανυκτερεύσεων ανάμεσα σε όλες τις υπόλοιπες περιφέρειες για το 2023. Ωστόσο το 2023 η πληρότητα των ξενοδοχείων του Νοτίου Αιγαίου κατατάσσεται στην τρίτη θέση (58%) μετά τους Ιόνιους Νήσους και την Κρήτη.

Περιβάλλον και χωροταξία

Ως προς επιλεγμένους **περιβαλλοντικούς δείκτες** σε περιφερειακό επίπεδο, η περιφέρεια του Νοτίου Αιγαίου βρίσκεται στην δεύτερη θέση ως προς τον αριθμό μονάδων αποτέφρωσης απορριμμάτων συγκλίνοντας με την περιφέρεια της Ηπείρου και της Πελοποννήσου ενώ διαθέτει μόνο μια μονάδα ανάκτησης ενέργειας. Αξίζει να σημειωθεί ότι το Νότιο Αιγαίο έρχεται πρώτο στην κατάταξη ως προς το ποσοστό μονάδων αποτέφρωσης στο σύνολο των μονάδων διαχείρισης στην χώρα. Εντούτοις, οι υπάρχουσες μονάδες είναι χαμηλής δυναμικότητας.

Ως προς τις **χρήσεις γης για μεταφορές** το Νότιο Αιγαίο βρίσκεται δεύτερο στην κατάταξη μετά την Αττική, ωστόσο λόγω της γεωμορφολογίας της περιφέρειας αυτή δεν διαθέτει σιδηροδρομικό δίκτυο.

Κρήτη

- **Πρωτεύουσα:** Ηράκλειο
- **Πληθυσμός (2022):** 623.633 (6% συνολικού πληθυσμού χώρας), κατάταξη 5^η
- **Κατά κεφαλήν ΑΕΠ (2022):** €16.400 (μ.ό. χώρας: €19.500), κατάταξη 7^η
- **Ποσοστό ανεργίας (2023):** 10,8% (μ.ό. χώρας: 11,1%), κατάταξη 7^η
- **Μέση ηλικία πληθυσμού (2023):** 43,9 έτη (μ.ό. χώρας: 46,5 έτη), κατάταξη 2^η

Δημογραφικές τάσεις

Η Κρήτη κατέγραψε τη θετικότερη μεταβολή στο **φυσικό ισοζύγιο** στην Ελλάδα σωρευτικά την περίοδο 1990-2022, κατά περίπου 30 χιλιάδες άτομα. Ωστόσο, το 2022, οι γεννήσεις μειώθηκαν σε 5.529 και οι θάνατοι αυξήθηκαν σε 6.317, οδηγώντας σε αρνητικό φυσικό ισοζύγιο. Αυτό είναι ανησυχητικό παρά τον συντελεστή γονιμότητας 1,54 (1990-2022) ο οποίος είναι σημαντικά υψηλότερος του εθνικού μέσου όρου, καθώς μειώθηκε ελαφρώς στο 1,38 το 2022, αλλά εξακολουθεί να παραμένει ένας από τους υψηλότερους στην Ελλάδα. Το προσδόκιμο ζωής είναι υψηλότερο του εθνικού μέσου όρου, στα 80,7 έτη το 2022, ενώ η βρεφική θνησιμότητα είναι μέτρια στο 4,25, μειούμενη στο 2,7 το 2022. Η κατανομή των γεννήσεων είναι παρόμοια με άλλες περιοχές, με τις περισσότερες γεννήσεις να εντοπίζονται στην ηλικιακή ομάδα 18-39 ετών, παρουσιάζοντας μια ελαφρά μείωση το 2022 σε όλες τις ηλικιακές ομάδες. Η Κρήτη βρίσκεται στην 7η θέση σε σχέση με τις υπόλοιπες περιφέρειες σχετικά με την εξέλιξη του **μεταναστευτικού ισοζυγίου** της, με καθαρές εισροές κατά 8604 άτομα σωρευτικά την περίοδο 2019-2022, εκ των οποίων 1511 άτομα το 2022.

Οικονομική δραστηριότητα

Αναφορικά με την **οικονομική δραστηριότητα**, το 2022 η περιφέρεια Κρήτης εμφάνισε ρυθμό οικονομικής μεγέθυνσης υψηλότερο του μέσου όρου των περιφερειών, παρά το γεγονός ότι το κατά κεφαλήν ΑΕΠ παραμένει χαμηλότερο του συνόλου της χώρας. Επιπλέον, η περιφέρεια κατέγραψε από τους υψηλότερους ρυθμούς μεγέθυνσης ΑΠΑ και επενδύσεων συγκριτικά με τις υπόλοιπες περιφέρειες το 2021. Από την άλλη πλευρά, αρνητικό στοιχείο αποτελεί ο ήπια αρνητικός ρυθμός αποταμίευσης και η μικρή μόνο μεγέθυνση της κατανάλωσης κατά το ίδιο χρονικό διάστημα.

Επιχειρηματικότητα

Στον τομέα της **επιχειρηματικότητας** (επιχειρηματικό οικοσύστημα και ανταγωνιστικότητα), η περιφέρεια Κρήτης επιδεικνύει αξιοσημείωτη σύγκλιση με τον μέσο όρο των περιφερειών σύμφωνα με τις επιδόσεις της σε επιλεγμένους δείκτες. Ενδεικτικά, την περίοδο 2020-2021, η Κρήτη κατέλαβε την τρίτη θέση στην αύξηση του αριθμού επιχειρήσεων, εργαζομένων και

του κύκλου εργασιών. Υψηλές επιδόσεις επιτυγχάνονται και στην απασχόληση του εργατικού δυναμικού σε θέσεις E&A και επιστήμης και τεχνολογίας.

Χρηματοπιστωτικός τομέας

Η περιφέρεια Κρήτης εμφανίζει τις υψηλότερες επιδόσεις σχετικά με τις υπόλοιπες περιφέρειες σε τομείς του **χρηματοπιστωτικού συστήματος**, όπως καταγράφονται μέσα από επιλεγμένες μεταβλητές για την πρόσβαση στο τραπεζικό σύστημα, τις καταθέσεις και τη χρηματοδότηση του επιχειρηματικού τομέα. Ενδεικτικά, στην Κρήτη το 2023 εμφανίζονται οι υψηλότερες ροές επιχειρηματικών δανείων προς το ΑΕΠ, ο δεύτερος υψηλότερος ρυθμός μεταβολής καταθέσεων, καθώς και ο δεύτερος υψηλότερος αριθμός επιχειρηματικών δανείων ανά κάτοικο.

Αγορά εργασίας

Αναφορικά με την **αγορά εργασίας**, η περιφέρεια Κρήτης παρουσιάζει το τέταρτο υψηλότερο μερίδιο απασχόλησης στη χώρα την περίοδο 2001-2023. Ακόμα, παρουσιάζει το πέμπτο υψηλότερο μερίδιο μισθωτής απασχόλησης και το τέταρτο χαμηλότερο μερίδιο αυτοαπασχολουμένων. Το ποσοστό ανεργίας το 2023 διαμορφώθηκε σε οριακά χαμηλότερα επίπεδα από το εθνικό ποσοστό (10,8% έναντι 11,1%), ενώ η περιφέρεια κατέγραψε το τρίτο υψηλότερο ποσοστό συμμετοχής στην εργασία (73%). Η Κρήτη καταγράφει το τέταρτο χαμηλότερο μέσο ποσοστό ανεργίας την περίοδο 1999-2023 στα άτομα με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης (ISCED 0-2), το χαμηλότερο στα άτομα με μέσο επίπεδο εκπαίδευσης (ISCED 3-4) και το τρίτο χαμηλότερο στα άτομα με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης (ISCED 5-8). Τέλος, η Κρήτη εμφανίζει τις τρίτες υψηλότερες θετικές ροές προσλήψεων-αποχωρήσεων της περιόδου 2015-2023.

Κοινωνικές υπηρεσίες και κοινωνική ένταξη

Στον τομέα της **κοινωνικής ένταξης και της πρόσβασης σε κοινωνικές υπηρεσίες**, οι επιδόσεις της περιφέρειας Κρήτης είναι ιδιαίτερα υψηλές. Το κατά κεφαλήν διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών στην Κρήτη κινείται λίγο πιο κάτω από τον εθνικό μέσο όρο, ενώ η περιφέρεια καταγράφει το χαμηλότερο ποσοστό ατόμων στον πληθυσμό της σε κίνδυνο φτώχειας, τόσο πριν όσο και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις. Ταυτόχρονα, η επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων (πλην των συντάξεων) στη μείωση της φτώχειας στην Κρήτη είναι η δεύτερη μεγαλύτερη μεταξύ των περιφερειών, μετά τα Ιόνια Νησιά. Εξίσου εντυπωσιακές είναι οι επιδόσεις της περιφέρειας και στην ένταση της εισοδηματικής ανισότητας (η χαμηλότερη μεταξύ των περιφερειών), ενώ αρκετά καλές είναι και οι επιδόσεις της στο χάσμα απασχόλησης των φύλων (σημειώνει το τέταρτο μικρότερο χάσμα μεταξύ των περιφερειών). Στον τομέα της υγείας καταγράφονται το τρίτο υψηλότερο προσδόκιμο επιβίωσης και το χαμηλότερο ποσοστό αυτοαναφερόμενων μη εξυπηρετούμενων αναγκών για περίθαλψη. Η συγκέντρωση ιατρών και νοσοκομειακών κλινών είναι ελαφρώς χαμηλότερη από τον εθνικό μέσο όρο.

Δείκτες σε επιλεγμένους κλάδους

Σε επιλεγμένους διαθέσιμους δείκτες για τον τομέα του **πολιτισμού**, σημειώνεται ενδεικτικά πως η περιφέρεια της Κρήτης κατατάσσεται στην προ τελευταία θέση (0,4%) ως προς το ποσοστό χρήσεων γης για πολιτιστικές δραστηριότητες και δραστηριότητες αναψυχής

συγκριτικά με τις υπόλοιπες περιφέρειες σύμφωνα με τον μέσο όρο της περιόδου 2009-2018. Ωστόσο, ως προς τα επίπεδα απασχόλησης σε χώρους πολιτισμού η περιφέρεια βρίσκεται κοντά στον μέσο όρο της χώρας, συγκλίνοντας με το Νότιο Αιγαίο για το 2022. Ως προς την επισκεψιμότητα των μουσείων και των αρχαιολογικών χώρων, η περιφέρεια κατατάσσεται υψηλότερα από τον εθνικό μέσο όρο για το 2023.

Στον τομέα του **τουρισμού**, η περιφέρεια της Κρήτης σημειώνει εξαιρετικές επιδόσεις. Ενδεικτικά αναφέρεται πως αποτελεί τον δεύτερο πιο δημοφιλή προορισμό για τους αλλοδαπούς τουρίστες μετά το Νότιο Αιγαίο, σε όρους αφίξεων, διανυκτερεύσεων και τον τρίτο κατά σειρά σε όρους ξενοδοχειακής πληρότητας.

Περιβάλλον και χωροταξία

Ως προς επιλεγμένους δείκτες για το **περιβάλλον**, η περιφέρεια της Κρήτης διαθέτει χαμηλής δυναμικότητας περιορισμένο αριθμό μονάδων αποτέφρωσης και ανάκτησης ενέργειας παρά τον συγκριτικά μεγάλο πληθυσμό της.

Ως προς τις χρήσεις γης για μεταφορές, η Κρήτη συγκλίνει με τον μέσο όρο της χώρας, ενώ δεν διαθέτει σιδηροδρομικό δίκτυο.

Ανατολική Μακεδονία και Θράκη

- **Πρωτεύουσα:** Κομοτηνή
- **Πληθυσμός (2022):** 560.826 (5% συνολικού πληθυσμού χώρας), κατάταξη 6^η
- **Κατά κεφαλήν ΑΕΠ (2022):** €13.800 (μ.ό. χώρας: €19.500), κατάταξη 11^η
- **Ποσοστό ανεργίας (2023):** 12,1% (μ.ό. χώρας: 11,1%), κατάταξη 8^η
- **Μέση ηλικία πληθυσμού (2023):** 46,5 έτη (μ.ό. χώρας: 46,5 έτη), κατάταξη 5^η

Δημογραφικές τάσεις

Η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη κατατάσσεται 10η ως προς τη σωρευτική μεταβολή του **φυσικού της ισοζυγίου**, με μεγάλη μείωση κατά 42.426 άτομα από το 1990 έως και το 2022. Η περιφέρεια παρουσιάζει κατά μέσο όρο 5.477 γεννήσεις και 6.763 θανάτους ετησίως. Το 2022, αυτή η τάση επιδεινώθηκε με τις γεννήσεις να μειώνονται σε 4.300 και τους θανάτους να αυξάνονται σε 7.643. Ο συντελεστής γονιμότητας 1,46, αν και ελαφρώς υψηλότερος από τον εθνικό μέσο όρο, μειώθηκε στο 1,21 το 2022, γεγονός που δεν επαρκεί για να αντισταθμίσει τον υψηλό δείκτη θνησιμότητας. Το προσδόκιμο ζωής στα 77,88 έτη είναι χαμηλότερο από ό,τι σε άλλες περιοχές, αλλά παρουσίασε μια μικρή βελτίωση στα 78,3 το 2022. Η βρεφική θνησιμότητα ήταν διαχρονικά πολύ υψηλή, στο 6,59, αλλά μειώθηκε στο 5,3 το 2022. Παρόμοια με άλλες περιοχές, οι περισσότερες γεννήσεις συμβαίνουν στην ηλικιακή ομάδα 18-39 ετών. Η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη βρίσκεται στη 3η θέση σε σχέση με τις υπόλοιπες ελληνικές περιφέρειες αναφορικά με το **μεταναστευτικό ισοζύγιο** λόγω καθαρών εισροών τα τελευταία έτη, εκ των οποίων 2383 άτομα το 2022.

Οικονομική δραστηριότητα

Στον τομέα της **οικονομικής δραστηριότητας**, η περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης εμφάνισε ρυθμό μεγέθυνσης του ΑΕΠ οριακά υψηλότερο από τον εθνικό μέσο όρο για το 2022. Ωστόσο, σε όρους επενδύσεων και ΑΠΑ οι επιδόσεις κυμάνθηκαν ελαφρώς χαμηλότερα από το σύνολο της χώρας, γεγονός που αναδεικνύει τα περιθώρια σύγκλισης.

Επιχειρηματικότητα

Όσον αφορά την **επιχειρηματικότητα** και επιλεγμένους δείκτες για το επιχειρηματικό οικοσύστημα και την ανταγωνιστικότητα, η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη βρίσκεται στην χαμηλά στην κατάταξη με βάση το Δείκτη Περιφερειακής Ανταγωνιστικότητας (ΔΠΑ) το 2022. Επιπλέον, στη συγκεκριμένη περιφέρεια καταγράφηκε η μεγαλύτερη μείωση στον αριθμό απασχολούμενων σε επιχειρήσεις το 2021, παρά την μετριοπαθή αύξηση του αριθμού των επιχειρήσεων και του κύκλου εργασιών τους το ίδιο έτος.

Χρηματοπιστωτικός τομέας

Η περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης εμφανίζει περιθώριο για σύγκλιση με τον μέσο όρο των περιφερειών σε τομείς του **χρηματοπιστωτικού συστήματος**, όπως καταγράφονται μέσα από επιλεγμένες μεταβλητές για την πρόσβαση στο τραπεζικό σύστημα, τις καταθέσεις και τη χρηματοδότηση του επιχειρηματικού τομέα. Ενδεικτικά, στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη το 2023 εμφανίζονται ο χαμηλότερος αριθμός τραπεζικών λογαριασμών ανά κάτοικο, ο δεύτερος χαμηλότερος ετήσιος ρυθμός μεταβολής των καταθέσεων, ο τρίτος χαμηλότερος αριθμός επιχειρηματικών δανείων ανά κάτοικο, καθώς και συνεχίζεται, αν και σαφώς μειωμένη, η πιστωτική συρρίκνωση προς τις επιχειρήσεις.

Αγορά εργασίας

Αναφορικά με την **αγορά εργασίας**, η περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης απορροφά το 5,3% (κατά μέσο όρο) της απασχόλησης στη χώρα, ενώ την περίοδο 2001-2023 αυτή το ποσοστό αυτό σημείωσε τη δεύτερη ισχυρότερη μείωση μεταξύ των περιφερειών. Ακόμα, την περίοδο 1999-2023 το μερίδιο της στη μισθωτή απασχόληση είναι το πέμπτο χαμηλότερο μεταξύ των περιφερειών, ενώ παρουσιάζει το τέταρτο υψηλότερο ποσοστό αυτοαπασχολουμένων, με τάση ενίσχυσής του το 2023. Το ποσοστό ανεργίας παραμένει υψηλότερο του εθνικού μέσου όρου το 2023 (12,1% σε σχέση με 11,1%), ενώ το ποσοστό συμμετοχής στην εργασία παραμένει χαμηλότερο (70,1% σε σχέση με 71,4%). Στην περιφέρεια το μέσο ποσοστό ανεργίας την περίοδο 1999-2023 στα άτομα με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης (ISCED 0-2) διαμορφώθηκε σε 14,1%, στα άτομα με μέσο επίπεδο εκπαίδευσης (ISCED 3-4) σε 17,4% και στα άτομα με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης (ISCED 5-8) σε 11,5% (μέση κατάταξης). Τέλος, οι θετικές ροές προσλήψεων-αποχωρήσεων ήταν οι πέμπτες χαμηλότερες μεταξύ των περιφερειών την περίοδο 2015-2023.

Κοινωνικές υπηρεσίες και κοινωνική ένταξη

Στον τομέα της **κοινωνικής ένταξης και της πρόσβασης σε κοινωνικές υπηρεσίες**, η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη αντιμετωπίζει ποικίλες προκλήσεις: στην περιφέρεια καταγράφεται το δεύτερο χαμηλότερο επίπεδο κατά κεφαλήν εισοδήματος νοικοκυριών αλλά και το δεύτερο υψηλότερο ποσοστό ατόμων σε κίνδυνο φτώχειας (μετά την Δυτική Ελλάδα). Άλλες σημαντικές κοινωνικές προκλήσεις σχετίζονται με την σχετικά χαμηλή επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων (πλην των συντάξεων) στη μείωση της φτώχειας, το υψηλό επίπεδο εισοδηματικής ανισότητας, και το χάσμα απασχόλησης των φύλων. Τέλος, στην υγεία, η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη παρουσιάζει σημαντικά περιθώρια για σύγκλιση με το μέσο όρο των περιφερειών σε δείκτες όπως το προσδόκιμο επιβίωσης και η βρεφική θνησιμότητα – παράγοντες οι οποίοι συσχετίζονται εν γένει και με το εισόδημα, την ανισότητα και τις συνθήκες διαβίωσης. Τέλος, σε όρους συγκέντρωσης πόρων υγείας, όπως οι διαθέσιμες κλίνες νοσηλείας και οι ιατροί, η περιφέρεια βρίσκεται κοντά στον εθνικό μέσο όρο, με μια ελαφρώς μεγαλύτερη απόκλιση στον αριθμό των ιατρών. Εντούτοις, οι αυτοαναφερόμενες μη εξυπηρετούμενες ανάγκες για ιατρική φροντίδα βρίσκονται σε αρκετά υψηλά επίπεδα.

Δείκτες σε επιλεγμένους κλάδους

Στον τομέα του **πολιτισμού** και τους ενδεικτικούς δείκτες που είναι διαθέσιμοι σε περιφερειακό επίπεδο, η περιφέρεια της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (0,6%)

συγκλίνει με τον μέσο όρο της χώρας, των Ιονίων Νήσων και του Νοτίου Αιγαίου στο ποσοστό χρήσεων γης για πολιτιστικές δραστηριότητες για την περίοδο 2009-2018. Ως προς την απασχόληση σε χώρους πολιτισμού, συγκλίνει με την περιφέρεια της Ηπείρου στο 1,4% για το 2022. Ως προς την επισκεψιμότητα σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους, η περιφέρεια κατατάσσεται αρκετά χαμηλότερα από τον εθνικό μέσο όρο.

Στον τομέα του **τουρισμού**, οι αφίξεις και οι διανυκτερεύσεις τουριστών αλλοδαπών και ημεδαπών κινούνται σε συγκριτικά χαμηλότερα επίπεδα σε σχέση με άλλες τουριστικά δημοφιλείς περιφέρειες, ενώ για τους αλλοδαπούς η περιφέρεια αποτελεί πιο δημοφιλή προορισμό σε σχέση με τους κατοίκους της ημεδαπής για το 2023.

Περιβάλλον και χωροταξία

Στον τομέα του **περιβάλλοντος** και τους διαθέσιμους δείκτες σε περιφερειακό επίπεδο, η περιφέρεια της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης είναι στο μέσο της κατάταξης ως προς τον αριθμό των μονάδων αποτέφρωσης και ανάκτησης ενέργειας με μέση δυναμικότητα.

Ως προς τις **χρήσεις γης για μεταφορές**, η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη βρίσκεται χαμηλά στην κατάταξη μεταξύ των υπόλοιπων περιφερειών ωστόσο διαχρονικά έχει συγκριτικά πολύ ανεπτυγμένο σιδηροδρομικό δίκτυο συγκλίνοντας με την Κεντρική Μακεδονία.

Κεντρική Μακεδονία

- **Πρωτεύουσα:** Θεσσαλονίκη
- **Πληθυσμός (2022):** 1.790.686 (17% συνολικού πληθυσμού χώρας), κατάταξη 2^η
- **Κατά κεφαλήν ΑΕΠ (2022):** €15.400 (μ.ό. χώρας: €19.500), κατάταξη 4^η
- **Ποσοστό ανεργίας (2023):** 14,1% (μ.ό. χώρας: 11,1%), κατάταξη 11^η
- **Μέση ηλικία πληθυσμού (2023):** 46,6 έτη (μ.ό. χώρας: 46,5 έτη), κατάταξη 7^η

Δημογραφικές τάσεις

Η Κεντρική Μακεδονία κατατάσσεται 7η ως προς τη σωρευτική μείωση του **φυσικού ισοζυγίου** (-31.081 άτομα) από το 1990 έως και το 2022. Η περιφέρεια παρουσιάζει κατά μέσο όρο 17.317 γεννήσεις και 18.258 θανάτους ετησίως. Το 2022, οι γεννήσεις μειώθηκαν σε 13.340 και οι θάνατοι αυξήθηκαν σε 21.314, συμβάλλοντας περαιτέρω στο αρνητικό φυσικό ισοζύγιο. Ο μέσος συντελεστής γονιμότητας 1,32 (την περίοδο 1990-2022) είναι χαμηλότερος από τον εθνικό μέσο όρο και μειώθηκε ακόμη περισσότερο στο 1,03 το 2022, επιδεινώνοντας το ζήτημα. Το προσδόκιμο ζωής ήταν διαχρονικά στα 78,84 έτη και είναι ελαφρώς χαμηλότερο από τον εθνικό μέσο όρο, αλλά παρουσίασε μια μικρή βελτίωση στα 79 έτη το 2022. Η βρεφική θνησιμότητα στο 5,05 την περίοδο 1990-2022 είναι κοντά στον εθνικό μέσο όρο, μειούμενη στο 3,8 το 2022. Οι περισσότερες γεννήσεις συμβαίνουν στην ηλικιακή ομάδα 18-39 ετών, με σημαντική μείωση στην ηλικιακή ομάδα 18-29 ετών το 2022. Η Κεντρική Μακεδονία βρίσκεται στη 2η θέση σε σχέση με τις υπόλοιπες ελληνικές περιφέρειες αναφορικά με το **μεταναστευτικό ισοζύγιο**, λόγω καθαρών εισροών τα τελευταία έτη, εκ των οποίων 3177 άτομα το 2022.

Οικονομική δραστηριότητα

Στον τομέα της **οικονομικής δραστηριότητας**, η περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας είναι η δεύτερη σε μέγεθος περιφέρεια μετά την Αττική. Εντούτοις, εμφανίζει περιθώρια βελτίωσης της αναπτυξιακής δυναμικής της. Ενδεικτικά, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της περιφέρειας βρίσκεται μόλις στην όγδοη θέση της αντίστοιχης κατάταξης το 2022, ενώ χαμηλό είναι και το ποσοστό επενδύσεων προς ΑΕΠ. Στις θετικές τάσεις της περιφέρειας συγκαταλέγεται το θετικό ποσοστό αποταμίευσης, το οποίο αντισταθμίζει εν μέρη την αρνητική επίδραση της Αττικής, και το δεύτερο υψηλότερο μερίδιο στις εθνικές επενδύσεις.

Επιχειρηματικότητα

Η περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας παρουσιάζει υψηλές επιδόσεις στον τομέα της **επιχειρηματικότητας**, συγκριτικά με άλλες περιφέρειες, βάσει επιλεγμένων δεικτών σε περιφερειακό επίπεδο για το επιχειρηματικό οικοσύστημα και την ανταγωνιστικότητα. Ειδικότερα, κατέγραψε τον δεύτερο υψηλότερο Δείκτη Περιφερειακής Ανταγωνιστικότητας (ΔΠΑ) το 2022, με την τρίτη μεγαλύτερη αύξηση μεταξύ των περιφερειών κατά την περίοδο

2019-2022. Επιπλέον, η περιφέρεια σημειώνει υψηλό ποσοστό απασχολούμενων σε θέσεις έρευνας, επιστήμης και τεχνολογίας, γεγονός που υποστηρίζει την ενσωμάτωση νέων τεχνολογιών και την προώθηση της αειφόρου ανάπτυξης.

Χρηματοπιστωτικός τομέας

Η περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας εμφανίζει επίδοση κοντά στον μέσο όρο των περιφερειών σε τομείς του **χρηματοπιστωτικού συστήματος**, όπως καταγράφονται μέσα από επιλεγμένες μεταβλητές για την πρόσβαση στο τραπεζικό σύστημα, τις καταθέσεις και τη χρηματοδότηση του επιχειρηματικού τομέα. Ενδεικτικά, στην Κεντρική Μακεδονία το 2023 εμφανίζεται ο πέμπτος υψηλότερος λόγος ροών επιχειρηματικών δανείων ως προς το ΑΕΠ. Ωστόσο, αναφορικά με τις βραχυχρόνιες τάσεις, η περιφέρεια έχασε έδαφος στη σχετική κατάταξη των επιμέρους δεικτών μεταξύ περιφερειών το 2023.

Αγορά εργασίας

Αναφορικά με την **αγορά εργασίας**, η περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας παρουσιάζει το δεύτερο υψηλότερο μερίδιο απασχόλησης στη χώρα την περίοδο 2001-2023, με σημαντική αύξηση το 2023, παρά την μακροχρόνια τάση μείωσής του. Παράλληλα, παρουσιάζει το τρίτο υψηλότερο μερίδιο μισθωτής απασχόλησης στη χώρα και το τρίτο χαμηλότερο ποσοστό αυτοαπασχολούμενων. Το ποσοστό ανεργίας παραμένει το τρίτο υψηλότερο μεταξύ των περιφερειών το 2023 (14,1% σε σχέση με 11,1%), ενώ το ποσοστό συμμετοχής στην εργασία προσεγγίζει τον μέσο εθνικό όρο (71,1% σε σχέση με 71,4%). Την περίοδο 1999-2023, το μέσο ποσοστό ανεργίας ήταν το πέμπτο υψηλότερο στα άτομα με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης, αλλά και το έβδομο χαμηλότερο στα άτομα με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης. Τέλος, η περιφέρεια εμφανίζει τις δεύτερες υψηλότερες θετικές ροές προσλήψεων-αποχωρήσεων της περιόδου 2015-2023.

Κοινωνικές υπηρεσίες και κοινωνική ένταξη

Με κατά κεφαλήν διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών κάτω από τον εθνικό μέσο όρο και ένα μεγαλύτερο (συγκριτικά με τον εθνικό μέσο όρο) ποσοστό του πληθυσμού της σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού, η περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας εμφανίζει περιθώρια σύγκλισης ως προς τον τομέα της **κοινωνικής ένταξης και της πρόσβασης σε κοινωνικές υπηρεσίες**. Άλλες προκλήσεις που αντιμετωπίζει η περιφέρεια σχετίζονται με την εισοδηματική ανισότητα (τρίτη υψηλότερη θέση στη σχετική κατάταξη των περιφερειών) και το χάσμα απασχόλησης φύλων (τέταρτη θέση), ενώ σημαντικές είναι και οι προκλήσεις σε όρους προσδόκιμου επιβίωσης του πληθυσμού της (το δεύτερο χαμηλότερο στη χώρα) και, σε μικρότερο βαθμό, σε όρους ποσοστών βρεφικής θνησιμότητας (έκτη υψηλότερη θέση). Η δυναμικότητα του συνολικού υγειονομικού συστήματος (όπως αποτυπώνεται στη συγκέντρωση ιατρών και κλινών νοσηλείας) βρίσκονται πάνω από τον εθνικό μέσο όρο. Οι αυτοαναφερόμενες μη εξυπηρετούμενες ιατρικές ανάγκες του πληθυσμού βρίσκονται κοντά στον εθνικό μέσο όρο – αν και αυτές είναι σε πολύ υψηλά επίπεδα σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο σε όλη την ελληνική επικράτεια.

Δείκτες σε επιλεγμένους κλάδους

Στον τομέα του **πολιτισμού** και τους διαθέσιμους ενδεικτικούς δείκτες σε περιφερειακό επίπεδο, η περιφέρεια της Κεντρικής Μακεδονίας παρουσιάζει το τρίτο μεγαλύτερο ποσοστό

χρήσεων γης για πολιτιστικές δραστηριότητες και δραστηριότητες αναψυχής (0,9%) κατά μέσο όρο για την περίοδο 2009-2018 στην χώρα, ενώ παρουσιάζει μείωση της απασχόλησης σε χώρους πολιτισμού (2,7 %) για το 2022. Ως προς την επισκεψιμότητα των μουσείων, για το 2023 η Κεντρική Μακεδονία κατατάσσεται υψηλότερα από τον εθνικό μέσο όρο.

Στον τομέα του **τουρισμού**, η περιφέρεια αποτελεί τον δεύτερο πιο δημοφιλή προορισμό για τους τουρίστες της ημεδαπής μετά την περιφέρεια Αττικής και τον πέμπτο κατά σειρά για τους αλλοδαπούς τουρίστες για το 2023.

Περιβάλλον και χωροταξία

Για το **περιβάλλον** και τους δείκτες διαχείρισης αποβλήτων η περιφέρεια της Κεντρικής Μακεδονίας είναι πρώτη στην κατάταξη ως προς τον αριθμό μονάδων αποτέφρωσης και τρίτη ως προς αριθμό μονάδων ανάκτησης ενέργειας υψηλής δυναμικότητας.

Ως προς τις **χρήσεις γης για μεταφορές**, η Κεντρική Μακεδονία βρίσκεται πάνω από τον μέσο όρο της χώρας και της ΕΕ-27, διαθέτοντας διαχρονικά το δεύτερο πιο πυκνό σιδηροδρομικό δίκτυο μετά την περιφέρεια της Αττικής.

Δυτική Μακεδονία

- **Πρωτεύουσα:** Κοζάνη
- **Πληθυσμός (2022):** 253.954 (2% συνολικού πληθυσμού της χώρας), κατάταξη 11^η
- **Κατά κεφαλήν ΑΕΠ (2022):** €17.500 (μ.ό. χώρας: €19.500), κατάταξη 4^η
- **Ποσοστό ανεργίας (2023):** 16,7% (μ.ό. χώρας: 11,1%), κατάταξη 13^η
- **Μέση ηλικία πληθυσμού (2023):** 49,4 έτη (μ.ό. χώρας: 46,5 έτη), κατάταξη 13^η

Δημογραφικές τάσεις

Η Δυτική Μακεδονία βρίσκεται στην 5η θέση ως προς τη σωρευτική μεταβολή (μείωση) του **φυσικού ισοζυγίου** (-19.715 άτομα) από το 1990 έως και το 2022. Η περιοχή έχει κατά μέσο όρο 2.482 γεννήσεις και 3.079 θανάτους ετησίως. Το 2022, οι γεννήσεις μειώθηκαν περαιτέρω σε 1.920 και οι θάνατοι αυξήθηκαν σε 3.511, επιδεινώνοντας το αρνητικό φυσικό ισοζύγιο. Ο μέσος συντελεστής γονιμότητας 1,38 την περίοδο 1990-2022 είναι ελαφρώς υψηλότερος από τον εθνικό μέσο όρο, αλλά μειώθηκε στο 1,13 το 2022. Ο χαμηλός αριθμός γεννήσεων συμβάλλει στο αρνητικό φυσικό ισοζύγιο. Το προσδόκιμο ζωής είναι υψηλότερο του εθνικού μέσου όρου, στα 79,50 έτη, αυξανόμενο στα 80,2 το 2022, και η βρεφική θνησιμότητα είναι χαμηλή στο 4,49, μειούμενη στο 2,6 το 2022. Το πρότυπο γεννήσεων είναι συνεπές με άλλες περιοχές, με τις περισσότερες γεννήσεις στην ηλικιακή ομάδα 18-39 ετών. Η Δυτική Μακεδονία βρίσκεται στην 11η θέση σχέση με τις υπόλοιπες ελληνικές περιφέρειες αναφορικά με το **μεταναστευτικό ισοζύγιο**, λόγω καθαρών εκροών τα τελευταία έτη, εκ των οποίων 463 άτομα το 2022. Η μείωση αυτή οφείλεται κυρίως στην καθαρή εκροή στον πληθυσμό των ενηλίκων (24-64 ετών) και των νέων ενηλίκων (15-24 ετών).

Οικονομική δραστηριότητα

Στον τομέα της **οικονομικής δραστηριότητας**, η περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας, μετά την πανδημία, αξιοποιεί το παραγωγικό της δυναμικό και καταγράφει τον δεύτερο υψηλότερο ρυθμό ανάπτυξης στη χώρα το 2022, καθώς και το τέταρτο υψηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Στο πεδίο των επενδύσεων, η περιφέρεια καταγράφει τον υψηλότερο λόγο παγίων επενδύσεων προς ΑΕΠ το 2021, ενώ το ποσοστό αποταμίευσης είναι θετικό και υψηλότερο του εθνικού μέσου όρου.

Επιχειρηματικότητα

Επίσης, στον τομέα της **επιχειρηματικότητας**, η Δυτική Μακεδονία εμφανίζεται προτελευταία, λόγω και του μικρού μεγέθους, σε αριθμό νομικών μονάδων, κύκλου εργασιών και αριθμού απασχολούμενων για το 2021. Παράλληλα, βρίσκεται σε χαμηλή θέση στην κατάταξη των περιφερειών όσον αφορά το ποσοστό του εργατικού δυναμικού που απασχολείται σε θέσεις έρευνας και τεχνολογίας.

Χρηματοπιστωτικός τομέας

Η περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας εμφανίζεται χαμηλότερα του μέσου όρου των περιφερειών σε τομείς του **χρηματοπιστωτικού συστήματος**, όπως καταγράφονται μέσα από επιλεγμένες μεταβλητές για την πρόσβαση στο τραπεζικό σύστημα, τις καταθέσεις και τη χρηματοδότηση του επιχειρηματικού τομέα. Ενδεικτικά, στη Δυτική Μακεδονία το 2023 εμφανίζονται ο χαμηλότερος ετήσιος ρυθμός μεταβολή καταθέσεων, ο δεύτερος χαμηλότερος λόγος αποθέματος επιχειρηματικών δανείων προς ΑΕΠ και καταθέσεων προς ΑΕΠ. Στα θετικά, η Δυτική Μακεδονία επέδειξε το 2023 υψηλή ταχύτητα σύγκλισης με τις υπόλοιπες περιφέρειες στον τομέα αυτό, καθώς βελτίωσε τη σχετική της κατάταξη σε πέντε από τους οκτώ επιλεγμένους δείκτες.

Αγορά εργασίας

Αναφορικά με την **αγορά εργασίας**, η περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας έχει το τρίτο χαμηλότερο μερίδιο στη συνολική απασχόληση της χώρας, ενώ την περίοδο 2001-2023 αυτή παρουσίασε την δεύτερη υψηλότερη μείωση. Παράλληλα, το 2023 παρουσιάζει το τρίτο χαμηλότερο μερίδιο μισθωτής απασχόλησης στη χώρα και το δεύτερο υψηλότερο ποσοστό αυτοαπασχολουμένων. Το ποσοστό ανεργίας παραμένει με διαφορά το υψηλότερο μεταξύ των περιφερειών το 2023 (16,7% σε σχέση με 11,1%), ενώ το ποσοστό συμμετοχής στην εργασία είναι το τρίτο χαμηλότερο μεταξύ των περιφερειών (68,5% σε σχέση με 71,4%). Οι θετικές ροές προσλήψεων-αποχωρήσεων την περίοδο 2015-2023 σημείωσαν τη μικρότερη αύξηση και διαμορφώθηκαν σε 0,6 χιλ. θέσεις εργασίας κατά μέσο όρο.

Κοινωνικές υπηρεσίες και κοινωνική ένταξη

Η Δυτική Μακεδονία εμφανίζει περιθώρια σύγκλισης με τον εθνικό μέσο όρο στον τομέα της **κοινωνικής ένταξης και της πρόσβασης σε κοινωνικές υπηρεσίες**. Πιο συγκεκριμένα, το κατά κεφαλήν διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών κινείται σε χαμηλότερα επίπεδα του εθνικού μέσου όρου, ενώ καταγράφει και συγκριτικά υψηλότερο ποσοστό του πληθυσμού της σε κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού, με αρκετά χαμηλή θετική επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων (πλην των συντάξεων) στη μείωση των ποσοστών φτώχειας. Άλλη μια πρόκληση για την περιφέρεια είναι το σχετικά υψηλό χάσμα απασχόλησης των φύλων, το τρίτο υψηλότερο ανάμεσα στις ελληνικές περιφέρειες. Στις θετικές επιδόσεις συγκαταλέγεται ο χαμηλότερος του εθνικού μέσου όρου δείκτης εισοδηματικής ανισότητας και οι χαμηλότερες του εθνικού μέσου όρου αυτοαναφερόμενες μη εξυπηρετούμενες ανάγκες για ιατρική φροντίδα. Επιπρόσθετα, το προσδόκιμο επιβίωσης στη Δυτική Μακεδονία είναι αρκετά υψηλότερο από τον εθνικό μέσο όρο, αλλά το ίδιο ισχύει και για τα ποσοστά βρεφικής θνησιμότητας. Αναφορικά με τη δυναμικότητα του συνολικού υγειονομικού συστήματος ενδεικτικά αναφέρεται πως οι διαθέσιμες κλίνες νοσηλείας είναι οριακά περισσότερες από τον εθνικό μέσο όρο. Εντούτοις, στην περιφέρεια σημειώνεται η χαμηλότερη συγκέντρωση ιατρών ανάμεσα στις περιφέρειες της χώρας, αναλογικά με τον πληθυσμό τους.

Δείκτες σε επιλεγμένους κλάδους

Στον τομέα του **πολιτισμού** και σε σχετικούς διαθέσιμους δείκτες στο περιφερειακό επίπεδο, αναφέρεται ενδεικτικά πως η περιφέρεια της Δυτικής Μακεδονίας συγκλίνει με τον μέσο όρο της χώρας (0,7%) και της Ηπείρου για την περίοδο 2009-2018 ως προς τις χρήσεις γης για

Πολιτιστικές Δραστηριότητες και Δραστηριότητες Αναψυχής. Η απασχόληση σε χώρους πολιτισμού (2,9%) συγκλίνει με το Βόρειο Αιγαίο και τους Ιόνιους Νήσους για το 2022. Αναφορικά με την επισκεψιμότητα σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους, η περιφέρεια σημειώνει τον μικρότερο αριθμό επισκεπτών για το 2023 σε σχέση με τις υπόλοιπες περιφέρειες.

Ως προς τον **τουρισμό**, τα διαθέσιμα στατιστικά για τις ροές, τις διανυκτερεύσεις όσο και την πληρότητα των καταλυμάτων καταδεικνύουν τα μεγάλα περιθώρια ανάπτυξης του τομέα στη Δυτική Μακεδονία, καθώς η περιφέρεια διαχρονικά αποτελεί τον λιγότερο δημοφιλή προορισμό τόσο για τους τουρίστες τόσο της αλλοδαπής όσο και της ημεδαπής, κατάταξη που ισχύει και για το 2023.

Περιβάλλον και χωροταξία

Ως προς το **περιβάλλον** και τους δείκτες διαχείρισης αποβλήτων η περιφέρεια της Δυτικής Μακεδονίας διαθέτει μικρό αριθμό μονάδων αποτέφρωσης και ανάκτησης ενέργειας απορριμμάτων χαμηλής δυναμικότητας.

Ως προς τις **χρήσεις γης για μεταφορές**, η Δυτική Μακεδονία κατατάσσεται αρκετά χαμηλότερα από τον μέσο όρο της χώρας και της ΕΕ-27. Ειδικότερα, το σιδηροδρομικό δίκτυο της σημειώνει σταδιακή μείωση από το 2008 και έπειτα.

Ήπειρος

- **Πρωτεύουσα:** Ιωάννινα
- **Πληθυσμός (2022):** 319.206 (2% συνολικού πληθυσμού της χώρας), κατάταξη 10^η
- **Κατά κεφαλήν ΑΕΠ (2022):** €13.500 (μ.ό. χώρας: €19.500), κατάταξη 12^η
- **Ποσοστό ανεργίας (2023):** 13,8% (μ.ό. χώρας: 11,1%), κατάταξη 10^η
- **Μέση ηλικία πληθυσμού (2023):** 49,2 έτη (μ.ό. χώρας: 46,5 έτη), κατάταξη 11^η

Δημογραφικές τάσεις

Η Ήπειρος βρίσκεται στην 8η θέση μεταξύ των ελληνικών περιφερειών σε σχέση με τη σωρευτική μεταβολή (μείωση) του **φυσικού της ισοζυγίου** (-34.003 άτομα) από το 1990 έως και το 2022. Η περιοχή αντιμετωπίζει ένα αρνητικό φυσικό ισοζύγιο, με μέσο όρο 2.664 γεννήσεις και 3.694 θανάτους ετησίως. Αυτή η τάση επιδεινώθηκε το 2022, με τις γεννήσεις να μειώνονται σε 2.131 και τους θανάτους να αυξάνονται σε 4.289. Αυτό επιδεινώνεται περαιτέρω από τον μέσο συντελεστή γονιμότητας 1,25, ο οποίος μειώθηκε στο 1,0 το 2022. Ενώ το προσδόκιμο ζωής είναι υψηλό στα 80,75 έτη (αυξανόμενο στα 81,9 το 2022), και η βρεφική θνησιμότητα είναι χαμηλή στο 4,11 (χωρίς αναφερόμενους βρεφικούς θανάτους το 2022), η περιοχή χρειάζεται να αντιμετωπίσει τον χαμηλό δείκτη γεννήσεων για να μετριάσει τη μείωση του πληθυσμού. Η πλειονότητα των γεννήσεων συμβαίνει στις ηλικιακές ομάδες [18-29 και]; 30-39 ετών, γεγονός που υποδηλώνει μια τάση προς σχετικά καθυστερημένη τεκνοποίηση. Η Ήπειρος καταγράφει το 6^ο χαμηλότερο **μεταναστευτικό ισοζύγιο** σε σχέση με τις υπόλοιπες ελληνικές περιφέρειες, με καθαρές εισροές κατά 734 άτομα το 2022.

Οικονομική δραστηριότητα

Στον τομέα της **οικονομικής δραστηριότητας**, η περιφέρεια της Ηπείρου βρίσκεται στην προτελευταία θέση στην κατάταξη των περιφερειών όσο αφορά το κατά κεφαλήν ΑΕΠ το 2022. Ωστόσο, παρά τον χαμηλό ρυθμό ανάπτυξής της, η Ήπειρος κατάφερε να ανακτήσει και να ξεπεράσει το προ πανδημίας επίπεδο του ΑΕΠ της. Μάλιστα, ενδεικτική της δυναμικής για περαιτέρω ανάπτυξη είναι η σημαντική συνεισφορά των επενδύσεων στο ρυθμό μεγέθυνσης του ΑΕΠ.

Επιχειρηματικότητα

Η περιφέρεια της Ηπείρου εμφανίζει μεικτές επιδόσεις στους τομείς της **επιχειρηματικότητας**, όπως καταδεικνύεται από μια σειρά επιλεγμένων δεικτών που αφορούν το επιχειρηματικό οικοσύστημα και την ανταγωνιστικότητα. Ειδικότερα, κατατάσσεται στην τέταρτη θέση από το τέλος σε αριθμό επιχειρήσεων, τζίρο και αριθμό εργαζομένων. Ωστόσο, θετική τάση είναι η υψηλή συμμετοχή του ανθρώπινου δυναμικού σε θέσεις έρευνας και ανάπτυξης.

Χρηματοπιστωτικός τομέας

Επίσης, η περιφέρεια Ηπείρου εμφανίζει επίδοση υψηλότερη του μέσου όρου των περιφερειών και σε τομείς του **χρηματοπιστωτικού συστήματος**, στη βάση επιλεγμένων μεταβλητών για την πρόσβαση στο τραπεζικό σύστημα, τις καταθέσεις και τη χρηματοδότηση του επιχειρηματικού τομέα. Ενδεικτικά, στην Ήπειρο το 2023 εμφανίζονται ο δεύτερος υψηλότερος ρυθμός πιστωτικής επέκτασης, ο τρίτος υψηλότερος λόγος καταθέσεων προς ΑΕΠ και τέταρτος υψηλότερος λόγος ροών επιχειρηματικών δανείων προς το ΑΕΠ.

Αγορά εργασίας

Αναφορικά με την **αγορά εργασίας**, η περιφέρεια Ηπείρου παρουσιάζει το τέταρτο χαμηλότερο μερίδιο στη συνολική απασχόληση της χώρας την περίοδο 2001-2023. Παράλληλα, το 2023 παρουσιάζει το πέμπτο υψηλότερο μερίδιο μισθωτής απασχόλησης στη χώρα αλλά και το έκτο υψηλότερο ποσοστό αυτοαπασχολουμένων. Το ποσοστό ανεργίας ήταν το τέταρτο υψηλότερο μεταξύ των περιφερειών το 2023 (13,8% σε σχέση με 11,1%), ενώ το ποσοστό συμμετοχής στην εργασία είναι επίσης το τέταρτο υψηλότερο μεταξύ των περιφερειών (72,2% σε σχέση με 71,4%). Την περίοδο 1999-2023, το μέσο ποσοστό ανεργίας στα άτομα με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης (ISCED 0-2) διαμορφώνεται σε 12,7%, στα άτομα με μέσο επίπεδο εκπαίδευσης (ISCED 3-4) σε 18,8% και στα άτομα με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης (ISCED 5-8) σε 12,0%. Τέλος, οι θετικές ροές προσλήψεων-αποχωρήσεων την περίοδο 2015-2023 διαμορφώθηκαν σε 2,8 χιλ. θέσεις εργασίας κατά μέσο όρο.

Κοινωνικές υπηρεσίες και κοινωνική ένταξη

Παρότι το κατά κεφαλή διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών στην Ήπειρο κινείται σε χαμηλότερα επίπεδα συγκριτικά με τον εθνικό μέσο όρο, η περιφέρεια σημειώνει εν γένει ιδιαίτερα υψηλές επιδόσεις στον τομέα της **κοινωνικής ένταξης και της πρόσβασης σε κοινωνικές υπηρεσίες**. Ειδικότερα, στην Ήπειρο καταγράφεται το δεύτερο χαμηλότερο ποσοστό του πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού, ο δεύτερος χαμηλότερος δείκτης εισοδηματικής ανισότητας, αλλά και το δεύτερο χαμηλότερο χάσμα απασχόλησης των φύλων μεταξύ των περιφερειών μετά την Αττική, παρά το γεγονός ότι η Ήπειρος αποτελεί την γηραιότερη ελληνική περιφέρεια. Πολύ υψηλές είναι οι επιδόσεις της περιφέρειας και σε όρους προσδόκιμου επιβίωσης (το υψηλότερο προσδόκιμο σε όλη τη χώρα) αλλά και στη δυναμικότητα του συνολικού υγειονομικού συστήματος, όπως αποτυπώνεται μέσα από δείκτες για τη συγκέντρωση κλινών νοσηλείας και ιατρών αναλογικά με τον πληθυσμό των επιμέρους περιφερειών.

Δείκτες σε επιλεγμένους κλάδους

Στον τομέα του **πολιτισμού** και τους διαθέσιμους δείκτες σε περιφερειακό επίπεδο, αναφέρεται ενδεικτικά πως η περιφέρεια της Ηπείρου παρουσιάζει το ίδιο ποσοστό (0,7%) κατά μέσο όρο σε χρήσεις γης πολιτισμού με την Δυτική Μακεδονία και τον εθνικό μέσο όρο για την περίοδο 2009-2018. Ενώ για το 2022 παρουσιάζει το δεύτερο χαμηλότερο ποσοστό απασχόλησης του πληθυσμού της σε χώρους πολιτισμού (1,4%) μαζί με την Δυτική Ελλάδα. Επιπλέον, η επισκεψιμότητα στα μουσεία και στους αρχαιολογικούς χώρους της Ηπείρου διαμορφώνεται αρκετά χαμηλότερα από τον εθνικό μέσο όρο το 2023.

Στον τομέα του **τουρισμού**, οι διαθέσιμοι δείκτες γύρω από τις τουριστικές αφίξεις, τις διανυκτερεύσεις και την πληρότητα των καταλυμάτων καταδεικνύουν αρκετά περιθώρια βελτίωσης του κλάδου σε σύγκριση με άλλες περιφέρειες της χώρας. Αξίζει να σημειωθεί ότι για το 2023 η Ήπειρος αποτέλεσε αρκετά δημοφιλέστερη επιλογή για τους τουρίστες της ημεδαπής από ότι της αλλοδαπής.

Περιβάλλον και χωροταξία

Αναφορικά με το **περιβάλλον**, η Ήπειρος διαθέτει τον τρίτο μεγαλύτερο αριθμό εγκαταστάσεων αποτέφρωσης απορριμμάτων, συγκλίνοντας με την Πελοπόννησο καθώς και μία μονάδα ανάκτησης ενέργειας. Συγκριτικά με τις υπόλοιπες περιφέρειες έχει μέση δυναμικότητα αποτέφρωσης και ανάκτησης ενέργειας.

Ως προς τις **χρήσεις γης για μεταφορές**, η Ήπειρος βρίσκεται στην τελευταία θέση μεταξύ των περιφερειών της χώρας λόγω τους ιδιαίτερα ορεινού γεωγραφικού ανάγλυφού της, ενώ δεν διαθέτει σιδηροδρομικό δίκτυο.

Θεσσαλία

- **Πρωτεύουσα:** Λάρισα
- **Πληθυσμός (2022):** 686.344 (7% συνολικού πληθυσμού της χώρας), κατάταξη 3^η
- **Κατά κεφαλήν ΑΕΠ (2022):** €15.200 (μ.ό. χώρας: €19.500), κατάταξη 9^η
- **Ποσοστό ανεργίας (2023):** 12,9% (μ.ό. χώρας: 11,1%), κατάταξη 9^η
- **Μέση ηλικία πληθυσμού (2023):** 47,9 έτη (μ.ό. χώρας: 46,5 έτη), κατάταξη 9^η

Δημογραφικές τάσεις

Η Θεσσαλία βρίσκεται στην 11^η θέση μεταξύ όλων των ελληνικών περιφερειών ως προς τη σωρευτική μεταβολή (μείωση) του **φυσικού ισοζυγίου** της (-51.204 άτομα) από το 1990 έως και το 2022. Η περιοχή καταγράφει κατά μέσο όρο 6.534 γεννήσεις και 8.085 θανάτους ετησίως. Το 2022, οι γεννήσεις μειώθηκαν σε 4.942 και οι θάνατοι αυξήθηκαν σε 9.130, επιδεινώνοντας περαιτέρω το ήδη αρνητικό φυσικό ισοζύγιο. Παρά τον μέσο συντελεστή γονιμότητας 1,42, ο οποίος είναι υψηλότερος από τον εθνικό μέσο όρο, αλλά μειώθηκε στο 1,15 το 2022, ο υψηλός δείκτης θνησιμότητας οδηγεί σε ένα σημαντικό αρνητικό φυσικό ισοζύγιο. Το προσδόκιμο ζωής στα 79,44 έτη είναι οριακά χαμηλότερο από τον εθνικό μέσο όρο, αυξανόμενο ελαφρώς στα 79,6 το 2022. Η βρεφική θνησιμότητα είναι σχετικά χαμηλή στο 3,94 και μειώθηκε περαιτέρω στο 1,3 το 2022. Οι περισσότερες γεννήσεις συμβαίνουν στην ηλικιακή ομάδα 18-39 ετών. Η Θεσσαλία καταγράφει το 9^ο χαμηλότερο **μεταναστευτικό ισοζύγιο** σε σχέση με τις υπόλοιπες ελληνικές περιφέρειες, με καθαρές εισροές κατά 361 άτομα το 2022.

Οικονομική δραστηριότητα

Η περιφέρεια Θεσσαλίας εμφανίζει περιθώρια σύγκλισης με τον εθνικό μέσο όρο σε βασικούς τομείς της **οικονομικής δραστηριότητας**. Ενδεικτικά, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της περιφέρειας το 2022 είναι χαμηλότερο του μέσου όρου των περιφερειών, ενώ ο ρυθμός μεγέθυνσης κατά την ίδια περίοδο είναι μεταξύ των τεσσάρων χαμηλότερων. Στις θετικές τάσεις, τόσο το μερίδιο όσο και η συνεισφορά των επενδύσεων ήταν από τα υψηλότερα μεταξύ των περιφερειών το 2021, το εμπορικό ισοζύγιο αγαθών ήταν θετικό, ενώ σημαντικά θετικό ήταν και το ποσοστό αποταμίευσης.

Επιχειρηματικότητα

Η περιφέρεια Θεσσαλίας εμφανίζει υψηλές επιδόσεις σχετικά με τις υπόλοιπες περιφέρειες σε τομείς της **επιχειρηματικότητας** και σε επιλεγμένες μεταβλητές που αφορούν το επιχειρηματικό οικοσύστημα και την ανταγωνιστικότητα. Ενδεικτικά, η περιφέρεια Θεσσαλίας βρίσκεται τέταρτη στην κατάταξη, με βάση τον αριθμό των νομικών μονάδων, του κύκλου εργασιών και των απασχολούμενων, και δεύτερη με βάση το ποσοστό του εργατικού δυναμικού που απασχολείται στην έρευνα και την τεχνολογία.

Χρηματοπιστωτικός τομέας

Η περιφέρεια Θεσσαλίας εμφανίζει επίδοση υψηλότερη του μέσου όρου των περιφερειών σε τομείς του **χρηματοπιστωτικού συστήματος**, όπως καταγράφονται μέσα από επιλεγμένες μεταβλητές για την πρόσβαση στο τραπεζικό σύστημα, τις καταθέσεις και τη χρηματοδότηση του επιχειρηματικού τομέα. Ενδεικτικά, στη Θεσσαλία το 2022 εμφανίζεται ο τρίτος υψηλότερος ρυθμός αύξησης των τραπεζικών καταθέσεων, ο τέταρτος υψηλότερος ρυθμός πιστωτικής επέκτασης προς τις επιχειρήσεις και ο πέμπτος υψηλότερος λόγος αποθέματος επιχειρηματικών δανείων ως προς το ΑΕΠ. Στα θετικά επίσης, ως προς τις βραχυπρόθεσμες τάσεις, η περιφέρεια κατέγραψε πρόοδο στον τομέα το 2023, καθώς βελτίωσε τη σχετική της κατάταξη σε έξι από τους οκτώ επιλεγμένους δείκτες.

Αγορά εργασίας

Αναφορικά με την **αγορά εργασίας**, η περιφέρεια Θεσσαλίας παρουσιάζει το τρίτο υψηλότερο μερίδιο απασχόλησης στη χώρα την περίοδο 2001-2023, με σημαντική μείωση του μεριδίου το 2023, υπό την επίδραση και των φυσικών καταστροφών. Παράλληλα, το 2023 παρουσιάζει το έβδομο υψηλότερο μερίδιο μισθωτής απασχόλησης στη χώρα αλλά και το όγδοο υψηλότερο ποσοστό αυτοαπασχολούμενων. Το ποσοστό ανεργίας ήταν το πέμπτο υψηλότερο μεταξύ των περιφερειών το 2023 (12,9% σε σχέση με 11,1%), ενώ το ποσοστό συμμετοχής στην εργασία είναι επίσης το τέταρτο χαμηλότερο μεταξύ των περιφερειών (69,3% σε σχέση με 71,4%). Την περίοδο 1999-2023, η περιφέρεια καταγράφει το τρίτο χαμηλότερο μέσο ποσοστό ανεργίας στα άτομα με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης (ISCED 0-2), αλλά και το έκτο υψηλότερο στα άτομα με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης (ISCED 5-8). Τέλος, εμφανίζει τις τέταρτες υψηλότερες θετικές ροές προσλήψεων-αποχωρήσεων της περιόδου 2015-2023.

Κοινωνικές υπηρεσίες και κοινωνική ένταξη

Στον τομέα της **κοινωνικής ένταξης και της πρόσβασης σε κοινωνικές υπηρεσίες**, η περιφέρεια Θεσσαλίας εμφανίζει μεικτές επιδόσεις σε σύγκριση με τις υπόλοιπες περιφέρειες της χώρας. Παρά το γεγονός ότι το κατά κεφαλήν διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών στη Θεσσαλία είναι σχετικά χαμηλό (πέμπτη χαμηλότερη θέση στη σχετική περιφερειακή κατάταξη), το ποσοστό φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού βρίσκεται λίγο πιο κάτω από τον εθνικό μέσο όρο. Το χάσμα απασχόλησης των φύλων ωστόσο βρίσκεται ελαφρώς πάνω από τον εθνικό μέσο όρο. Το προσδόκιμο ζωής της Θεσσαλίας βρίσκεται πάνω από τον εθνικό μέσο όρο. Θετικό κρίνεται το γεγονός ότι στην περιφέρεια ο δείκτης εισοδηματικής ανισότητας είναι σχετικά χαμηλός (τρίτη θέση μεταξύ των περιφερειών), όπως επίσης και το γεγονός ότι στη Θεσσαλία καταγράφεται η υψηλότερη συγκέντρωση διαθέσιμων κλινών νοσηλείας σε σχέση με τον πληθυσμό της. Εντούτοις, σημειώνεται χαμηλότερη του μέσου όρου συγκέντρωση ιατρών, ενώ οι αυτοαναφερόμενες μη εξυπηρετούμενες ανάγκες του πληθυσμού για ιατρική φροντίδα βρίσκονται κάτω από τον εθνικό μέσο όρο.

Δείκτες σε επιλεγμένους κλάδους

Στον τομέα του **πολιτισμού** και τους επιλεγμένους διαθέσιμους δείκτες σε περιφερειακό επίπεδο, η περιφέρεια της Θεσσαλίας παρουσιάζει χαμηλό ποσοστό σε χρήσεις γης για πολιτιστικές δραστηριότητες και δραστηριότητες αναψυχής (0,5%) κατά μέσο όρο

συγκλίνοντας με την Στερεά Ελλάδα για την περίοδο 2009-2018. Αντίθετα, σημειώνει συγκριτικά υψηλότερο ποσοστό απασχόλησης σε χώρους πολιτισμού (2%) για το 2020. Επιπλέον, η περιφέρεια κατέγραψε πολύ μικρή επισκεψιμότητα σε αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία το 2023 και ως αποτέλεσμα των ζημιών που υπέστη από τις εκτεταμένες πλημμύρες την ίδια χρονιά.

Στον τομέα του **τουρισμού**, διαπιστώνονται περιθώρια σύγκλισης με το μέσο όρο των περιφερειών ως προς τις ροές αλλοδαπών τουριστών. Εν αντιθέσει, για τους τουρίστες της ημεδαπής η Θεσσαλία αποτελεί τον πέμπτο στις αφίξεις και τον έκτο στις διανυκτερεύσεις πιο δημοφιλή προορισμό, με πληρότητα καταλυμάτων 40% για το 2023.

Περιβάλλον και χωροταξία

Αναφορικά με το **περιβάλλον**, η περιφέρεια της Θεσσαλίας είναι η περιφέρεια με το μεγαλύτερο αριθμό μονάδων ανάκτησης ενέργειας συγκλίνοντας με την Στερεά Ελλάδα στη δυναμικότητα, εξυπηρετώντας ικανοποιητικά σημαντικό κομμάτι του πληθυσμού της.

Ως προς τις **χρήσεις γης για μεταφορές**, η Θεσσαλία βρίσκεται χαμηλότερα από τον εθνικό μέσο όρο ενώ βρίσκεται στην πέμπτη θέση ως προς την κατάταξή της πυκνότητας του σιδηροδρομικού δικτύου της.

Ιόνιες Νήσοι

- **Πρωτεύουσα:** Κέρκυρα
- **Πληθυσμός (2022):** 204.081 (2% συνολικού πληθυσμού της χώρας), κατάταξη 12^η
- **Κατά κεφαλήν ΑΕΠ (2022):** €16.700 (μ.ό. χώρας: €19.500), κατάταξη 6^η
- **Ποσοστό ανεργίας (2023):** 14,7% (μ.ό. χώρας: 12,4%), κατάταξη 12^η
- **Μέση ηλικία πληθυσμού (2023):** 47,4 έτη (μ.ό. χώρας: 46,5 έτη), κατάταξη 8^η

Δημογραφικές τάσεις

Οι Ιόνιες Νήσοι κατατάσσονται στην 4^η θέση όσον αφορά τη σωρευτική μεταβολή (μείωση) του **φυσικού ισοζυγίου** (-18.529 άτομα) από το 1990 έως και το 2022. Η περιοχή έχει κατά μέσο όρο 1.867 γεννήσεις και 2.429 θανάτους ετησίως. Το 2022, οι γεννήσεις μειώθηκαν σε 1.523 και οι θάνατοι αυξήθηκαν σε 2.640, συμβάλλοντας σε μια περαιτέρω μείωση του φυσικού ισοζυγίου. Παρά τον μέσο συντελεστή γονιμότητας 1,45, ο οποίος είναι ελαφρώς υψηλότερος από τον εθνικό μέσο όρο, μειώθηκε στο 1,22 το 2022, ο χαμηλός αριθμός γεννήσεων οδηγεί σε αρνητικό φυσικό ισοζύγιο. Το προσδόκιμο ζωής είναι κοντά στον εθνικό μέσο όρο στα 79,59 έτη, αυξανόμενο στα 80,4 το 2022, και η βρεφική θνησιμότητα είναι χαμηλή στο 4,14, χωρίς αναφερόμενους βρεφικούς θανάτους το 2022. Το πρότυπο γεννήσεων είναι παρόμοιο με άλλες περιοχές, με τις περισσότερες γεννήσεις στην ηλικιακή ομάδα 18-39 ετών. Οι Ιόνιες Νήσοι καταγράφει το 8^ο χαμηλότερο **μεταναστευτικό ισοζύγιο** σε σχέση με τις υπόλοιπες ελληνικές περιφέρειες, με καθαρές εισροές κατά 524 άτομα το 2022.

Οικονομική δραστηριότητα

Η περιφέρεια Ιονίων Νήσων εμφανίζει μεικτές επιδόσεις σχετικά με τις υπόλοιπες περιφέρειες στους βασικούς τομείς της **οικονομικής δραστηριότητας**. Ενδεικτικά, η περιφέρεια Ιονίων Νήσων βρίσκεται στη μέση της κατάταξης του κατά κεφαλήν ΑΕΠ για το 2022, με τον ρυθμό μεγέθυνσης, ωστόσο, να είναι μεγαλύτερος του εθνικού μέσου όρου, καταδεικνύοντας τη δυναμική της περιφέρειας για περαιτέρω ανάπτυξη. Αντίθετα, υπάρχει περιθώριο για σύγκλιση στον τομέα των επενδύσεων, καθώς το 2021 η περιφέρεια κατέγραψε χαμηλή συνεισφορά των επενδύσεων στην ανάπτυξη, καθώς και χαμηλό λόγο επενδύσεων προς ΑΕΠ.

Επιχειρηματικότητα

Η περιφέρεια Ιονίων Νήσων εμφανίζει περιθώριο για σύγκλιση με τον μέσο όρο των περιφερειών σε τομείς της **επιχειρηματικότητας** και τις διαθέσιμες μεταβλητές σε περιφερειακό επίπεδο που αφορούν το επιχειρηματικό οικοσύστημα και την ανταγωνιστικότητα. Ειδικότερα, κατατάσσεται χαμηλά στον αριθμό των επιχειρήσεων που

δραστηριοποιούνται στην περιοχή, καθώς και στη συμμετοχή του εργατικού δυναμικού στην έρευνα και ανάπτυξη.

Χρηματοπιστωτικός τομέας

Η περιφέρεια των Ιονίων Νήσων εμφανίζει υψηλές επιδόσεις σχετικά με τις υπόλοιπες περιφέρειες σε τομείς του **χρηματοπιστωτικού συστήματος**, όπως καταγράφονται μέσα από επιλεγμένες μεταβλητές για την πρόσβαση στο τραπεζικό σύστημα, τις καταθέσεις και τη χρηματοδότηση του επιχειρηματικού τομέα. Ενδεικτικά, στις Ιόνιες Νήσους το 2023 εμφανίζονται ο υψηλότερος ρυθμός αύξησης των τραπεζικών καταθέσεων, ο τρίτος υψηλότερος αριθμός τραπεζικών λογαριασμών καθώς και επιχειρηματικών δανείων ανά κάτοικο.

Αγορά εργασίας

Αναφορικά με την **αγορά εργασίας**, η περιφέρεια Ιονίων Νήσων έχει το χαμηλότερο μερίδιο στη συνολική απασχόληση της χώρας. Παράλληλα, το 2023 παρουσιάζει το τέταρτο χαμηλότερο μερίδιο μισθωτής απασχόλησης στη χώρα και υψηλότερο του εθνικού μέσου όρου ποσοστό αυτοαπασχολουμένων. Το ποσοστό ανεργίας ήταν το δεύτερο υψηλότερο μεταξύ των περιφερειών το 2023 (14,7% σε σχέση με 11,1% στο σύνολο της χώρας), αλλά καθώς επίσης και το ποσοστό συμμετοχής στην εργασία είναι επίσης το δεύτερο υψηλότερο μεταξύ των περιφερειών (73,0% σε σχέση με 71,4% στο σύνολο της χώρας). Τέλος, οι θετικές ροές προσλήψεων-αποχωρήσεων την περίοδο 2015-2023 διαμορφώθηκαν σε 1,8 χιλ. θέσεις εργασίας κατά μέσο όρο (τρίτες χαμηλότερες).

Κοινωνικές υπηρεσίες και κοινωνική ένταξη

Στην περιφέρεια Ιονίων Νήσων καταγράφονται μεικτές επιδόσεις αναφορικά με τον τομέα της **κοινωνικής ένταξης και της πρόσβασης σε κοινωνικές υπηρεσίες**. Ενώ το κατά κεφαλήν διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών είναι σε υψηλό σχετικά επίπεδο στις Ιόνιες Νήσους σε σύγκριση με τις υπόλοιπες περιφέρειες, το ποσοστό φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού είναι υψηλότερο του εθνικού μέσου όρου και οι κοινωνικές μεταβιβάσεις (πλην των συντάξεων) διαδραματίζουν τον πιο σημαντικό ρόλο μεταξύ των περιφερειών στη μείωση του ποσοστού φτώχειας. Στην περιφέρεια καταγράφεται προσδόκιμο επιβίωσης χαμηλότερο του εθνικού μέσου όρου, ενώ πολύ κοντά στον εθνικό μέσο όρο βρίσκεται το χάσμα απασχόλησης των φύλων, ενώ υπάρχουν περιθώρια σύγκλισης στη δυναμικότητα του συνολικού υγειονομικού συστήματος, όπως αυτή αποτυπώνεται στη σχετικά χαμηλή συγκέντρωση διαθέσιμων κλινών νοσηλείας και ιατρών σε σχέση με τον πληθυσμό της. Τέλος, στην περιφέρεια Ιονίων Νήσων καταγράφεται το δεύτερο υψηλότερο ποσοστό αυτοαναφερόμενων μη εξυπηρετούμενων αναγκών για ιατρική φροντίδα.

Δείκτες σε επιλεγμένους κλάδους

Ός προς τον τομέα του **πολιτισμού** και τις σχετικές διαθέσιμες μεταβλητές σε περιφερειακό επίπεδο, αναφέρεται ενδεικτικά πως οι Ιόνιοι Νήσοι παρουσιάζουν ποσοστό χρήσεων γης για πολιτιστικές δραστηριότητες και δραστηριότητες αναψυχής (0,6%) κοντά στον εθνικό μέσο όρο, συγκλίνοντας με την Ανατολική Μακεδονία και Θράκη και το Νότιο Αιγαίο. Ωστόσο, η απασχόληση σε χώρους πολιτισμού καταγράφεται αρκετά χαμηλότερα (2,8%) από

τον εθνικό μέσο όρο για το 2022. Η επισκεψιμότητα των μουσείων και των αρχαιολογικών χώρων διαμορφώνεται χαμηλότερα από τον εθνικό μέσο όρο για το 2023 επίσης.

Ως προς τον τομέα του **τουρισμού**, οι Ιόνιοι Νήσοι αποτέλεσαν τον τέταρτο δημοφιλέστερο προορισμό στις αφίξεις και τον τρίτο στις διανυκτερεύσεις για τους τουρίστες της αλλοδαπής για το 2023. Αντίθετα, για τους τουρίστες της ημεδαπής η περιφέρεια αποτέλεσε τον τρίτο από το τέλος προορισμό στις αφίξεις ημεδαπών, ενώ στις διανυκτερεύσεις αποτέλεσε το τέταρτο τελευταίο για το 2023. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι για το 2023 η περιφέρεια παρουσίασε την υψηλότερη πληρότητα σε καταλύματα (61%) σημαντικά υψηλότερο ποσοστό από τον εθνικό μέσο όρο από ημεδαπούς και αλλοδαπούς τουρίστες.

Περιβάλλον και χωροταξία

Ως προς το **περιβάλλον** και τους διαθέσιμους περιβαλλοντικούς δείκτες σε περιφερειακό επίπεδο, η περιφέρεια των Ιονίων Νήσων διαθέτει περιορισμένο αριθμό μονάδων αποτέφρωσης χαμηλής δυναμικότητας.

Αναφορικά με τις **χρήσεις γης για μεταφορές**, η περιφέρεια βρίσκεται αρκετά υψηλότερα από τον εθνικό μέσο όρο στο (3,4%), ενώ διαχρονικά δεν διαθέτει σιδηροδρομικό δίκτυο.

Δυτική Ελλάδα

- **Πρωτεύουσα:** Πάτρα
- **Πληθυσμός (2022):** 646.621 (6% συνολικού πληθυσμού της χώρας), κατάταξη 4^η
- **Κατά κεφαλήν ΑΕΠ (2022):** €14.200 (μ.ό. χώρας: €19.500), κατάταξη 10^η
- **Ποσοστό ανεργίας (2023):** 9,8% (μ.ό. χώρας: 11,1%), κατάταξη 4^η
- **Μέση ηλικία πληθυσμού (2023):** 46,5 έτη (μ.ό. χώρας: 46,5 έτη), κατάταξη 6^η

Δημογραφικές τάσεις

Η Δυτική Ελλάδα κατατάσσεται 9η ως προς τη σωρευτική μεταβολή (μείωση) του **φυσικού της ισοζυγίου** (-37.978 άτομα) από το 1990 έως και το 2022. Η περιοχή καταγράφει κατά μέσο όρο 6.250 γεννήσεις και 7.400 θανάτους ετησίως. Το 2022, οι γεννήσεις μειώθηκαν σε 5.313 και οι θάνατοι αυξήθηκαν σε 8.112, επιδεινώνοντας περαιτέρω το αρνητικό φυσικό ισοζύγιο. Ο μέσος συντελεστής γονιμότητας 1,37 είναι ελαφρώς υψηλότερος από τον εθνικό μέσο όρο, αλλά μειώθηκε στο 1,17 το 2022, γεγονός που δεν επαρκεί για να αντισταθμίσει τον υψηλό δείκτη θνησιμότητας. Το προσδόκιμο ζωής στα 79,12 έτη είναι ελαφρώς χαμηλότερο από τον εθνικό μέσο όρο και αυξήθηκε ελαφρώς στα 79,3 το 2022. Η βρεφική θνησιμότητα ήταν υψηλότερη του εθνικού μέσου όρου στο 6,15, αν και μειώθηκε στο 3,4 το 2022. Η πλειονότητα των γεννήσεων συγκεντρώνεται στην ηλικιακή ομάδα 18-39 ετών. Η Δυτική Ελλάδα κατέγραψε τα τελευταία έτη το δεύτερο πιο αρνητικό **μεταναστευτικό ισοζύγιο** σε σχέση με τις υπόλοιπες ελληνικές περιφέρειες, με καθαρές εκροές κατά 1014 άτομα το 2022. Το αρνητικό ισοζύγιο οφείλεται κυρίως στην καθαρή εκροή του ενήλικου πληθυσμού (24-64 ετών).

Οικονομική δραστηριότητα

Σε βασικούς δείκτες **οικονομικής δραστηριότητας**, η περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας εμφανίζει περιθώριο για σύγκλιση με τον μέσο όρο των περιφερειών της χώρας. Ενδεικτικά, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της το 2022 είναι το τέταρτο μικρότερο μεταξύ των περιφερειών, ενώ ο ρυθμός ανάπτυξης είναι ο πέμπτος μικρότερος. Χαμηλό είναι επίσης το ποσοστό αποταμίευσης των νοικοκυριών στη Δυτική Ελλάδα. Στα θετικά, η περιφέρεια κατέγραψε υψηλότερο του εθνικού μέσου όρου ετήσιο ρυθμό αύξησης των επενδύσεων, καθώς και σημαντική συνεισφορά των επενδύσεων στον ρυθμό μεγέθυνσης.

Επιχειρηματικότητα

Η περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας εμφανίζει περιθώριο σύγκλισης με τις βέλτιστες επιδόσεις των περιφερειών της χώρας και σε τομείς της **επιχειρηματικότητας**, στη βάση επιλεγμένων μεταβλητών που αφορούν το επιχειρηματικό οικοσύστημα και την ανταγωνιστικότητα. Ενδεικτικά, η περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας βρίσκεται στην έκτη θέση της κατάταξης για τον αριθμό των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται εντός των διοικητικών ορίων της και στην

πέμπτη θέση αναφορικά με τον κύκλο εργασιών και τον αριθμό των απασχολούμενων. Θετική εικόνα με περιθώριο περαιτέρω προόδου καταγράφεται στη συμμετοχή του εργατικού δυναμικού σε θέσεις έρευνας και τεχνολογίας, όπου η Δυτική Ελλάδα κατατάσσεται στην πέμπτη υψηλότερη θέση μεταξύ των περιφερειών.

Χρηματοπιστωτικός τομέας

Σε τομείς του **χρηματοπιστωτικού συστήματος**, όπως καταγράφονται μέσα από επιλεγμένες μεταβλητές για την πρόσβαση στο τραπεζικό σύστημα, τις καταθέσεις και τη χρηματοδότηση του επιχειρηματικού τομέα, η Δυτική Ελλάδα εμφανίζεται χαμηλότερα του μέσου όρου των περιφερειών. Ενδεικτικά, στη Δυτική Ελλάδα το 2023 καταγράφεται ο δεύτερος χαμηλότερος λόγος καταθέσεων προς ΑΕΠ και ο δεύτερος χαμηλότερος λόγος επιχειρηματικών δανείων και ο τρίτος χαμηλότερος λόγος καταθέσεων προς ΑΕΠ. Στα θετικά, η Δυτική Μακεδονία επέδειξε το 2023 σαφή τάση σύγκλισης με τις υπόλοιπες περιφέρειες στον χρηματοπιστωτικό τομέα, καθώς βελτίωσε τη σχετική της κατάταξη σε τρεις από τους οκτώ επιλεγμένους δείκτες, καταγράφοντας μεταξύ άλλων τον πέμπτο υψηλότερο ετήσιο ρυθμό μεταβολής των καταθέσεων.

Αγορά εργασίας

Αναφορικά με την **αγορά εργασίας**, η περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας παρουσιάζει το πέμπτο υψηλότερο μερίδιο απασχόλησης στη χώρα, με σημαντική βελτίωση το 2023. Παράλληλα, το 2023 παρουσιάζει υψηλότερο του εθνικού μέσου όρου ποσοστό αυτοαπασχολούμενων, το οποίο ωστόσο μειώθηκε σημαντικά το ίδιο έτος. Το ποσοστό ανεργίας καταγράφηκε το 2023 χαμηλότερο του μέσου όρου στο σύνολο της χώρας (9,8% σε σχέση με 11,1%), με μεγάλη μείωση να καταγράφεται το ίδιο έτος. Το ποσοστό συμμετοχής στην εργασία είναι το 2023 παραμένει ωστόσο το δεύτερο χαμηλότερο μεταξύ των περιφερειών (68,4% σε σχέση με 71,4% στο σύνολο της χώρας). Την περίοδο 1999-2023, το μέσο ποσοστό ανεργίας στα άτομα με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης (ISCED 0-2) ήταν το δεύτερο χαμηλότερο ανάμεσα στις περιφέρειες, στα άτομα με μέσο επίπεδο εκπαίδευσης (ISCED 3-4) το τέταρτο υψηλότερο και στα άτομα με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης (ISCED 5-8) το έκτο χαμηλότερο. Τέλος, η περιφέρεια εμφανίζει τις έκτες υψηλότερες θετικές ροές προσλήψεων-αποχωρήσεων της περιόδου 2015-2023.

Κοινωνικές υπηρεσίες και κοινωνική ένταξη

Στη Δυτική Ελλάδα διαπιστώνεται σημαντικό περιθώριο σύγκλισης με τον εθνικό μέσο όρο στον τομέα της **κοινωνικής ένταξης και τις πρόσβασης σε κοινωνικές υπηρεσίες**. Στην περιφέρεια καταγράφεται το χαμηλότερο επίπεδο κατά κεφαλήν διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών μεταξύ των περιφερειών, καθώς και το δεύτερο υψηλότερο ποσοστό φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού. Σημαντικά περιθώρια σύγκλισης διαπιστώνονται και στους δείκτες υλικής στέρησης, στο χάσμα απασχόλησης των φύλων και στη δυναμικότητα του συνολικού υγειονομικού συστήματος, όπως αποτυπώνεται σε μεταβλητές για τη συγκέντρωση κλινών νοσηλείας και ιατρών συγκριτικά με τον πληθυσμό. Τουναντίον, οι επιδόσεις της περιφέρειας αναφορικά με το προσδόκιμο επιβίωσης, τη βρεφική θνησιμότητα και τις αυτοαναφερόμενες μη εξυπηρετούμενες ανάγκες για ιατρική φροντίδα είναι πιο κοντά στον εθνικό μέσο όρο.

Δείκτες σε επιλεγμένους κλάδους

Αναφορικά με διαθέσιμους περιφερειακούς δείκτες τον τομέα του **πολιτισμού**, η περιφέρεια της Δυτικής Ελλάδας σημειώνει σχετικά μεγάλο ποσοστό χρήσεων γης για πολιτιστικές δραστηριότητες και δραστηριότητες αναψυχής (0,9%), υψηλότερο από το μέσο όρο της χώρας για την περίοδο 2009-2018, ενώ, αντίθετα, κατατάσσεται τελευταία ως προς τον αριθμό ατόμων που απασχολούνται σε χώρους πολιτισμού (1,3) για το 2022. Επιπλέον, η περιφέρεια παρουσιάζει μεγαλύτερη επισκεψιμότητα στους αρχαιολογικούς της χώρους σε σχέση με την επισκεψιμότητα των μουσείων για το 2023.

Ως προς τον τομέα του **τουρισμού**, η περιφέρεια παρουσιάζει σημαντικά περιθώρια ανάπτυξης, καθώς οι τουριστικές ροές τόσο αλλοδαπών όσο και ημεδαπών είναι περιορισμένες για το 2023.

Περιβάλλον και χωροταξία

Ως προς επιλεγμένους δείκτες για το **περιβάλλον**, η περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας έχει χαμηλό αριθμό μονάδων αποτέφρωσης απορριμμάτων σε σχέση με τον πληθυσμό της, ενώ δεν διαθέτει μονάδες ανάκτησης ενέργειας.

Ως προς τις **χρήσεις γης για μεταφορές**, η Δυτική Ελλάδα συγκλίνει με τον εθνικό μέσο όρο ενώ σημείωσε σημαντική μείωση στην πυκνότητα του σιδηροδρομικού δικτύου της μετά το 2014.

Στερεά Ελλάδα

- **Πρωτεύουσα:** Λαμία
- **Πληθυσμός (2022):** 507.072 (5% συνολικού πληθυσμού χώρας), κατάταξη 8^η
- **Κατά κεφαλήν ΑΕΠ (2021):** €21.000 (μ.ό. χώρας: €19.500), κατάταξη 2^η
- **Ποσοστό ανεργίας (2023):** 9,9% (μ.ό. χώρας: 11,1%), κατάταξη 5^η
- **Μέση ηλικία πληθυσμού (2023):** 48,8 έτη (μ.ό. χώρας: 46,5 έτη), κατάταξη 10^η

Δημογραφικές τάσεις

Η Στερεά Ελλάδα βρίσκεται στην 12^η θέση ως προς τη σωρευτική μεταβολή (μείωση) του **φυσικού της ισοζυγίου** (-57.867 άτομα) από το 1990 έως και το 2022. Η περιοχή αντιμετωπίζει κατά μέσο όρο 4.480 γεννήσεις και 6.233 θανάτους ετησίως. Το 2022, οι γεννήσεις μειώθηκαν σε 3.629 και οι θάνατοι αυξήθηκαν σε 6.922, επιδεινώνοντας περαιτέρω το αρνητικό φυσικό ισοζύγιο. Ο μέσος συντελεστής γονιμότητας 1,32 είναι χαμηλότερος από τον εθνικό μέσο όρο και μειώθηκε στο 1,08 το 2022, συμβάλλοντας στο αρνητικό φυσικό ισοζύγιο. Το προσδόκιμο ζωής είναι υψηλότερο του εθνικού μέσου όρου, στα 79,69 έτη, αυξανόμενο στα 80,3 το 2022, και η βρεφική θνησιμότητα είναι χαμηλή στο 4,12, μειούμενη στο 2,3 το 2022. Η πλειονότητα των γεννήσεων συμβαίνει στην ηλικιακή ομάδα 18-39 ετών. Η Στερεά Ελλάδα καταγράφει το 4^ο υψηλότερο **μεταναστευτικό ισοζύγιο** τα τελευταία έτη, λόγω καθαρών εισροών, εκ των οποίων κατά 2419 άτομα το 2022.

Οικονομική δραστηριότητα

Η περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας εμφανίζει υψηλές επιδόσεις σχετικά με τις υπόλοιπες περιφέρειες στους βασικούς τομείς της **οικονομικής δραστηριότητας**. Ενδεικτικά, η Στερεά Ελλάδα έχει το δεύτερο υψηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ για το 2022 και τον υψηλότερο ρυθμό μεγέθυνσης από όλες τις περιφέρειες. Παράλληλα, το μερίδιο των επενδύσεων στις εθνικές επενδύσεις είναι το τρίτο υψηλότερο, με τη συνεισφορά των επενδύσεων στον ρυθμό μεγέθυνσης να είναι εξίσου υψηλή. Τέλος, υπογραμμίζεται ότι η περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας έχει το υψηλότερο ποσοστό αποταμίευσης μεταξύ των ελληνικών περιφερειών.

Επιχειρηματικότητα

Σε τομείς της **επιχειρηματικότητας** και σε σχετικές διαθέσιμες μεταβλητές στο περιφερειακό επίπεδο που αφορούν το επιχειρηματικό οικοσύστημα και την ανταγωνιστικότητα, η περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας εμφανίζει περιθώρια για σύγκλιση με τον μέσο όρο των περιφερειών. Ενδεικτικά, η περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας βρίσκεται στην όγδοη θέση στην κατάταξη κατά φθίνουσα σειρά με βάση τον αριθμό των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στην περιοχή. Ως πεδίο με περιθώριο περαιτέρω σύγκλισης, η Στερεά Ελλάδα υστερεί σημαντικά, συγκριτικά με τις υπόλοιπες περιφέρειες, ως προς το ποσοστό των ατόμων που απασχολούνται σε θέσεις έρευνας και ανάπτυξης.

Χρηματοπιστωτικός τομέας

Η περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας εμφανίζει επίδοση κοντά στον μέσο όρο των περιφερειών σε τομείς του **χρηματοπιστωτικού συστήματος**, όπως καταγράφονται μέσα από επιλεγμένες μεταβλητές για την πρόσβαση στο τραπεζικό σύστημα, τις καταθέσεις και τη χρηματοδότηση του επιχειρηματικού τομέα. Ενδεικτικά, στη Στερεά Ελλάδα το 2023 εμφανίζεται ο υψηλότερος ρυθμός πιστωτικής επέκτασης προς τις επιχειρήσεις, αλλά και ο χαμηλότερος λόγος τραπεζικών καταθέσεων ως προς το ΑΕΠ.

Αγορά εργασίας

Αναφορικά με την **αγορά εργασίας**, στην περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας συγκεντρώνεται το 4,9% (κατά μέσο όρο) της απασχόλησης της χώρας, με σημαντική αύξηση του μεριδίου το 2023. Παράλληλα, το 2023 παρουσιάζει το δεύτερο χαμηλότερο μερίδιο μισθωτής απασχόλησης στη χώρα και το τρίτο υψηλότερο μερίδιο αυτοαπασχολουμένων. Το ποσοστό ανεργίας ήταν το χαμηλότερο του εθνικού μέσου όρου το 2023 (9,9% σε σχέση με 11,1% στο σύνολο της χώρας), με μεγάλη μείωση το ίδιο έτος. Παράλληλα, το ποσοστό συμμετοχής στην εργασία είναι υψηλότερο του εθνικού μέσου όρου (71,9% σε σχέση με 71,4% στο σύνολο της χώρας). Τέλος, οι θετικές ροές προσλήψεων-αποχωρήσεων την περίοδο 2015-2023 διαμορφώθηκαν σε 4,6 χιλ. θέσεις εργασίας κατά μέσο όρο (πέμπτες υψηλότερες).

Κοινωνικές υπηρεσίες και κοινωνική ένταξη

Στη Στερεά Ελλάδα διαπιστώνονται αρκετά μεγάλα περιθώρια σύγκλισης με το μέσο όρο των περιφερειών στον τομέα της **κοινωνικής ένταξης και της πρόσβασης σε κοινωνικές υπηρεσίες**. Στην περιφέρεια καταγράφεται το τέταρτο χαμηλότερο κατά κεφαλήν διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών, ενώ το ποσοστό φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού βρίσκεται κάτω από τον εθνικό μέσο όρο. Ο δείκτης εισοδηματικής ανισότητας είναι σχετικά χαμηλός σε σύγκριση με τις υπόλοιπες περιφέρειες, ωστόσο η βρεφική θνησιμότητα κινείται σε υψηλότερα επίπεδα από τις περισσότερες περιφέρειες. Σημαντικότερα περιθώρια σύγκλισης εντοπίζονται αναφορικά με το χάσμα απασχόλησης των φύλων, με το μεγαλύτερο ποσοστό του χάσματος να καταγράφεται στη Στερεά Ελλάδα. Τέλος, η δυναμικότητα του συνολικού υγειονομικού συστήματος όπως καταγράφεται μέσα από την συγκέντρωση κλινών νοσηλείας και ιατρών αναφορικά με τον πληθυσμό της περιφέρειας είναι ιδιαίτερα χαμηλή (πρώτη και δεύτερη χαμηλότερη θέση στην κατάταξη αντίστοιχα). Παρόλα αυτά, οι αυτοαναφερόμενες μη εξυπηρετούμενες ανάγκες για ιατρική φροντίδα είναι σε σχετικά χαμηλά επίπεδα στη Στερεά Ελλάδα (τέταρτη χαμηλότερη θέση στη σχετική περιφερειακή κατάταξη).

Δείκτες σε επιλεγμένους κλάδους

Στον τομέα του **πολιτισμού**, η περιφέρεια της Στερεάς Ελλάδας σημειώνει ποσοστό χρήσεων για πολιτιστικές δραστηριότητες και δραστηριότητες αναψυχής (0,5%) χαμηλότερα από τον εθνικό μέσο όρο για την περίοδο 2009-2018 συγκλίνοντας με την Θεσσαλία, με την απασχόληση σε χώρους πολιτισμού να διαμορφώνεται επίσης σε σχετικά χαμηλά επίπεδα (1,6%) για το 2022. Επιπλέον, η περιφέρεια παρουσιάζει επισκεψιμότητα σε χώρους μουσείων και αρχαιολογικών χώρων κοντά στον εθνικό μέσο όρο για το 2023.

Ως προς τον τομέα του **τουρισμού**, κατατάσσεται χαμηλά σύμφωνα με τα διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία για τις τουριστικές ροές, τις διανυκτερεύσεις αλλά και την πληρότητα καταλυμάτων (34% - τελευταία θέση για το 2023). Παρατηρείται σημαντική διαφορά στο τουριστικό κοινό της περιφέρειας δεδομένου του ότι για τους κατοίκους της ημεδαπής αποτελεί δημοφιλέστερο προορισμό σε σχέση με τους αλλοδαπούς τουρίστες.

Περιβάλλον και χωροταξία

Στον τομέα του περιβάλλοντος και των διαθέσιμων επιλεγμένων δεικτών σε περιφερειακό επίπεδο, η Στερεά Ελλάδα το 2020 έχει κατευθύνει περισσότερες επενδύσεις στην ανάπτυξη μονάδων ανάκτησης ενέργειας από τις άλλες περιφέρειες έτσι έρχεται δεύτερη στην κατάταξη μετά την Θεσσαλία, και πρώτη ως προς το ποσοστό μονάδων ανάκτησης ενέργειας στο σύνολο των μονάδων διαχείρισης αποβλήτων που διαθέτει. Επίσης η κατάταξή της είναι υψηλή ως προς την εξυπηρέτηση πληθυσμού ανά μονάδα. Ως προς την δυναμικότητα της περιφέρειας αυτή κατέχει την πρώτη θέση στην ανάκτηση ενέργειας.

Ως προς τις **χρήσεις γης για μεταφορές**, η Στερεά Ελλάδα βρίσκεται κάτω από τον εθνικό μέσο όρο, ενώ είναι η μόνη περιφέρεια που παρουσιάζει μικρή αύξηση στην πυκνότητα του σιδηροδρομικού της δικτύου έως το 2022.

Πελοπόννησος

- **Πρωτεύουσα:** Καλαμάτα
- **Πληθυσμός (2022):** 538.063 (5% συνολικού πληθυσμού χώρας), κατάταξη 7^η
- **Κατά κεφαλήν ΑΕΠ (2022):** €17.300 (μ.ό. χώρας: €19.500), κατάταξη 5^η
- **Ποσοστό ανεργίας (2023):** 9,6% (μ.ό. χώρας: 11,1%), κατάταξη 3^η
- **Μέση ηλικία πληθυσμού (2023):** 49,2 έτη (μ.ό. χώρας: 46,5 έτη), κατάταξη 12^η

Δημογραφικές τάσεις

Η Πελοπόννησος καταγράφει τη μεγαλύτερη σωρευτική μεταβολή (μείωση), μεταξύ των 13 περιφερειών, του **φυσικού της ισοζυγίου** (-76.929 άτομα) από το 1990 έως και το 2022. Η περιοχή αντιμετωπίζει κατά μέσο όρο 4.795 γεννήσεις και 7.127 θανάτους ετησίως. Το 2022, αυτή η τάση επιδεινώθηκε με τις γεννήσεις να μειώνονται σε 3.921 και τους θανάτους να αυξάνονται σε 7.802. Ο μέσος συντελεστής γονιμότητας 1,38 την περίοδο 1990-2022, ελαφρώς υψηλότερος από τον εθνικό μέσο όρο, μειώθηκε στο 1,12 το 2022, επηρεάζοντας περαιτέρω το φυσικό ισοζύγιο. Το προσδόκιμο ζωής στα 80,06 έτη είναι υψηλότερο από τον εθνικό μέσο όρο, φτάνοντας τα 80,5 το 2022. Η βρεφική θνησιμότητα είναι κοντά στον εθνικό μέσο όρο, στο 4,47, μειούμενη στο 2,0 το 2022. Οι περισσότερες γεννήσεις συμβαίνουν στην ηλικιακή ομάδα 18-39 ετών, με μια αξιοσημείωτη μείωση σε όλες τις ηλικιακές ομάδες το 2022. Η Πελοπόννησος καταγράφει το 5^ο υψηλότερο **μεταναστευτικό ισοζύγιο** τα τελευταία έτη, λόγω καθαρών εισροών, εκ των οποίων 1963 άτομα το 2022.

Οικονομική δραστηριότητα

Η περιφέρεια Πελοποννήσου καταγράφει υψηλές επιδόσεις σε βασικούς τομείς **οικονομικής δραστηριότητας** σε σύγκριση με τις υπόλοιπες περιφέρειες της χώρας. Συγκεκριμένα, το 2022 η περιφέρεια είχε το πέμπτο υψηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ και τον τρίτο υψηλότερο ρυθμό ανάπτυξης. Παρά το σχετικά υψηλό μερίδιο στις εθνικές επενδύσεις, αυτό δεν οδήγησε σε ανάλογη συνεισφορά στην ανάπτυξη του ΑΕΠ. Ωστόσο, το ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό αποταμίευσης αποτελεί ενθαρρυντικό στοιχείο για τη μελλοντική αναπτυξιακή δυναμική της.

Επιχειρηματικότητα

Στον τομέα της **επιχειρηματικότητας**, η περιφέρεια Πελοποννήσου έχει περιθώριο σύγκλισης με τον μέσο όρο των περιφερειών, βάσει των επιδόσεών της σε επιλεγμένες μεταβλητές που σχετίζονται με το επιχειρηματικό οικοσύστημα και την ανταγωνιστικότητα. Παρά το γεγονός ότι η Πελοπόννησος κατέλαβε την πέμπτη θέση στον αριθμό των επιχειρήσεων και στον κύκλο εργασιών, ο αριθμός των απασχολούμενων μειώθηκε μεταξύ 2020 και 2021. Επιπλέον, το ποσοστό του εργατικού δυναμικού σε θέσεις έρευνας και τεχνολογίας παραμένει χαμηλό.

Χρηματοπιστωτικός τομέας

Η περιφέρεια Πελοποννήσου εμφανίζει περιθώριο για σύγκλιση με τον μέσο όρο των περιφερειών σε τομείς του **χρηματοπιστωτικού συστήματος**, όπως καταγράφονται μέσα από επιλεγμένες μεταβλητές για την πρόσβαση στο τραπεζικό σύστημα, τις καταθέσεις και τη χρηματοδότηση του επιχειρηματικού τομέα. Ενδεικτικά, στην Πελοπόννησο το 2023 εμφανίζονται ο δεύτερος χαμηλότερος λόγος επιχειρηματικών ροών δανείων προς ΑΕΠ, ο δεύτερος υψηλότερος ρυθμός πιστωτικής συρρίκνωσης προς τις επιχειρήσεις, και ο τέταρτος χαμηλότερος ρυθμός αύξησης των καταθέσεων. Αναφορικά με τις βραχυπρόθεσμες τάσεις, πρόκληση αποτελεί ότι η Πελοπόννησος δεν συνέκλινε με τις υπόλοιπες περιφέρειες στον τομέα αυτό κατά το 2023.

Αγορά εργασίας

Αναφορικά με την **αγορά εργασίας**, στην περιφέρεια Πελοποννήσου συγκεντρώνεται το 5,3% (κατά μέσο όρο την περίοδο 2001-2023) της απασχόλησης της χώρας. Επιπλέον, το 2023 η Πελοπόννησος παρουσιάζει το χαμηλότερο μέσο ποσοστό στη μισθωτή απασχόληση και το υψηλότερο στους αυτοαπασχολούμενους. Το ποσοστό ανεργίας ήταν το τρίτο χαμηλότερο μεταξύ των περιφερειών το 2023 (9,6% σε σχέση με 11,1% στο σύνολο της χώρας). Παράλληλα, εντυπωσιακό καταγράφεται το ποσοστό συμμετοχής στην εργασία είναι με διαφορά το υψηλότερο στη χώρα (76,0% σε σχέση με 71,4% στο σύνολο της χώρας). Η Πελοπόννησος καταγράφει το χαμηλότερο μέσο ποσοστό ανεργίας την περίοδο 1999-2023 στα άτομα με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης (ISCED 0-2), το δεύτερο χαμηλότερο στα άτομα με μέσο επίπεδο εκπαίδευσης (ISCED 3-4) και στα άτομα με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης (ISCED 5-8).

Κοινωνικές υπηρεσίες και κοινωνική ένταξη

Στον τομέα της **κοινωνικής ένταξης και της πρόσβασης σε κοινωνικές υπηρεσίες**, η περιφέρεια Πελοποννήσου εμφανίζει μεικτές επιδόσεις. Αναφορικά με το κατά κεφαλήν διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών και το ποσοστό του πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας, η περιφέρεια βρίσκεται περίπου στο μέσο της κατάταξης των περιφερειών. Σημαντικότερα περιθώρια σύγκλισης διαπιστώνονται στους δείκτες υλικής στερήσης και κοινωνικού αποκλεισμού. Πολύ σημαντικά είναι και τα περιθώρια σύγκλισης ως προς το δείκτη εισοδηματικής ανισότητας, ενώ όσον αφορά το χάσμα απασχόλησης των φύλων, η Πελοπόννησος σημειώνει επιδόσεις οριακά χαμηλότερες από τον εθνικό μέσο όρο. Το προσδόκιμο επιβίωσης του πληθυσμού της είναι ίσο με τον εθνικό μέσο όρο, αλλά το ποσοστό βρεφικής θνησιμότητας είναι αρκετά υψηλό. Αναφορικά με τη δυναμικότητα του συνολικού υγειονομικού συστήματος, όπως αποτυπώνεται στις διαθέσιμες κλίνες νοσηλείας και τους ιατρούς συγκριτικά με τον πληθυσμό της εκάστοτε περιφέρειας, η Πελοπόννησος βρίσκεται στη δεύτερη χαμηλότερη και στην πέμπτη χαμηλότερη θέση της κατάταξης αντίστοιχα. Τέλος, στην Πελοπόννησο καταγράφεται και το τέταρτο υψηλότερο ποσοστό αυτοαναφερόμενων μη εξυπηρετούμενων ιατρικών αναγκών ανάμεσα στις περιφέρειες της χώρας.

Δείκτες σε επιλεγμένους κλάδους

Αναφορικά με επιλεγμένους κλάδους στον τομέα του **πολιτισμού**, η περιφέρεια Πελοποννήσου κατατάσσεται τελευταία ως προς τα ποσοστά χρήσεων γης για πολιτιστικές

δραστηριότητες και δραστηριότητες αναψυχής (0,3%) κατά μέσο όρο για την περίοδο 2009-2018. Η απασχόληση σε χώρους πολιτισμού διαμορφώνεται αρκετά χαμηλότερα από τον μέσο όρο της χώρας για το 2022. Για το 2023, η επισκεψιμότητα σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους παρατηρείται χαμηλότερα από τον εθνικό μέσο όρο.

Ως προς τον τομέα του **τουρισμού**, η Πελοπόννησος καταγράφει υψηλές τουριστικές ροές, με τις αφίξεις και τις διανυκτερεύσεις από τουρίστες της ημεδαπής να είναι υψηλότερες από εκείνες τουριστών της αλλοδαπής για το 2023, ενώ η πληρότητα των καταλυμάτων διαμορφώθηκε στο 39% γεγονός καταδεικνύει την μεγαλύτερη προσφορά καταλυμάτων παρά την υψηλή ζήτηση στην περιφέρεια.

Περιβάλλον και χωροταξία

Στον τομέα του **περιβάλλοντος** και των διαθέσιμων επιλεγμένων δεικτών σε περιφερειακό επίπεδο, η Πελοπόννησος το 2020 διαθέτει περισσότερες μονάδες αποτέφρωσης απορριμμάτων απ' ό,τι μονάδες ανάκτησης ενέργειας. Συγκριτικά με τον πληθυσμό της έχει σχετικά χαμηλό επίπεδο εξυπηρέτησης ανά μονάδα, ενώ παρουσιάζει υψηλή δυναμικότητα στην αποτέφρωση.

Ως προς τις **χρήσεις γης για μεταφορές**, η Πελοπόννησος βρίσκεται πολύ χαμηλότερα από τον εθνικό μέσο όρο, ενώ είναι η περιφέρεια με την μεγαλύτερη συρρίκνωση πυκνότητας σιδηροδρομικού δικτύου από το 2008 έως το 2022.

10. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η περιγραφική ανάλυση επιλεγμένων δεικτών σε περιφερειακό, εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, ανέδειξε ότι υπάρχουν περιθώρια για βελτίωση και ευκαιρίες για σύγκλιση των ελληνικών περιφερειών σε μια σειρά από τομείς.

- Η **μείωση και γήρανση του πληθυσμού** αποτελούν εθνικό πρόβλημα, σχετίζονται με τους ρυθμούς ανάπτυξης σε περιφερειακό επίπεδο, ενώ παρουσιάζουν μειωμένη ένταση σε επιμέρους περιοχές όπως η Κρήτη και το Νότιο Αιγαίο. Οι γεννήσεις υπολείπονται των θανάτων πλέον και στις 13 περιφέρειες. Η τάση μετριάζεται από θετικές καθαρές μεταναστευτικές ροές σε 10 περιφέρειες.
- Η **οικονομική δραστηριότητα** παρουσιάζει αμείωτα υψηλή συγκέντρωση στην Αττική, όπου καταγράφεται με διαφορά και το υψηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Ο ρυθμός επενδύσεων και πιστωτικής επέκτασης ανακάμπουν με διαφορετική ταχύτητα μεταξύ των περιφερειών.
- Η **ανάγκη για σύγκλιση μεταξύ περιφερειών σε βασικούς οικονομικούς δείκτες** παραμένει βασικός στόχος και πρόκληση, καθώς οι περιφέρειες των δύο μεγαλύτερων αστικών κέντρων και μεγάλο μέρος της νησιωτικής Ελλάδας καταγράφουν ταχύτερες επιδόσεις σε πολλούς τομείς.
- Η **ετερογένεια μεταξύ περιφερειών σε βασικούς κοινωνικούς δείκτες** και η απόκλιση από τον μέσο Ευρωπαϊκό όρο παραμένει έντονη, όπως για θέματα εισοδηματικής ανισότητας, υπηρεσιών υγείας και κοινωνικής προστασίας.

Δημογραφικές τάσεις: Η μείωση και γήρανση του πληθυσμού της χώρας αποτελούν μείζον εθνικό πρόβλημα. Το φυσικό ισοζύγιο, δηλαδή η διαφορά μεταξύ γεννήσεων και θανάτων, καταγράφεται πλέον αρνητική και στις 13 περιφέρειες, κυρίως λόγω σημαντικής μείωσης των γεννήσεων σε συνδυασμό με αναβολή των γεννήσεων σε μεγαλύτερη ηλικία. Το μεταναστευτικό ισοζύγιο μετριάζει την πληθυσμιακή πτώση σε 10 περιφέρειες, εκτός από την Αττική, τη Δυτική Ελλάδα και τη Δυτική Μακεδονία, όπου είναι αρνητικό. Η Κρήτη είναι η μόνη περιφέρεια στην Ελλάδα που παρουσιάζει οριακά θετικό ρυθμό πληθυσμιακής ανάπτυξης, καθώς το θετικό μεταναστευτικό ισοζύγιο υπερκαλύπτει το οριακά αρνητικό φυσικό ισοζύγιο.

Οι μεταναστευτικές εισροές δεν επαρκούν να αντιστρέψουν την πληθυσμιακή μείωση που οφείλεται σε μεγάλο ποσοστό στην μεγάλη μείωση των γεννήσεων σε όλες τις περιφέρειες. Πολιτικές που αφορούν το φυσικό ισοζύγιο έχουν μέσο- και μακροχρόνια αποτελέσματα στο δημογραφικό, και εν συνεχεία στην κοινωνική συνοχή και την οικονομία, ενώ πολιτικές ενίσχυσης του μεταναστευτικού ισοζυγίου μπορούν να έχουν πιο άμεσα αποτελέσματα.

Οικονομική Δραστηριότητα και Επιχειρηματικότητα: Η οικονομική δραστηριότητα συγκεντρώνεται κυρίως στις περιφέρειες των δύο μεγάλων αστικών κέντρων, με την Αττική να συνεισφέρει σχεδόν το μισό του συνολικού ΑΕΠ, πάνω από το ένα τρίτο των επενδύσεων και πάνω από το μισό των εξαγωγών. Παρά τις σημαντικές αποκλίσεις στο κατά κεφαλήν ΑΕΠ, έντονη αναπτυξιακή δυναμική καταγράφηκε τόσο στις ηπειρωτικές όσο και στις νησιωτικές περιφέρειες της χώρας, με τη Στερεά Ελλάδα, τη Δυτική Μακεδονία, την Πελοπόννησο, το Νότιο Αιγαίο, την Κρήτη και τα Ιόνια Νησιά να ξεχωρίζουν. Οι πάγιες επενδύσεις

ανακάμπτουν με υψηλό ρυθμό στη νησιωτική Ελλάδα και την Ήπειρο, ωστόσο το επενδυτικό κενό συγκριτικά με τον Ευρωπαϊκό μέσο όρο παραμένει σημαντικό.

Προτεραιότητα πολιτικής αποτελεί η στροφή του παραγωγικού υποδείγματος προς παραγωγικές επενδύσεις, καθώς και η ενίσχυση της επιχειρηματικότητας σε εξωστρεφείς τομείς με υψηλή προστιθέμενη αξία. Παρά την έντονη διαπεριφερειακή ετερογένεια και τη συστηματική απόσταση από την Ευρώπη στο ποσοστό του εργατικού δυναμικού που απασχολείται σε τομείς επιστήμης και τεχνολογίας, ενθαρρυντικό είναι το γεγονός ότι ο αριθμός των απασχολούμενων σε θέσεις Έρευνας και Ανάπτυξης αυξήθηκε κατά την περίοδο 2019-21 στις περισσότερες ελληνικές περιφέρειες, ακολουθώντας την ευρωπαϊκή τάση.

Χρηματοπιστωτικός Τομέας: Η ετερογένεια σε δείκτες χρηματοοικονομικής ένταξης, τραπεζικών καταθέσεων, χορηγήσεων και πιστωτικής επέκτασης, αναδεικνύει τη σημασία του τοπικού ρόλου των τραπεζών. Η περιφέρεια της Κρήτης, η Αττική, το Νότιο Αιγαίο, τα Ιόνια Νησιά και η Ήπειρος εμφανίζονται υψηλά στη σχετική κατάταξη επιλεγμένων χρηματοοικονομικών δεικτών, ενώ αναδεικνύεται η ευκαιρία για σύγκλιση σε ορισμένες περιφέρειες, όπως η Δυτική Πελοπόννησος, η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, το Βόρειο Αιγαίο και η Δυτική Ελλάδα. Αναφορικά με τις πρόσφατες τάσεις στους ίδιους δείκτες, θετικά δείγματα σύγκλισης και ανόδου κατά μέσο όρο στην σχετική κατάταξη το 2023 κατέγραψαν κατά σειρά οι Δυτική Μακεδονία, Θεσσαλία και Δυτική Ελλάδα. Αντιθέτως, στη σχετική μέση κατάταξη υποχώρησαν η Κεντρική Μακεδονία, η Αττική, η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη και το Νότιο Αιγαίο.

Η ευρεία πρόσβαση των νοικοκυριών και επιχειρήσεων στο τραπεζικό σύστημα, το επίπεδο του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού και η αξιοποίηση της χρηματοοικονομικής τεχνολογίας (fintech) δύνανται να αναβαθμίσουν τον χρηματοδοτικό ρόλο των τραπεζών στην τοπική και εθνική οικονομία.

Αγορά Εργασίας: Συρρικνώθηκε περαιτέρω το ποσοστό ανεργίας το 2023 σε 11 από τις 13 περιφέρειες, πλην των Ιονίων Νήσων και της Ηπείρου, αλλά παραμένει υψηλή η διασπορά του. Ισχυρότερη πτώση το 2023 καταγράφηκε στη Δυτική Ελλάδα, το Νότιο Αιγαίο και τη Στερεά Ελλάδα, ενώ η Δυτική Μακεδονία καταγράφει το οξύτερο πρόβλημα. Το ποσοστό αυτοαπασχόλησης είναι υπερδιπλάσιο στην ελληνική περιφέρεια σε σχέση με την Αττική, ενώ η συμμετοχή στην αγορά εργασίας παραμένει χαμηλότερη του μέσου Ευρωπαϊκού όρου σε 12 από τις 13 ελληνικές περιφέρειες. Η κατανομή της απασχόλησης μεταξύ πρωτογενούς, δευτερογενούς και τριτογενούς τομέα διαφέρει σημαντικά μεταξύ των περιφερειών. Ως κοινή μακροχρόνια τάση, αναδεικνύεται η αύξηση του μεριδίου απασχόλησης στον τριτογενή τομέα.

Κρίνεται σκόπιμο να δοθεί έμφαση σε πολιτικές που θα ενισχύσουν τη συμμετοχή στην επίσημη αγορά εργασίας, θα αμβλύνουν τη διαπεριφερειακή διασπορά του ποσοστού ανεργίας, θα τονώσουν την ανάπτυξη της μισθωτής απασχόλησης στην περιφέρεια, και θα αναβαθμίζουν τις δεξιότητες του εργατικού δυναμικού.

Κοινωνικές Υπηρεσίες και Κοινωνική Ένταξη: Η ένταση της ανισότητας εισοδήματος και φύλου αμβλύθηκε οριακά το 2023, ενώ παραμένει ανομοιογενής μεταξύ των περιφερειών. Το διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών ανακάμπτει, ωστόσο από χαμηλή βάση, ενώ ο κίνδυνος φτώχειας συνεχίζει να αποτελεί σημαντική πρόκληση. Το ελληνικό σύστημα

κοινωνικής πρόνοιας αμβλύνει μόνο μερικώς τον κίνδυνο φτώχειας, ο οποίος καταγράφει υψηλή διασπορά και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, από 11,1% (Κρήτη) έως και 26,9% (Βόρειο Αιγαίο) του τοπικού πληθυσμού. Οι γυναίκες απασχολούνται λιγότερο από τους άνδρες. Η απόκλιση, αν και παραμένει σε όλες τις περιφέρειες μεγαλύτερη από τον Ευρωπαϊκό μέσο όρο (10,2%), αμβλύνθηκε το 2023 και κυμάνθηκε μεταξύ 15,6% (Αττική) και 29,3% (Στερεά Ελλάδα) του συνόλου της απασχόλησης. Κρίνεται σκόπιμο οι περιφερειακές πολιτικές να δώσουν έμφαση στην άμβλυνση του κινδύνου φτώχειας και της διασποράς αυτού, μέσα από βελτίωση της αποδοτικότητας του συστήματος κοινωνικών μεταβιβάσεων, καθώς και στοχευμένων μέτρων για την μείωση της ανισότητας εισοδήματος και φύλου στην απασχόληση.

Στον τομέα της υγείας, παρατηρούνται σημαντικές διαφορές στις υποδομές ανά περιφέρεια, που εν μέρει αντανακλώνται στη διασπορά των αυτοαναφερόμενων μη εξυπηρετούμενων ιατρικών αναγκών, οι οποίες καταγράφουν αύξηση την περίοδο 2018-2023 σε όλες τις περιφέρειες, ενώ είναι πολύ υψηλότερες του μέσου όρου στην ΕΕ. Στον τομέα της εκπαίδευσης, οι περισσότερες ελληνικές περιφέρειες (με εξαίρεση την Ήπειρο και την Αττική) υπολείπονται του μέσου όρου της ΕΕ-27 στην απόκτηση τίτλων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, αλλά πολύ περισσότερο στο ποσοστό του πληθυσμού που συνεχίζει την εκπαίδευσή του σε μεγαλύτερες ηλικίες. Από την σκοπιά της άσκησης πολιτικής, κρίνεται σκόπιμο να δοθεί προτεραιότητα σε επενδύσεις στις περιφερειακές υποδομές σε υγεία και παιδεία, καθώς και στον στρατηγικό σχεδιασμό αυτών για την αποτελεσματικότερη κάλυψη των αναγκών του πληθυσμού, δεδομένων των δημογραφικών προκλήσεων και επαγγελματικών απαιτήσεων.

Περιβάλλον, χωροταξία, τουρισμός: Στον τομέα της διαχείρισης αποβλήτων, γεωγραφικές ιδιαιτερότητες όπως η απόσταση των νησιωτικών περιοχών και η ορεινή μορφολογία θέτουν σημαντικούς περιορισμούς. Ενδεικτικά, η αποτέφρωση εξακολουθεί να αποτελεί βασική επιλογή σε περιοχές όπως η Ήπειρος, το Βόρειο και Νότιο Αιγαίο, σε αντιδιαστολή με Ευρωπαϊκές πρακτικές και με στόχους «πράσινης» μετάβασης. Είναι κρίσιμο η περιφερειακή διοίκηση να δώσει προτεραιότητα στην αναβάθμιση των υποδομών διαχείρισης αποβλήτων προς μεθόδους οι οποίες θα διευκολύνουν την επίτευξη των «πράσινων» στόχων.

Οι περισσότερες περιφέρειες της χώρας έχουν χαμηλότερο ποσοστό χρήσεων γης για δίκτυα συγκριτικά με τον μέσο όρο της ΕΕ-27. Ειδικότερα, το σιδηροδρομικό δίκτυο σημειώνει διαχρονική στασιμότητα ή συρρίκνωση στις περισσότερες περιφέρειες της χώρας. Καθώς ο σιδηρόδρομος αποτελεί ένα από τα περιβαλλοντικά πλέον φιλικά μέσα μεταφοράς, κρίνεται σκόπιμο να δοθεί προτεραιότητα σε επενδύσεις και άρση γραφειοκρατικών ή άλλων εμποδίων για την αναβάθμιση του δικτύου, τόσο διαπεριφερειακά όσο και με γειτονικές χώρες.

Ως προς τουριστικούς δείκτες, εν μέσω διαδοχικών ετών ρεκόρ σε διεθνείς αφίξεις και έσοδα, τα επίπεδα πληρότητας των ξενοδοχειακών καταλυμάτων διαφέρουν συστηματικά μεταξύ περιφερειών και για το 2023, ενώ παρουσιάζουν σταδιακή αύξηση. Το μερίδιο απασχόλησης σε χώρους πολιτισμού στο σύνολο της απασχόλησης σημειώνει σημαντική αύξηση στην νησιωτική Ελλάδα και στην Αττική, ενώ συρρίκνωση σημειώνεται στην ηπειρωτική Ελλάδα. Θα ήταν υψηλής σημασίας να προταχθεί ένα βιώσιμο και ολιστικό στρατηγικό σχέδιο για τον τουρισμό, το οποίο θα αναδεικνύει τα συγκριτικά πλεονεκτήματα κάθε περιφέρειας.

Συνοψίζοντας, η έκθεση αναδεικνύει ότι είναι κρίσιμο να συνεχιστεί η συστηματική παρακολούθηση των κοινωνικών και οικονομικών τάσεων σε επίπεδο περιφέρειας, ώστε να διευκολύνεται ο σχεδιασμός πολιτικών που θα λαμβάνουν υπόψιν τα πλέον πρόσφατα στοιχεία και τις ανάγκες ανά περιφέρεια.

11. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Με το δεύτερο τεύχος της παρούσας έκθεσης αναλύθηκαν οι επικαιροποιημένες τάσεις για τις διοικητικές περιφέρειες της Ελλάδας, σε μια σειρά από κομβικούς για την οικονομία και κοινωνία τομείς. Αυτοί περιλαμβάνουν τις δημογραφικές τάσεις, την οικονομική δραστηριότητα και επιχειρηματικότητα, το χρηματοπιστωτικό τομέα, την αγορά εργασίας, την κοινωνική ένταξη και την πρόσβαση σε υπηρεσίες, τον τουρισμό, το περιβάλλον και τις χρήσεις γης.

Μέσα από την ανάλυση κάθε μία από τις ελληνικές περιφέρειες αναδεικνύεται ως μια μοναδική οντότητα με το δικό της χαρακτήρα και ιδιαιτερότητες. Όλες μαζί, συνθέτουν την ελληνική πραγματικότητα και την ποικιλομορφία που την χαρακτηρίζει. Και ενώ η τελευταία αποτελεί αναμφίβολα συγκριτικό πλεονέκτημα για τη χώρα (για παράδειγμα ως προς τη γεωμορφολογία της ή σε τομείς όπως ο πολιτισμός και ο τουρισμός), παράλληλα, οι περιφερειακές ανισότητες αποτελούν μια σημαντική πρόκληση ως προς την ισόρροπη και βιώσιμη ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας.

Στη βάση των επιλεγμένων τομέων και δεικτών, ορισμένες από τις ελληνικές περιφέρειες φαίνεται να καταγράφουν συγκριτικά καλύτερες επιδόσεις, ενώ άλλες έχουν μεγαλύτερα περιθώρια σύγκλισης με τον εθνικό και τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Βασικοί τομείς στους οποίους η διαπεριφερειακή ετερογένεια αποτελεί πρόκληση περιλαμβάνουν την οικονομική δραστηριότητα, την επιχειρηματικότητα και την αγορά εργασίας. Η σύγκλιση προς καλύτερες επιδόσεις στους εν λόγω τομείς και η συνακόλουθη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου και των συνθηκών διαβίωσης, αποτελούν προϋπόθεση για τη βελτίωση σε άλλους σημαντικούς τομείς όπως οι δημογραφικές τάσεις. Η άμβλυνση των διαπεριφερειακών ανισοτήτων αποτελεί επίσης έναν καίριο τομέα παρέμβασης για μία χώρα, όπως η Ελλάδα, στην οποία οι εθνικές επιδόσεις υπολείπονται των αντίστοιχων ευρωπαϊκών σε ζητήματα όπως η πληθυσμιακή γήρανση, τα ποσοστά φτώχειας κ.α.. Δεδομένων των εθνικών αυτών διαφορών, ο αντίκτυπος των ανισοτήτων στον πληθυσμό των περισσότερο ευάλωτων περιοχών είναι μεγαλύτερος και η αντιμετώπισή τους πιο επιτακτική και κρίσιμη.

Σε ένα βαθμό, οι διαφορές και ανισότητες μεταξύ των περιφερειών αποτυπώνουν το διαφορετικό σημείο εκκίνησης και τα σχετικά πλεονεκτήματα ή μειονεκτήματα της κάθε γεωγραφικής περιοχής. Επίσης, αποτυπώνουν την πορεία των οικονομικών μεταβολών στην Ελλάδα από μια ιστορική σκοπιά και σε συνδυασμό με το γενικότερο υπόδειγμα οικονομικής ανάπτυξης της χώρας και την αστικοποίηση. Σε κάθε περίπτωση, τα ευρήματα από την ανάλυση του δεύτερου τεύχους της παρούσας Έκθεσης συμβάλουν στη συστηματική καταγραφή των τάσεων στις ελληνικές περιφέρειες, η οποία συνεισφέρει στο δημόσιο διάλογο για την άμβλυνση των περιφερειακών ανισοτήτων, ώστε η χώρα να καταγράψει τα επόμενα χρόνια το είδος εκείνο της οικονομικής ανάπτυξης που θα είναι διατηρήσιμη, ισόρροπη και κοινωνικά βιώσιμη.

12. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακας 12.1. Κατανομή απασχόλησης ανά περιφέρεια για κάθε τομέα δραστηριότητας, 2023 και μεταβολή σε σχέση με μ.ό. 2000-23

	Μερίδιο 2023 (σε %, επί συνόλου τομέα)			Μερίδιο 2023 - μ.ό. 2000-2023 (σε π.μ.)		
	Πρωτογενής	Δευτερογενής	Τριτογενής	Πρωτογενής	Δευτερογενής	Τριτογενής
Ανατολική Μακεδονία & Θράκη	10.6%	5.1%	4.5%	-0.8	0.3	0.2
Κεντρική Μακεδονία	20.7%	18.7%	15.7%	2.8	0.7	-0.1
Δυτική Μακεδονία	3.7%	3.0%	1.8%	0.3	-0.3	0.0
Ήπειρος	3.7%	2.9%	2.8%	-0.6	0.0	0.1
Θεσσαλία	11.7%	5.7%	5.4%	-0.5	-0.5	-0.2
Ιόνια Νησιά	1.1%	1.3%	2.0%	-1.2	-0.1	0.0
Δυτική Ελλάδα	11.5%	5.1%	5.4%	0.0	0.2	0.4
Στερεά Ελλάδα	8.2%	8.5%	3.9%	0.2	1.6	0.1
Αττική	3.7%	34.6%	43.2%	1.0	-3.1	-0.7
Πελοπόννησος	11.4%	5.6%	4.2%	-1.3	1.1	0.1
Βόρειο Αιγαίο	3.2%	1.0%	1.8%	0.9	-0.2	0.0
Νότιο Αιγαίο	1.4%	3.1%	3.4%	-0.2	0.2	0.0
Κρήτη	9.0%	5.2%	5.8%	-0.6	0.3	0.1
Σύνολο	100.0%	100.0%	100.0%			

Πίνακας 12.2. Κατανομή απασχόλησης ανά τομέα δραστηριότητας για κάθε περιφέρεια, 2023 και μεταβολή σε σχέση με μ.ό. 2000-23

	Μερίδιο 2023 (σε %, επί συνόλου περιφέρειας)			Μερίδιο 2023 - μ.ό. 2000-2023 (σε π.μ.)			
	Πρωτογενής	Δευτερογενής	Τριτογενής		Πρωτογενής	Δευτερογενής	Τριτογενής
Ανατολική Μακεδονία & Θράκη	22.9%	15.4%	61.6%		-4.6	-1.8	6.4
Κεντρική Μακεδονία	14.2%	17.8%	68.0%		0.2	-3.0	2.8
Δυτική Μακεδονία	19.0%	21.7%	59.4%		0.1	-6.4	6.3
Ήπειρος	14.7%	15.9%	69.4%		-4.4	-2.8	7.2
Θεσσαλία	21.6%	14.8%	63.6%		-2.3	-3.0	5.3
Ιόνια Νησιά	7.0%	11.7%	81.3%		-8.7	-2.0	10.7
Δυτική Ελλάδα	21.8%	13.4%	64.9%		-3.6	-2.5	6.1
Στερεά Ελλάδα	18.4%	26.6%	55.1%		-2.4	0.1	2.4
Αττική	1.1%	14.8%	84.1%		0.2	-4.5	4.3
Πελοπόννησος	24.8%	16.9%	58.3%		-6.0	1.1	4.8
Βόρειο Αιγαίο	20.1%	8.9%	71.0%		3.6	-5.0	1.4
Νότιο Αιγαίο	5.3%	15.8%	78.9%		-1.6	-1.9	3.5
Κρήτη	17.1%	13.7%	69.2%		-3.7	-1.4	5.2